

sosyolojikbağlam

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam dergisi

ISSN: 2757-5942
April / Nisan 2025
Volume / Cilt: 6
Issue / Sayı: 1

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam
dergisi

Sosyolojik Bağlam, Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yılda üç kez elektronik ortamda yayımlanan, açık erişimli, uluslararası hakemli ve online bir dergidir.

Sociological Context is an open access and international peer reviewed online journal that is published triannually in April, August, and December electronically.

Nisan, 2025

Cilt: 6, Sayı: 1

April, 2025

Volume: 6, Issue: 1

Yazışma Adresi/ Correspondence Address

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü 07058 Kampüs

Antalya / Türkiye

Tel: +90 242 227 44 00 / 3337

Elektronik posta/e-mail:

dergi@sosyolojikbaglam.org

Web: www.sosyolojikbaglam.org

Sosyolojik Bağlam'da yayımlanmış olan tüm metinler, fikri mülkiyet ve telif hakları mevzuatı esas alınarak, ticari olmayan amaçlar doğrultusunda, atf yapılarak kullanılabilir; ticari kullanım için yazarlardan izin alınmalıdır. Yazarlara ait içeriklerinin tamamı Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND) ile lisanslanmaktadır. Creative Commons'ın işaret ettiği çerçeve *Sosyolojik Bağlam* tarafından da benimsenmektedir.

All the texts published in the *Journal of Sociological Context* can be used with reference for non-commercial purposes only, based on intellectual property and copyright legislation. For commercial use, permission must be obtained from the authors. All content is licensed under Creative Commons Attribution NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND). The framework pointed out by Creative Commons is adopted by the *Journal of Sociological Context*.

ISSN: 2757-5942

<https://doi.org/10.52108/2757-5942>

www.sosyolojikbaglam.org

Dergi Yazı Kurulu/ Editorial Management Board

Baş Editör/ Editor-in-Chief

Prof. Suat KOLUKIRIK

Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Antalya, Türkiye

✉ suatkolukirik@akdeniz.edu.tr orcid.org/0000-0003-0399-666X

Baş Editör Yardımcısı/ Co-Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Chiara PIOVANI

Department of Economics, College of Arts,
Humanities & Social Sciences,
University of Denver, Denver, CO, USA

✉ chiara.piovani@du.edu

 orcid.org/0000-0001-8113-5094

Bilimsel Sekreteryası/ Scientific Secretariat

Dr. Elif ŞAHİN

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Antalya, Türkiye

✉ elifgun@akdeniz.edu.tr

 orcid.org/0000-0002-5916-7871

Metodoloji Editörü/ Methodology Editor

Prof. Gül AKTAŞ

Pamukkale University, Faculty of Science and Letters,
Department of Sociology, Denizli, Türkiye

✉ gaktas@pau.edu.tr

 orcid.org/0000-0001-6424-4256

Kitap İnceleme Editörü/ Book Review Editor

Prof. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU

Adnan Menderes University, Nazilli Faculty of
Economics and Administrative Sciences, Political
Science and Public Administration, Aydın, Türkiye

✉ tesepetcioglu@adu.edu.tr

 orcid.org/0000-0002-9906-1529

Teknik Uzman/ Technical Specialist

Dr. Birtan BOZLU

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Antalya, Türkiye

✉ birtanbozlu@akdeniz.edu.tr

 orcid.org/0000-0002-8435-6842

Yönetici Editör/ Managing Editor

Prof. Nursel AYDINER AVŞAR

Akdeniz University, Serik Faculty of Business
Administration, Department of Economics and Finance,
Antalya, Türkiye

✉ nurselavsar@akdeniz.edu.tr

 orcid.org/0000-0002-4228-9020

Editöryal İlişkiler Yöneticisi/ Editorial Operations Manager

Prof. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN

Uludağ University, Bursa, Türkiye

✉ bgungormez@uludag.edu.tr

 orcid.org/0000-0002-5088-9675

İstatistik Editörü/ Statistics Editor

Assoc. Prof. Cenk BEYAZ

İstanbul Medeniyet University, İstanbul, Türkiye

✉ cenk.beyaz@medeniyet.edu.tr

 orcid.org/0000-0001-5012-9839

Tanıtım Yöneticisi/ Publicity Manager

Dr. Merve Suzan İLİK BİLBEN

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of Sociology,
Antalya, Türkiye

✉ mervesuzanilik@akdeniz.edu.tr

 orcid.org/0000-0003-3668-0848

İngilizce Dil Editörü/ English Language Editor

Prof. Arda ARIKAN

Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of
English Language and Literature, Antalya, Türkiye

✉ ardaarikan@akdeniz.edu.tr

 orcid.org/0000-0002-2727-1084

Editör Kurulu/ Editorial Board

Prof. Matias VERNENGO

Department of Economics, Bucknell University,
Lewisburg, PA, USA

✉ m.vernengo@bucknell.edu

 orcid.org/0000-0003-4028-6800

Prof. Zeki DUMAN

Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Van, Türkiye

✉ zedu@yyu.edu.tr

 orcid.org/0000-0002-9369-9337

Prof. Fatma Özlem GÜZEL

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ ozlemguzel@akdeniz.edu.tr

 orcid.org/0000-0003-0081-3530

Prof. Codrina RADA

Department of Economics, University of Utah, Salt
Lake City, UT, USA

✉ rada@economics.utah.edu

 orcid.org/0000-0002-8333-8407

Prof. Talip KÜÇÜKCAN

Marmara University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Sociology, İstanbul, Türkiye

✉ talip.kucukcan@marmara.edu.tr

 orcid.org/0000-0002-4544-3054

Assoc. Prof. Ezgi KAYA

Cardiff Business School, Cardiff University, Cardiff, UK

✉ kayae@cardiff.ac.uk

 orcid.org/0000-0003-1909-2649

Alan Editörleri/ Section Editor

Prof. Ali ÖZTÜRK

Antalya Alaaddin Keykubat University, Antalya, Türkiye

✉ ali.ozturk@alanya.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-7810-3152

Prof. İslam CAN

Selçuk University, Konya, Türkiye

✉ islamcan@selcuk.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-5789-9104

Assoc. Prof. Muhammet FIRAT

Firat University, Elazığ, Türkiye

✉ muhammetfirat@firat.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2447-1427

Assoc. Prof. Çağdaş Ümit YAZGAN

Nevşehir Hacıbektas Veli University, Nevşehir, Türkiye

✉ cumityazgan@nevsehir.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-3290-4202

Assoc. Prof. Hakan GÜLERCE

Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, Türkiye

✉ hakangulerce@harran.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-3601-5725

Assoc. Prof. Gaye GÖKALP YILMAZ

Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Burdur, Türkiye

✉ fgyilmaz@mehmetakif.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8150-1880

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Adem SAĞIR

Karabük University,

Karabük, Türkiye

✉ ademsagir@karabuk.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-0763-0518

Prof. Cahit GELEKÇİ

Hacettepe University, Ankara, Türkiye

✉ gelekci@hacettepe.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-2934-9014

Prof. Cevdet YILMAZ

Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye

✉ cevdeyilmaz@sdu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-9433-6709

Prof. Dilek YEŞİLTUNA

Ege University, İzmir, Türkiye

✉ dilek.yesiltuna@ege.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-3499-3429

Prof. Emin ADAŞ

Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye

✉ eminadas@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-9360-5804

Prof. Güven DİNÇ

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ gdinc@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-1974-4280

Prof. Halil Saim PARLADIR

İzmir Katip Çelebi University, İzmir, Türkiye

✉ halilsaim.parladir@ikcu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-7280-3457

Prof. Halime ÜNAL REŞİTOĞLU

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye

✉ hunal@ybu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8463-3558

Prof. Hayati AKTAŞ

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ hayatiaktas@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8474-8590

Prof. Hayati BEŞİRLİ

Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Türkiye

✉ hayati.besirli@hbv.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2051-2471

Prof. İbrahim Ertan EĞRİBEL

İstanbul University, İstanbul, Türkiye

✉ egribel@istanbul.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-1742-8006

Prof. Kadir CANATAN

İstanbul Sabahattin Zaim University, İstanbul, Türkiye

✉ kadir.canatan@izu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-2358-6051

Prof. Kadir TEMURÇİN

Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye

✉ kadirtemurcin@sdu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8726-3756

Prof. Kayhan DELİBAŞ

Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye

✉ kdelibas@adu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-5698-2846

Prof. Kenan ÇAĞAN

Samsun University, Samsun, Türkiye

✉ kenan.cagan@samsun.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0593-7068

Prof. M. Nuri GÜLTEKİN

Gaziantep University, Gaziantep, Türkiye

✉ mngultekin@gantep.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-6735-1305

Prof. Mehmet ANIK

Bingöl University, Bingöl, Türkiye

✉ anik@bingol.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-6560-2470

Prof. Mehmet KARAKAŞ

Afyon Kocatepe University, Afyonkarahisar, Türkiye

✉ mkarakas@aku.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-7899-383X

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Metin KILIÇ

Düzce University, Düzce, Türkiye

✉ metinkilic@duzce.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-7384-0997

Prof. Metin ÖZKUL

Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye

✉ mozkul@sdu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-2511-9780

Prof. Morad Moulai HADJ

University Mohamed Ben Ahmed, Oran 2- Algeria,
Oran, Algeria

✉ moulahadj.morad@univ-oran2.dz

ORCID: orcid.org/0009-0000-4048-4976

Prof. Mustafa TALAS

Niğde Ömer Halis Demir University, Niğde, Türkiye

✉ mtalas@ohu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0031-489X

Prof. Mustafa Kemal ŞAN

Sakarya University, Sakarya, Türkiye

✉ mksan@sakarya.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-3669-0766

Prof. Mustafa ŞEKER

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ mustafaseker@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-9323-7132

Prof. Nestor CASTRO

University of the Philippines Diliman: Quezon City,
National Capital Region, Philippines

✉ ntcastro1@up.edu.ph

ORCID: orcid.org/0000-0001-8478-4495

Prof. Nevin GÜNGÖR ERGAN

Hacettepe University, Ankara, Türkiye

✉ nevine@hacettepe.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8673-9700

Prof. Ömer AYTAÇ

Firat University, Elazığ, Türkiye

✉ oaytac@firat.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-5435-7107

Prof. Ramazan YELKEN

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye

✉ ryelken@ybu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-0081-3530

Prof. Reşat AÇIKGÖZ

Selçuk University, Konya, Türkiye

✉ resat.acikgoz@selcuk.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-4621-2282

Prof. Sari HANAFI

American University of Beirut, Lebanon

✉ sh41@aub.edu.lb

ORCID: orcid.org/0000-0001-6953-6266

Prof. Serdar ÜNAL

Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye

✉ serdarunal@adu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-2755-9456

Prof. Dr. Serkan Güzel

Pamukkale University, Denizli, Türkiye

✉ sguzel@pau.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2918-0194

Prof. Sevinç GÜÇLÜ

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ sguclu@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-3814-3918

Prof. Suvat PARİN

Van Yüzüncü Yıl University, Van, Türkiye

✉ sparin@yyu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-9833-7549

Prof. Süleyman İLHAN

Firat University, Elazığ, Türkiye

✉ silhan@firat.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-6549-3462

Prof. Şeref ULUOCAK

Çanakkale 18 Mart University, Çanakkale, Türkiye

✉ uluocak@comu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8467-6950

Prof. Şevket ÖKTEN

Harran University, Şanlıurfa, Türkiye

✉ sevetokten@harran.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8240-4911

Prof. Ümit AKÇA

Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye

✉ umitakca@sdu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8986-5873

Prof. Vehbi BAYHAN

Bandırma Onyedli Eylül University, Balıkesir, Türkiye

✉ vehbi.bayhan@bandirma.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-3290-4202

Prof. Veysel BOZKURT

İstanbul University, İstanbul, Türkiye

✉ vbozkurt@istanbul.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-7623-3132

Prof. Yahya Mustafa KEŞKİN

Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu, Türkiye

✉ keskin_m3ibu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0348-7972

Prof. Yıldız AKPOLAT

Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye

✉ yildiz.akpolat@deu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-5992-2558

Prof. Zafer DURDU

Mugla Sıtkı Koçman University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Mugla, Türkiye

✉ zaferdurdu@mu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0573-9715

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Zülküf KARA

Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye

✉ zulkuffkara@artuklu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2809-7487

Assoc. Prof. Ahmet GÖKÇEN

Samsun University, Samsun, Türkiye

✉ ahmet.gokcen@samsun.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8150-1880

Assoc. Prof. Bengi YANIK İLHAN

Altınbaş University, İstanbul, Türkiye

✉ bengi.ilhan@altinbas.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-1578-8390

Assoc. Prof. Devrim ERTÜRK

Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye

✉ devrim.erturk@deu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-5131-1325

Assoc. Prof. Gökhan Veli KÖKTÜRK

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ gkokturk@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8453-4063

Assoc. Prof. Hamza KURTKAPAN

İstanbul University, İstanbul, Türkiye

✉ hamza.kurtkapan@iuc.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-9815-7337

Assoc. Prof. Hasan Hüseyin AYGÜL

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ hasanhuseyinaygul@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0701-5067

Assoc. Prof. Kamil ŞAHİN

Kırıkkale University, Kırıkkale, Türkiye

✉ sahinkamil@kku.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8208-3916

Assoc. Prof. Kerem ÖZBEY

Artvin Çoruh University, Artvin, Türkiye

✉ ozbey-kerem@artvin.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8824-359X

Assoc. Prof. Lia TSULADZE

Tbilisi State University, Georgia

✉ l.tsuladze@css.ge

ORCID: orcid.org/0000-0001-9537-2218

Assoc. Prof. Lyuba SPASOVA

Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria

✉ lspasova@bas.bg

ORCID: orcid.org/0000-0002-6263-6608

Assoc. Prof. Mehmet TAN

Siirt University, Siirt, Türkiye

✉ mehmet.tan@siirt.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-0398-9961

Assoc. Prof. Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ ozgezeybekoglu@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-0407-5774

Assoc. Prof. Yavuz ÇOBANOĞLU

Munzur University, Tunceli, Türkiye

✉ yavuzcobanoglu@munzur.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-9144-2389

Dr. Ahmed Ünal BOZYER

Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla, Türkiye

✉ ubozyer@mu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8492-5099

Dr. Bushra BEEGOM R.K.

Kerala University, India

✉ bushrabeegom@keralaUniversity.ac.in

ORCID: orcid.org/0009-0002-2110-1874

Dr. Humaira AHMAD

University of Management and Technology, Lahore, Punjab, Pakistan

✉ humaira.ahmad@umt.edu.pk

ORCID: orcid.org/0000-0002-2686-8217

Dr. Mary Ellen TOFFLE

University of Messina, Italy

✉ maryellen.toffle@unime.it

ORCID: orcid.org/0000-0002-2210-5802

Hakem Kurulu

Sosyolojik Bağlam Dergisi, çift taraflı kör hakemlik süreci yürütür. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır.

Referee Board

Journal of Sociological Context follows a double-blind peer-review process. Referee names are kept strictly confidential.

Dizinleme Bilgileri

Sosyolojik Bağlam Dergisi aşağıdaki indekslerde yer almaktadır:

Abstracting and Indexing Services

Journal of Sociological Context is indexed in the following databases:

DOAJ	EBSCO	EBSCO
Directory of Open Access Journals (23.03.2024)	Central & Eastern European Academic Source (07.01.2022)	Sociology Source Ultimate (07.01.2022)

Dergimiz Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere yılda üç kez elektronik ortamda yayımlanmaktadır.

Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.

Yazı sahiplerine telif ücreti ödenmez, makale yayımlamak için ücret talep edilmez.

Our journal is published electronically for three times a year in April- August-December.

Authors are responsible for the content of their articles. No royalty is paid to, and no fee is requested from the authors.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Sosyolojik Bağlam'da uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda uygulanan süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, okuyucular ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. Dergimiz, yayın etiği kapsamında tüm paydaşların etik sorumlulukları taşıması beklenmektedir.

Etik Olmayan Bir Durumla Karşılaşırsanız:

Dergimizde yukarıda bahsedilen etik sorumluluklar ve dışında etik olmayan bir davranış veya içerikle karşılaşırsanız lütfen dergi@sosyolojikbaglam.org adresine e-posta yoluyla bildiriniz.

Ethical Issues and Editorial Policy

Publishing processes applied in the Sociological Context are the basis for the development and distribution of information in an impartial and respectful manner. The processes applied in this direction directly reflect the quality of the work of the authors and the institutions that support the authors. Peer-reviewed studies are studies that embody and support the scientific method. At this point, it is important that all stakeholders of the process (authors, readers and researchers, publishers, referees and editors) comply with the standards of ethical principles. Our journal is expected to bear ethical responsibilities from all stakeholders within the scope of publication ethics.

If You Encounter an Unethical Situation:

If you encounter any unethical behavior or content other than the above-mentioned ethical responsibilities in our journal, please report it to dergi@sosyolojikbaglam.org via e-mail.

Yazarlara Notlar

Gönderilen makaleler derginin amaç ve kapsamına uygun olmalıdır.

Orijinal, yayımlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmayan, her bir yazar tarafından içeriği ve gönderimi onaylanmış yazılar değerlendirilmeye kabul edilir.

Yayımlanması için gönderilen çalışmalar, akademik yazım kurallarına uygun, Türkçe veya İngilizce dillerinden biri ile hazırlanmış olması gerekir. Gerekli görülmesi halinde diğer dillerden de makale kabul edilebilir.

Yüksek lisans ve doktora öğrencileri danışmanları ile birlikte (ilk yazar öğrenci – ikinci yazar danışman öğretim üyesi) kaleme aldıkları çalışmalarını dergiye gönderebilirler.

Notes for Contributors

Submitted manuscripts should be in line with the aims and scope of the journal.

Only those manuscripts that are original, have not been published previously or are not currently under consideration for publication elsewhere, and whose content and submission are approved by every individual author will be taken into consideration.

The works submitted for publication must be prepared in accordance with the academic spelling rules in either Turkish or English. If deemed necessary, manuscripts in other languages may also be accepted.

Master's and doctoral students can submit their studies co-written with their supervisors (student as the first author – supervisor faculty member as the second author).

Aynı yazarın aynı yayın döneminde sadece bir makalesi işleme alınabilmekte ve hakemlerden geçerse yayımlanabilmektedir.

Makale yayınlanmak üzere dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Telif Hakkı Anlaşması Formu mavi renkli kalemle imzalanıp PDF olarak sisteme yüklenmelidir. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurulabilir. Ancak, tüm imzaların mavi renkli kalemle atılması ve tek PDF olarak birleştirilip sisteme yüklenmesi gereklidir.

Dergiye gönderilecek olan yazıların yazar tarafından intihal (benzerlik) oranı raporu alınmalı ve yazı ile birlikte gönderilmelidir. Çalışmanın yayınlanması için benzerlik oranı % 20'den fazla olmamalıdır. Gönderilen yazıların benzerlik oranı dergimiz tarafından da Turnitin programı ile taranmaktadır.

Dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar. Yazıların bütün hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan yazılara telif ücreti ödenmez.

Etik Kurul onayı gerektiren makaleler için Etik Kurul onayı alınmalı ve bu onay (kurul adı, tarih ve numarası) makalenin ilk sayfasında ve yöntem bölümünde belirtilmelidir. <https://trdizin.gov.tr/about#applicationAndCriteria>

Makale önerileri dergimizin web sayfası üzerinden Makale Şablonu indirilerek hazırlanmalıdır.

Derginin tüm giderleri Yayıncı tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Dipnot, Alıntı ve Referanslar: Dergide referans sistemi olarak İSNAD 2. Edisyon (Dipnotlu) kullanılmaktadır: isnadsistemi.org.

Telif Hakkı Politikası: Dergimize değerlendirilmek üzere gönderilen makaleler, daha önce herhangi bir ortamda yayınlanmamış veya herhangi bir yayın ortamına yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

Yazarlar SBD'de yayınlanan çalışmalarının telif hakkına ve tüm ticari haklarına sahiptirler. Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND) lisansı, üçüncü tarafların orijinal çalışmaya uygun şekilde atıfta bulunarak materyali yalnızca ticari olmayan amaçlarla paylaşmasına izin verir. Materyalin uyarlanmasına ve değiştirilmesine izin verilmez.

Yazarlar, CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayınlanan makalelerine ait PDF dosyaları, kendi kurumsal arşivleri ile başka makale platformlarına yükleyebilirler.

Only one manuscript of the same author can be processed and, if accepted by the reviewers, published in the same publication period.

After the manuscript is submitted to the journal for publication, none of the authors' names can be removed from the list of authors, nor a new name can be added as an author, without the written consent of all authors, and the order of authors cannot be changed.

The Copyright Agreement Form must be signed with a blue pen and uploaded to the system as a PDF. The form can be filled out as separate copies by authors from different institutions. However, all signatures must be signed with a blue pen and combined as a SINGLE PDF and uploaded to the system.

A plagiarism (similarity) report for the manuscript should also be submitted along with the manuscript. The similarity rate should not exceed 20% for the publication of the study. The submitted manuscripts will also be screened for similarity by our journal using the Turnitin software.

The opinions expressed in the manuscripts published in the journal are those of their authors and the authors bear all legal responsibility for their manuscripts. No copyright fee is paid to the authors for the published manuscripts.

For manuscripts that require Ethics Committee approval, Ethics Committee approval must be obtained and this approval (committee name, date and number) should be indicated on the first page and in the method section of the article. <https://trdizin.gov.tr/about#applicationAndCriteria>

Article proposals should be prepared by downloading the article template from our journal's website.

All expenses of the journal are covered by the Publisher. Article processing or publication are free of charge. No submission fee or article processing fee is charged for the manuscripts submitted to the journal or accepted for publication.

Footnotes, Citation, and References: *Journal of Sociological Context* follows İSNAD 2nd Edition (with footnotes) as the referencing guide. For more information: isnadsistemi.org.

Copyright Policy: Manuscripts submitted to our journal should not have been previously published or submitted for publication in any medium.

The authors retain the copyright and all commercial rights to their works published in JSC. Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND) license allows third parties to share the material for non-commercial purposes only, and only as long as attribution is given to the original work. The material cannot be adapted or modified.

Authors may upload their manuscripts published under the CC BY-NC-ND 4.0 license as PDF files to their institutional repositories and other platforms.

Amaç ve Kapsam

Sosyolojik Bağlam; toplumsal olay ve olguları irdeleyen ve özgün nitelikteki konuları ele alan araştırmaları ve makaleleri yayımlayan, disiplinlerarası, açık erişimli ve uluslararası hakemli online bir dergidir. Editöryal çalışmalar hariç yayımlanan tüm makaleler çift taraflı kör akran değerlendirmesi sürecine tabidir. İnterdisipliner bir yaklaşımla, bilimsel niteliklere sahip çalışmalarını yayımlayarak sosyal bilimler alanındaki bilgi birikimine katkıda bulunmak temel hedefidir. Yayın hayatına 1 Aralık 2020 tarihi itibarıyla başlayan dergimiz, Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yılda üç sayı olarak yayımlanır.

Dergiye yayımlanması için gönderilen çalışmaların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir. Kitap halinde yayımlanmamış sempozyum bildirilerinin kabulü bu durumun belirtilmesi şartıyla mümkündür. Yazılar, makale şablonu formatına uygun olarak gönderilmelidir aksi halde yazılar değerlendirilmeye alınmaz. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizcedir. Gerekli görülmesi halinde diğer dillerden de makale kabul edilebilir.

Sosyolojik Bağlam, sosyal problemlerin irdelenmesi ve çözümünde geniş ölçekli bir katılımın önemine vurgu yaparak toplumsal olgu ve süreçleri dikkate alan araştırmacıları, akademisyenleri ve uygulayıcıları uluslararası platformda bir araya getirme amacı taşıyan süreli ve disiplinlerarası bir yayın organıdır. Dergide küresel, bölgesel ve yerel düzeydeki gelişmeleri, süreçleri ve problemleri ele alan, tartışan, sorgulayan, tetkik eden, teorik, yöntemsel, uygulamalı ve tarihsel olarak üretilmiş olan özgün makaleler, araştırma notları, çeviri metinler ve kitap kritikleri yayımlanır.

Açık Erişim Politikası: *Sosyolojik Bağlam* Dergisi, bilginin global değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurabilmek amacıyla içeriğinin sürekli ve ücretsiz olarak kullanımı için açık erişim sağlar. Bu bağlamda dergide yayımlanan tüm yazılar <https://sosyolojikbaglam.org/tum-sayilar/> adresinden erişime açıktır.

Bu çerçevede, *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin açık erişim tanımı çerçevesinde ve bilimsel etik ve kurallara uygun olarak atf yapılması şartıyla, dergide yayımlanan hakem değerlendirmesinden geçmiş bilimsel literatürün, internet aracılığıyla; finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın, serbestçe erişilebilmesini, okunabilmesini, indirilebilmesini, kopyalanabilmesini, dağıtılabilmesini, basılabilmesini, taranabilmesini, tam metinlere bağlantı verilebilmesini, dizinlenebilmesini, yazılıma veri olarak aktarılabilmesini ve her türlü yasal amaç için kullanılabilmesini kabul eder. (<http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-recommendations>). *Sosyolojik Bağlam Dergisi* Budapeşte Açık Erişim Deklarasyonu'nu imzalamıştır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* atf verilerini Initiative for Open Citations I4OC aracılığıyla açmayı seçmiştir.

Makale İşleme Ücreti: *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, yazarlardan veya herhangi bir üçüncü şahıstan yayın için ücret talep etmez. Hem makale gönderme işleme hizmetleri hem de makale yayınlama hizmetleri ücretsizdir. Herhangi bir gizli maliyet yoktur.

Aims & Scope

Journal of Sociological Context is an interdisciplinary, open access, and international peer reviewed online journal that publishes research and articles examining social events and phenomena and focusing on original issues. All manuscripts, except editorial articles, will undergo a double-blind peer review process. With an interdisciplinary approach, the fundamental goal is to contribute to the field of social sciences by publishing scientifically sound studies. Our journal, which was launched on December 1, 2020, is published triannually in April, August, and December.

Manuscripts submitted for publication must not have been previously published elsewhere. Submission of symposium papers that have not been published in a book is possible with the condition that this is stated. Manuscripts will not be considered for evaluation unless they are submitted in the form of the article template. The publication language is either Turkish or English. In exceptional cases, manuscripts in other languages may be accepted.

Journal of Sociological Context is an interdisciplinary periodical that aims to bring together researchers, academics, and practitioners who take social phenomena and processes into consideration by emphasizing the importance of large-scale participation in the investigation and solution of social problems. The journal publishes original articles, research notes, translated texts, and book reviews developed with a theoretical, methodological, applied, or historical approach discussing, questioning, examining global, regional, and local developments, processes, and problems.

Open Access Policy: *Journal of Sociological Context* provides open access for the continuous and free use of its content with the aim of increasing the global exchange of information and yielding beneficial results for humanity. Thus, all the manuscripts published by the journal is available at: <https://sosyolojikbaglam.org/archive/>

In this framework, *Journal of Sociological Context* accepts, within the Open Access definition of the Budapest Open Access Initiative and on condition that proper citation of references are provided in accordance with scientific ethics and rules, that the peer-reviewed and published scientific literature can be accessed, read, downloaded, copied, distributed, printed, scanned, linked to the full texts, indexed, transmitted as data to software, and used for any legal purposes via internet without any financial, legal and technical obstacles. (<http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-recommendations>). *Journal of Sociological Context* has signed the Budapest Open Access Initiative. *Journal of Sociological Context* has chosen to open up citation data through the Initiative for Open Citations I4OC.

Article Processing Charge: *Journal of Sociological Context* does not charge authors or any third party for publication. Submission, processing, and publishing services and are free of charge. There are no hidden costs whatsoever.

Yayın Etiği İlkeleri

Yayın Etiği, daha yüksek editöryal işleme standartları oluşturmak için yazarlar, hakemler ve yayıncılar adına dürüstlük konusunda ısrar eden bir öz-düzenleme mekanizması olarak tanımlanabilir. Yayın için etik standartlar, yüksek kaliteli bilimsel yayınları, halkın bilimsel bulgulara güvenini ve insanların fikirlerine itibar edilmesini sağlamak için mevcuttur.

Hakemli çalışmalar, bilimsel yöntemi destekleyen ve hayata geçiren çalışmalardır. Bu noktada yayın sürecine dahil olan tüm tarafların (yazarlar, okuyucular ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere uyması büyük önem taşımaktadır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ) ve Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir. Ayrıca Türkiye Editörler Çalıştay Kararlarına da uymayı taahhüt eder.

Bilimsel Suistimal İddiaları-Şüpheleri: Bilimsel suistimalin farklı tanımları vardır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* büyük yayın etiği kurumları tarafından oluşturulan rehberliği takip ederken bu sorunları vaka bazında ele alıyoruz. Editör, etik ihlalden şüphelenirse veya bir ihlal iddiası olursa harekete geçmekle yükümlüdür. Bu görev hem yayınlanmış hem de yayınlanmamış makaleleri kapsar. Editör, olası suistimallerle ilgili endişeleri dile getiren makaleleri basitçe reddetmemelidir. Etik olarak iddia edilen davaları takip etmekle yükümlüdür. Editör, uygun olduğunda COPE akış şemalarını izlemelidir. Editörler, öncelikle görevi kötüye kullandığından şüphelenilen kişilerden bir yanıt istemelidir. Yanıttan memnun kalmazlarsa, ilgili işverenlerden veya kurumdan araştırma yapmasını istemelidir. Editör, iddia edilen suistimale ilgili uygun bir soruşturmanın yürütülmesini sağlamak için tüm makul çabayı göstermelidir; bu olmazsa, editör soruna bir çözüm bulmak için ısrar etmek için tüm makul girişimleri yapmalıdır. Bu zahmetli ama önemli bir görevdir.

Sosyolojik Bağlam Dergisi COPE'un Başarılı Bir Yazı İşleri için Etik Araç Setine uyar. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* editörleri; intihal, alıntı manipülasyonu, veri tahrifatı, veri uydurması ve diğer araştırma suistimalinin meydana geldiği makalelerin yayınlanmasını önlemek için tedbir alacaktır. Hiçbir durumda *Sosyolojik Bağlam Dergisi* veya editörleri bu tür bir suistimalin gerçekleşmesine bilerek izin vermeyecektir. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* editörleri, dergilerinde yayınlanan bir makaleyle ilgili herhangi bir araştırma suistimali iddiasından haberdar olmaları durumunda, iddialarla ilgili olarak COPE'un yönergelerini izleyeceklerdir. Hakemler, araştırma veya yayının suistimalinden şüphelendiğinde durumu Editöre iletmelidir. Editör, COPE tavsiyelerine uyarak gerekli işlemleri yürütmekle görevlidir.

Principles of Publication Ethics

Publication Ethics can be defined as a self-regulation mechanism that insists on honesty on behalf of authors, reviewers, and publishers to establish higher standards of editorial handling. Ethical standards for publication exist to ensure high-quality scientific publications, public confidence in scientific findings, and respect for people's opinions.

Peer-reviewed studies are studies that support and implement a scientific method. At this point, it is of great importance that all parties involved in the publication process (authors, readers and researchers, the publisher, reviewers, and editors) follow ethical principles. *Journal of Sociological Context* adheres to national and international standards in research and publication ethics. It complies with the Press Law, the Intellectual and Artistic Works Law, and the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive. *Journal of Sociological Context* has adopted the International Ethical Publishing Principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ) and Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) It also undertakes to comply with the Decisions of the Türkiye Editors' Workshop.

Allegations-Suspects of Scientific Misconduct:

Scientific misconduct has different definitions. We address these issues on a case-by-case basis, while following the guidance established by the major editorial ethics institutions. If the editor suspects an ethical violation or if there is an alleged violation, they are obliged to take action. This task covers both published and unpublished manuscripts. The editor should not simply reject manuscripts that raise concerns about potential misconduct. Ethically, they are obliged to follow the alleged lawsuits. The editor should follow the COPE flowcharts where appropriate. Editors should first seek a response from anyone suspected of misconduct. If they are not satisfied with the answer, they should ask the relevant employers or institution to investigate. The editor should use all reasonable efforts to ensure that an appropriate investigation into the alleged misconduct is carried out; if this does not happen, the editor should make all reasonable attempts to persist in finding a solution to the problem. This is an arduous but important task.

Journal of Sociological Context adheres to COPE's Ethics Toolkit for a Successful Editorial. Editors of the *Journal of Sociological Context* will take action to prevent the publication of manuscripts in which plagiarism, citation manipulation, data tampering, data fabrication, or other research misconduct is detected. In no event will *Journal of Sociological Context* or its editors knowingly allow such misuse to occur. If the editors of *Journal of Sociological Context* become aware of any allegations of research misconduct related to a manuscript published in their journal, they will follow COPE's guidelines regarding the allegations. Reviewers should notify the Editor when they suspect research or publication misconduct. The editor is responsible for carrying out the necessary actions by following the COPE recommendations.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Foreign Funding, Local Associations, and Environmental Resilience in Oasis Areas: A Case Study of Tata Oasis, Morocco

Yabancı Fonlar, Yerel Dernekler ve Vaha Alanlarında Çevresel Dayanıklılık: Fas-Tata Vahası Örneği
—— Hassan Achraouaou - Essaid Meria - Taib El Ayadi1-17

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Üniversite Öğrencilerinin Gösterişçi Tüketime Yönelik Tutumları: Fırat Üniversitesi Örneği

University Students' Attitudes towards Conspicuous Consumption: The Case of Fırat University
—— Davut Hacak - Damla Topçu 18-40

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Mekânsal Hareketlilikle Birlikte Üniversiteli Genç Kızların Yaşadığı Kültürel Değişim: Aksaray Örneği

Cultural Change Experienced by University-Aged Young Women Through Spatial Mobility:
The Case of Aksaray
—— Merve Sarıgül - Ercan Geçgin 41-70

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Standing on the Threshold, Forgetting and Remembering: The Case of 6 February Earthquake Survivors Settled in Kayseri KYK Gevher Nesibe Dormitory

Eşikte Durmak, Unutmak ve Hatırlamak: Kayseri KYK Gevher Nesibe Yurduna Yerleştirilen 6 Şubat Depremzedeleri Örneği
—— Funda Aslan - İlkay Şahin 71-96

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Gaziantep'te Katı Atık Toplayıcılığının Sosyo-Kültürel Bağlamı

Socio-cultural Context of Solid Waste Collection in Gaziantep
—— Yücel Karadaş - Tolga Yücel - Togay Tanyolaç - Hülya Öztaş - Onur Solak - Harun Yaman97-124

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Yargı ve Emniyet Mensupları Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet

Violence Against Women in the Context of Judiciary and Law Enforcement Personnel
—— Sefa Nur Yilmazer - Ruken Macit 125-140

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Kuşaklar Arasında Annelik: Siirt Örneğinde Değişen Roller ve Algılar

Motherhood Across Generations: Changing Roles and Perceptions in the Case of Siirt
—— İlkur Ağıtürk141-174

KITAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW:

Kriz Sosyolojisi - Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz

The Sociology of Crisis - Structural Problems of Western-Centrism and Crisis
—— Aynur Tekke 175-184

Foreign Funding, Local Associations, and Environmental Resilience in Oasis Areas: A Case Study of Tata Oasis, Morocco

Hassan Achraouaou | 0009-0003-0170-0789 | hassan.achraouaou@uit.ac.ma

Ibn Tofail University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, Kenitra, Morocco

 <https://ror.org/02wj89n04>

Essaid Meria | 0009-0004-3777-455X | essaid.meria@uit.ac.ma

Ibn Tofail University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, Kenitra, Morocco

 <https://ror.org/02wj89n04>

Taib El Ayadi | 0009-0006-8899-3378 | taib.elayadi@uit.ac.ma

Ibn Tofail University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, Kenitra, Morocco

 <https://ror.org/02wj89n04>

Abstract

This paper analyzes how local associations combat environmental degradation and fragility exacerbated by climate change, and the resulting impacts on social and economic stability. The analysis draws on field data from a Moroccan context marked by environmental fragility, social marginalization, and the increasing effects of climate change on living conditions and stability. The Tata oasis, located in southeastern Morocco, represents a model of fragile and sensitive local environments. The environment of this region is similar to many environments in North African countries, which witness the presence of dry and semidry areas close to the desert climate, which often form oases areas, characterized by the development of mechanisms for adapting to harsh environmental conditions by resisting various environmental, political, colonial, and social risks. Marginalization is not a new issue in these communities, but new issues include lifestyle changes, increasing needs, demographic growth, and the desire for better living conditions. These areas are still developing resistance mechanisms following the intervention of governmental institutions, local authorities, and prominent international organizations that provide financial and technical support. Overall, this research reveals the resistance mechanisms of the new generation of local civic organizations and how young people continue to create innovative

interventions and lead local organizations in search of survival in the face of environmental and social challenges. Then we examine how national and international governmental and non-governmental institutions that have become intensively involved in these areas since the 1980s affect them, and are these efforts really on the right path toward resisting these contemporary challenges?

Keywords

Foreign Funding, Local Associations, Social Capital, Donor Dependency, Environmental Fragility

Citation

Achraouaou, Hassan et al. “Foreign Funding, Local Associations, and Environmental Resilience in Oasis Areas: A Case Study of Tata Oasis, Morocco”. *Journal of Sociological Context* 6/1 (April 2025), 1-17.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.1>

Article Information

Date of Submission	03.01.2025
Date of Acceptance	26.03.2025
Date of Publication	15.04.2025
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	Ethical approval was obtained from the Ibn Tofail University Committee: Research Team on Gender, Organizations, and Local Development on 28 September 2024.
Similarity Check	Done - Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Funding	No external funding was received for this research.
Author Contributions	Conceptualization Author-1 (%40) - Author-2 (%40) – Author-3 (%20) Data Curation Author-1 (%60) - Author-2 (%30) – Author-3 (%10) Investigation - Analysis - Validation Author-1 (%70) - Author-2 (%20) – Author-3 (%10) Writing Author-1 (%40) - Author-2 (%40) – Author-3 (%20) Writing – Review & Editing Author-1 (%40) - Author-2 (%40) – Author-3 (%20)

Yabancı Fonlar, Yerel Dernekler ve Vaha Alanlarında Çevresel Dayanıklılık: Fas-Tata Vahası Örneği

Hassan Achraouaou | 0009-0003-0170-0789 | ✉ hassan.achraouaou@uit.ac.ma

Ibn Tofail Üniversitesi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kenitra, Fas

 <https://ror.org/02wj89n04>

Essaid Meria | 0009-0004-3777-455X | ✉ essaid.meria@uit.ac.ma

Ibn Tofail Üniversitesi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kenitra, Fas

 <https://ror.org/02wj89n04>

Taib El Ayadi | 0009-0006-8899-3378 | ✉ taib.elayadi@uit.ac.ma

Ibn Tofail Üniversitesi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kenitra, Fas

 <https://ror.org/02wj89n04>

Öz

Bu makale, yerel derneklerin iklim değişikliğiyle daha da kötüleşen çevresel bozulma ve kırılganlıkla nasıl mücadele ettiğini ve bunun sosyal ve ekonomik istikrar üzerindeki etkilerini incelemektedir. Analiz, çevresel kırılganlık, sosyal dışlanmıslık ve iklim değişikliğinin yaşam koşulları ve istikrar üzerindeki artan etkileriyle karakterize edilen Fas bağlamında toplanan saha verilerine dayanmaktadır. Fas'ın güneydoğusunda yer alan Tata vahası, kırılgan ve hassas yerel çevrelerin bir modelini temsil etmektedir. Bu bölgenin çevresi, Kuzey Afrika ülkelerindeki birçok çevreyle benzerlik göstermektedir; bu ülkelerde, genellikle vaha bölgelerini oluşturan çöl iklimine yakın kurak ve yarı kurak alanlar yer almakta ve bu bölgelerde zorlu çevresel koşullara uyum sağlamak amacıyla çeşitli çevresel, siyasi, sömürgeci ve sosyal risklere karşı direnç mekanizmaları geliştirilmiştir. Dışlanma bu topluluklar için yeni bir sorun değildir; ancak yaşam tarzındaki değişimler, artan ihtiyaçlar, demografik büyüme ve daha iyi yaşam koşulları arzusu gibi yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu bölgeler, devlet kurumları, yerel otoriteler ve mali ve teknik destek sağlayan önde gelen uluslararası kuruluşların müdahalesi sonrasında hala direnç mekanizmaları geliştirmeye devam etmektedir. Genel olarak bu araştırma, yeni nesil yerel sivil toplum kuruluşlarının direnç mekanizmalarını ve çevresel ve sosyal zorluklar karşısında hayatta kalma arayışında gençlerin yenilikçi müdahaleler yaratmaya ve yerel organizasyonlara liderlik etmeye nasıl devam ettiklerini ortaya koymaktadır. Ardından, 1980'lerden bu yana bu bölgelere yoğun şekilde müdahil olan ulusal ve uluslararası, devlet kurumları ve sivil toplum kuru-

luşlarının bu alanlar üzerindeki etkileri incelenerek bu çabaların çağdaş zorluklara karşı direnç geliştirme yolunda gerçekten de doğru bir rota izleyip izlemediği sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yabancı Fonlar, Yerel Dernekler, Sosyal Sermaye, Dış Yardım Bağımlılığı, Çevresel Kırılganlık

Atıf Bilgisi

Achraouaou, Hassan vd. “Yabancı Fonlar, Yerel Dernekler ve Vaha Alanlarında Çevresel Dayanıklılık: Fas-Tata Vahası Örneği”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/1 (Nisan 2025), 1-17.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.1>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	03.01.2025
Kabul Tarihi	26.03.2025
Yayın Tarihi	15.04.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	28 Eylül 2024 tarihinde İbn Tofail Üniversitesi: Toplumsal Cinsiyet, Organizasyonlar ve Yerel Kalkınma Araştırma Ekibi'nden (İbn Tofail University Research Team on Gender, Organizations, and Local Development) etik kurul izni alınmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Araştırmının Tasarımı Yazar-1 (%40) - Yazar- 2 (%40) - Yazar-3 (%20) Veri Toplanması Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%30) - Yazar-3 (%10) Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama Yazar-1 (%70) - Yazar-2 (%20) - Yazar-3 (%10) Makalenin Yazımı Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%40) - Yazar-3 (%20) Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%40) - Yazar-3 (%20)
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Introduction

This paper presents an analysis of the interventions of local organizations in mitigating environmental degradation caused by climate change and identifies its impacts on social and economic stability in oasis areas. This study also presents an analysis of the impact of foreign funding on the interventions led by these organizations. To achieve this goal, we begin by identifying a local environmental context characterized by environmental fragility and social marginalization, in light of the increasing impacts of climate change on living conditions and stability in environmentally and socially vulnerable areas in the Southern Mediterranean region, particularly the oasis areas of the Maghreb countries.

Dryland and oasis communities in developing countries are considered to be among the most threatened by climate change impacts and the consequences of increasing human pressure on the environment.¹ In North Africa, climate models and scenarios predict a sharp increase in heatwaves. If global warming reaches 4 degrees Celsius, the water supply will likely decrease, whereas water demand is expected to increase because of population growth and economic development.²

Morocco's water demand has exceeded natural replenishment in many areas. Groundwater is the primary source of agricultural industry, farms, and inland towns. Recent droughts, along with the overuse of water and overexploitation of aquifers, are depleting renewable water resources at increasing rates.³ The Tata Oasis is a model of local environments that are ecologically fragile and sensitive to climate change. The environment of this region is similar to that of many other Mediterranean countries, mainly the South.

Over the coming decades, economic conditions will probably be as important as the manifestations of climate change in driving large population movements—either internally, to neighboring countries, or to another continent.⁴ Extremely climatic conditions are not new to these oases. For centuries, the inhabitants of this environment have been able to face these conditions and resist harsh climates; they have developed sustainable agricultural practices to ensure their survival despite such adversity. They demonstrate adaptive capacities and resilience by coping with tough environmental conditions. In the Moroccan Oases, we explored different top-down, bottom-up, regional, and local adaptation strategies applied in response to increasing droughts and desertification rates.⁵

1 Lorenzo Chelleri et al. "Responses to Drought and Desertification in the Moroccan Drâa Valley Region: Resilience at the Expense of Sustainability?", *The International Journal of Climate Change: Impacts and Responses* 5/2 (2014), 17-33.

2 Gilles Olakunlé Yabi, "Climate Change and Migration Prospects Between West and North Africa", *Carnegie Endowment for International Peace*, 2023.

3 Manal Shehabi, "Just Energy Transitions? Lessons From Oman and Morocco", *Climate Change in the Middle East and North Africa: Mitigating Vulnerabilities and Designing Effective Policies*, Ed. Joy Arkeh - Amr Hamzawy. Carnegie Endowment for International Peace, 2024.

4 Yabi, "Climate Change and Migration Prospects Between West and North Africa".

5 Chelleri et al. "Responses to Drought and Desertification in the Moroccan Drâa Valley Region: Resilience at the Expense of Sustainability?", 30.

Overall, clinging to the land is one way in which people in Morocco resist the harsh climate. The land provides a sense of stability and security despite unpredictable weather patterns. Indigenous communities are often highly resilient, with extensive knowledge and long-standing traditions of adapting to climate and environmental changes.⁶ Oases have been fundamentally transformed over the past century following their gradual integration into both the state's political structure and the capitalist market economy.⁷ Marginalization is not a new issue in these societies, but new issues include lifestyle changes, increasing needs, demographic growth, increased expected years of education, the desire for better living conditions, and the rise of migration. Historically, they have adapted to harsh environmental conditions by developing various resistance mechanisms and mobilizing their efforts and resources to confront any danger that threatens their survival and continuity in their lands. Resistance has continued after the intervention of government institutions, local authorities, and prominent international organizations that provide financial and technical support. For example, the Tata region is witnessing the intervention of many international organizations and institutions in supporting local dynamics, especially the European Union, the French Development Agency, Belgian Cooperation, German Cooperation, the French Foundation, and others.

Recent socio-anthropological studies on rural Moroccan civil society have revealed significant transformations in local associative practices, particularly in marginalized regions such as oases. Scholars like Shriky⁸, El Ayadi⁹, and Bono¹⁰ have found that the increase in youth participation in local NGOs is not just a response to immediate development needs but also reflects deeper sociocultural changes and evolving relationships between traditional authority and emerging forms of civic engagement. These studies demonstrate that rural associations have become key platforms for young people not only to improve their socioeconomic conditions but also to assert new roles and identities within their communities. However, they also highlight contradictions and tensions within these processes, particularly in how foreign aid and donor-driven agendas influence local participation dynamics and priorities.

This article builds on these findings by focusing on the Tata oasis, an ecologically and socially fragile zone where local associations are increasingly involved in managing the impacts of climate change and social marginalization. Although previous research has examined

6 Stephane Hallegatte et al. *Shock Waves: Managing the Impacts of Climate Change on Poverty* (Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2016).

7 Hein De Haas, *Migration and Agricultural Transformations in the Oases of Morocco and Tunisia* (Utrecht: KNAG, 2001).

8 Hanaa Shriky, "Le travail associatif des jeunes au Maroc entre modernité et tradition," *Insaniyat* 68 (2015).

9 Taib El Ayadi, *La construction du fait associatif rural au Maroc: approche socio-anthropologique d'une expérience locale de développement* (Doctoral Dissertation, Université Mohammed V – Rabat, 2015).

10 Irene Bono, "L'activisme associatif comme marché du travail: normalisation sociale et politique par les 'activités génératrices de revenus' à El Hajeb". *Politique Africaine* 120/4 (2010), 25–44.

the general trajectory of associative movements in rural Morocco, only limited empirical research has connected these dynamics with environmental fragility and international donor strategies. By situating this study within the broader literature on youth engagement, donor influence and rural civil society, this paper aims to fill a gap in understanding how local actors interpret, adapt or contest foreign-funded interventions. In doing so, it contributes to a nuanced reading of resilience that emphasizes not only institutional support but also the mobilization of local knowledge, traditions (such as Tiwizi), and social capital.

Social capital refers to networks, norms, and social trust that facilitate coordination and cooperation among individuals and groups. According to Robert Putnam¹¹, social capital is defined as “features of social organization, such as networks, norms, and social trust that facilitate coordination and cooperation for mutual benefit.” In a similar context, cultural capital, as formulated by Pierre Bourdieu¹², encompasses non-financial assets such as education, skills, cultural knowledge, and embodied practices that individuals acquire through socialization and that can be mobilized to maintain or improve one’s social status. In rural Moroccan communities, particularly in Amazigh areas, Tiwizi practice is a vivid example of local and traditional cultural capital rooted in both collective knowledge and customary values¹³. Tiwizi is a customary system of mutual aid and collaborative labor in which community members voluntarily help each other with agricultural, construction, or communal tasks. This deeply embedded social practice reflects inherited cultural competence—an embodied tradition of cooperation and solidarity—and strengthens local cohesion and facilitates collective resilience despite economic or environmental challenges. Thus, Tiwizi exemplifies both the social capital (through trust and networks) and cultural capital (through shared practices and norms) that underpin community survival strategies in rural Morocco.

1. Approach and Method:

This study is based on fieldwork conducted between May 2023 and June 2024 in the oases of the Tata region in southeast Morocco (as shown in figure 1). The fieldwork focused on understanding the perceptions and practices of local youth involved in small-scale civil society organizations. A qualitative approach was chosen to capture the complexity and depth of participants’ lived experiences, motivations, and interpretations of their socio-environmental context. Specifically, the focus group technique was adopted because it facilitates dynamic interaction among participants, allowing for the emergence of shared meanings, community narratives, and divergent viewpoints that are particularly useful in exploring collective practices and local discourses.

11 Robert D. Putnam, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton: Princeton University Press, 1993), 167.

12 Pierre Bourdieu, “The Forms of Capital”. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. John G. Richardson (New York: Greenwood Press, 1986), 241–258.

13 Fatima Mernissi, *ONG Rurales du Haut-Atlas: Les Aït-Débrouille* (Rabat: Editions Marsam, 2003), 44.

Participants were selected using the snowball sampling method, which is particularly appropriate for qualitative research in community settings where social trust and networks play a key role in access and credibility. This approach began with key youth informants engaged in local NGOs, who then recommended other participants based on their involvement in community activities. Although willingness to participate was a necessary logistical condition, it was not the sole criterion. Rather, participant relevance to the research problem—in terms of their direct engagement in local associations and knowledge of international funding dynamics—was the primary selection principle, ensuring the purposeful sampling of information-rich cases.

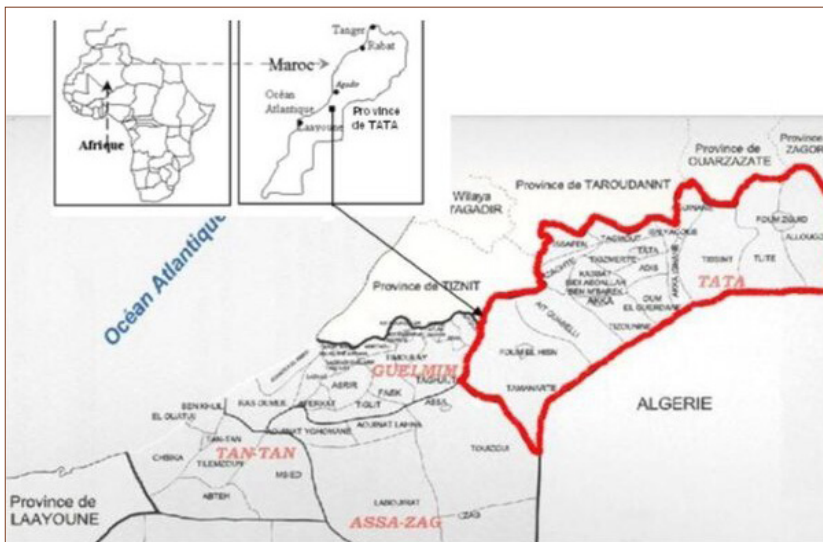

Figure 1. The Tata oasis in southeast Morocco¹⁴

This paper is based on data collected by adopting the focus group technique, which targeted 52 young local NGO activists from different regions of Tata who attended ten interactive workshops (focus groups) organized in partnership with local associations. The focus group questions we asked the 52 participants included the following four main topics:

- Their perception of the current living conditions in Tata.
- Resistance to environmental, social and economic crises.
- Their perception of projects and activities implemented by local NGOs that benefit from international donor funding.
- Their aspirations and visions regarding their region’s future.

14 Abdelhamid Hamdouch et al. “Chemical Constituents and Antioxidant Activity of the Essential Oils of *Perralderia coronopifolia* Cosson subsp. *Purpurascens* Shrub of Oasis of Tata from South East of Morocco”, *Applied Journal of Environmental Engineering Science* 3/4 (2017).

The aim of this data is to build an interpretation of the extent to which NGO interventions affect environmental and social conditions as well as to clarify the relationship between the success of these interventions and international funding. The table below shows the distribution and characteristics of the research participants.

Table 1: Focus group organization and conduct, and participant characteristics.

Number and Age of Participants	52 participants, aged between 15 and 35 years
Number of Groups	12 groups
Workshop Organization Period	From May 2, 2023, to June 30, 2024
Associations Involved in Organizing the Workshops	<ul style="list-style-type: none"> ● Karyati Forum Association ● Agadir Oumghar Association ● Tamdout Association
Participant Selection	<p>Non-random selection based on:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Young people's willingness to participate by responding to the call for applications. ● Participants invited based on peer recommendations (snowball sampling method).
Targeted Categories	<ul style="list-style-type: none"> ● By Interest: Community and political actors ● By Professional Status: Students, civil servants, employees, and unemployed youth ● By Residential Area: Urban (75% rural) ● By Gender: Men and women (46.15% women)

2. Results

In the Tata region, young people are currently trying to overcome difficult circumstances by joining associations and developing income-generating cooperatives. These organizations (associations and cooperatives) are seen as more attractive than political parties because they benefit from the support of state and international institutions (such as the US embassy, the European Union, international NGOs, etc.).

According to the perception of young people in Tata, these NGOs do not require much knowledge, skills, or capital. Moreover, these organizations have spread widely in different regions of this oasis, and the state has encouraged the inhabitants to create them to institutionalize traditional organizations and monitor forms of solidarity by requiring the declaration of association members and the declaration of their funds to the tax administration, in addition to the declaration to the General Secretariat of the Government to receive international funding.

These small-scale and limited-activity associations and cooperatives, in particular, focus on water management and irrigation, literacy, preschool education, local hygiene, road construction, and providing assistance to residents and authorities in the event of environmental risks. These movements are primarily active at the local level (“D’war”). They also sometimes provide opportunities for organizing agricultural work and managing collective irrigation. A group of these organizations benefited from financial support provided by international donors, especially the European Union, which granted a set of funds between 2020 and 2021 for projects related to advocacy and strengthening the capacities of young people and women. The French Embassy also provided other funds for sustainable development and training young people to lead local initiatives. This funding had an important impact on the work of these NGOs, which developed their resources and implemented activities that raised issues that local NGOs had not previously been interested in (for example: advocacy, sustainable development, gender approach, etc.).

Young people often consider these activities as opportunities to hone their skills and develop their knowledge, rather than activities that primarily concern the local population and their real needs, given that local NGOs did not choose these issues freely, but rather they were proposed by donors (in the form of a call for projects). However, young people have developed local initiatives in the context of crises that the region has experienced (floods, fires, earthquakes, etc.) and other NGOs have contributed to organizing agricultural irrigation and preserving the oasis to ensure continued environmental and social stability.

Young people emphasize that their current living conditions are harsh and difficult, and their work through these small movements is seen as a form of resistance to instability. They are also convinced that their interventions will not change much of the situation and will have limited impact. Therefore, they currently only aspire to reduce the impact of social marginalization on their living conditions in the oasis, waiting for the right time to emigrate as a solution.

The youth of this oasis do not believe that current interventions can create good living conditions, so everyone is thinking of emigrating to other cities. Those who decide to stay in this oasis and continue to resist are those who have a permanent government job (usually teachers in government schools) or who have recently graduated from university and are waiting to get a government job. Therefore, we find that most members of the local associations are from this socio-professional category.

These young people tend to establish associations or to join existing ones, and they often do so to obtain funding from international donors, so they express in their discussions that the criterion for the success of local organizations is mainly related to the amount of funding obtained. However, this criterion changes if they join Micro-movements that already exist and are led by elders or are related to the management of local needs (water, agriculture, paving roads, etc.), where the criterion for success becomes linked to the extent of resistance to social marginalization and environmental fragility. In fact, we find some

local associations that have received foreign funding directing some of the funds (without declaring this to the donors) to provide basic needs for the population that are not included in the terms of the funding agreement (for example, an association that benefited from foreign funding provided the local population with ladders to facilitate climbing to palm trees and picking the fruit).

Projects funded by international donors respond to the terms of the project call more than they respond to the real needs and requirements of the local population; therefore, they are considered only projects that respond to donor calls. Their impact remains limited, and people are not convinced by them. We also note that these donors have symbolic power that is often shown in the amount of preparations by the local associations that benefit from the grant when a donor representative visits them.

3. Discussion

Rural areas and oases have always been areas that attract projects from many national and international institutions in the context of growing global interest in rural development, and the call for spatial equality and territorial justice as a basic element to increase human development indicators in these areas, which are described as less benefiting from public services, especially in the countries of the South.

Major institutions have directed their projects to rural areas in various parts of the world to upgrade these areas and provide suitable living conditions for their inhabitants. The World Bank highlighted this matter in a publication entitled “The World Bank and Participation” issued in 1994, where it presented an evaluative statistical analysis that included 121 projects to access water in rural areas in Asia, Africa, and Latin America, which benefited from the support of 18 international agencies, including the World Bank.¹⁵

International interest in these rural areas increased after the concept of “rural development” was introduced in a speech given by Robert McNamara, then President of the World Bank, before the Bank’s Board of Governors in Nairobi in 1973,¹⁶ in which he proposed a strategy for rural development with an emphasis on agricultural and small-scale farming production, while at the same time warning that official development assistance was insufficient and that more than 800 million people were living in extreme poverty. In the five years immediately following this speech, the Bank Group’s financing for development efforts increased by more than 40%, and since that period, the World Bank has been a strong advocate for rural development and has encouraged institutions, programs, and projects that intervene in this issue¹⁷.

15 James L. Creighton, *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions Through Citizen Involvement*. (San Francisco: Jossey-Bass, 2005), 20.

16 Robert McNamara, “Address to the Board of Governors (World Bank)” (Access 15 November 2024).

17 McNamara, “Address to the Board of Governors (World Bank) “.

At the beginning of the 21st century, following the Euro-Mediterranean Partnership's entry into a phase of restructuring—marked by the Lisbon meeting in 2001 and the Agadir Declaration on May 8, 2001, which aimed to establish a free trade zone—the Barcelona Declaration identified three main axes of cooperation: the political and security axis, the economic and financial axis, and the social and humanitarian axis. The development of civil society was highlighted as a key component of the third axis of the Barcelona Declaration¹⁸. Support for NGOs across various regions of the southern Mediterranean intensified during the first decade of the 21st century, facilitated by programs such as the MEDA Program and the European Initiative for Human Rights¹⁹.

The current environmental crisis in rural and oasis areas such as Tata is not merely an ecological issue but a deeply rooted socio-political challenge shaped by external interventions, historical marginalization, and global development logics. While local associations have long been active in confronting environmental fragility, recent transformations—particularly under the influence of international funding—have introduced new dynamics into the local landscape. These interventions, often framed through development discourses like resilience, gender equality and advocacy, rarely emerge from the communities themselves. Rather, they reflect donor-driven agendas shaped by geopolitical priorities and funding trends, creating a disconnect between local needs and externally imposed project goals. This divergence raises questions about the autonomy of local actors and whether such interventions genuinely strengthen their capacities to respond to climate change or instead entrench new forms of dependency and symbolic subordination.

Building on recent scholarship on civil society and donor influence²⁰, this study reveals how local associations in the Tata oasis simultaneously resist and reproduce global power dynamics. Youth-led NGOs, while engaging in innovative environmental and social initiatives, are often steered toward donor interests that prioritize visibility, short-term project outcomes, and alignment with EuroMediterranean cooperation strategies. The symbolic power of international donors becomes visible not only in project selection criteria but also in the performative nature of local NGO activities during donor visits, and the prioritization of compliance over contextual relevance. This tension undermines the potential of grassroots initiatives to enact long-term, community-rooted ecological resilience and reinforces a model in which success is measured by financial absorption rather than local transformation. To understand the real impact of these dynamics, it is crucial to move beyond an instrumental view of funding and examine how social capital, local

18 Thomas Lacroix, "Contrôle et Instrumentalisation de la Société Civile Maghrébine dans la Coopération Euro-Méditerranéenne: Le Cas du Maroc et de la Tunisie", *L'Année du Maghreb* 1 (2004).

19 Lacroix, "Contrôle et Instrumentalisation de la Société Civile Maghrébine dans la Coopération Euro-Méditerranéenne: Le Cas du Maroc et de la Tunisie»

20 E.g. Mernissi, *ONG Rurales du Haut-Atlas : Les Aït-Débrouille*. ; Lacroix, "Contrôle et Instrumentalisation de la Société Civile Maghrébine dans la Coopération Euro-Méditerranéenne : Le Cas du Maroc et de la Tunisie". ; Kane, "International NGOs and the Aid Industry: Constraints on International Solidarity",

knowledge, and traditional practices like “Tiwizi” offer alternative logics of resistance and sustainability.

At the local level—as is the case in various Moroccan villages—other factors contributed to the growth of this interest in rural development, and were mainly represented by the efforts of Moroccan immigrants in Europe who tried to establish associations between the two shores of the Mediterranean, in order to improve the conditions of these rural areas (water management, electricity supply, paving roads, etc.), which created a local developmental associative dynamic that led to an “associative explosion” in various Moroccan villages, which Zakia Daoud described as contagious initiatives, after the phenomenon extended to include most of Morocco’s regions in the 1980s²¹.

In this context, Fatima Mernissi reviews the importance of this type of NGOs in providing decent living conditions in her study published in 2003 on rural NGOs in the High Atlas (Morocco), where she considers them a modern expression of the societal commitment of individuals toward the group, and confirms that this societal commitment is considered a legacy and social capital that includes the values of participation, solidarity, and trust²².

NGOs have played a fundamental role in the emergence of active citizenship in Morocco, providing responses to economic and social challenges, especially those intensified by crises such as the drought of the 1990s. A number of factors have contributed to the remarkable growth of these civil organizations, the most important of which are: Morocco’s adoption of economic liberalization policies that led to a reduction in state responsibilities and the transfer of some of these responsibilities to NGOs, and the intervention of many international organizations, which contributed to the development and financing of the activities of national and local NGOs, especially in areas such as health, human rights, and support for gender issues, etc.²³

A different perspective and uncertainty emerged after the increase in support offered by international organizations and embassies to local NGOs, especially in rural areas that are the origin of Moroccan immigrants in Europe. Everyone searched for an answer to the question: Why is this financial support directed to these areas?²⁴ A group of points of view answers this question by considering that the purpose of this funding is to reduce population migration to Europe, by providing suitable living conditions for the children and families of immigrants who are still in Morocco. Therefore, the support specifically targets NGOs located in the villages of Moroccan immigrants in Europe (for example, the Sous region -Southern Morocco).

21 Daoud, Zakya. *Marocains des Deux Rives*. (Paris : Les Éditions de l’Atelier CCFD, 1997), 125.

22 Mernissi, *ONG Rurales du Haut-Atlas: Les Aït-Débrouille*, 39.

23 Guilain Denœux - Laetitia Gateau, “L’essor des Associations au Maroc: À la Recherche de la Citoyenneté?”, *Monde Arabe* 150/4 (1995), 27.

24 Aljazeera Net. “Jadal bil-Maghrib Bishan Tamwil Al-Jam’iyyat Al-Madaniyya”, (Access 08 November 2024).

Associations that receive international funding were considered to be acting on behalf of the agenda of foreign countries and international organizations, especially after September 11 and after the European Union adopted a group of neighborhood strategies: such as the European Security Strategy (2003) and the European Neighborhood Policy (2004), and its aim to support issues that serve European security and its strategies more than they serve Moroccan social, environmental, and cultural security. Morocco has therefore moved to monitor foreign funding received by Moroccan NGOs by requiring associations to declare the source and purpose of these funds.²⁵

According to international donors, strengthening civil society in the South was part of the political level within the framework of neoliberal thought and the structural adjustment programs associated with it. First, it concerns reducing the state's efficiency, transparency, and legitimacy. Second, it is a matter of strengthening the development of civil society, which should, on the one hand, partially fill the void left by the withdrawal of public institutions, and on the other hand, play an intermediary role in the process of decentralization and democratization.²⁶ But has this international funding truly contributed to fostering local democracy and the independence of civil society actors? Some argue that this support has not strengthened civil society but has instead weakened its role, as prioritizing political stability in the region has further marginalized the social dimension. Political pluralism and the protection of human rights have been deprioritized, falling to the bottom of the authorities' agendas.²⁷ This prompts the question: how can the impact of this support be effectively evaluated?

In the Moroccan context, the success of NGOs in achieving local development and facing environmental, climatic and geographical challenges is not linked to international financial support, but rather to the degree of influence of social capital, which is manifested in the values of solidarity and local social cohesion associated with traditional local organization.²⁸ For example, the tradition of "Tiwizi" requires local families to engage in solidarity in activities and projects of public interest.

The results of this paper can be interpreted by distinguishing between two types of local organizations: the first type includes organizations whose success criteria are receiving foreign funding; the second type includes organizations whose success criteria are their ability to confront conditions of social marginalization and environmental fragility. However, some organizations from the first type adopt the second criterion whenever they are

25 Lacroix, "Contrôle et Instrumentalisation de la Société Civile Maghrébine dans la Coopération Euro-Méditerranéenne: Le Cas du Maroc et de la Tunisie".

26 Molly Kane, "International NGOs and the Aid Industry: Constraints on International Solidarity", *Third World Quarterly* 34/8 (2013), 1507.

27 Lacroix, "Contrôle et Instrumentalisation de la Société Civile Maghrébine dans la Coopération Euro-Méditerranéenne : Le Cas du Maroc et de la Tunisie».

28 Mernissi, *ONG Rurales du Haut-Atlas : Les Aït-Débrouille*, 44.

subject to one of the elements of social capital (solidarity in the event of a natural disaster, the intervention of an elderly person in the organization, social and economic facts and events related to kinship or the local community, etc.).

The findings revealed that youth engagement in local NGOs is shaped by diverse social backgrounds and motivations. Based on the data collected, we identified three key participant profiles: “aspirational youth”, “pragmatic civil servants”, and “traditional actors”.

- Aspirational youth include university graduates, students, and unemployed young people who view participation in NGOs as a pathway to acquiring skills, expanding professional networks, and preparing for future migration. Their engagement is often driven by the desire for self-development rather than long-term commitment to the region;
- Pragmatic civil servants, mostly public school teachers and municipal employees, are typically motivated by institutional incentives or personal stability. They join or establish NGOs to obtain funding, fulfill administrative expectations, or support modest improvements in local conditions. For them, participation is a strategic act that aligns with their job security and community roles;
- Traditional actors include individuals rooted in community heritage, such as elder residents. Their engagement in associations is often based on customary practices like “Tiwizi”, emphasizing mutual aid, collective work, and local resilience. These actors tend to prioritize initiatives that address immediate and tangible needs of the community.

Several case examples from the field illustrate how these different profiles interact with donor funding and local dynamics. One notable case involved a youth-led association in the village of “AKKA” that implemented a donor-funded project on environmental advocacy and gender inclusion. While the project provided useful training and enhanced visibility for the youth, participants acknowledged that themes were largely dictated by the donor’s call for proposals, not local priorities.

In contrast, in the village of “Agouliz”, a grassroots association without external funding mobilized during a sudden flood in 2024. They organized emergency food distribution, coordinated road cleaning, and repaired vital irrigation infrastructure—all based on local resources and social networks. Another example involves an association that received a grant to promote sustainable development but discreetly redirected part of the funds to purchase ladders for date harvesting, a pressing local need not included in the donor’s project framework.

Therefore, we confirm that the success of local associations in resisting social marginalization and environmental fragility has a strong relationship with social capital but not with foreign funding provided by international organizations. The latter is important for increasing the commitment and involvement of young people in Micro-movement organizations.

Conclusion and Recommendations

In conclusion, we emphasize the importance of local associations that play essential roles in resisting social marginalization and environmental fragility in oases. This action is rooted in social capital represented by traditional values, solidarity, and social cohesion, which motivates individuals to commit to the group and engage in the dynamics of local interventions.

We also emphasize that international organizations that provide funding have contributed to the involvement of young people in local associations and have pushed them to care about issues new to the oasis population, such as advocacy and gender equality. However, this funding imposes restrictions related to the conditions set by international organizations, which push young people to acknowledge the limited impact of projects funded by foreign grants and their connection to issues that do not necessarily serve the needs of the local population.

We conclude that resisting social marginalization and environmental fragility is not necessarily linked to international funding (material capital) but rather to traditional values and social cohesion (social capital). Based on this conclusion, we offer the following recommendations to international donors and organizations:

- Reconsidering the conditions and restrictions of support related to intervention issues;
- Targeting local organizations that are linked to social capital;
- Supporting Micro-movements (whether non-profit or for-profit) that resist social marginalization and environmental fragility will reduce migration;
- Reconsidering the philosophy of partnership and reducing the symbolic and material dominance of international organizations over local Micro-movements.

References

- Aljazeera Net. "Jadal bil-Maghrib Bishan Tamwil Al-Jam'iyyat Al-Madaniyya.". Accessed November 8, 2024.
- Bono, Irene. "L'activisme Associatif Comme Marché du Travail: Normalisation Sociale et Politique par les 'Activités Génératrices De Revenus' à El Hajeb", *Politique Africaine* 120/4 (2010), 25–44.
- Bourdieu, Pierre. "The Forms of Capital." *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. John G. Richardson, 241–258. New York: Greenwood Press, 1986.
- Chelleri, Lorenzo et al. "Responses to Drought and Desertification in the Moroccan Drâa Valley Region: Resilience at the Expense of Sustainability?", *The International Journal of Climate Change: Impacts and Responses* 5/2 (2014), 17–33.
- Creighton, James L. *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions Through Citizen Involvement*. San Francisco: Jossey-Bass, 2005.
- Daoud, Zakya. *Marocains des Deux Rives*. Paris: Les Éditions de l'Atelier CCFD, 1997.
- De Haas, Hein. *Migration and Agricultural Transformations in the Oases of Morocco and Tunisia*. Utrecht: KNAG, 2001.
- Denceux, Guilain – Gateau, Laetitia. "L'essor des Associations au Maroc: À la Recherche de la Citoyenneté?". *Monde Arabe* 150/4 (1995), 19–39.
- El Ayadi, Taib. *La construction du fait associatif rural au Maroc: approche socio-anthropologique d'une expérience locale de développement*. Doctoral Dissertation, Université Mohammed V – Rabat, 2015.
- Hallegatte, Stephane et al. *Shock Waves: Managing the Impacts of Climate Change on Poverty*. Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2016.
- Hamdouch, Abdelhamid et al. "Chemical Constituents and Antioxidant Activity of the Essential Oils of *Perralderia coronopifolia* Cosson subsp. *Purpurascens* Shrub of Oasis of Tata from South East of Morocco." *Applied Journal of Environmental Engineering Science* 3–4 (2017), 394-400.
- Kane, Molly. "International NGOs and the Aid Industry: Constraints on International Solidarity". *Third World Quarterly* 34/8 (2013), 1505–1515.
- Lacroix, Thomas. "Contrôle et Instrumentalisation de la Société Civile Maghrébine dans la Coopération Euro-Méditerranéenne: Le Cas du Maroc et de la Tunisie". *L'Année du Maghreb* 1 (2004), 100-115.
- McNamara, Robert. "Address to the Board of Governors (World Bank)". Accessed November 15, 2024.
- Mernissi, Fatima. *ONG Rurales du Haut-Atlas: Les Aït-Débrouille*. Rabat: Editions Marsam, 2003.
- Putnam, Robert D. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993.
- Shehabi, Manal. "Just Energy Transitions? Lessons From Oman and Morocco." *Climate Change in the Middle East and North Africa: Mitigating Vulnerabilities and Designing Effective Policies*. Ed. Joy Arkeh - Amr Hamzawy. Carnegie Endowment for International Peace, 2024.
- Shriky, Hanaa. "Le travail associatif des jeunes au Maroc entre modernité et tradition." *Insaniyat* 68 (2015).
- Yabi, Gilles Olakunlé. "Climate Change and Migration Prospects Between West and North Africa". *Carnegie Endowment for International Peace*, 2023.

Üniversite Öğrencilerinin Gösterişçi Tüketime Yönelik Tutumları: Fırat Üniversitesi Örneği

Davut Hacek | 0009-0004-7466-7227 | 230359012@firat.edu.tr

Fırat Üniversitesi, Kovancılar Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Elazığ, Türkiye

 <https://ror.org/05teb7b63>

Damla Topçu | 0000-0002-1594-6806 | dtopcu@firat.edu.tr

Fırat Üniversitesi, Kovancılar Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Elazığ, Türkiye

 <https://ror.org/05teb7b63>

Öz

Bu çalışmada üniversitedeki öğrencilerin gösterişçi tüketime yönelik görüşleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma Fırat Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiş ve 17 ön lisans öğrencisi çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırma verileri nitel araştırma yönteminin derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen verilerden kodlar ve temalar çıkarılmış ve araştırma verileri tematik olarak çözümlenmiştir. Araştırmada gösterişçi tüketimin; gelirinden fazla harcamayı, gereksiz ve ihtiyaç fazlası yapılan harcamayı ve israfı ifade ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada gösterişçi tüketimi yönlendiren başlıca faktörlerin başkalarına özenme, bir gruba dâhil olma, sosyal medyada paylaşım yapabilme, dikkat çekme ve diğerlerinden farklı ve üstün görünmek olduğu belirlenmiştir. Gösterişçi tüketim üzerinde sosyal medya ve çevrenin, aileden daha fazla etkili olduğu da tespit edilmiştir. Marka ürünler satın alma, kaliteli aksesuar kullanma, pahalı makyaj malzemeleri kullanma, gelirinden fazla harcama yapma, ihtiyaç dışı ürünleri satın alma, gidilen mekânları ve alınan ürünleri sosyal medyada paylaşma, yapılan harcamaları bulunulan ortamda dile getirme davranışlarının başlıca gösterişçi tüketim belirtileri olduğu da araştırma kapsamında elde edilen bir diğer sonuçtur.

Anahtar Kelimeler

Gösterişçi Tüketim, Aylak Sınıfı, Marka Ürünler, Aidiyet, Sosyal Medya.

Atıf Bilgisi

Hacek, Davut – Topçu, Damla. “Üniversite Öğrencilerinin Gösterişçi Tüketime Yönelik Tutumları: Fırat Üniversitesi Örneği”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/1 (Nisan 2025), 18-40.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.2>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	03.01.2025										
Kabul Tarihi	26.03.2025										
Yayım Tarihi	15.04.2025										
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme										
Etik Beyan	Bu makale, Ege 12. Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan “Kovancılar Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Gösterişçi Tüketime Yönelik Görüşleri” adlı tebliğin geliştirilmiş hâlidir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Fırat Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu, 03.04.2024 tarihli 2024/08 sayılı kararı ile etik izin alınmıştır.										
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin										
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org										
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.										
Finansman	Bu çalışma, TÜBİTAK'ın 2209-A - Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenmiştir.										
Yazar Katkıları	<table> <tr> <td>Araştırmanın Tasarımı</td> <td>Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)</td> </tr> <tr> <td>Veri Toplanması</td> <td>Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)</td> </tr> <tr> <td>Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama</td> <td>Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)</td> </tr> <tr> <td>Makalenin Yazımı</td> <td>Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)</td> </tr> <tr> <td>Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi</td> <td>Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)</td> </tr> </table>	Araştırmanın Tasarımı	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)	Veri Toplanması	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)	Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)	Makalenin Yazımı	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)	Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
Araştırmanın Tasarımı	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)										
Veri Toplanması	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)										
Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)										
Makalenin Yazımı	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)										
Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)										
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır										

University Students' Attitudes towards Conspicuous Consumption: The Case of Fırat University

Davut Hacek | 0009-0004-7466-7227 | 230359012@firat.edu.tr

Fırat University, Kovancılar Vocational School, Department of Health Care Services, Elazığ, Türkiye

 <https://ror.org/05teb7b63>

Damla Topçu | 0000-0002-1594-6806 | dtopcu@firat.edu.tr

Fırat University, Kovancılar Vocational School, Department of Health Care Services, Elazığ, Türkiye

 <https://ror.org/05teb7b63>

Abstract

This study aims to understand university students' views on conspicuous consumption. The research was conducted at Fırat University, and the study group consisted of 17 associate degree students. The research data was collected using the in-depth interview technique of qualitative research method. Codes and themes were extracted from the collected data and the research data was analyzed thematically. The research revealed that conspicuous consumption refers to spending beyond one's income, unnecessary and excessive spending, and wastefulness. Additionally, the main factors driving conspicuous consumption were identified as envying others, the desire to belong to a group, being able to share on social media, attracting attention, and looking different and superior to others. It has also been found out that social media and the social environment have a greater influence on conspicuous consumption than family. Another finding of the study is that key indicators of conspicuous consumption include buying brand-name products, using high-quality accessories, using expensive makeup products, spending beyond one's income, buying non-essential products, sharing visited places and purchased products on social media, and mentioning expenditures in social settings.

Keywords

Conspicuous Consumption, Leisure Class, Brand-name Products, Belonging, Social Media

Citation

Hacek, Davut – Topçu, Damla. “University Students’ Attitudes towards Conspicuous Consumption: The Case of Firat University”. *Journal of Sociological Context* 6/1 (April 2025), 18-40.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.2>

Article Information

Date of Submission	03.01.2025	
Date of Acceptance	26.03.2025	
Date of Publication	15.04.2025	
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers	
Ethical Statement	This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled “Kovancılar Vocational School Students' Views On Conspicuous Consumption”, orally delivered at the Ege 12 th International Conference On Social Sciences. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Ethical approval was obtained from Firat University Social and Human Sciences Research Ethics Committee with the decision number 2024/08, dated 03.04.2024.	
Similarity Check	Done – Turnitin	
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.	
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Funding	This study was supported by TÜBİTAK’s 2209-A - University Students Research Projects Support Program.	
Author Contributions	Conceptualization	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Data Curation	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%40) - Author-2 (%60)
	Writing	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing – Review & Editing	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.	

Giriş

Tüketimin gündelik yaşam içerisinde önemli bir noktaya ulaşmış olması, tüketim davranışlarının incelenmesini gerekli hale getirmektedir. Tüketim, insanın sadece biyolojik ihtiyaçlarını değil, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Tüketimin insanın çok yönlü ihtiyaçlarını karşılıyor olması, tüketim kavramının anlamını değiştirmekte ve genişletmektedir. Toplumsal değişim ve dönüşümler, insanların ihtiyaçlarını çeşitlendirmekte ve buna bağlı olarak insanların tüketim davranışları ya da tüketim yapma nedenleri de çeşitlilik kazanmaktadır. Dolayısıyla insanlar hayatlarını devam ettirmenin yanı sıra gösteriş yapma, zenginliğini gösterme, bir gruba dâhil olma, kabul görme, beğeni kazanma, rekabet etme gibi nedenlerle tüketim yapabilmektedir. Toplumun her kesiminde tüketim davranışlarının ve nedenlerinin çeşitlilik kazandığı görülmektedir.

Tüketim birçok toplumda statü göstergesi olarak işlev görmektedir¹. Veblen de tüketimin gösteriş amacıyla yapılabileceğini belirtmektedir². Dolayısıyla tüketimin zaman içerisinde gösterişi ve kısıncı bir amaca hizmet ettiği görülmektedir. Moda, reklamlar, kitle iletişim araçları, gelir artışı gibi unsurlar insanları gösterişi tüketime yönlendirmektedir. Gösterişi tüketimde tüketilen mal/hizmetin görece pahalı ve insanları özendirici olmasının yanı sıra zamanın aylakça harcanılması da belirleyici olmaktadır³.

Gösterişi tüketim konusunu incelemek, bireylerin ve toplumların ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel dinamiklerini anlamak açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu araştırmada üniversite gençliğinin gösterişi tüketime yönelik görüşleri dikkate alınmıştır. Araştırma Fırat Üniversitesi öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Gösterişi tüketimin gençlerin bakış açısıyla değerlendirilmesi açısından araştırma önemlidir. Bir nevi gençlerin gözüyle gençler değerlendirilmiştir. Bu şekilde üniversite gençliği için gösterişi tüketimin ne ifade ettiği, gençlerin ve çevrelerindeki diğer insanların (arkadaş grubu, sosyal çevre gibi) gösterişi tüketim yapma nedenlerinin neler olduğu ve gençler açısından hangi davranışların gösterişi tüketim göstergesi olarak kabul edildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın temel problemi; üniversite öğrencilerinin gösterişi tüketime yönelik düşüncelerinin neler olduğudur. Bu temel problem ekseninde araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Gösterişi tüketim kavramı üniversite öğrencileri için ne ifade etmektedir?
2. Üniversite öğrencileri için insanları gösterişi tüketime iten nedenler nelerdir?
3. Üniversite öğrencileri için gösterişi tüketim göstergeleri nelerdir?
4. Üniversite öğrencileri için aile, sosyal medya ve çevrenin gösterişi tüketim üzerindeki etkisi nedir?

1 Mübcecel Belik Kıray, *Toplumsal Yapı ve Değişme*, 2. Baskı (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006), 77.

2 Uğur Güllülü, vd. "Kendini Gösterim ve Kişilerarası Etkileşimin Gösterişi Tüketim Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 28/1 (Haziran 2010), 107.

3 Emine Yılmaz Uçak, *Alt Gelir Gruplarında Tüketim İlişkilerinin Toplumsal Analizi (Batı Akdeniz Örneği)*. (Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 63.

1. Literatür Taraması

İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için tüketim yapma mecburiyetindedir. Veblen'e göre insanlar, hayatlarını devam ettirebilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için tüketim yapmaktadır. Bu yönüyle tüketim, toplumsal olarak faydalı bir etkinlik olarak görülmektedir. Ancak Veblen tüketimin, temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesine geçtiğinde bunun bir toplumsal sorun olacağını belirtmektedir⁴. Ona göre, insanlar sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla değil toplumsal statü kazanmak amacıyla da tüketim yapmaktadır⁵. Ayrıca insanlar başkalarını etkilemek ve gösteriş yapmak amacıyla da tüketim yapmaktadırlar. Birçok toplumda tüketim, toplumsal statü göstergesi olarak işlev görmektedir⁶. Zenginliğin toplumsal fayda için değil, statü kazanmak için kullanılması israfı da beraberinde getirmektedir. Bu yönüyle tüketim, toplumsal bir soruna dönüşmektedir ki Veblen buna tepki göstermektedir⁷.

Veblen "Aylak Sınıfı Teorisi" adlı eserinde tüketimin gösteriş için yapılabileceğini belirtmektedir⁸. Gösterişçi tüketim (conspicuous consumption) çok eski zamanlardan günümüze gelen bir olgudur⁹. Gösterişçi tüketim, bireylerin sosyal statülerini, servetlerini sosyal çevrelerine göstererek sosyal ihtiyaçları tatmin etmeye yönelik yaptıkları tüketimdir¹⁰. Ayrıca gösterişçi tüketim, beğeni kazanmak, takdir görmek ve haz duymak için de yapılan tüketimdir¹¹.

Toplumların modern ya da ilkel olmalarının yanı sıra tabakalaşmış bir yapıya sahip olmaları da gösterişçi tüketimi ortaya çıkarmaktadır¹². Statünün doğuştan geldiği toplumlar da gösterişçi tüketim statü göstergesi olarak işlev görürken, statünün doğuştan gelmediği, rekabetin etkin olduğu toplumlarda gösterişçi tüketim, yüksek mevkii elde etme işlevi görmektedir, rekabetçi ve taklitçi bir karaktere bürünmektedir¹³. Yüksek mevki elde etmek saygınlık kazanmayı ve farklı olmayı da gerektirmektedir. Bu noktada zenginlik ve güç sahibi olmak yeterli gelmemekte, bu zenginliğin ve sahip olunan statünün gösterilmesi ve

4 Cansu Güleç, "Thorstein Veblen ve Gösterişçi Tüketim Kavramı". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/38 (Haziran, 2015), 70-71.

5 Thorstein Veblen, *Aylak Sınıfı*. çev. İnci User. (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No:569, 1995.), 31.

6 Kıray, *Toplumsal Yapı ve Değişme*, 77.

7 Güleç, "Thorstein Veblen ve Gösterişçi Tüketim Kavramı", 71.

8 Güllülü vd. "Kendini Gösterim ve Kişilerarası Etkileşimin Gösterişçi Tüketim Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", 107.

9 Güleç, "Thorstein Veblen ve Gösterişçi Tüketim Kavramı", 63.

10 Güllülü vd. "Kendini Gösterim ve Kişilerarası Etkileşimin Gösterişçi Tüketim Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", 105.

11 Derya Barut - Serkan Güneş, "Gösterişçi Tüketimin Nedenleri ve Mobilya Firmalarının Gösteriş Üzerine Geliştirdikleri Algı". *International Journal of Academic Value Studies*, 4/18 (Ocak 2018), 81.

12 Veblen, *Aylak Sınıfı*, 77.

13 Mübcecel Belik Kıray, *Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005), 27.

ispatlanması gerekmektedir¹⁴. Bu yönleriyle gösterişçi tüketim, diğerlerinden farklı ve göreceli pahalılığa sahip, zenginliği ispatlamaya hizmet eden, sergilenebilir, taklit edilebilir özellikte olan ve statü göstergesi olan mal ve hizmetlerin tüketilmesine dayanmaktadır¹⁵.

Veblen'in ifadesiyle gösterişçi tüketim; ya mal ve hizmet tüketiminin açıkça gösterilmesiyle ya da boş zamanın aylıklıkla harcanması ile gerçekleştirilmektedir. Her iki durumda da belirleyici noktalar bulunmaktadır. Mal ve hizmetlerin açıkça gösterilmesinde, tüketilen mal ve hizmetin pahalı olması ve sıradan olmaması belirleyici bir husustur. Boş zamanın aylıkça harcanmasında belirleyici husus ise zamanın gelir getirici bir işte harcanması yerine israf edilip aylıklıkla harcanmasıdır¹⁶. İster mal ve hizmet gösterimi için olsun ister zamanın aylıkça harcanması için olsun her iki durumda da tüketim, "gösterişçi ve kıskandırıcı" bir amaca hizmet etmektedir¹⁷. Tüketimin bu gösterişçi ve kıskandırıcı amacının toplumun genç bireyleri üzerinde daha etkili olduğu söylenilebilir.

Toplumun farklı kesimlerini gösterişçi tüketime yönlendiren unsurların; moda, reklamlar, kredi kartları/tüketici kartları, kitle iletişim araçları, gelir seviyesinin artması, alışveriş mekânları gibi unsurlar olduğu görülmektedir¹⁸. Bireyin kimliğinin değişmesinde ve gelişmesinde moda ve yaşam olanaklarının etkili olduğu bilinmekte ve bireyler olanakları çerçevesinde kendi kimliğini şekillendirmektedir¹⁹.

Dijital ortamlar, insanların ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte onlara yeni gereksinimler de yaratmaktadır. Bu yönüyle dijital ortamlar, hem bir tüketim alanı hem de bir alışveriş aracı haline gelmektedir²⁰. Televizyon programlarında, sosyal medya platformlarında, dergilerde ya da süreli yayınlarda sosyal statü, kimlik, markalaşma ve lüks hayat biçimine yönelik yapılan yayınlar tüketimin gösterişçi maksatla yapılmasına neden olmaktadır²¹.

Gelişen teknoloji farklı iletişim platformlarını meydana getirirken sosyalleşme alanlarını da çeşitlendirmektedir. Bu şekilde tüketilen ürün ve hizmetlerin sergilenmesi daha kolay hale gelmektedir. Özellikle genç tüketiciler için sosyal medya platformları, gösterişçi tüketim noktasında birer vitrin haline gelmektedir²². Sosyal medya Influencer'ları da tüketim davranışlarını etkilemektedir. Kayan'ın yapmış olduğu çalışmada kadınların, daha genç

14 Thorstein Veblen, *Aylak Sınıfın Teorisi*. çev. Zeynep Gültekin - Cumhur Atay. (İstanbul: Babil Yayınları, 2005), 40.

15 Yılmaz Uçak, *Alt Gelir Gruplarında Tüketim İlişkilerinin Toplumsal Analizi (Batı Akdeniz Örneği)*, 65.

16 Veblen, *Aylak Sınıf*, 78-79.

17 Yılmaz Uçak, *Alt Gelir Gruplarında Tüketim İlişkilerinin Toplumsal Analizi (Batı Akdeniz Örneği)*, 63.

18 Yılmaz Uçak, *Alt Gelir Gruplarında Tüketim İlişkilerinin Toplumsal Analizi (Batı Akdeniz Örneği)*, 68.

19 Douglas Kellner, "Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası". *Popüler Kültür Doğu Batı*, 4/15 (Temmuz 2001), 188.

20 Suat Kolukırık - Elif Gün, "Dijital Alışveriş Davranışını Belirleyen Sosyolojik Faktörler: Akdeniz Üniversitesi Öğrencileri Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 11/ Ek, (Aralık 2020), 3.

21 Hüseyin Köse, *Medya ve Tüketim Sosyolojisi*. (Ankara: Ayrac Kitap, 2010), 36.

22 Pınar Güner Koçak - Yusuf Zafer Can Uğurhan, "Üniversite Öğrencilerinin Gösterişçi Tüketim Profillerinin İncelenmesi: Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Örneği". *İNİF E- Dergi*, 7/1 (Mayıs 2022), 153.

yaştakilerin, eğitim ve gelir seviyesi düşük olanların influencerlardan daha fazla etkilendiği görülmektedir²³.

Veblen'e göre tüketimin gösterişli olması için satın alınan ürünün görece pahalı olması gerekmektedir²⁴. Veblen, gösterişçi tüketim yapanların beslenme, barınma, giyim-kuşam, eğlence gibi alanlarda en iyi ve en pahalı olanları tükettiklerini belirtmektedir. Ona göre en iyi ve en pahalı olanı sadece tüketmek değil aynı zamanda bunları en iyi şekilde de sergilemeleri gerekmektedir. Veblen, aylak sınıf olarak ifade ettiği bu sınıfın; evlerini, kız çocuklarını, eşlerini ve iş yerlerini zenginliklerinin ve güçlerinin bir göstergesi olarak kullandıklarını belirtmektedir²⁵.

Tüketiciler arasında gösterişçi tüketimden en çok etkilenen grubun gençler olduğu bilinmektedir²⁶. Yapılan çalışmalarda da gençlerin (18-25 yaş) gösterişçi tüketim eğiliminin diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğu görülmektedir²⁷. Tezcan'a göre toplum içinde gençler, kendini anlamaya çalışan ve kimlik bunalımı yaşayan bir kesimi oluşturmaktadır. Üniversitedeki gençler ise gelenekselin dışında kendilerine bir yaşam alanı oluşturmaya çalışan genç grubunu ifade etmektedir. Toplumsal yaşam içerisinde üniversiteli gençler, toplumun norm ve değerleri dışında yeni bir arayış içerisine girebilmekte ve topluma yabancılaşabilmektedir²⁸. Üniversiteli gençler tükettikleriyle kimliklerini ve sosyal statülerini ortaya koymaya çalışmaktadır²⁹. Baudrillard bu durumu şu şekilde özetlemektedir: "Kendileri için başkası olmakta yani yabancılaşmaktadırlar."³⁰ Baudrillard, bireyin tüketim toplumunda var olduğunu ve ekstra tüketim yaparak yaşadığını hissedeceğini belirtmektedir³¹.

Gençlerin arkadaş çevresi, hangi ürünlerin tüketileceği noktasında belirleyici rol oynamaktadır. Temel ihtiyaçlarda çok etkili değilken gösterişçi tüketim ürünlerinde arkadaş çevresi etkili olmaktadır. Bir arkadaş grubu içerisinde çok pahalı ve marka giyinenler varsa diğerleri de onlara uyum sağlamak mecburiyetinde kalabilmekte ve gerekirse ürünün

23 Fahrettin Kayan, "Sosyal Medyada Pazarlama Stratejileri ve Influencer'ların Tüketici Davranışlarına Etkileri" *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 5/3 (Aralık 2024), 439-441.

24 Veblen, *Aylak Sınıf*, 64.

25 Veblen, *Aylak Sınıfın Teorisi*, 52-53.

26 Güner Koçak - Uğurhan, "Üniversite Öğrencilerinin Gösterişçi Tüketim Profillerinin İncelenmesi: Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Örneği", 154.

27 Elif Şeşen - Perihan Şiker, "Kahvehaneden Starbucks'a: Gösterişçi Tüketimden Gösterişçi Sıradanlığa", *International Social Sciences Studies Journal*, 5/38 (Temmuz 2019), 3353; İbrahim Çınar, "Ölüm Kaygısı ve Gösterişçi Tüketim Eğilimi", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (Nisan, 2014), 102.

28 Mahmut Tezcan, *Toplumsal Değişme ve Eğitim*. (Ankara: Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1998), 183.

29 Pınar Güner Koçak, "Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma: Pamukkale Üniversitesi Örneği". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLIII*, 0/2 (Aralık 2017), 106.

30 Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev. Hazal Deliceçaylı - Ferda Keskin. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008), 247.

31 Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, 41.

imitasyonunu alarak gösterişçi tüketime yönelebilmektedir³². Ayrıca gençler, hayranı oldukları ünlülerin giyim kuşamlarını taklit ederek de gösterişçi tüketime yönelebilmektedirler³³. Genç tüketicilerin, kıyafetlere ve cep telefonlarına gösterişli paralar harcadıkları görülmektedir³⁴. Gösterişçi tüketimde abartılı görünmek esas alınmaktadır. Tüketilen mal/hizmetin değeri insanların çok beğenmeleri ve hayran kalmaları ile belirlenmektedir³⁵. Gençlerin tükettikleri ürünler onların ekonomik durumları, toplumsal konumları, yaşam biçimleri ve statüleri hakkında malumat vermektedir. Gençler, tercih ettikleri ürünlere verilen toplumsal değerler bağlamında bir statü elde ettiklerini düşünmektedir. Bu sebeple gösterişçi tüketim sosyal ve ekonomik anlamda bir sınıf statüsü olarak incelenmektedir. Dolayısıyla genç bireyler tükettikleriyle kendi sınıf statüleri hakkında dolaylı yoldan bilgi vermiş olmaktadır³⁶.

Gençlerin sosyal çevresi satın alma davranışlarını etkilemektedir. Sosyal çevreden rahatsız olan gençler farklı bir kimlik oluşturmak amacıyla moda ürünleri ve pahalı markaların ürünlerini kullanabilmektedir. Gruba ait olma, sosyal kabul, saygınlık ve statü kazanma noktasında belirleyici olan mal/hizmetlerin tercih edilmesi genç bireyler için önem arz etmektedir³⁷. Douglas ve Isherwood da grupların grup değerlerini dayattığını ve nelerin tüketilmesi gerektiğini tanımladığını ve cezalar koyduğunu belirtmektedir³⁸. Bu durumda gençlerin içinde buldukları grupta saygınlıklarını yitirmemek ya da gruptan dışlanmak adına gösterişçi tüketime yöneledikleri söylenilebilir³⁹. Bunun tam tersi bir durumun söz konusu olabileceği, gençlerin; gösterişçi tüketim eğilimi gösteren kişilerle arasına mesafe koyabileceği ve kendisinden ödün vermeyeceği de düşünülmektedir.

2. Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yorumsamacı yaklaşımla kurgulanan bu araştırmada fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Fenomenolojik araştırmada ilk olarak bir fenomen tanımlanmakta ve bu fenomenle ilgili deneyime sahip olan kişilerden

32 Güner Koçak, "Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma: Pamukkale Üniversitesi Örneği", 105.

33 İlker Bıçakçı, "Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Tüketicinin Evrimi ve Türkiye'deki Yansımaları". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 5(1) (Ocak 2008),14.

34 Ian Spero - Merlin Stone, "Agents of Change: How Young Consumers are Changing the World of Marketing". *Qualitative Market Research: An International Journal*, 7/2 (June 2004), 155.

35 Joseph Chen vd. "Chinese Ethnic Identification and Conspicuous Consumption". *Journal of International Consumer Marketing*, 17/2-3 (June 2005), 118.

36 Güner Koçak, "Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma: Pamukkale Üniversitesi Örneği", 106.

37 Güner Koçak - Uğurhan, "Üniversite Öğrencilerinin Gösterişçi Tüketim Profillerinin İncelenmesi: Nevşehir Hacıbektas Veli Üniversitesi Örneği", 155.

38 Mary Douglas - Baron Isherwood, *Tüketicinin Antropolojisi*. çev. Erden Attila Aytekin. (Ankara: Dost Yayınları, 1999), 54.

39 Güner Koçak - Uğurhan, "Üniversite Öğrencilerinin Gösterişçi Tüketim Profillerinin İncelenmesi: Nevşehir Hacıbektas Veli Üniversitesi Örneği", 155.

veriler toplanmakta ve bütüncül bir değerlendirme yapılmaktadır⁴⁰. Bu araştırmada da üniversite öğrencilerinin gösterişçi tüketime yönelik ifadelerinden ortak anlamlar çıkarmak amaçlandığı için fenomenolojik desen tercih edilmiştir.

Araştırma Fırat Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Kovancılar Meslek Yüksekokulu'nda eğitim gören öğrenciler oluşturmuştur. Niteliksel araştırmalarda küçük gruplarla çalışma söz konusu olduğu için rastlantısal olmayan örneklem türleri daha çok tercih edilmektedir⁴¹ Bu araştırmada nitel araştırmalarda ağırlıklı olarak kullanılan amaçlı örnekleme çalışma grubu oluşturulmuştur. Öğrencilerin belirlenmesinde özel bir kriter kullanılmayıp gösterişçi tüketim konusunda bilgisi ve deneyimi (kendisi, ailesi, çevresi) olan öğrenciler arasından rastgele bir seçim yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 17 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın veri doyumuna ulaşmasından dolayı 17. görüşmeden sonra görüşmeler sonlandırılmıştır. Nitel araştırma yönteminde veriler tekrar etmeye başladığında veri toplamaya son verilmesi gerekmektedir⁴². Araştırmanın veri doyumuna ulaşmasından dolayı görüşmeler 17. görüşmeden sonra sonlandırılmıştır.

Katılımcılar görüşme sırasına göre kadın ve erkek olarak kodlanmıştır. Örneğin görüşülen erkek katılımcılar sırasıyla E1, E2... şeklinde, kadın katılımcılar ise sırasıyla K1, K2... şeklinde kodlanmıştır. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Gör. Kodu	Yaş	Cinsiyet	Program	Memleket	Aile Gelir Durumu (TL aylık)	Görüşme Süresi (dk.)
E1	21	Erkek	Eczane Hizmetleri	Adıyaman	30 000	15
K1	21	Kadın	Eczane Hizmetleri	Elazığ	22 000	18
E2	19	Erkek	İlk ve Acil Yardım	Muş	25 000	21
K2	20	Kadın	Eczane Hizmetleri	Malatya	30 000	14
E3	24	Erkek	Bilgisayar Programcılığı	Batman	20 000	20
K3	24	Kadın	İlk ve Acil Yardım	Diyarbakır	45 000	17
K4	20	Kadın	İlk ve Acil Yardım	Malatya	50 000	15
E4	20	Erkek	İlk ve Acil Yardım	Muş	25 000	19
E5	20	Erkek	Evde Hasta Bakımı	Bingöl	25 000	13

40 John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (3. Baskı). çev. ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir. (Siyasal Kitabevi, 2016), 77.

41 Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (5. Baskı). (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2017), 96.

42 Kathy Charmaz, 2006'dan akt. John. W. Creswell, *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. çev. Selçuk Beşir Demir. (Ankara: Eğiten Kitap Yayınları, 2013), 189.

K5	20	Kadın	İlk ve Acil Yardım	Malatya	30 000	20
K6	24	Kadın	İlk ve Acil Yardım	Diyarbakır	35 000	17
K7	22	Kadın	İşletme Yönetimi	Elazığ	20 000	18
E6	27	Erkek	İşletme Yönetimi	Elazığ	40 000	15
K8	23	Kadın	Sağlık Kurumları İşlet.	Diyarbakır	30 000	19
K9	20	Kadın	Sağlık Kurumları İşlet.	Ankara	60 000	21
K10	24	Kadın	Sağlık Kurumları İşlet.	Elazığ	35 000	20
E7	19	Erkek	Eczane Hizmetleri	Adıyaman	45 000	18

Katılımcıların sosyodemografik özellikleri şu şekildedir: Katılımcıların 10'u kadın, 7'si erkektir. Yaşları 19-27 yaş aralığındadır. Katılımcıların 4'ü Eczane Hizmetleri, 6'sı İlk ve Acil Yardım, 1'i Bilgisayar Programcılığı, 1'i Evde Hasta Bakımı, 2'si İşletme Yönetimi, 3'ü de Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı öğrencisidir. Katılımcıların memleketleri Elazığ, Muş, Batman, Malatya, Bingöl, Diyarbakır, Ankara ve Adıyaman'dır. Katılımcıların aile gelir durumları 20 000-60 000 TL aralığındadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin süresi 13-21 dakika aralığındadır.

Araştırma verileri nitel araştırma yönteminin derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği, görüşülecek kişilerin konu ile ilgili bakış açıları, görüşleri, düşünceleri ve deneyimleri dikkate alındığında tercih edilmektedir⁴³ Bu çalışmada katılımcıların gösterişçi tüketime yönelik görüşleri, deneyimleri dikkate alındığı için derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. Derinlemesine görüşme yapılırken önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu pilot çalışma ile test edilmiş ve görüşme formu tekrar gözden geçirilmiş, soru sayısı 11'den 14'e yükseltilmiştir. Pilot çalışma ile elde edilen veriler incelenmiş, sosyal medya ve popüler mekânlar üzerine sorular eklenmiştir. Görüşme esnasında veri kaybını önlemek amacıyla katılımcılardan ses kaydı yapmak için izin istenilmiş ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler, öğrencilerin müsait oldukları zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler tematik olarak analiz edilmiştir. Tematik analiz, verilerdeki örüntüleri ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen ham veriler metin haline getirildikten sonra araştırmacılar tarafından tekrar tekrar okunmuş ve kodlama işlemi iki turda gerçekleştirilmiştir. Araştırmalar arasında görüş birliği sağlandıktan sonra temalar belirlenmiş ve temalar araştırmacılar tarafından tekrar gözden geçirilmiştir. Bu aşamada uzman görüşünden (nitel araştırma konusunda uzman olan ve araştırmadan bağımsız öğretim elemanı) yararlanılmıştır.

43 Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, 82.

Nitel araştırmalarda dış denetimler (danışman, denetçi vb. tarafından) geçerlilik stratejilerinden biridir⁴⁴. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi konusunda uzman olan ve araştırma ile bağlantısı olmayan başka bir öğretim elemanı tarafından araştırmanın süreci ve sonuçları incelenmiştir. Nitel araştırmalarda araştırma verilerinin ses kaydı ile toplanması ve kodlayıcılar arasında görüş birliğinin sağlanması güvenirliliği artırmaktadır⁴⁵. Bu araştırmada da görüşme esnasında veri kaybını önlemek amacıyla görüşmeler kayıt altına alınmış ve olduğu gibi yazıya aktarılmıştır. Araştırma verileri analiz edilirken iki turda kodlama yapılmış ve temalar çıkarılmıştır. Denetçi ve araştırmacılar arasında görüş birliği sağlanmıştır.

3. Bulgular

Katılımcılardan elde edilen veriler MAXQDA Nitel Veri Değerlendirme Programı'nda kodlanmış, tematik olarak çözümlenmiştir. Kodlardan yola çıkılarak elde edilen temalara ise tümevarımsal bir yol izlenerek ulaşılmıştır. Yapılan analiz neticesinde gösterişçi tüketim algısı, gösterişçi tüketimi yönlendiren faktörler ve gösterişçi tüketimin belirtileri şeklinde 3 tema elde edilmiştir.

3.1. Gösterişçi Tüketim Algısı

Katılımcılara gösterişçi tüketim kavramının kendileri için ne ifade ettiği sorulmuş ve katılımcıların bazısı gösterişçi tüketimin gelirinden ve ihtiyacımdan fazla harcamayı ifade ettiğini belirtmiştir. Katılımcıların bazıları gösterişçi tüketimi gereksiz harcama olarak ifade ederken bazıları ise israf olarak ifade etmiştir. Veblen'in⁴⁶ de ifade ettiği gibi tüketimin biyolojik ihtiyaçların karşılanmasının ötesine geçmesi israfı beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla katılımcıların gösterişçi tüketim kavramına ilişkin ifadelerinin Veblen'in gösterişçi tüketim düşüncesıyla uygunluk gösterdiği ifade edilebilir. Katılımcıların gösterişçi tüketim kavramına ilişkin görüşleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Gösterişçi Tüketim Kavramına İlişkin Görüşler

Gösterişçi Tüketim Algısı	Katılımcılar	F
Gelirinden fazla harcama	E1, K1, E2, K2, E3, E4, E5, K6, K7, E6, K8, K9	12
İhtiyaç fazlası harcama	K1, K2, E3, K4, E4, E5, K6, K7, K9, K10, E7	11
Gereksiz harcama	E2, K2, E3, K3, K5, K7, E7	6
İsraf	E3, E6, E7	3

Katılımcıların gösterişçi tüketim kavramına ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

44 Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 252.

45 Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 253.

46 Veblen, *Aylak Sınıf*.

“Kişinin gelirinden fazla harcama yapması orantısız harcama gösterişçi tüketimdir.”(E1)

“Gösterişçi tüketim benim için boşa harcamayı abartı harcamayı ve israfı ifade eder.” (E3)

“Gereğinden fazla harcama yapılması elinde olan bir şeyin ayınsını veya muadilini tekrardan almak gözün doymaması gösterişçi tüketimdir.” (K3)

“Gösterişçi tüketim fuzuli harcamaları ifade eder ihtiyaç olmadığı halde bir şeyleri satın almak gibi.” (K7)

“Gereksiz alışveriş, israf, maddi anlamda kendini zorlaması demek, başkalarının sahip olduklarına sahip olmak için kendini zor durumda bırakması demek.” (E6)

Bu ifadeler gösterişçi tüketim kavramının, gelirlerinden fazla harcama yapma, abartılı ve gereksiz harcamalar, israf, ihtiyaç olmadığı halde bir şeyler satın almak ile ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Katılımcılardan E5 gösterişçi tüketimin gereğinden fazla harcamayı ifade ettiğini, kendisinin de gösterişçi tüketim yaptığını ve gösterişçi tüketimin hayat tarzını yansıttığını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Gösterişçi tüketim benim hayat tarzımı yansıtır, kendime verdiğim değeri gösterir diğer insanlardan farklı olmak için paraya acımam harcarım gösterişçi tüketim gereğinden fazla harcamak olsa da ben kendime yakışanı almaktan geri durmam.” (E5)

Katılımcılardan E2 ise gösterişçi tüketimin, zenginliğin gösterilmesi, altta kalmamak için kişinin maddi anlamda kendini zorlaması ve gençlerin birbirlerine üstünlük kurması olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Parası olanın zenginliğini göstermek için harcadığı parası olmayanın da altta kalmamak için kendini zor koşullarda parası olana denk hale getirmesidir. Genellikle gençlerin birbirlerine üstünlük kurmak için yaptıkları fuzuli harcama diyebilirim.” (E2)

Gösterişçi tüketim, zengin ve statü sahibi olmak değil aynı zamanda zenginliğin ve statünün sergilenmesini de gerektirmektedir. Katılımcıların gösterişçi tüketim kavramına ilişkin görüşlerinde gelirinden fazla harcama üzerinde ağırlıklı olarak durdukları görülmektedir. Bu durum gösterişin zenginlikten kaynaklanmadığını, Veblen (1995)'in de ifade ettiği gibi, alt gelir grubunda yer alan kişilerin de gösterişçi tüketim davranışı sergilediklerini ortaya koymaktadır. Bu da toplumun zengin olmayan alt kesimlerinde, gösterişçi tüketimin öykünme/taklit etme boyutunun etkili olduğunu göstermektedir.

Katılımcılara “Gösterişçi tüketim yaptığınızı düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuş ve katılımcıların 10’u (E1, E2, K2, E3, K3, K4, K5, K6, E6, E7) gösterişçi tüketim yaptıklarını düşünmediklerini, 7’si (K1, E4, E5, K7, K8, K9, K10) belirli mal/hizmetlerin alımında (ayakkabı, çanta, kıyafet, popüler mekânlara gitme gibi) gösterişçi tüketim yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların yarısından fazlası gösterişçi tüketime yatkın olmadıklarını ifade ederken, be-

lirli mal/hizmetlerde gösterişçi tüketim yaptığını belirten katılımcıların varlığı, bireylerin bazı mal veya hizmetlerde sosyal prestij ve statü arayışını yansıtabileceğini göstermektedir.

3.2. Gösterişçi Tüketimi Yönlendiren Faktörler

Katılımcılara gösterişçi tüketimin nedenlerinin neler olabileceği sorulmuş ve katılımcıların yaklaşık tamamı (16 katılımcı) bir gruba dâhil olmak ve çevre tarafından kabullenmek için gösterişçi tüketim yapıldığını belirtmişlerdir. Yine katılımcıların çoğu (13 katılımcı), insanların ünlülere, sosyal medyada ve çevrelerinde gördüklerine özendikleri ve sosyal medya platformlarında paylaşım yapabilme ihtiyacı duydukları için gösterişçi tüketim yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bazıları ise insanların üstün görünmek, hava atmak, ön plana çıkmak, karşı cinsi etkilemek, dikkat çekmek, farklı görünmek ve rekabet için gösterişçi tüketim yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların gösterişçi tüketime yönlendiren faktörlere ilişkin görüşleri Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Gösterişçi Tüketimi Yönlendiren Faktörlere İlişkin Görüşler

Gösterişçi Tüketimi Yönlendiren Faktörler	Katılımcılar	F
Başkalarından üstün görünmek	E1, E2, E3, E4,	4
Gösteriş yapmak/hava atmak/zenginliğini gösterme	E2, E3, K6, K7, K8, E7	6
Bulunduğu ortamda ön plana çıkmak	K2, K4, E4, E5, K7	5
Karşı cinsi etkilemek/kendini beğendirmek	K3, E4, E5, K6, E7	5
Gruba dahil olmak/Sosyal Kabul	E1, K1, E2, E3, K3, K4, E4, E5, K5, K6, K7, E6, K8, K9, K10, E7	16
Başkalarına Özenme (Çevre, sosyal medya, ünlüler)	K1, E2, E3, K3, K4, E4, E5, K5, K7, E6, K8, K10, E7	13
Dikkat çekmek	E3, K4, E4, E5, K6, K8, K9, E7	8
Paylaşım yapabilmek	E1, K1, E2, K4, E4, K8, K9, K10, E7	9
Diğerlerinden farklı görünmek	K4, K5, K8, K9, E7	5
Rekabete girme	E5, K7, K9	3
Öğrenci olmak/kalabalık ortamlarda bulunmak	K8, K9, K10, E7	4
Alışveriş tutkusu	K1, K2, E3	3

Katılımcıların gösterişçi tüketimin nedenlerine ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Öğrenciler arkadaş ortamlarına veya buldukları çevreye ayak uydurma isteğiyle beraber daha çok tüketim yapmaktalar bu da onları ihtiyaç dâhilinde olmayan ürünleri sırf buldukları ortama ayak uydurma çabası için alışverişe zorlar.” (K1)

“Her zamanın kendine özgü bir stili modası var günümüzde de giyim kuşam ve pahalı mekânlarda alışveriş yapmak modanın bir parçası haline geldi ve yapılan bütün alışverişler marka ürünler arasında tercih ediliyor bunun da sebebi insanların birbirine üstünlük göstermeye çalışmasıdır.” (E4)

“Çevre ve sosyal medyada insanlar birbirlerine bakarak aynı şeyleri alıp aynı mekânlarda oturup aynı yerleri gezmek istiyor herkesin çabası diğerlerinden daha iyi olmaya çalışmak bunu yaparken de tüketimlerini umursamazlar.” (E7)

“Sosyal medyanın rolü çok fazladır çünkü insanlar gelişen teknoloji ile sürekli yaptıklarını paylaşma gereği duyarlar gerek başkalarını kıskandırmak gerekse başkalarına yaptıklarını göstermek için sürekli paylaşımlar yaparlar.” (K9)

Bu ifadeler, gösterişçi tüketimin sosyal çevre, moda, sosyal medya ve rekabet gibi faktörler tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin arkadaş ortamlarına uyum sağlama isteği, bireylerin moda ve uygun giyim ve marka ürünler tercih etmesi, sosyal medyanın insanları sürekli paylaşım yapmaya teşvik etmesi ve bireylerin başkalarıyla rekabet etme arzusu, gösterişçi tüketimin altında yatan faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcılardan E6 bulunulan ortamın (kırsal ve kentsel mekânların) insanların birbirlerine özenmelerini farklı şekilde etkilediğini, bulunulan ortamın şartlarına göre insanların özendiğini ve sosyal medyanın yapılan harcamaları insanlara yanlış aksettirerek özenmeye sebep olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Çevrenin ve sosyal medyanın aşırı etkisi vardır. Mesela büyük şehirlerde yaşayanlar ve kırsal alanda yaşayanlara baktığımızda arada dağlar kadar fark görürüz çünkü insanlar bulunduğu ortamın şartlarına göre birbirini özenirler. Sosyal medya ise diğer insanların neler yaptığını nasıl harcama yaptıklarını bizlere yanlış gösterir ve bu da insanların özenmelerine sebep olur.” (E6)

Katılımcılardan K1 ailenin, yaşanan çevrenin ve sosyal medyanın gösterişçi tüketim üzerinde etkili olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Aile büyüklerinden gelen bir gösteriş merakı olabilir kişinin de aileden görüp bunu devam ettirmesi ailenin gösterişçi tüketim üzerindeki etkilerinden bir tanesidir. Çevrenin de rolü büyüktür özellikle çocuk ergenlik yaşlarında fazlasıyla özenebilir etrafına ve bu yaşlarda kazanacağı gösteriş merakı bütün hayatı boyunca devam edebilir. Sosyal medya ise zaten bütün yaş grupları üzerine etkilidir özellikle öğrenciler buldukları okullarda tanışacakları yeni insanların dikkatini çekmek için sosyal medya üzerinden yaptıkları gösterişçi tüketimi fazlasıyla ön plana çıkarabilir.” (K1)

Katılımcılardan E5 ailenin gösterişçi tüketim üzerinde etkisinin olmadığını ve doğu bölgelerinde ailelerin çocuklarına çevrelerindeki insanların durumlarının da göz önünde bulundurulmasının öğretilendiğini “Ailenin gösterişçi tüketim üzerine rolü yoktur özellikle bizim doğu tarafında kendin kadar yanındakinin de durumunu göz önüne alarak hareket edilir. Aileler bu-

nun eğitimini çocuklarına verir bu sebeple aile gösterişçi tüketimi desteklemez.” sözleriyle ifade ederken katılımcılardan E7 de ailenin gösterişçi tüketim üzerinde etkisinin olmayacağını “Ailenin etkisi olmaz diye düşünüyorum çünkü aile gösteriş yapmayı değil parayı mantıklı harcamayı öğretir diye düşünüyorum” sözleriyle dile getirmiştir.

Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi gösterişçi tüketim davranışının sergilenmesinde birçok faktör etkili olmaktadır. Genç tüketicilerin diğerlerinden farklı ve üstün görünmek istemeleri, sosyal medya ve çevredeki insanlara özenme, paylaşım yapabilme, beğenilme ihtiyacı, gruba dâhil olma, rekabete girme gibi literatürde yer alan sebeplerin üniversite öğrencileri için de gösterişçi tüketim nedeni olduğu görülmektedir.

3.3. Gösterişçi Tüketimin Belirtileri

Katılımcılara insanların gösterişçi tüketim yaptığına nasıl karar verdikleri sorulmuş ve katılımcıların bazıları, insanların marka ürünler (pahalı) satın alması, gelirlerinden fazla harcama yapmaları (gelir durumunu bildikleri kişiler için), ihtiyaç olmayan ürünleri almaları, satın alınan ürünleri ve gidilen yerleri sosyal medyada paylaşmaları ve bunu bulunulan ortamda dile getirmelerini gösterişçi tüketim göstergesi olarak ifade etmişlerdir. Bunların yanı sıra bazı katılımcılar, kaliteli aksesuarlar (takı gibi) ve pahalı makyaj malzemeleri kullanma, bütçeyi aşan mekânlara gitme, harcama konusunda başkalarını küçümseme, konuşma tarzı ve okula araba kiralarak gitmeyi gösterişçi tüketimin göstergeleri olarak belirtmişlerdir. Gösterişçi tüketimin belirtilerine ilişkin görüşler Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Gösterişçi Tüketimin Belirtilerine İlişkin Görüşler

Gösterişçi Tüketimin Belirtileri	Katılımcılar	F
Marka ürünler satın alma (kıyafet, ayakkabı, telefon)	E1, E2, E3, K3, E4, K6, K7, E6, K8, K9, K10, E7	12
Kaliteli aksesuarların kullanılması	K1, E2, E3, K7, E6, K8, K9, K10	8
Pahalı makyaj malzemelerinin kullanılması	E2, K8, K9	3
Bütçeyi aşan mekanlara gidilmesi	K1, K2, K3	3
Gidilen mekânların ve satın alınan ürünlerin sosyal medyada paylaşılması (yeme, içme, kıyafet, konum)	E1, K1, E2, K6, K7, K8, K9, K10, E7	9
Harcamaların dile getirilmesi (markaların, gidilen yerlerin)	E2, K4, E4, E5, K5, E6, K8, K9, E7	9
Başkalarını küçümsemek	K2, E5, K7, E6	4
Gelirinden fazla harcama yapılması	E1, K1, E2, K2, E3, E4, E5, K6, K7, E6, K8, K9	12
Konuşma tarzı	K6, K7, E6, K8	4

İhtiyaç olmayan ürünlerin alınması/ Aynı üründen birkaç tane almak	K1, E2, K2, E3, K3, K4, E4, E5, K9, K10, E7	11
Araba kiralarak okula gitme	E5, E7	2

Katılımcıların gösterişçi tüketimin belirtilerine ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Öğrenci bulunduğu mekânın şartlarına göre aşırıya kaçarsa onun için gösteriş olmuş olur okul ortamına sırf dikkat çekmek için araba kiralarak gelenler bile oluyor bu onların gösterişçi tüketim yaptığını ispatlar. Her çıkan yeni ürünü sırf okul çevresine göstermek için ihtiyacı olmasa bile alan veya ekonomik anlamda yeterli olmasa bile bir şekilde almaya çalışanlarda gösteriş yapmış olur.” (E5)

“Sırf gösteriş olsun diye pahalı bütçesini aşan ürünler satın alması ve satın aldıklarını başkalarına da yanlış bir üslupla anlatması veya görmeleri için ekstra çaba sarf etmesi gösterişçi tüketim yaptığının göstergesidir.” (K11)

“Kızların aşırı makyaj yaparak dikkat çekmeye çalışmaları genel olarak da insanların giydikleri göze ilk çarpan kıyafetleri ayakkabıları aksesuar gibi görünen şeyler ve konuşma tarzları da onların gösteriş yapıp yapmadıklarını bizlere gösterir.” (K9)

“Bence öğrenciler için en başta gelen gösteriş göstergesi telefon ve ayakkabılardır bir de kıyafetler.” (K10)

“İnsanlar son zamanlarda zaman geçirmek için gittikleri bütün mekânları paylaşarak orada yaptıklarını paylaşarak gösteriş yapıyorlar. Örneğin kafeler, restoranlar, tatil için gidilen oteller, şehirler hepsi sosyal mecralarda gösteriş için paylaşıyor.” (E7)

Katılımcıların ifadelerinde dikkat çeken noktalardan biri kullanılan üslubun gösterişçi tüketim yapılıp yapılmadığını belirlemesidir. Gezilen görülen yerlerin uygun olmayan bir üslupla (abartılı, kırıncı) dile getirilmesi, diğer insanlara karşı küçümseyici ifadeler kullanılmasının öğrenciler açısından gösterişçi tüketim belirtisi olduğu görülmektedir. Tercih edilen mal/hizmetin sergilenmesi gösterişçi tüketim için önemli bir boyut olsa da bunun yanlış bir üslupla yapılması, davranışın kendisini gösterişçi tüketim olarak karşımıza çıkarılmaktadır denilebilir.

Katılımcıların bazıları kafe, otel, restoran, gezi gibi gidilen mekânların gösterişçi tüketimle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Herkes tarafından bilinen ve muadillerine göre pahalı olan mekânların gösteriş yapmak için tercih edildiği görülmektedir. Katılımcıların bazıları gidilen pahalı mekânlarda fotoğraf çekilip sosyal medyada paylaşılmasının da gösterişçi tüketimi gösterdiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi sosyal medya, tercih edilen mal/hizmetin sergilenmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Katılımcıların bazıları popüler mekânlardan bahsederken ilk olarak Starbucks'ı gösteriş mekânlarından biri olarak ifade etmişlerdir. Dolayısıyla gösterişçi tüketim ile görece pahalı mekânlar arasında bir ilişkinin olduğu söylenilebilir. Ayrıca gösterişçi tüketim zamanın

aylakça harcanılması olarak da ifade edilmektedir. Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi insanlar sadece fotoğraf çekilip sosyal medyada paylaşım yapabilmek için pahalı mekânları tercih edebilmektedir. Bu da zamanın aylakça harcanılmasına neden olmaktadır denilebilir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Özellikle günümüzde Starbucks vb. yerlerde fotoğraf çekinmek için bir kahveye gereğinden fazla para vermek gösterişçi tüketimi gösterir.” (E1)

“Bu biraz kişinin elinde sosyal bir aktivite veya dinlenmek kafa dağıtmak için giderse sorun olmaz ama gideyim yiyip içtiğimi veya gittiğim yeri insanlara göstereyim gibi düşüncelerle gidilirse zaten gösterişçi davranışlar yapmış olur. Mesela son zamanlarda gidilen Starbucks, kahve dünyası gibi mekânlar gösterişçi mekânlardır.” (K11)

“Özellikle bilinen kafelere diğer kafelere oranla daha çok gidilir fiyat farkı aşırı olmasına rağmen insanlar sırf mekân için veya o mekânda olduklarını diğer insanlara göstermek için fiyata aldırış etmeden böyle pahalı mekânlarda takılabiliyorlar mesela Starbucks ve alışveriş merkezlerindeki yeme içme yerleri bu yerlerdendir.” (E6)

“Mesela ben hiç bilinmedik mekânlara gidip de orda fotoğraf çekip paylaşmadım her zaman bilinen mekânları tercih ederim bunu da gösteriş için yapıyoruz. Her ne kadar insanlar inkâr etse de bu böyledir. Özellikle son zamanlarda da yeme içmelerimizi paylaşmamızda yine buna dâhildir.” (K8)

Bu ifadeler, gösterişçi tüketimin sosyal medya ve popüler mekânlar aracılığıyla şekillendiğini ve bireylerin sosyal statü kazanma ve rekabet etme arzularından dolayı kendilerini göstermeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan E2 gösterişçi tüketim yapan insanlarla anlaşamayacağını düşündüğünü ve bu nedenle ilişkilerinin uzun süremeyeceğini “*Gösterişçi tüketim yapan, aşırıya kaçan insanlarla pek anlaşabileceğimi düşünmediğimden onlarla ilişkilerimi fazla sürdürmem genellikle anlaşabileceğim insanlarla ilişki kurarım.*” sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcılardan K1 de gösterişçi tüketim konusunda arkadaşlarının aşırıya kaçması durumunda onlarla ilişkilerini kesebileceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Hemen hemen tüm arkadaşlarımla gösterişçi tüketim yaptığını diyebilirim. Bende ara sıra gösterişçi tüketim yaptığımdan aşırıya kaçmamak şartıyla gösterişçi tüketim yapan kişilerle ilişkilerim iyidir. Fakat aşırıya kaçanlar olursa genel olarak onlara engel olmaya çalışırım eğer engel olamazsam ve iş çıkırını aşarsa onlarla ilişki keserim.” (K1)

Bu ifade, gösterişçi tüketimin sosyal ilişkiler üzerindeki etkisini ve gösterişçi tüketimin bireyler arasındaki sosyal dinamikleri nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla gösterişçi tüketime yönelik bakış açılarının, sosyal ilişkiler üzerinde de belirleyici olduğu söylenilebilir.

Sonuç

Tüketimin giderek önemli hale gelmesi tüketim davranışlarının incelenmesini gerektirmektedir. Toplumsal değişme ve gelişmeler tüketim davranışlarını çeşitlendirmekte ve tüketim farklı anlamlar kazanmaktadır. Buna bağlı olarak tüketim, temel ihtiyaçların karşılanması için ötesine geçmekte, gösterişçi ve kısıtlayıcı bir amaca hizmet eder hale gelmektedir. Tüketiciler arasında en fazla gösterişçi tüketime yönelik grubun gençler olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin gösterişçi tüketime yönelik tutumları analiz edilmektedir. Toplumun gösterişçi tüketimden en fazla etkilenen grubu olmaları hasebiyle gençlerin gösterişçi tüketime yönelik görüşleri önem arz etmektedir.

Araştırmada gösterişçi tüketim kavramının katılımcılar için gereksiz harcama, kişinin gelirinden fazla harcama yapması ve israfı ifade ettiği ortaya çıkmıştır. İnsanların temel ihtiyaçlarının ötesinde ve gelirlerinin çok üstünde yaptıkları harcamaların gösterişçi tüketim olduğu görülmektedir. Araştırmada gösterişçi tüketimin başlıca nedenleri, bir gruba dâhil olma, çevre tarafından kabul görülme, ünlülere, sosyal medyada ve çevrelerinde gördüklerine özenme, sosyal medyada paylaşım yapabilme, sosyal çevrede yer alan insanlardan üstün ve farklı görünme isteği, akranları ile rekabet içine girme, karşı cinsi etkileme (beğenilme isteği), dikkat çekme, zenginliğini gösterme isteği olarak tespit edilmiştir. Güner Koçak'ın yapmış olduğu çalışmada da bireylerin birbirlerinden farklı olmak için ve sosyal medyada paylaşım yapabilmek için gösterişçi tüketim yaptıkları görülmektedir⁴⁷. Berfin Yılmaz Uçak da yapmış olduğu çalışmada katılımcıların (%78,9'u) çevrelerindeki insanlardan geri kalmamak için modayı takip ettikleri ve yine katılımcıların (%62,0'si) saygınlık kazanmak için marka ve pahalı ürünleri tercih ettikleri sonucuna varmıştır⁴⁸. Dolayısıyla araştırmada elde edilen bulgular, gösterişçi tüketimin hem sosyal hem de psikolojik ihtiyaçları tatmin ettiğini göstermektedir.

Araştırmada gösterişçi tüketimin sosyal medya aracılığıyla şekillendiği görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinden insanların tercih ettikleri mal/hizmetleri sosyal medyada paylaşarak içerik ürettikleri ve sosyal medyada yansıttıkları gibi bir kimlik kazandıkları ayrıca takip ettikleri insanları taklit ederek de gösterişçi tüketime yönelebildikleri görülmektedir. Karaca ve Mutlu'nun yapmış oldukları çalışmada da sosyal medyanın tüketim alışkanlıklarını etkilediği görülmektedir⁴⁹. Ünlü ve Filan, sosyal paylaşım ağlarının tüketilen ürünlerin kitlelere sunulmasını sağladığını ve bu ağlar aracılığıyla ünlülerin takip edilerek taklit edildiklerini belirtmektedir⁵⁰. Aksu ve Karadağ da yapmış oldukları çalışmada sosyal medyada

47 Güner Koçak, "Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma: Pamukkale Üniversitesi Örneği".

48 Yılmaz Uçak, *Alt Gelir Gruplarında Tüketim İlişkilerinin Toplumsal Analizi (Batı Akdeniz Örneği)*, 180-181.

49 Mustafa Karaca - Tuğba Mutlu, "Nispetizm - Mış Gibi Yapmak: Sosyal Medyada Nispet Davranışları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma". *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1, (Ocak 2019)

50 Sibel Ünlü - Muhammet Filan, "Veblen'in Gösterişçi Tüketim Kavramı Çerçevesinde Sosyal Medya: Instagram Influencer'ları Üzerine Bir Analiz". *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* 6/12 (Ekim 2021).

fazla vakit geçirme ile gösterişçi tüketim arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtmektedirler⁵¹. Güner Koçak da kitle iletişim araçlarının gösterişçi tüketim üzerinde etkili olduğunu ve insanların gördüklerini taklit ettiklerini belirtmektedir⁵². Yavuz Sarsılmaz da yapmış olduğu çalışmada kitle iletişim araçları vasıtasıyla “Netflix gençlik dizilerini izleyen gençlerin” gösterişçi tüketime olan yatkınlıklarının arttığını ortaya koymuştur⁵³. Sosyal çevrenin de gösterişçi tüketimde etkili olduğu tespit edilmiştir. Güllülü ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada da çevrenin gösterişçi tüketim üzerinde çok büyük etkisinin olduğu tespit edilmiştir⁵⁴.

Araştırmada gösterişçi tüketimin belirtileri; görece pahalı marka ürünleri satın alma, görece pahalı ve kaliteli aksesuar ve makyaj ürünleri kullanma, gelirinden fazla harcama yapma, ihtiyaç olmayan ürünleri alma, tercih edilen mal/hizmeti sosyal medyada paylaşma ve dile getirme, görece pahalı olan mekânlara gitme (gelirini aşan), tercih edilen mal ve hizmeti sergilerken kullanılan yanlış üslup ve öğrencilerin okula araba kiralarak gelmesi olarak tespit edilmiştir. Maddi gelirleri hakkında bilgi sahibi olunan kişilerin bütçelerini aşan harcamalar yapması gösterişçi tüketimin sadece zengin olduğu için değil özenme ve gruba dâhil olma nedeniyle gerçekleştiğini göstermektedir. Bu durum Veblen'in de ifade ettiği gibi her gelir grubundaki, her tabakadaki bireyin gösterişçi tüketim yapabileceğini göstermektedir⁵⁵. Şeşen ve Şiker'in yapmış oldukları çalışmada da alt gelir grubundakilerin kafede bildirim yapma, cam kenarına oturma gibi davranışları sergiledikleri görülmektedir. Bu durum kendini gösterme ve beğenilme isteğinin alt gelir gruplarında fazla olduğunu göstermektedir⁵⁶. Ayrıca Gülay Hız da yapmış olduğu çalışmada alt ve orta sınıfta yer alan kişilerin güç göstermek amacıyla üst sınıftakileri taklit ettiklerini ve kendi sınırlarını zorlayarak ihtiyaç fazlası tüketim yaptıklarını belirtmektedir⁵⁷.

Araştırmada gösterişçi tüketime yönelik tutumların sosyal ilişkiler üzerinde belirleyici olduğu da belirlenmiştir. Araştırmada, tercih edilen mal/hizmet sergilenirken kullanılan üslubun yanlış, küçümseyici ve abartılı olmasının gösterişçi tüketim yapıldığını gösterdiği tespit edilmiştir. Kullanılan üslubun küçümseyici olmasının ilişkilerde çatışmanın yaşanmasına neden olabileceği söylenebilir.

51 Simge Aksu - Şule Karadağ, “Covid 19 Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyada Vakı Geçirme Sürecindeki Artışın, Sosyal Medya Bağımlılığı, Gösterişçi Tüketim ve Narsistik Kişilik Üzerine Etkisi”. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (Temmuz 2021).

52 Güner Koçak, “Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma: Pamukkale Üniversitesi Örneği”.

53 Yavuz Sarsılmaz, *Gösterişçi Tüketimde Gençlik Dizilerinin Rolü: Netflix İzleyicileri Üzerine Bir Araştırma*. (Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 181.

54 Güllülü vd. “Kendini Gösterim ve Kişilerarası Etkileşimin Gösterişçi Tüketim Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”.

55 Veblen, *Aylak Sınıf*, 88-89.

56 Şeşen - Şiker, “Kahvehaneden Starbucks'a: Gösterişçi Tüketimden Gösterişçi Sıradanlığa”, 3353.

57 Gülay Hız, “Gösterişçi Tüketim Eğilimi Üzerine Bir Alan Araştırması (Muğla Örneği)”. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 3/2 (Aralık 2011), 126.

Araştırmada katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere görece pahalı olan mekânların gösterişçi tüketim yapma amacıyla tercih edildiği görülmektedir. Bu durum popüler mekânların gösterişçi tüketimle ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca görece pahalı mekânların fotoğraf çekilme ve sosyal medya platformlarında paylaşım yapabilmeye amacıyla tercih edilmesi, zamanın aylakça harcanıldığını da göstermektedir. Ancak görece pahalı, herkes tarafından bilinen mekânların tercih edilmesinin her zaman gösterişçi tüketim olarak algılanmaması gerektiği de görülmektedir. Şeşen ve Şiker'in yapmış oldukları çalışmada da kafelerin gösteriş amacıyla tercih edildiği ancak başkalarına özenilmesi sonucu aynı mekânların tercih edilmesinin gösterişçi sıradanlığı beraberinde getirdiği görülmektedir⁵⁸. Araştırmada sosyal medyanın, hem gösterişçi tüketim yapılmasında hem de tercih edilen mal/hizmetin sergilenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Kayan'ın yapmış olduğu çalışmada da sosyal medya platformlarının tüketici davranışlarını yeniden şekillendirdiği ve influencer'ların toplumun bazı kesimlerini daha fazla etkilediği görülmektedir⁵⁹.

Gösterişçi tüketimle ilgili yapılacak çalışmalarda farklı yaş grupları üzerinde araştırmaların yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gösterişçi tüketim ve sonuçları üzerine etkinliklerin/egitimlerin planlanması, gösterişçi tüketimin sonucu olarak ortaya çıkan israfın da önüne geçilmesini sağlayacaktır. Ayrıca bu etkinlik/egitimlerle sosyal medya gibi dijital ortamların toplumun her kesimini bilinçli/bilinçsiz bir şekilde gösterişçi tüketime yönelttiğinin farkına varılmasını sağlayacağı ve buna yönelik kişisel tedbirlerin alınabileceği düşünülmektedir.

58 Şeşen - Şiker, "Kahvehaneden Starbucks'a: Gösterişçi Tüketimden Gösterişçi Sıradanlığa", 3353.

59 Kayan, "Sosyal Medyada Pazarlama Stratejileri ve Influencer'ların Tüketici Davranışlarına Etkileri".

Kaynakça | References

- Aksu, Simge - Karadağ, Şule. "Covid 19 Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyada Vakit Geçirme Sürecindeki Artışın, Sosyal Medya Bağımlılığı, Gösterişçi Tüketim ve Narsistik Kişilik Üzerine Etkisi". *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (Temmuz 2021), 76-97.
- Barut, Derya - Güneş, Serkan. "Gösterişçi Tüketimin Nedenleri ve Mobilya Firmalarının Gösteriş Üzerine Geliştirdikleri Algı". *International Journal of Academic Value Studies*, 4/18 (Ocak 2018), 81-88. <https://doi.org/10.23929/javs.729>
- Baudrillard, Jean. *Tüketim Toplumu*, çev. Hazal Deliceçaylı - Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008.
- Bıçakçı, İlker. "Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Tüketimin Evrimi ve Türkiye'deki Yansımaları". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1) (2008), 1-25.
- Chen, Joseph vd., "Chinese Ethnic Identification and Conspicuous Consumption". *Journal of International Consumer Marketing*, 17/2-3 (June 2005), 117-136.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (3. Baskı). çev. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir. Siyasal Kitabevi, 2016.
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. çev. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları, 2013.
- Çınar, İbrahim. "Ölüm Kaygısı ve Gösterişçi Tüketim Eğilimi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (Nisan, 2014), 89-104.
- Douglas, Mary - Isherwood, Baron. *Tüketimin Antropolojisi*. çev. Erden Attila Aytekin. Ankara: Dost Yayınları, 1999.
- Güleç, Cansu. "Thorstein Veblen ve Gösterişçi Tüketim Kavramı". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/38 (Haziran, 2015), 62-82.
- Güllülü, Uğur vd., "Kendini Gösterim ve Kişilerarası Etkileşimin Gösterişçi Tüketim Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 28/1 (Haziran 2010), 105-139.
- Güner Koçak, Pınar - Uğurhan, Yusuf Zafer Can. "Üniversite Öğrencilerinin Gösterişçi Tüketim Profillerinin İncelenmesi: Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Örneği". *İNİF E- Dergi*, 7/1 (Mayıs 2022), 151-170. <https://doi.org/10.47107/inifedergi.1076560>
- Güner Koçak, Pınar. "Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma: Pamukkale Üniversitesi Örneği". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLIII* 0/2 (Aralık 2017), 79-112.
- Hız, Gülay. "Gösterişçi Tüketim Eğilimi Üzerine Bir Alan Araştırması (Muğla Örneği)". *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 3/2 (Aralık 2011), 117-128.
- Karaca Mustafa - Mutlu, Tuğba. "Nispetizm - Mış Gibi Yapmak: Sosyal Medyada Nispet Davranışları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma". *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1, (Ocak 2019), 40-51.
- Kayan, Fahrettin. "Sosyal Medyada Pazarlama Stratejileri ve Influencer'ların Tüketici Davranışlarına Etkileri", *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 5/3 (Aralık 2024), 421-445. <https://doi.org/10.52108/2757-5942.5.3.3>
- Kellner, Douglas. "Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası". *Popüler Kültür Doğu Batı*, 4/15 (Temmuz 2001), 195-226.
- Kıray, Mübeccel Belik. *Toplumsal Yapı ve Değişme* İstanbul: Bağlam Yayınları. 2. Baskı, 2006.
- Kıray, Mübeccel Belik. *Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005.
- Kolukırcık, Suat - Gün, Elif. "Dijital Alışveriş Davranışını Belirleyen Sosyolojik Faktörler: Akdeniz Üniversitesi Öğrencileri Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 11/ Ek, (Aralık 2020), 1-16. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.733992>

- Köse, Hüseyin. *Medya ve Tüketim Sosyolojisi*. Ankara: Ayraç Kitap, 2010.
- Kuş, Elif. *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nitel mi? Nitel mi?* Ankara: Anı Yayıncılık. 3. Baskı, 2009.
- Kümbetoğlu, Belkis. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık. 5. Baskı, 2017.
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*. çev. Sedef Özge. Ankara: Yayınodası Yayınları. 9. Baskı, 2017.
- Punch, Keith. *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz. Ankara: Siyasal Kitabevi. 3. Baskı, 2014.
- Sarsılmaz, Yavuz. *Gösterişçi Tüketimde Gençlik Dizilerinin Rolü: Netflix İzleyicileri Üzerine Bir Araştırma*. Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Seggie, Fatma Nevra - Bayyurt, Yasemin. "Nitel Araştırma Yöntemi. *Nitel Araştırma: Yöntem*". *Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* ed. Fatma Nevra Seggie ve Yasemin Bayyurt 12-24. Ankara: Anı Yayıncılık. 3. Baskı, 2021.
- Spero, Ian - Stone, Merlin. Agents of Change: How Young Consumers are Changing the World of Marketing. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 7/2 (June 2004), 153–159.
- Şeşen, Elif - Şiker, Perihan. "Kahvehaneden Starbucks'a: Gösterişçi Tüketimden Gösterişçi Sıradanlığa", *International Social Sciences Studies Journal*, 5/38 (Temmuz 2019), 3345-3356. <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1586>
- Tezcan, Mahmut. *Toplumsal Değişme ve Eğitim*. Ankara: Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1998.
- Ünlü, Sibel - Filan, Muhammet. "Veblen'in Gösterişçi Tüketim Kavramı Çerçevesinde Sosyal Medya: Instagram Influencer'ları Üzerine Bir Analiz". *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* 6/12 (Ekim 2021), 39-55.
- Veblen, Thorstein. *Aylak Sınıf*. çev. İnci User. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No:569, 1995.
- Veblen, Thorstein. *Aylak Sınıfın Teorisi*. çev. Zeynep Gültekin ve Cumhuriyet Atay. İstanbul: Babil Yayınları, 2005.
- Yılmaz Uçak, Emine. *Alt Gelir Gruplarında Tüketim İlişkilerinin Toplumsal Analizi (Batı Akdeniz Örneği)*. Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Mekânsal Hareketlilikle Birlikte Üniversiteli Genç Kızların Yaşadığı Kültürel Değişim: Aksaray Örneği

Merve Sarıgül | 0009-0004-7983-5680 | merve_sarigul@mail.ohu.edu.tr

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı,
Niğde, Türkiye

ROR <https://ror.org/03ejnre35>

Ercan Geçgin | 0000-0001-9896-119X | ercangeccgin@ohu.edu.tr

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Niğde, Türkiye

ROR <https://ror.org/03ejnre35>

Öz

Bu çalışma, Türkiye'nin Aksaray ili Sultanhanı ilçesinde doğup üniversite okumak için ilçeden uzaklaşan genç kızların yaşadıkları kültürel değişimi anlamaya yöneliktir. Araştırmanın amacı, kadınların kamusal alandaki konumunu ve toplumsal kontrolün kadınların aleyhine işlediği ilçede üniversite okumak için giden genç kızların elde ettikleri kültürel sermayeler sayesinde kültürel pratiklerinde ne gibi değişimler yaşadıklarını ortaya koymaktır. Nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasına göre saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme ve kısmen de olsa gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Amaçlı örneklem türlerinden benzeşik örneklemeye uygun şekilde seçilen ve eğitim süreci dışında ilçede yaşayan 17-25 yaş aralığındaki 10 genç kıza derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Şubat 2023 ve Mayıs 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde katılımcılara hem ilçedeki etkileşim durumlarına hem de üniversite için gidilen yerdeki sosyal etkileşimlere ve yaşadıkları kültürel değişim pratiklerine ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırma neticesinde, genç kızların yaşadıkları ilçede fazla düzeyde toplumsal kontrole maruz kaldıkları, kamusal alanda rahat hareket edemedikleri, üniversitenin bulunduğu şehirde ise daha geniş sosyalleşme imkânlarına sahip oldukları ve daha fazla bireysel özgürlükler yaşadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcıların artan kültürel sermayeleri ve çeşitlenen etkileşim alanları sayesinde kültürel pratiklerinde de çeşitlenmelerin olduğu görülmüş, ayrıca üniversitenin kültürel değişimde büyük rol oynadığı da keşfedilmiştir. İlçedeki sosyal hayatta ise katılımcıların eril tahakküme ilişkin rahatsızlıklar yaşadıklarına dair bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kültürel Değişim, Kültürel Çeşitlilik, Üniversite Hayatı, Genç Kız, Aksaray

Atıf Bilgisi

Sarıgül, Merve – Geçgin, Ercan. “Mekânsal Hareketlilikle Birlikte Üniversiteli Genç Kızların Yaşadığı Kültürel Değişim: Aksaray Örneği”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/1 (Nisan 2025), 41-70.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.3>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	30.12.2024
Kabul Tarihi	26.03.2025
Yayın Tarihi	15.04.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu'nun 09/05/2023 tarihli 2023/07-02 sayılı kararı ile etik izin alınmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu çalışma, TÜBİTAK'ın 2209-A - Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından 1919B012216859 başvuru numarasıyla desteklenmiştir.
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı Yazar-1 (%70) - Yazar-2 (%30) Veri Toplanması Yazar-1 (%100) Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Makalenin Yazımı Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Cultural Change Experienced by University-Aged Young Women Through Spatial Mobility: The Case of Aksaray

Merve Sarıgül | 0009-0004-7983-5680 | merve_sarigul@mail.ohu.edu.tr

Niğde Ömer Halisdemir University, Graduate School of Social Sciences, Department of Sociology,
Niğde, Türkiye

ROR <https://ror.org/03ejnre35>

Ercan Geçgin | 0000-0001-9896-119X | ercangeccgin@ohu.edu.tr

Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Department of Sociology, Niğde, Türkiye

ROR <https://ror.org/03ejnre35>

Abstract

This study aims to understand the cultural change experienced by young women born in Sultanhanı, a district of Aksaray, Turkey, who leave their hometown to attend university. The research seeks to reveal how these young women experience changes in their cultural practices due to the cultural capital they acquire through university education, particularly in a district where women are marginalized in public spaces and social control operates against them. A field research was conducted using a case study approach, one of the qualitative research designs. In-depth interviews and, to a limited extent, observation techniques were employed. In line with homogeneous sampling method, one of the purposive sampling techniques, in-depth interviews were conducted with ten young women aged 17–25 who reside in the district outside their educational period. The interviews were carried out between February 2023 and May 2023. During the research process, participants were asked questions about their interactions in the district, their social interactions in the city where they attended university, and their cultural change practices. The findings indicate that young women face intense social control in their hometowns and feel restricted in public spaces, but they enjoy broader socialization opportunities and greater individual freedoms in the university city. It was observed that the participants' increasing cultural capital and diversified interaction areas led to variations in their cultural practices. Additionally, the university also played a major role in facilitating cultural change. Furthermore, findings revealed that participants experienced discomfort due to male dominance in social life within their home district.

Keywords

Cultural Change, Cultural Diversity, University Life, Young Woman, Aksaray

Citation

Sarıgül, Merve – Geçgin, Ercan “Cultural Change Experienced by University-Aged Young Women Through Spatial Mobility: The Case of Aksaray”. *Journal of Sociological Context* 6/1 (April 2025), 41-70.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.3>

Article Information

Date of Submission	30.12.2024	
Date of Acceptance	26.03.2025	
Date of Publication	15.04.2025	
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers	
Ethical Statement	Ethical permission was obtained with the decision of Niğde Ömer Halisdemir University Ethics Committee dated 09/05/2023 and numbered 2023/07-02.	
Similarity Check	Done – Turnitin	
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.	
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Funding	This study was supported by TUBITAK’s 2209-A - University Students Research Projects Support Program with the application number 1919B012216859.	
Author Contributions	Conceptualization	Author-1 (%70) - Author-2 (%30)
	Data Curation	Author-1 (%100)
	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing – Review & Editing	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.	

Giriş

Her toplumda değişime açık yönlerin ve direnç gösteren yönlerin olduğunu söylemek mümkündür. Kültür, toplumsal değişimin ve değişime karşı direnç mekanizmalarının hususi bir boyutunu oluşturmaktadır. Sosyal bilimlerde kültür farklı göndermelere sahip şekilde ele alınmıştır. Cuche, kültürle ilgili tanımlamalardaki belirsizliklerin ve çekişmelerin gerisinde sosyal çekişmelerin yattığını belirtmiş ve geniş anlamıyla kültürün yaşam ve düşünüş tarzına, sembolik düzene ve anlamlar dünyasına göndermede bulunduğunu aktarmıştır.¹ Genel olarak anlamlar yüklü yaşam tarzı olarak düşünebileceğimiz kültür, öğrenilen, paylaşılan, bütünleştirilen; birtakım kalıp davranışlar ve kurallar barındıran, göreceli yönleri olan, sürekliliğe sahip, ihtiyaçlara karşı gelen, değişebilen, dünyaya bakış açısı kazandıran ve adaptasyon sağlayıcı karakteristik özelliklerle kavranabilmektedir.² Farklı toplumsal sistemlerde farklı kültürel kalıplar ortaya çıkabilmektedir. İnsanlar sosyalleşerek içinde buldukları topluluğun kültürünü özümseme süreçlerini yaşarlar ancak aynı zamanda başka ortamlara dâhil olduklarında oranın kültürüyle etkileşime girebilirler ve uyum, çatışma veya gerilim yaşayabilirler veyahut yepyeni bir kültürün inşasında müşterek rol oynayabilirler.

Kişilerin mekânsal hareketlilikleri kültürel değişimlere sebep olabilmektedir. Özellikle farklı toplumlardan veya farklı alt-kültürlerden gelenlerin buluşmasıyla ve etkileşimleriyle asıl kültürlerinde bulunmayan yeni bir birleşime ulaşmasını ifade eden 'kültürlenme' kavramı³ değişim odaklı kültürel süreçlerde karşımıza çıkabilmektedir. Başka bir ifadeyle kültürlenme süreci aynı zamanda kültürel değişimi bize vermektedir.

Bu araştırma, mekânsal hareketlilik veya değişimle birlikte yaşanan kültürel değişimi üniversiteli genç kızlar örneğinde yakından inceleme amacıyla hazırlanmıştır. Mekânsal değişim, sadece fiziksel mekân açısından değil toplumsal etkileşimlerin mekânı boyutuyla da kavranmıştır. Söz gelimi bilişsel ve davranışsal yönden bireylerin etkileşim içinde oldukları eğitim kurumları mekânsal farklılaşma ve kültürel değişim bakımından kritik bir role sahip olabilmektedir. Başka bir ifadeyle eğitim ortamları ve onlarla bağlantılı yaşam ortamları kültürlenmenin toplumsal ekolojilerini oluşturmaktadırlar. Bu açıdan bu makalede, üniversite ortamıyla sınırlı bir şekilde genç kızların kültürel değişimi yakından araştırılmak istenmiştir. İçinde doğulan toplumsal ekolojinin kültürünü sosyalleşme sürecinde içselleştiren bireyler, başka bir toplumsal ekolojinin kültüründe değişme eğilimine girebilmektedirler. Üniversiteli genç kızların doğup büyüdüğü yerlerden başka şehirlere giderek yaşadıkları kültürlenme süreçlerindeki değişimler saha araştırması temelinde incelenmek istenmiştir.

Kadınların erkeklerin himayesinde yaşamaları onların ev içi alana yani namus beldelelerine hapsedilmesiyle sonuçlanır, kadınlar ise bu sayede pek çok sosyal olanaklardan, sosyal

1 Denys Cuche, *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*, çev. Turgut Arnas (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013), 10-11.

2 Hüseyin Türk, *Kültür Kuramı ve Kavramı: Sosyal ve Kültürel Antropoloji* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021), 35-40.

3 Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996), 122.

eylemlerden dışlanmış bir yaşam sürerler. Sosyalleşmeden bir haber yaşayan bu kadınların kendileri için belirlenmiş bu tasarıdan kurtulmaları için kültürlenmeye ihtiyaçları vardır. Çünkü toplumlar, eskinin aynı şekilde aktarılması anlamını taşımayan kültürlenme sayesinde alışkanlıklarını öğrenip yeni kuşaklara aktarabilirler. Kültür değişimleri, kültürlenme sürecinde eski ile yeninin harmanlanması sonucu gerçekleşir.⁴ Kadınların, özellikle bu ataerki toplumlarda yaşayan genç kızların kültürlenmelerini kuvvetlendirecek, onlara üstün rol ve statü kazandıracak en büyük etki ise eğitim sermayeleri olacaktır. Bourdieu eksenli bir kavram olan eğitim sermayesi ise aile ve okul tarafından elde edilen bir kültürel aktarımın daha önce biriktirilen etkilerinin bedelidir. Eğitim ve kültürel sermaye aynı zamanda değerleri aşlamakla ve dayatmakla yükümlüdürler. Sermayelerin bu yükümlülükleriye kültürlerle ilişkili yatkinliklerin oluşmasına sebebiyet verir.⁵

Zamanında ataerki toplumların gücü altında ezilen genç kızlar en etkin güçlerini kültürel sermayelerini üniversiteye gittiklerinde kazanabilirler. Bu mekân ayrıca onlara hem meşru bilginin hem de özerk bir kent yaşamının fırsatlarını sunmaktadır. Üniversite ortamına kültür çeşitlendirmesini kazandıran olanak, kampüs içine yerleştirilmiş birimlerdir. Kültür ortamı şeklinde betimlenen bu mekân insana kültürlü bir kişilik ve meslek kazandırır ve bilimsel bilgi bu zeminde yetişir. ⁶Aile ve sosyal edinimlerin bireylerin ön sosyalleşme yetilerine karşı etkide bulunduğu gerçeği, ataerki değerlerle büyüyen bir kadın için sosyalleşme düzeyinin yeteri derecede olmadığına göstergesidir. Egemen düşüncelerden, aile ve çevresinin kurduğu baskılardan arınan genç kızlar, üniversite yaşamına uyum sağlayabilmek, kültürel donanımlara ulaşabilmek açısından özgürdürler.

Yetişkinliğe yüklenen anlam ve yetişkinliği ören kültürel ağlar farklı olabileceği için üniversite yıllarındaki etkileşimlerin yörüngesi de toplumsal ekolojilere göre değişiklik gösterebilmektedir. Üniversite ortamını bir toplumsal uzam olarak düşündüğümüzde ülkeler arasında farklılıklar olabileceği gibi bir ülkeler içinde de farklılıklar yaşanabilmektedir. Yüksek öğrenim sürecindeki sosyalleşme ve kültürel değişimle ilgili literatür de toplumsal yapı ve sosyal uyum bağlamındadır. Örneğin batıdaki ileri kapitalist ülkelerde birey yönetimli kültür baskındır ve bu üniversitenin kültür tarihine de yansımıştır⁷, ama doğu toplumlarında daha kolektivist yönetime sahip kültürel haleler üniversiteye giren öğrencileri kuşatabilmektedir⁸ ve dolayısıyla da gelenek ile üniversite ortamındaki kültür arasında bazı

4 Murat Şahin, “Kültür Değişimleri ve Eğitim”, *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi* 5/3 (2019), 465.

5 Mehmet Tan, “Kültürel Sermayenin Kişilerarası İlişkilere Etkisi: Bourdieucu Bir Yaklaşım”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 10/3 (Eylül 2021), 2031.

6 Durmuş Günay, “Üniversitelerin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği”, *International Congress On Higher Education 27-29 (May 2004)*, 7.

7 ABD’deki üniversite hayatına çok yönlü ve tarihsel bakış için bkz. Helen Lefkowitz Horowitz, *Campus Life: Undergraduate Cultures from the End of the Eighteenth Century to the Present* (USA: The University of Chicago Press, 1988).

8 Çin örneği için bkz. Larry J. Nelson vd., “The Influence of Culture in Emerging Adulthood: Perspectives of Chinese College Students”, *International Journal of Behavioral Development* 28/1 (2004), 26-36.

ayrışmalar ve farklılaşmalar yaşanabilmektedir. Batıdaki hem birey yönelimliliği hem de öğrencilerin kültürel değişimini yansımaları bakımından antropolog Cathy Small'ın 'Rebekah Nathan' takma ismiyle ABD'de gerçekleştirdiği ve yayımladığı çalışması dikkate değerdir.⁹ Üniversiteye öğrenci olarak girip katılımlı gözlemde bulunan Nathan, öğrencilerin üniversite deneyimini bir geçiş ritüeli olarak görmüş, öğrencilerin üniversite kültürü içinde askıya alınmış kurallar dünyasında kendi kimliklerini keşsettiklerini bir eşik şeklinde tarif etmiştir. Dolayısıyla üniversite ortamı bir yaşam döngüsünden başka bir yaşam döngüsüne geçiş evresi, yani uyarlanma süreci şeklinde de görülebilir.

Ailenin, sosyal çevrenin şekillendirdiği cinsiyetçi etkileşimlerle genç kızların belirli bir kimliğe sahip oldukları, eğitim önceliğinde şartlardaki değişimin genç kızlardaki algıları, kimlikleri farklılaştırabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenlerle bulguların başlangıcında genç kızların toplumsal sorundan haberdar olup olmadıkları, ön sosyalleşme yetilerinin kültürel çeşitliliğe uyumları ile sosyal kaygılarına yansıtışı, özgür oldukları ortamı belirleme şekilleri gibi konular tartışılmıştır. Aile içi etkilerle, eğitimin katkılarıyla biriktirilmiş kültürel sermaye, üniversite şartlarında elbette ki yeniden üretilecek, gençlerin kültürel sermayelerini farklılaştırmaları için fırsat sunacaktır. Bu çalışmanın amacı gereği, temelde genç kızların yaşadıkları kültürel değişimler, değişimlerin ardından karşılaşılan sorunlar, bu sorunlara karşı geliştirdikleri stratejilere odaklanılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada Aksaray/Sultanhanı ilçesi¹⁰ insanların kadınlarla yükledikleri baskıcı anlamlarla beraber yıllarca bu habitusun içerisinde yaşamış üniversiteli genç kızların mekân değişimi sonrası yaşadıkları kültürel değişim süreci ve etkisi sahadan elde edilen bilgilerle değerlendirilmiştir.

Toplumsal ekoloji açısından değerlendirildiğinde Sultanhanı toplumu için sunulan sorun Bookchin'in ikinci doğa ile ilgili sunduğu tezine benzer. Bookchin'e göre egemenlik dominant bu tezin minimal özeti, insanın doğayı elde etme isteğiyle yola çıktığında doğanın insana yön verdiği sonucunu görebilmektir.¹¹ Kadınlarla ilgili değişim çalışmalarında akla gelen ilk yargı, politik uygulamaların tarihsel süreçlerde değişime olan etkisini tartışmak olmuştur. Değişim için mücadelenin sınırlı tutulduğu erkek egemen toplumlarda, genç kızların eğitimin gücüyle kültürel sermayelerindeki yanlışları yenileriyle değiştirme durumlarını sonuçlandırmak, bu araştırmayı değerli kılmaktadır. Sonuç olarak genç kızların eğitim önderliğinde tahakkümden uzaklaştıkları dikkate alınarak kültürel yaşamlarında meydana gelen değişimler ve yaşadıkları sorunlar karşısındaki duruşları ayrıyeten toplumsal bilinç, kültürel uyum, sosyal kaygı, özgürlük konularına da yer verilerek analiz edilmiştir.

9 Rebekah Nathan, *My Freshman Year: What a Professor Learned by Becoming a Student* (USA: Cornell University Press, 2005).

10 Aksaray ilinin 42 km batısında, Hasan Dağı, Karacadağ ve Tuz Gölü arasında yer alan Sultanhanı, adını sınırları dâhilindeki Selçuklu kervansarayı Sultan Han'dan almaktadır. Yerleşim birimi merkez ilçeye bağlı bir belde iken 25 Ağustos 2017 tarihinde yayımlanan 694 sayılı KHK kararı ile ilçe olmuştur. 2023 nüfus sayımı verilerine göre, 6.348'i erkek, 6.018'i kadın olmak üzere Sultanhanı'nın toplam nüfusu 12.266'dır.

11 Murray Bookchin, *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi: Doğacılık Üzerine Denemeler*. çev. Rahmi G. Öğdül (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1996), 50-51.

1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Bireyler içinde doğdukları toplumun kültürünü sosyalleşerek öğrenirler ve bunu sonraki kuşaklara yine sosyalleşerek aktarırlar. ‘Kültürleme’, bireyin yaşamakta olduğu toplumun değer ve normlarını özümseme süreciyken ‘kültürlenme’ iki veya daha fazla kültür arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıkan değişimlere işaret etmektedir.¹² Ancak kültürlenme, etkileşim süreçlerini içerdiği için hem zaman almaktadır hem de her zaman uyumlu ve dengeli olmayabilmektedir. Kişiler ya da gruplar kültürlenme sürecinde içsel veya psikolojik gerilimler yaşayabilmektedirler. Yaşanan sorunlara karşı birtakım baş etme stratejileri de geliştirebilirler. Bu stratejilerin kendisi de kalıplaştığı ve süreklileştiği ölçüde kültüre dönüşebilmektedir.

Bu çalışmanın odağında, gelenekselliğin hâkim olduğu toplumsal ekolojiden üniversite okuma gayesiyle başka bir toplumsal ekolojiye geçen genç kızların kültürel değişimlerini araştırmak, anlamak ve yorumlamak vardır. Araştırmanın kuramsal perspektifini kültürel değişimi çok yönlü yorumlayan ve mikro alandaki etkileşimleri açıklayabilen yaklaşımlar oluşturmaktadır. Tek bir teorik hattan ziyade araştırmanın esasına ilişkin açıklayıcı çerçeveler sunan ama aynı zamanda daha esnek bir kavrayış imkânı veren çoklu yaklaşımlardan bakılmaya çalışılmıştır. Aşağıdaki alt başlıkta söz konusu perspektiflerden kısaca söz edilmiştir.

1.1. Kültürel Değişime Sosyolojik Çerçevelerle Bakmak

Çalışmanın sosyolojik açıdan kuramsal çerçevesini üniversite sürecinde kültürel değişimi açıklamaya yardımcı olacak yaklaşımlar oluşturmaktadır. Çerçeveye dâhil edilen kuramsal yaklaşımlar aşağıda verilmiştir. Peters-Golden, kültürü sadece bireyler üzerinde zorlayıcı emirler taşıyan ve katı kurallar manzumesi şeklindeki sınırlayıcı yönle düşünmemek gerektiğini, insanların kültürel kurallara genellikle meydan okuyabildiklerini ve onların etkin ve yaratıcı yollarla değişimi yaratabildiklerini de görmek gerektiğini belirtmiştir.¹³ Bu görüşe paralel şekilde kültürü daha yorumsal çerçevede ortaya koyan sosyal bilimciler de ortaya çıkmıştır. Söz gelimi antropolog Geertz, tıpkı Max Weber gibi aktör yönelimli bir perspektif sunarak onun insanı örmüş olduğu anlamlılık ağına oturan bir canlı görüşünden hareketle kültürü anlamlılık ağının kendisi olarak göstergebilimsel bir kavram olarak görmüş ve bunu kamusal nitelikte olduğunu belirtmiştir.¹⁴ Kültürü simgesel sistem şekliyle düşünen Geertz’in işaret etmiş olduğu anlamlılık ağı, kişinin içinde bulunduğu toplumsal dünyayı dikkate alarak düşünmeyi ve yorum yapmayı da sağlar. Kültür bir yönüyle sembolik sistemleriyle ve geleneğiyle kişiler üstünde çok güçlü tazyiklere sahiptir ancak diğer taraftan kişiler de bütünüyle pasif ve edilgen değildirler. Zira kişiler içinde yer aldıkları toplumsal dünyanın kültürüyle ve normlarıyla çelişecek pratiklerde bulunarak güçlerini ve

12 Türk, *Kültür Kuramı ve Kavramı*, 64.

13 Holly Peters-Golden, “Bütünsel Düşünme”, çev. Erol Mutlu, *Antropolojik Düşünmek: Öğrenciler İçin Pratik Bir Rehber*, drl. Philip Carl Salzman, Patricia C. Rice (Ankara: Atif Yayınları, 2020), 37.

14 Clifford Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması*, çev. Hakan Gür (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2010), 19-25.

failliklerini sergileyebilirler. Bu noktada toplumsal dünyayı anlama konusunda hem yapının hem de bireyin veya failin rolünü dikkate alıp kendi kuramında sentezleyen Bourdieu'nün 'toplumsal uzam', 'sermaye' ve 'habitus' kavramlarıyla ortaya koyduğu yaklaşım konumuz açısından da yol gösterici çerçeve sunmaktadır.

Toplumsal uzamın kuruluş mantığı üzerinde duran Bourdieu, toplumsal konular habituslar, tavır almalar veya tercihler arasında bağlantılar kurmuş, uzamı birbirlerinin dışında yer alan ve karşılıklı dışsallıklar ile iç içelikleri, yakınlıklar ile uzaklıkları düzenleme bağlantılarıyla oluşan bir bütün olarak görmüştür. Ekonomik sermaye ve kültürel sermaye bireylerin birbirleriyle yakınlık ve uzaklığını, yani toplumsal mesafelerini işaret eden iki farklılaşma ilkesidir. Bourdieu'ye göre bireyler sahip oldukları sermayenin toplam hacmine ve sermaye yapısının görece ağırlığına göre toplumsal uzamda dağılım gösterirler.¹⁵ Eyleyiciler uzamda toplumsal koşulların ürettiği habituslar aracılığıyla pratiklerini gerçekleştirmektedirler. Ancak içselleştirilmiş yatınlıklar olarak habituslar da ona göre farklılaşmış ve aynı zamanda farklılaştırıcı olarak işlev görürler.¹⁶ Dolayısıyla habitus toplumsal sınıflara göre şekil alan ve şekil veren bir karaktere sahiptir. Kültürel sermaye de toplumsal uzamdaki farklılaşmanın önemli boyutlarından biridir. Bourdieu'ye göre kültürel sermayenin dağılımının genel yapısı, aile stratejileriyle ve okul kurumunun özgül mantığı arasındaki ilişki yoluyla yeniden üretilmektedir.¹⁷ Sermayelerin dağılımı temelde eşitsizlikler üzerine kuruludur. Konumuz açısından kültürel sermayeyi ve habitusu aynı zamanda sosyo-kültürel farklılaşma ve cinsiyet temelli eşitsizlikler çerçevesinde düşünmek yararlı olacaktır.

Bourdieu'ya göre eylemleri şekillendiren, insanlara dünyayla ilgili algılar sunan bir düzlemde inançların kendiliğinden olduğu düşünülür, geçmişle bağ içindeki habitus edimlerle geleceğe pratik göndermeler yapar. Toplumsal eyleyicilerin ayrımlarını, değerlerini algıladığı özellikler dizini ise kültürel sermaye şeklinde bilinmektedir. İnsanlarda var olabilecek kültürel sermayenin dağılımını etkileyen temel etken ailelerin stratejileriyle, okulun bulunduğu belli başlı mantığı aşıl原因an ikili bağlantılarla dağılım yeniden üretilmektedir. Toplumsal ilişkilerle kültür aktarımında ayrıcalıklı roldeki aile, düzeni korumak, ona şekil vermek adına önem taşır, kültürel sermayelerde diğer sermayelerde olduğu gibi insanlardaki ayrıcalıklı özelliklerdir.¹⁸

Bourdieu'ya göre, eril tahakküm toplumda kabullenilmiş sembolik bir makineye benzetilmektedir. Biyolojik farklılıkların kullanılarak dünyada keyfi bir tahakküm ilişkisinin inşa edilmesi zamanla tahakkümün toplumsal düzene yerleşmesine neden olmuştur; eril kimlik ile dişil kimliğin bedendeki hali, etiğin ya da doğallığın kabul edilmişinden ibarettir.

15 Pierre Bourdieu, *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. çev. Hülya Uğur Tanrıöver (İstanbul: Hil Yayınları, 2015), 18-19.

16 Bourdieu, *Pratik Nedenler*, 22.

17 Bourdieu, *Pratik Nedenler*, 35.

18 Pierre Bourdieu, *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. çev. Hülya Tufan (İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1995), 40-139.

Özetle, kadın ve erkeğin bedenlerini kullanmaları özelinde ortaya çıkarılan yönlendirmeler, yatkınlıklar halini almaktadır. Eril tahakkümün kökeni toplumsal ve biyolojik üretmeden kaynaklı bir şekilde var olan iş bölümü ya da habitusla ilgili şemaların nesneliliğinden gelmektedir, şemalara uyum sağlamakla da algı, düşünce ve eylemler ortaya çıkar. Ayrıcalıklı olmayı görev bilen erkeğin eril değerlerden uzak kalışı dişilikle özdeş kılınan zayıflığın göstergeleri haline gelecektir, zayıf olma ihtimalini düşünmek bile erkekleri tahakküm, baskı ve sömürüye yakınlaştırır.¹⁹

Beauvoir'a göre kadın, dünyada eşitlikle yaşamadığından toplumsal bir özgürlük halinde değildir. Kadının yazgısını belirleyen yalnızca biyolojik özellikleri olmamıştır. Nedeniyse kadınlar çoğunlukla erkeklerin çıkarlarına göre yaşam sürmüşlerdir. Başka varlık ya da öteki varlık olmaya alıştırmış kadın, ataerkillikten bu yana erkeklerin güçlü halini kabullenmiş, neredeyse bağımlı olmanın kendi faydalarına olduğunu düşünmüştür. Nitekim erkek yaşamı, var olmayı dilerken kadın yaşamını mücadele etmeyle, eksiklerini tamamlamayla geçirmektedir.²⁰

Bookchin'e göre, insandaki birinci doğaya öz bilinçlilikle müdahale etme ya da doğayı müdahalelerle değiştirebilme yeteneği kültürel, toplumsal ve politik doğanın kendisini, yani ikinci doğayı oluşturur. İkinci doğa, insanların kötü ya da iyi emellerinde kullanıldığı için birinci doğanın müdahalelerle değişimi ikinci doğayı öz bilinçli kılmayacaktır çünkü duyarlı olmayı seçmek yerine şahsi çıkarları öncelikli kılmak, doğal dünyayı zayıflattığı düşünülmeyen anlaşılmamış yetkiler, ekolojik bunalımlar demektir. Toplumsal ekoloji, toplum ve doğa arasındaki bütünselliği yok saymadan yaşanan gelişmelerin ortaya çıkardığı sonuçları ele alır çünkü doğanın insana ait olduğunu kabullenmek, boyun eğmeyi ya da egemenliği yok saymak, doğadaki müdahalelerin ideal ilerlediklerini belirtmektir. İnsanın doğayı sömürmesi konusunda bahsi geçen tahakküm, insanın insan üzerinde kurmuş olduğu egemenliktir, erkeğin kadına karşı hâkimiyeti bu kavrayışın bir karşılığıdır.²¹

Bauman'a göre kimlikler, topluluklarla karşılaştığında ortaya çıkar çünkü kültürel çeşitlilikle birlikte düşüncelerde farklılaşmaya, çeşitlenmeye başlar. Çoğunluklu kimlikler karşılaşmasında kimliklerde anlaşılır hale gelirler. Bu çeşitlilik hali, insanların uyum sağlamayacağı meselelerde dahi zorlayıcı bir yapıdadır. Kişiler, zamanla aidiyet ve kimliğin değişken olduğunun farkına varırlar, aidiyet ve kimliğin tartışmaya açık konular olduğunu keşfederler. Kimlik, birey tarafından tercih edildiği gibi başka insanlar tarafından da dayatılır, dayatmalardan kurtulmak, dengeli kabullerden uzaklaşmak için dikkatli olunmalıdır.²²

19 Pierre Bourdieu, *Eril Tahakküm*. çev. Bediz Yılmaz (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2019), 22-146.

20 Simone De Beauvoir, *Kadın İkinci Cins 1: Genç Kızlık Çağı*. çev. Bertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınları, 1971), 21-358.

21 Bookchin, *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi*, 50-147.

22 Zygmunt Bauman, *Kimlik (Benedetto Vecchi Tarafından Gerçekleştirilmiş Söyleşiler)*. çev. Mesut Hazır (Ankara: Heretik Yayınları, 2017), 19-30.

Goffman'a göre insanların birbirleriyle olan etkileşimlerinde dramatik ilişkiler gizlidir, karşı tarafa benliklerini sunmaya çalışan kişilerin birtakım öncelikli amaçları vardır. Bireylerin kendilerini ya da ait oldukları gruptaki takım arkadaşlarını buldukları konum itibarıyla karşı tarafa karşı korumak, güvenilir bir imaj oluşturmak, inandırıcı olmak amaçlanır. Etkileşimlerde inandırıcı olmak isteyişin, güvenilir olmayı amaçlamanın, karşı tarafa konumunu gizlemeye çalışmanın arka planında benliğin, ötekiliğin kabul edilebilirliği öncelemek gibi bir hassasiyet hâkimdir. Ayrıca dramatik ilişkilerin sergilendiği, benliklerin sunulduğu alan, bir tiyatro gibi düşünüldüğünde sahnenin önünde, vitrin bölgesinde yaşananlar dikkate alınmayacaktır çünkü bu davranışlar bir oyundur.²³

Yukarıda bahsettiğimiz kuramsal çerçevelere ek olarak odak noktamız olan kültür değişimine dair de bir izahta bulunmak yararlı bir bakış sunacaktır. Bu hususta Turhan'ın kültür değişimleriyle ilgili yaklaşımı dikkate alınabilir bir yaklaşım sunmaktadır. Turhan, kültür değişimlerini 'serbest' ve 'zorlanmış' şeklinde ikiye ayırarak 'serbest kültür değişimi'nin bazı haller hariç olmak üzere çoğunlukla münferit kültür unsurlarına işaret eden 'iktibas' safhasından öteye gitmediğini, zorlanmış kültür değişimindeki ise empoze veya mecburi bir durumun söz konusu olduğunu dile getirmiştir. İlkinde herhangi bir zorlama olmadan bazı kültürel unsurların alınmasına gönderme var iken ikincisinde bir kültürün diğerine yönelik tek yönlü tazyiki bulunmaktadır.²⁴ İncelemiş olduğumuz üniversiteli kızların kültürel değişiminin serbest kültür değişim şekline daha yakın durduğunu söyleyebiliriz. Çalışmanın merkezine her ne kadar bu ayırım alınmamış olsa da, Turhan'ın serbest kültür değişimiyle işaret etmiş olduğu olgunun eğitim ve mekânsal değişim yoluyla kültürel değişim sürecinde olan üniversiteli kızlar için de dikkate değer olduğunu not etmemiz yararlı olacaktır.

1.2. Kültürel Değişim Sürecinde Kadınlar

Çeşitli eşitsizliklere maruz kalan kadınların kültürel değişimleriyle ilgili literatüre baktığımızda eğitim vurgusunun öne çıktığını görmekteyiz. Tarihsel perspektif açısından Cumhuriyet sonrası yeniliklerin kadınların statüsünde yaratmış olduğu olumlu etkiye vurgu yapan Ereş, günümüzde sağlık, eğitim, hukuk, ekonomi ve siyaset gibi alanlarda kadının konumunun yeteri düzeyde olmadığını ve erkek egemenliğinin bulunduğunu belirterek kırsaldaki ve kentteki toplumsal değişim hallerinin farklı seyretmesinden dolayı kamunun hareketliliğini ve eğitimin düzenliliğini vurgulamıştır.²⁵

Kadın kimliğinin kültürel değişimi konusundaki literatürde tarihsel perspektifle yaklaşanların söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Söz gelimi Bingöl, İslamiyet öncesi dönemde kıyaslama yapmış, Osmanlı döneminde cinsiyetler arasında ayrışmanın yaşandığını, Tan-

23 Erving Goffman, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. çev. Barış Cezar (İstanbul: Metis Yayınları, 2024), 161-235.

24 Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2006), 51.

25 Figen Ereş, "Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımaları", *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi* 19 (2006), 40-52.

zimat'taki yenileşme ve modernleşmenin geleneksel tutumu değişime uğrattığını, Cumhuriyet'le birlikte kadınların ikincil statüden uzaklaşmalarına karşın yenilik sürecindeki yavaşlığın kadını bugünkü özgürleşemediği aralığa sürüklediğini ileri sürmüştür.²⁶ Bir başka çalışmada ise sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan sosyo-kültürel bağlama işaret edilmiş, kadının işgücüne katılımının arttığına ancak annelik rolünden kadını uzaklaştırmadığına, ekonomik hayatta da kadını erkeğe göre ikincilleştiren durumuna dikkat çekilmiştir.²⁷

Ataerkil kültürel kodlar tarafından kuşatılan kadın, eski ile yeni, gelenek ile modernite arasındaki sıkışmışlığın ve cinsiyetleştirilmiş bakış tarzının tazyikiyle yüz yüze kalabilmektedir.²⁸ Literatürde geleneksellik ve modernlik ikiliği çerçevesinde kadın kimliğini ele alan çalışmalara rastlanmaktadır. Nesnelleştirilmiş geleneksel kadın kimliğinin içselleştirilerek diğer kadınlara aktarılmakta olduğu, başka bir ifadeyle modern karşıtı toplumlarda dışlaştırılmış kadın kimliğinin sorgulanmayan alışkanlıklara dönüştüğüne yönelik değerlendirmeler de yapılmıştır.²⁹ Toplumsal değişim sürecinde kadının kamusal alana ve çalışma hayatına dahil artmasına karşın ev içi alandaki roller açısından hala eşitsizlikler halesinde olduğu söylenebilir. Nitekim Aktaş, ev içi alanın cinsiyet eşitsizliğine neden olduğunu ve kadının sosyalleşmesini ve kimlik kazanmasını sağlayan kilit rolün ise aile ile toplumsal kurumlar olduğunun altını çizmiştir.³⁰

Özaydınlık'ın, insanların eğitim sayesinde haklarının bilincinde olduğu ve kullanabildiği üzerine bir vurgu yaptığı görülmüştür. Kişilerin toplum da etkin rol göstermeleri ve diğer insanlarla uyum içerisinde yaşamaları hakların bilinmesine dayalıdır ve hakların bilinmesinde ise eğitimin devreye girdiği söylenir.³¹ Bu anlamda eğitime erişebilirlik bir insan hakkı meselesidir. Eğitimin kadınların hayatında yaratmış olduğu kültürel değişim başka çalışmalarda da vurgulanmıştır. Bursa'nın kırsalında 1945-2015 arasındaki değişimi köylerde gerçekleştirdiği sözlü tarih araştırmasıyla ele alan Karabağ, ilk dönemlerde kızların okula gönderilme oranındaki düşüklüğün 1970'lerden sonra artış gösterdiğini, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimlerle birlikte çekirdek aile yapısına doğru bir kayışın yaşandığını ve eğitimin kadınların yaşam koşullarında önemli değişimlere kaynaklık ettiğini ortaya koymuştur.³²

26 Orhan Bingöl, "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (Özel Sayı 1 2014), 108-114.

27 Bilge Afşar - Süleyman Ögreci, "Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadınına Dönüşüm", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 17/1 (2014), 65-86.

28 Ülkü Eliuz, "Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak", *Turkish Studies* 6/3 (Summer 2011), 223.

29 Abdullah Metin, "Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1 (2011), 74-92.

30 Gül Aktaş, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (Haziran 2013), 53-72.

31 Kevser Özaydınlık, "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 33 (Temmuz-Aralık 2014), 95.

32 Hacer Karabağ, "Bursa Kırsalında Kadın Olgusunun Değişimi Üzerinde Eğitimin Etkisi (1945-2015)", *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches* 4/14 (Kasım 2018), 714-727.

Kültürel değişimde eğitim önemli yer tutmakla birlikte bilgiye erişim, bilgiyi üretme gibi bilgi toplumuna dayalı değişim dinamiklerinde özellikle kırsal alandaki kadınlar geleneksel toplumsal yapıdan ve kültürden dolayı eğitim olanaklarından ve bilgi süreçlerinden görece daha az yararlanabilmektedir.³³ Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma açısından toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliğin eğitim ve eğitimin toplumsal çerçevesi konusu literatürde vurgulanan hususlardan olmuştur. Başka bir ifadeyle sadece eğitime erişebilirlik ve fırsat eşitliği bakımından değil, gündelik hayat ve yaşanan toplumsal ortamın değişime elverişli imkânlar sunup sunmadığı da dikkate değer boyutlardan biridir. Eğitimle birlikte mekânsal hareketlilik bu anlamda kültürel değişimde kritik rol oynayabilmektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, Türkiye'nin Aksaray ili Sultanhanı ilçesinde yaşayan ve üniversite eğitimi alma aşamasında olan genç kızların kültürel değişimlerinin nasıl gerçekleşmekte olduğunu, cinsiyet eşitliğine dayalı toplumsal yapıdan farklılaşma boyutlarının neler olduğunu araştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Aksaray ili, ekonomik ve sosyal yapı olarak tarım, hayvancılık ve sanayi sektörlerinin birlikte hüküm sürdüğü ve halen kır yaşamındaki dayanışma ve işbirliğin görülebileceği bir düzene sahiptir. Kırsal bölgelerde daha aktif olmasıyla birlikte Aksaray halkı, geleneksel ritüellerine bağlı bir toplumdur. Kent merkezi sosyal, kültürel ve eğitim faaliyetlerine ulaşılması bakımından kırsal bölgelere göre daha fazla modernleşmeye dönük ve sanayileşmeyi önceleyen bir yapıdadır. İlçede genel olarak kadınların çalışma hayatından uzak kalmış olmaları ve kamusal alanda sınırlı pratiklere sahip olmaları, genel olarak ataerkil kodların hâkimiyeti genç kızların sosyalleşme, rol değişimi, kimlik ve kişilik gelişimi gibi boyutları da etkileyebilmektedir. Mevcut sosyo-kültürel ortamda aile sermayeleri genç kızlara sınırlı pratik alanı sunmaktadır. Ataerkil zihniyetin temellerinde yetişen ve çoğu sosyal koşulları yaşayamayan genç kızlar, geçmiş yaşantılarında eğitim alsalar dahi bu eğitimlerini sosyal çevre ile bağdaştıramamaları sorunun temel kaynağıdır. Bu minvalde eğitim yoluyla başka yerde bulunmanın ve sosyalleşmenin birtakım kültürel değişim süreçleri söz konusu olabilmektedir. Eğitim amacıyla yaşanan mekânsal değişim genç kızların kültürel sermaye birikimlerini arttırmaya da imkân verebilmekte ve kırsal yapıdaki habitustan farklı bir habitus inşa etmesine vesile olabilmektedir. Saha araştırması temelinde genç kızların toplumsal sorun farkındalıkları, kültürel çeşitlilik içindeki uyum süreçleri ve sosyal kaygıları, ne gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıkları ve ne gibi stratejiler geliştirdikleri, hangi ortamlarda kendilerini daha özgür hissettikleri ve kültürel değişimlerde nelerin öne çıktığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Nitel bir çalışma işleyişiyle ilerleyen bu araştırmada, Creswell'in³⁴ de betimlemiş olduğu nitel araştırmaların bireyler ve gruplar tarafından varsayımlarla şekillendirilen sosyal

33 Duygu Aydın - Mehmet Safa Çam, "Bilgi Toplumu Dönüşümünde Türkiye'de Kadın Olmak", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ICEBSS Özel Sayısı (Kasım 2016), 224-247.

34 John, W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. çev. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2023), 45.

sorunları ya da insan sorunlarını ele alıp araştırma problemini yorumlayıcı ve kuramsal bir düzlemde incelenmesi düşüncesiyle hareket edilmiştir. Araştırma nitel araştırmalardaki desenler arasından durum çalışmasının özellikleriyle tasarlanmıştır. Creswell'e göre durum çalışmaları, seçilmiş bir konuyu detaylandırarak, betimleyerek anlamaya çalışmaktır. İyi bir nitel durum çalışmasının en temel ayırıcı niteliği, araştırmanın idrak edilebilirliğini güçlü tutmaktır. Anlaşılır bir çalışma sağlamak için betimlemelere yer verilmeli, bulgularda belli başlı tema ve konuları içermelidir.³⁵

Amaçlı örneklemeyle dayalı olarak Aksaray/Sultanhanı ilçesinden 17-25 yaş arasındaki üniversiteli genç kızlara ulaşılmıştır. Makalenin birinci yazarının bu ilçeden olması katılımcılara ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Araştırmanın çalışma grubu seçilirken dikkat edilen demografik kriterler açısından benzeşik örneklem türü kullanılmıştır. Benzeşik örnekleme yönteminin kullanıldığı bir araştırmada amaç, küçük ve benzeşik bir örneklem oluşturarak belirgin bir alt grubu tanımlamaya çalışmaktır.³⁶

Araştırmanın veri toplama sürecinde 10 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmış olup görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler, katılımcıların tercihlerine göre bir kısmı yüz yüze, bir kısmı sosyal medya üzerinden yapılan canlı bağlantılarla Şubat 2023 ile Mayıs 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli deprem nedeniyle üniversiteli öğrenciler evlerinde olduğu için yüz yüze görüşme imkânı da değerlendirilmiştir. Görüşmeler öncesinde katılımcılar çalışma hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Görüşmeler en az 30 dakika, en fazla 1 saat sürmüştür ve gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Çalışmaya destek veren katılımcıların istekleri üzerine görüşme sonuçları yalnızca not edilerek kaydedilmiştir.

Creswell'den³⁷ hareketle tek bir veri toplama kaynağından ilerlemenin araştırmayı zayıf kılacağı ihtimaliyle katılımcı gözlem tekniği de kullanılmış olup araştırmanın kapsamını oluşturan Aksaray/Sultanhanı ilçesine ait birtakım katılımcı gözlem bilgileri de fotoğraflarla desteklenerek aktarılmıştır. Bu gözlemler neticesinde ilçenin özellikle kadınlar ile ilgili toplumsal yapısı, kadınların sosyalleşebilme imkânları yeniden gözden geçirilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Araştırma için Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu'nun 09/05/2023 tarihli 2023/07-02 sayılı kararı ile etik izin alınmıştır.

Katılımcılardan demografik bilgiler ekseninde yalnızca yaş bilgisi istendiği gibi eğitim bilgileri açısından da üniversite, bölüm ve sınıf bilgileri talep edilmiştir. Katılımcılara ait bu bilgilere ise Tablo 1'de yer verilmiştir. Araştırmaya katılımı onaylayan kişiler arasında K2 hariç, diğer tüm katılımcıların İç Anadolu Bölgesi içerisinde yer alan üniversitelerde eğitim aldıkları görülmektedir. 3 kişinin Aksaray Üniversitesi'nden, yani aynı ilde yer almalarının katılımcı

35 Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 100.

36 Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 118.

37 Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 100.

çeşitliliği tartışmasına gerekçe oluşturmaması açısından, araştırmada genç kızların mekânsal hareketliliğini dikkate aldığı; ilçeye yakın da olsa bir hareketlilik yaşandığı için bu üniversitedekilerin de çalışma grubuna dâhil edildiğini belirtmemiz gerekir. Katılımcıların üniversite tercihlerini çoğunlukla kendi bölgelerinden yana kullanmalarının nedeni ise ailelerin kız çocuklarını uzak bölgelere göndermeme isteğinden kaynaklı olabilir. Araştırma katılımcıları arasında K4, K5 ve K8 ise Sultanhanı ilçesi haricinde Aksaray ilinin merkezinde eğitim aldıkları göz önünde bulundurulduğu için araştırmanın örneklemeine dâhil edilmelerinde bir sorun görülmemiştir.

Tablo 1: Görüşme Yapılan Kişiler Hakkında Bilgiler

Katılımcılar	Yaş	Üniversite	Bölüm	Sınıf
K1	20	Anadolu Üniversitesi	Çocuk Gelişimi	2
K2	23	Mersin Üniversitesi	PDR	4
K3	23	Ankara Üniversitesi	Tıbbi Görüntüleme Teknikleri	2
K4	19	Aksaray Üniversitesi	Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	2
K5	21	Aksaray Üniversitesi	Türkçe Öğretmenliği	3
K6	22	Selçuk Üniversitesi	Çocuk Gelişimi	3
K7	19	Gazi Üniversitesi	Tıp	1
K8	20	Aksaray Üniversitesi	Gazetecilik	2
K9	19	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Psikoloji	Hazırlık
K10	19	Gazi Üniversitesi	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	1

3. Bulgular

Araştırmanın birinci yazarı tarafından sahadaki gözlemler neticesinde ilçedeki kadınların erkeklere göre kamusal mekânları daha çok ihtiyaçlar dâhilinde kullandıkları, ekonomik güç ve sosyalleşme amacıyla kendilerine farklı ev, mahalle ve kurs kültürü tasarladıkları tespit edilmiştir. Öncelikle çarşı ve pazar alanları ilçedeki insanların çoğunlukla zaman geçirdiği hareketli/canlı alanlar değildir. Çarşı merkezi daha çok erkeklerin ekonomik gücünü elde etme amacıyla kullandıkları bir ticaret merkezi durumundadır. İlçenin çarşısı sosyalleşme açısından her ne kadar yeterli düzeyde olmasa da erkekler kadınlara göre daha özgür bir eylemselliğe sahiptirler ve kamusal alanda hâkimiyetleri yüksektir. Aynı zamanda çarşı içerisinde erkeklerin zaman geçirdiği internet kafe ve kahvehane gibi sosyalleşme ortamlarına da rastlamak mümkündür.

İlçenin pazar yerinde rastlanılan kadınların ise genelde yabancı uyruklu, eşi ilçede

olmayan, yaşlı ve dul kadınlar olduğu gözlemlenmiştir. Bu kadınlar ise pazar alışverişleri için çoğunlukla yoğun bir saat dilimi olmayan öğleden sonraki saatleri tercih etmektedirler. Daha doğru bir betimleme ile kadınlar belirli şartlar haricinde çarşı ve pazar yerlerinden genellikle soyut bir yaşam sürmektedirler. Çarşı ve pazar yollarını kullanma ihtiyacı olan kadınlar ise çarşının yollarını tercih etmek yerine kenar yolları kullanarak gitmek istedikleri yere gitmektedirler. Bununla beraber çarşıda halletmesi gereken bir işi olan kadın ise işlerini genellikle evdeki erkekler veya bir kadın tanıdığına kendisine eşlik etmesiyle halletmektedir. Kervansarayın bulunduğu çevrede ise sıklıkla turistlerin zaman geçirdiği belirli sayıda kafe ve restoranlar bulunmaktadır. İlçede turistlerin haricinde bu kafe ve restoranlarda zaman geçiren kesim ise çoğunlukla erkeklerden ibarettir. Kadınlar ise bu kafe ve restoranlarda sosyalleşme düşüncesi ile değil kadın iş gücüne ihtiyaç duyulması halinde yer almaktadırlar.

Aksaray/Sultanhanı ilçesinin merkezi haricinde müstakil evlerle bezeli, kasaba tarzında bir yerleşim düzeni mevcuttur. Kadınların çoğunlukla ticaret açısından züccaciye ve tekstil sektörüne başvurmalarının yanı sıra bu iş yerleri ise özellikle çarşı merkezinin dışında mahalle aralarında konumlanmış satış yerleridir. Mahallelerde rastlanılan bu satış yerlerinden alışveriş yapan kesim ise genellikle kadınlardan oluşur. Kadınlar haricinde erkeklere özel ürünler de satılan bu dükkânlarda toptancılar dışında alışveriş yapan erkeklere rastlamak mümkün değildir. Ekonomik güç elde etmek isteyen kadınların çalışma alanları çoğunlukla çarşı bütünlüğünün dışarısında olduğu gözlemlenir. Mahallelerin sokaklarında ilçeye mesleği için gelen memurlar dışında kendi başına yürüyüş yapan bir kadına rastlayabilmek güçtür. Kadınların sosyalleşme birimlerini evleri ve evlerinin bahçeleri olarak belirledikleri söylenebilir. Ev ve evlerinin bahçelerinde, düğünlerde sosyalleşen kadınların belirli zamanlarda ise ilçenin Kur'an kurslarında, halk eğitim merkezi kurslarında zaman harcadıkları görülmüştür. Ayrıca ilçede zincir marketlerin yaygınlaşması ile beraber kadınların bu zincir marketlerde çalışmaya başladıkları detayı da atlanmamalıdır. Sultanhanı insanların yaşantıları kendilerini geliştirme potansiyeli yönünden zayıftır. İnsanların ellerindeki imkânlarla kazanç mücadelesi verdikleri bir sosyal yaşantı hâkimdir.

İlçede, özellikle gençlerin sosyalleşebileceği kütüphane, kültür sanat merkezi, sinema, tiyatro alışveriş merkezleri yer almadığı gibi genç erkeklerin sosyalleştiği, çarşı merkezindeki mekânlar genç kızların sosyalleşme mekânları değildir. Genç kızlar, ilçenin diğer kadınları gibi pazar yerlerini, çarşı merkezini kullanmakta kendilerini sınırlandırmaktadır. Alışveriş ihtiyaçlarını gidermek amacıyla genellikle çarşı merkezinin dışına konumlanmış zincir marketleri, giyim mağazalarını kullanmaktadırlar.

Araştırmanın bulgular kısmında genç kızların cinsiyet eşitsizliği temelinde farkındalık düzeylerine, kültürel farklılıklara karşı gösterdikleri uyuma, karşılaştırmalı olarak kendilerini daha özgür hissettikleri mekân seçimlerine, genç kızların sahip oldukları kültürel değişimlere, değişimlerin ilçede meydana getirdiği sorunlar ve bu sorunlara karşı geliştirilen stratejilere yer verilmiştir.

3.1. Toplumsal Sorun Farkındalığı

Kültürel değişim bağlamında aileden gelen değer ve davranışların ne derece onaylandığına dair algının anlaşılması için genç kızların toplumsal sorun bilincinin ortaya çıkarılması açısından katılımcıların cinsiyet eşitsizliği ile ilgili birtakım sorunların bilincinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar ilçede var olan bu geleneksel sorunu kendi görüşleri ile belirtmeler de sorunun asıl kaynağını çözümlene konusunda toplumun bütününe değinmişlerdir. Aslında genç kızların toplumsal sorunu belirtme yöntemleri bazı bölgelerin sahip olduğu özgürlüğün kendi ilçelerinde olmaması şeklindedir. Kadın statüsünde olan bu genç kızların cinsiyet eşitsizliğini kabullenmedikleri anlaşılmasının ardından birtakım söylemleri eşliğinde insanların yargılayıcı bakış açılarının tesirinde oldukları da gözlemlenmiştir. Çünkü genç kızlar her ne kadar bu olgunun bilincinde gibi görünseler de onların ifadelerinden anlaşılacağı üzere kısıtlamaların halen sürdürülüyor olması ilçenin doğrularına boyun eğmenin devamlılığından kaynaklı olabilir.

Genç kızların genel görüşleri itibarıyla cinsiyet ayrımcılığı sorunu ev içi alanla özdeş kabul edilmiştir çünkü erkek egemenliğine karşı gelemeyen kadınların çarşıda, pazarda ve hatta şehirde olmamalarının nedeni kadınlarda sınıf, statü ve kimlik gibi olguların yalnızca ev içi alana yerleştirilmesiyle bağlantılıdır. “Şehir” genç kızlar için kırsaldan uzaklaşmanın bir başka yoluken ilçe halkının kadınlara ev içi alanın öznelerymiş gibi yaklaşımları kırsalda yaşamın sunmuş olduğu kazanımlar olarak kabul edilmiştir. Getirilebilecek birçok yenilik ya da değişimin sınırları ise şehir yaşantısındaki sosyalleşme görünümüne sahip olunmasıyla sınırlandırılmıştır. K1, K2, K4 ve K7 gibi genç kızların hayal güçlerindeki toplumsal değişim şehri görebilmek, şehirli gibi giyinmek, şehirdeki gibi çarşıda işlerini halletmek ya da arkadaşlarla buluşmak olmuştur:

“En basitinden kadınlar çarşı ve pazara gidemiyorlar. Şehir merkezlerinde olduğu gibi giyinemiyoruz mesela.” (K1)

“Akşam sokağa çıkıp arkadaşlarla buluşmak bile imkânsız çünkü kızların orada burada ne işi var düşüncesi var.” (K2)

“Kız çocuklarımız ne kolay kolay dışarı çıkabiliyorlar ne de kendi ihtiyaçlarını gönlü rahat bir şekilde çıkıp alabiliyorlar. Konu erkeklerle gelince de “karışmayın, onlar yapar da eder” diye bir algımız var.” (K4)

“Kadınlar dışarı çıkıp rahatça çevreyi, şehir yaşantısını göremedikleri için bu yaşantının doğru olduğuna inanıyorlar. Bu yüzden erkeklerin yaptığı her şeyin onların da hakkı olduğunu anlamıyorlar.” (K7)

Bazı katılımcıların toplumsal sorun farkındalığının nitelendirilmeye çalışılması eşliğinde ilçenin toplumsal cinsiyet anlayışı karşısında yaşanan olayların somut bir şekilde sunulması da önem arz eder. Çünkü genç kızların paylaştığı olaylar kültürel değişimle ilgili olsun ya da olmasın herhangi doğal bir davranış sonucunda nelerle karşılaştıkları bu sahyede açığa çıkmış olacaktır. Misal K7 ile gerçekleştirilen görüşme esnasında dikkat çeken

bir olayla karşılaşmıştır. Katılımcı kendisine yöneltilen sorularla beraber görüşmenin salonunda olmasına dair bir ricada bulunmuştur. K7, görüşmenin sonlanacağı sırada ise odada bulunan anneanesi ve yengesinin düşüncelerini yargılayacağını düşündüğünden soruları salonda cevaplandırıldığını belirtmiştir. Bununla beraber K7'nin ilçenin sahip olduğu koşulu uzun uzun anlatması konu hakkında belirli bir farkındalığa sahip olduğunu düşündürse de en sonunda akrabalarının kendisini yargılayacağını dile getirmesi bu farkındalığa tezat bir yaklaşımdır. Dolayısıyla içsel bir gerilim söz konusudur. Bakışlardan ya da eleştirilerden sıkılmanın ya da korkmanın benzerlerini K2, K6, K7 ve K8 bambaşka konularla yeniden özetlemişlerdir:

“Mesela en basitinden araba kullanırken bile hiç rahat değilim, herkesin o rahatsız edici ve yargılayıcı bakışları ile karşı karşıyayım.” (K2)

“Kısa etek ve şortun rahatlıkla giyilemeyeceği bir yer olduğu kesin ama askılı bir üst giydiğimde bile eleştiri aldığım, garip bakışlara maruz kaldığım çok olmuştur.” (K6)

“Çarşıya gittiğim zamanlar insanların düşünce ve yargılarını bildiğimden acaba beni rahatsız ederler mi, bana laf atarlar mı, iftira atabilirler mi, gibi düşüncelere kapılıyorum.” (K7)

“İlçenin bazı insanlarında evli olduğumdan dolayı evliliğim ile üniversitenin nasıl beraber ilerlediği ile ilgili bir bakış açısı var. “Neden eşinle ilgilenmiyorsun da üniversiteye gidiyorsun?” diyorlar mesela. Oysa ben hem evliliği hem de okulu idare edebiliyorum.” (K8)

Katılımcılar kamusal alandaki erkek egemen geleneksel kültürel örüntünün kuşatıcı gözlemlerinden rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Arzu ettikleri kültürel ile ilçedeki eril merkezli sosyal kontrol sistem arasında sıkışmışlıklarını aktarmışlardır. Bourdieu'dan³⁸ hareketle ilçenin toplumsal dünyasında erkeklerin kadınlara karşı uyguladıkları tahakkümün yol açtığı farklılıkların bir şekilde toplumsal gerçekliğe intikal ettiği söylenebilir. Minnet ve itaat etmeye karşı ortaya atılan direniş eylemlerinin bedellerini ağır bir şekilde ödemek istemeyen genç kızlar yine de eril sembolik şiddetten uzaklaşmamışlardır. Başlangıçtaki kadın hallerinden araba kullanan, kıyafetini tercihlerine göre şekillendiren, evlilikle okulu bir arada yürütebilen genç kızlarla karşılaşmak adeta bunlardan mahrum bir doğallıktan, ahlaki kısıtlamalardan uzak kalmaya dair geliştirilmiş eleştirilerdir. Genç kızlar, eğitimle bağımlılığın yatınlığından uzaklaştıklarında tahakküm kurucularından ya da tahakküm kurucularını destekleyenlerden bakışlar, ayıplamalar, eleştiriler gibi karşıt algılamalar, anlamlar ya da eylemlerle karşılaşmışlardır. Toplumsal direnç ile “bir parça iktidar” halindeki genç kızlara sembolik güç uygulamak zamanında doğal gibi algılanmış kadın tahakkümünden ötekileştirilmeye mahkûm insanlar olduklarını düşünmelerine neden olmuş, dolayısıyla her an için etiketlenmeye hazır bireyler olduklarını hissetmişlerdir.

38 Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 26-53.

3.2. Kültürel Çeşitliliğe Uyum ve Sosyal Kaygı

İlçedeki toplumsal kontrolü birebir yaşayan genç kızların üniversite ortamının kültürel çeşitliliğine uyum sağlamaları ve sosyalleşmelerini sınırlandıran herhangi bir kaygının olup olmadığı ile ilgili değerlendirmede iki ayrı sonuçla karşılaşmıştır. Sosyalleşme sorunu yaşayabilme ihtimalleri olacağı düşünülmese rağmen katılımcılardan bazıları herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bazıları ise uyumla ilgili sorunlarını bu zamana kadar yaşadıkları toplumsal baskıyla ilişkilendirmişlerdir. Sosyalleşme ve kültürel çeşitliliğe uyum kümesinde kaygı ve sorun yaşamadıklarını savunanlar bu koşulu kendi karakterlerine dayandırmışlardır:

“Sanırım hiçbir sorun olmamasını karakterime ve özgüvenime borçluyum. Girdiğim bütün ortamlara rahatça uyum sağlayabilirim.” (K1)

“Hayır, yaşamadım çünkü lise hayatımda da yurttan kaldım ve zaten evden uzaktım. Bundan dolayı çok fazla Sultanhanı insanının baskısına maruz kalmadım. Sosyal bilimler lisesinde okuduğum için de birçok sosyal etkinliğe katıldım. Ayrıca ben sosyalleşmeyi seven bir insanım.” (K2)

K1 ve K2, üniversite ortamının lise ortamından farklı bir özgürlük ve özerklik ortamı içerdiğini ihmal ettiği düşünülebilir. Üniversite koşullarına uyum sürecinin gelişimsel boyutu göz önünde bulundurulursa üniversite döneminin stres dolu bir süreç olması açısından katılımcıların yarısının hiçbir uyum sorunu yaşamadıklarını belirtmeleri dikkat çekicidir. Her ne kadar katılımcılar bu uyum başarısını karakterleri ile ilişkilendirmeye çalışsalar da üniversite ortamı ilçe ortamına göre toplumsal kontrolü düşük ve bireyselliğe imkân tanıyan koşullara sahip olduğunu da söylemek gerekir.

Bauman'ın fikirleri çerçevesinde şöyle bir açıklama daha getirilebilir: Genç kızların ait oldukları koşullara karşı kuşku duymaları kimlikleri üzerinde düşünmelerine neden olacak ki uyumla ilgili davranış biçimlerini karakterlerine dayandırmışlardır. Nihayetinde sosyalleşme sınırları tahakküm engeline takılacakken karakterleri eşliğinde karşılaşabilecekleri sorunları aşabilmeleri belirsizliklerden kaçışla kimlik ya da kalabalıktaki farklılık arayışında olduklarını göstermektedir. Çünkü kimlik hakkında öz eleştiriler için isteğe, arayışa ve gayrete ihtiyaç vardır.³⁹ Başlangıçta kaygıdan muaf olmuş genç kızlar haricinde eril tahakkümden kurtuluşu kaygının yok oluşuyla tamamlayan katılımcılar da bulunmaktadır:

“Açıkçası daha rahat olacağımı düşündüğüm için bir kaygı yaşamadım.” (K6)

“Utangaç biri olduğum için arkadaş edinmekte geciktim ve bu yüzden üniversite ortamı bana itici gelmeye başladı. Bu duygudan kurtulmak için utangaçlığımı bir kenara bırakınca sosyalleşememe kaygımdan da kurtuldum. Ayrıca bu durumun çevremde kız çocuklarının baskılanmasından kaynaklandığını düşünüyorum.” (K9)

39 Zygmunt Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlâk Denemeleri*. çev. İsmail Türkmen (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001), 113.

“Yapacağım şeylerden şüphe duyuyordum, çekiniyordum ancak zamanla bu durumu aştığımı düşünüyorum. Aşmam da gerekiyordu, çünkü çekinerek ve kaygı duyarak hiçbir şey ilerlemiyordu. Bu sorunları kendimden çok yaşadığım ilçenin inançlarına dayandırıyorum.” (K10)

Sosyalleşememe kaygıları ile üniversitenin daha rahat bir yer olacağı inancıyla sonlanmış kaygıların temelinde Bourdieu'nun değindiği üzere kadınlara yüklenen bedensel güvensizlikler ve sembolik bağımlılıklar yer almaktadır; çünkü ailelerinden aldığı ilk öğreti başkalarının bakış açılarıyla yaşamaları gerekliliği olmuş, özellikle kız çocukları başka bakışların idealleri olmak için yaşamışlardır. Tahakkümün eşliğinden kurtulmanın baş önderi eğitimin sunmuş olduğu fırsatlar olmuşken kaygıları sonlandırıcı etkenlerde ise bakışlardan kurtulmanın değişimi gözlemlenmiştir.⁴⁰ Ayrıca, tahakküm ve özgürlüğün insanlar üzerindeki denetimli döngüleri hatırlanmış⁴¹, genç kızlar da başlangıçta kaygı yaşayarak bu döngülerin gerilimlerini yaşamışlardır. Üniversitenin hem eğitsel ve bilişsel hem de yaşam koşullarının rasyonelleşmeye imkân tanıyan ortamı da katılımcıların uyarlanma süreçlerinde ve sorgulamalarında etkili olabilir. Dolayısıyla daha serbest kültür değişiminden bahsedilebilir.

Bazı katılımcıların zamanla uyum sorunlarını aşabilmeleri bu kültürel çeşitlilik içerisinde diğer insanların halen sosyalleşebildiklerini gözlemlenmelerinden kaynaklı olabilir. Çünkü bu katılımcıların bu ortamda sosyalleşmeyi bir ihtiyaç şeklinde kabul ettikleri görülür. Bir nevi sosyal dışlanma ihtimalinden dolayı sosyalleşmeyi tercih etmiş olabilirler. Ayrıca kültürel çeşitliliğe erişim sağlayabilmekle mücadele temelli bir uyum gösterebilmek için K8 gibi uzak bölgelerde olmaya ihtiyaç duymayanlar da olmuştur:

“Birinci sınıfa gittiğimde üniversite ortamını biraz yadırgamıştım. Ayrıca sınıfımda hiç kimse Aksaraylı değildi. Kendimi biraz garip hissediyordum. Ama sonrasında arkadaşlarım ve öğretmenlerimin desteği ile bu duruma alıştım.” (K8)

Üniversitelerin sağlamış olduğu kültürel çeşitliliği yönlendirebilecek düzeyde sosyalleşme potansiyeline sahip olmadığı düşünülen K8, başlangıçta kendi memleketinden öğrenciler aramıştır. K8'in zamanında sosyalleşme üzerine geliştirmiş olduğu mevcut ön yargı, üniversitedeki sosyal ağ imkânı sayesinde kaybolmuştur. Doğal olarak ilk evrede sosyal ve kültürel açıdan ortak noktaları bulmaya yönelik geliştirilen mesafe ve uzaklıklar, ait olunan sosyal koşulların algılanmasıyla, alışkanlık haline gelmesiyle birlikte yakınlığa dönüşmüştür.

3.3. Toplumsal Uzamlardaki Özgürlük Hissi

Üniversite eğitimi için bağımsız bir sürece giren genç kızların kendilerince özgür olduğu ortamlar çalışmanın gidişatı açısından Sultanhanı ve eğitim alınan üniversite şeklinde

40 Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 87.

41 Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*. çev. Alev Türker (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994), 400.

iki ayrı alanda gruplandırılmıştır. Katılımcılara bu iki toplumsal uzamda kendilerini nasıl hissettikleri sorulmuştur. Katılımcılar üniversite ortamında kendilerini daha sosyal ve özgür hissettiklerini aktarmışlardır. Kişilerin özgürlük anlayışları üniversite ortamını özgür bulmalarındaki nedenlerle analiz edilebilir. Üniversite ortamının kendi ilçelerine göre daha özgür olduğu kanaatine varan katılımcılar, özgürlüklerini ilçede uygulanması zor olan aktivitelerle izah etmişlerdir.

Sultanhanı'ndaki genç kızlar, çocukluk dönemlerinde akranlarıyla olan ilişkilerini okullarda ya da mahallelerde oynanan oyunlarla gerçekleştirmiş olmaları Beauvoir'in tabiriyle "erginlik çağına" yaklaşımları⁴² aralarındaki etkileşimleri zayıflatabilmektedir. K1 ve K6 akranlarla paylaşımın ve yaşam dünyalarına dair bilgi stoklarının verdiği güven ilişkisi ve bilgi alışverişi gibi boyutlarda bir söylem ileri sürmüşlerdir:

"Üniversite okuduğum şehirde genç bir neslin yaşaması ve yaşitlarıma erişimin kolaylığından dolayı kendimi burada daha özgür hissediyorum." (K1)

"Bahsettiğim koşullar biz gençlerin özgürlüğünü kısıtlasa da üniversite ortamında aynı bakış açısına sahip olduğum akranlarımla olması beni orada daha özgür hissettiriyor." (K6)

"Eş, dost, akraba ve tanıdık" kümelerinin özellikle norm, kural ve işbölümü gibi kadınlar hakkındaki beklentilerini sıraladıkları bir toplumda sosyal kontrolden arınmak bireylerin grup baskısına uyma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır çünkü üniversitelerde kişilerin kontrollerle savaşmalarını gerektirecek herhangi bir zoraki inanç koşulu bulunmamaktadır. Sadık bir halde devamlılığı sağlamamak, sosyal düzenin gidişatına aykırı davranmak anlamına gelir fakat beklentilerin mekânından uzaklaşılması genç kızlarda zorunlu bir uyumu talep etmeyecektir. "Eş, dost, akraba ve tanıdık" kümelerinden kurtulmuş K2, K3, K8 ve K9 baskıdan uzaklaşmayı özgürlükle eşdeğer kabul etmişlerdir. Diğer katılımcılar için özgürlük akranlarına ulaşmak, ilçedeki insanlardan uzaklaşmak olsa da bazıları için de hayallerini yaşayabilmek ya da bir kafede özgürce arkadaşlarla muhabbet edebilmektir:

"Kendimce istediğim, hayal ettiğim ne varsa burada yaşayabiliyorum. Ama ilçede tam tersi bunlar iyi karşılanmıyor." (K4)

"Ankara'ya gittiğimde, şehir ortamında daha fazla sosyalleşebiliyorum. Bir kafede özgürce oturup arkadaşlarımla sohbet edebiliyorum." (K7)

K4 gibi özgürlüğü hayallerini gerçekleştirme olarak görenler, gelecek planlarını dışsallaştırmayı başaranlardır. Zira kendi bağımsız iradesinin kararlarıyla hayatına yön veren bir insan özgür olabilme eğiliminde sayılabilir. İnsanların davranışlarını kendi planlarına göre belirlemeleri, gelecek için planladığı amaçları dışsallaştırmaları temel özgürlük eylemleridir. Ancak geleneksel role sahip bir kadın için bu mümkün olmayabilir. Tüm bu özgürlük anlayışlarının altında yatan etmen en baştan beri bir dış baskıya maruz kalınmasıdır.⁴³ Özellikle

42 Beauvoir, *Kadın İkinci Cins 1: Genç Kızlık Çağı*, 302.

43 Eliuz, "Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak", 229.

bazı kişilerin özgürlüklerini insanların baskısı ile ilişkilendirmeleri bu koşulu açıkça destekler. Bireyler, baskının asıl boyutunu eğitim için memleketlerini terk ettiklerinde anlamışlardır. İnsanların bu idrakleri ise Boockhin'in⁴⁴ doğanın sorumluluklarına uyabilme gayretinin özgürlükle keşfedileceği anlayışını akla getirir çünkü kişisel emeller adına hiyerarşik ilişkilere yol vermek bireyin biricikliğini hiçe saymaktan başkası olmayacaktır. Özgürlüğü keşfetmeyi amaç edinmiş gençler, doğadaki üstünlükleri hiçe sayabilecekleri bir doğrulama alanına erişim sağlamışlar, memleketlerindeki sosyal yapılanmayı değiştiremeyecekleri fikrini göz önünde bulundurarak “kendiliğindenlik” yeteneğine sahip çıkmaya çalışmışlardır.

3.4. Kültürel Değişim

Görüşmelerde katılımcılardan üniversite eğitimi sonrası gelişen kültürel değişimin ne düzeyde olduğunun anlaşılması için birtakım bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan öncelikle kültürel değişim hakkındaki düşünceleri talep edilmiştir. Kültürel değişim yaşadıklarını düşünenlerden ise bu değişimlerini ilçenin kadına özel değerleri ile ilişkilendirmeleri istenmiştir. Bu konu hakkında düşünceleri alınan katılımcılar arasından sadece birkaç kişinin bu karşılaştırmayı kadına özel değerlerle bütünleştirdikleri görülmüştür. Değişim yaşamalarının sorumluluğunu daha çok yeni olanakları keşfedebilmeye dayandırmış gibilerdir. Kent ortamında rastladıkları sosyal olanaklara olan erişimlerinde cinsiyet ayrımı gibi bir müdahale ile karşılaşmamaları da bu ilişkilendirmenin nedeni olabilir. Bazı görünür değişimlerin tartışılması noktasında kişilerin giyim kuşamlarındaki değişimler de sorgulanmıştır. Bu sayede genç kızların farklılaşma ve değişim yaşadıkları anlaşılmıştır.

Kentteki etkileşim araçlarına, mekânlarına ulaşılabilirlik kültür aktarımını kolaylaştırdığı için kuşakların kendi aralarındaki paylaşımları da güçlenmiştir. Yaşadıkları yerdeki kültürel etkileşim alanlarının azlığı nedeniyle de yeni mekânların etkileşimlerini boş zamanlarını değerlendirme kültürel değişim kodlarını yeniden yorumlamada kullanmışlardır. Etkinlik faaliyetleri kültürel değişim pratiklerinde öne çıkanlardır. İlk mekândaki kadına dair algılar sosyal yaşamla sembolize edildiğinden eğitim kentindeki geniş sosyalleşme kolaylığı K1 ve K4 gibi genç kızların buldukları mekânı kendilerine konumlandırmalarına, özellikle mekânın zamanında yaşamalarına etki etmiştir:

“Sinema, tiyatro ve bazı kişisel gelişim kurslarına ilginde bir artış oldu. Bu olanakların ulaşılabilir olması sebebiyle bu gibi yerlere gittim ve kendimi geliştirdim. Ama maalesef yaşadığım ilçede bu olanakların hiçbirine sahip değilim.” (K1)

“Üniversitede imkânlar daha fazla olduğu için rahatça istediğim şeyleri alıp istediğim şekilde giyinebiliyorum. Üniversitede yeni yerler, yeni ortamlar gördüm ve bu da bençe benim kültürel değişimimi etkiledi.” (K4)

Karşı karşıya kaldıkları habitusun farklılaştırma etkisiyle alışkanlıklarına yeni bedenleşme teknikler kazandırmış kişiler arasındaki K4, Sultanhanı'nda rastlayamadığı imkânlarla

44 Bookchin, Özgürlüğün Ekolojisi, 513.

Aksaray'ın şehir merkezinde karşılaşmış, kültürel değişimini şiveli diksiyonunu farklılaştırmasıyla tanımlamıştır. K2, giyimindeki özen ve dikkati kente uyarlamaya çalışmış, K2'ye karşılık K8 ise başlangıçtaki imajından ödün vermemiştir. Habitusun koşullarına uyarlanan bir sosyal eyleyici statüsündeki K8, üniversite arkadaşları ile kurduğu etkileşim sonucu müzik dinlemeye başlamıştır. Telefonla konuşmamak, göz teması kuramamak gibi gündelik hayat pratiklerini sosyal kaygı sorunlarıyla zorlaştırmış K7, telefonla ya da yüz yüze olan konuşmalarını kaygısız bir değişimle tamamlamıştır. Ayrıyeten K7, en başta giyim konusundaki sermayesini annesinin beğeni ve zevklerine göre şekillendirirken daha sonra bu beğeni ve zevklerini tanıdıklarının da tavsiyesi üzerine üniversite şartlarına göre belirlemeye çalışmıştır. Aynı zamanda K7'nin annesinin özellikle mor, lacivert ve siyah gibi renkleri kullanması, ilçede yaşayan kadınların genellikle dikkat çeken renkler tercih etmeyişinden kaynaklı olabilir. Çünkü onlar için aslında bu renkler olgunluğa işaret eden "ağırbaşlı" renkleri temsil etmektedir.

İletişim konusunda özgüven kazanmak, diksiyonun düzelmesi, müzik zevkinin gelişmesi, renkli giyinmeye başlamak ve daha rahat bir giyim tarzına ulaşmak gibi tüm bu aşamalar, beden zamanla toplumsalın ürünü olmaya başlamasından kaynaklı olabilir. Nitekim toplumsal yönelimlerin bedene yansımasının ötesinde kişilerin kendi toplumsal değerlerinin bilincinde olmayı deneyimleyebilmeleri yer edinir. Aslına bakılırsa her şey, toplumsal koşullarla birlikte ilerleyen koşulların toplumsal dünyayla sürdürülen ilişkiyi kalıcı ve genelleştirilmiş bir ilişki sayesinde bedende kaydetmesiyle mümkün olur. Toplumsal dünya sayesinde oluşturulma eğilimindeki her bir ilişki ve bu ilişkiler için ayrıştırılan yerlerin açıklanabilme gücü uzam ve zamanda gizlidir.⁴⁵

Kültürel sermayenin yeniden inşasında eğitim düzeyi, üniversite eğitiminin sunduğu şartlar, yeni bir dille karşılaşma yoğun bir etkide bulunmuştur. Bourdieucu bir bakışla⁴⁶, kadınlarla ilgili kazanımların etkisiyle eğitim düzeyindeki değişkenliğin sunduğu olanakların daha da özendirici olduğu söylenebilir. Eğitim, en yüzeyde genç kızların kültürel pratikleri öğrenmeyle, kültürel olanakları değerlendirmeye ilgili isteklerini artırmıştır. Pratiklerinde ve bedenlerindeki her bir eksikliği, kültürel yeniliklerle, yeni dillerle karşılaştıklarında daha fazla kabullendikleri için ellerinden alınmış olanları, yatkınlıklarını idealleştirmeye çalışmışlardır. Mekândaki yaşam koşullarına göre inşa edilmiş her bir süreç, üniversitedeki diğer bireylerle ortak deneyimler sağlamak adına kullanılmıştır. K8'in verdiği örnekte müzik, kültür oyunun bir kesitiymiş gibi algılandığında oyunun kesitlerini yadsımak, müzik yetkinliğinin olmadığını dile getirmekle bir tutulmayabilir fakat sosyal katılımın güçlendiğini görmek, kültürel sermayeye dâhil edilmemiş bir alanın kazanım için kullanıldığını bir örneğidir.

45 Pierre Bourdieu, *Ayırım: Beğeni Yarışının Toplumsal Eleştirisi*. çev. Derya Fırat Şannan ve Ayşe Günce Berkurt (Ankara: Heretik Yayınları, 2015), 685.

46 Bourdieu, *Ayırım*, 25-237.

Kişilerin yaşadıkları kültürel değişimleri kadına özel değerlerle ilişkilendirmeleri açısından K3 ve K9'un ilçedeki değerlerin olumsuzluğunu daha da pekiştirdikleri görülmüştür. Kültürel değişimi dolaylı yollarla algılama esnasında kişilerin şu anda eğitimini aldıkları meslekleri ilçede icra edip etmemeleri hakkındaki istekleri de sorulmuştur. Bazı katılımcılar bu konu hakkında belirli şartlar sağlanması halinde icra edeceklerini söylerken bazıları ise istemediklerini söylemişlerdir. Tüm katılımcılar arasından K6 ise mesleğini ilçede yapmak istemeyişinin nedeni şu ifadelerle açıklar:

“Bu süreçte kadın olduğum için bunlara hakkım olmadığını düşünen ve bunları zaman kaybı olarak gören bir toplumun başarımı ne görmeye ne de bundan yararlanmaya hakkı olduğunu düşünüyorum.” (K6)

K6'nın sahip olduğu bu inanç ise bizlere cam tavan sendromunu hatırlatır çünkü kadınlar, yüksek pozisyonlarda yer almak isteseler de sahip oldukları tüm ehliyetlerine rağmen onları üzerlerine örülmüş camdan bir tavan bekler. Kadınların üzerlerine örülmüş bu cam tavandan kurtulmaları için gayret göstermeleri de yeterli değildir. Cam tavanın kırılmasında asıl önemli yol, hukuki yapı ve toplumsal bilinçtir.⁴⁷

K9'un başlangıçta kadınların erkeklerle aynı mekânda bulunmasını bir sorun olarak düşünürken daha sonrasında bu durumun hiçbir sorun doğurmayacağını düşünmesi toplumsalın bedene yansımadaki değişimdir. Genç kızların yaşamış oldukları bütün farklılaşmaların arka planı olarak kadınların erkeklere göre kente ait bedensel ya da kılık kıyafet gibi kültürel modelleri içselleştirmelerinde daha hızlı ve pratik oluşlarının farklı ortak nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle bedensel tercihlerde kadınların erkeklerden daha istekli olmalarının nedeni kentin kadınlar için özgürleşme umudunu temsil etmesidir. Onlar için bütün umut kentlinin dış görünüşünü kendisine uyarlayabilmektir. Bir başka neden, kadınların kültürel öğrenme süreçlerinde insanların dış görünüşlerine ayrıntısıyla dikkat etmelerinden kaynaklıdır. Çünkü kadınlar buldukları konumdan ötürü beğenme tekeline sahiptirler, bütün kültürel sistemse bu davranışları özendirmeye ve desteklemeye yatkındır.⁴⁸

Son olarak K2 gibi “ben zaten farklıydım ki” düşüncesinde olanlar aslında bir yanılsama eğilimindedir. Çünkü sosyal eyleycilerin birbirlerine yaklaştıkça ortak özelliklere sahip olmaları kaçınılmazdır; toplumsal uzamda eyleycilerin ya da grupların birbirlerine yakın olmaları onların ortak özelliklerini arttıracaktır. Bourdieu'da eyleycileri toplumsal uzamdan uzak kılmak fiziksel uzamda etkileşimde olmayacaklarını düşündürmemiş olsa da bu eyleyciler kendilerine ait aktif dünya görüşlerini yapısal kısıtlamalar altında sergilemektedirler.⁴⁹

47 Elif Asoy, “Toplumsal Cinsiyet Ayrımı ve Cam Tavan Sendromu Üzerine Oyun Teorisi Modeli: Cam Tavanın Kırıldığı Oyun Dengesi”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2018), 86.

48 Pierre Bourdieu, *Bekârlar Balosu*, çev. Çağrı Eroğlu (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009), 94-95.

49 Pierre Bourdieu, “Toplumsal Uzam ve Sembolik İktidar”, çev. Işık Ergüden, *Cogito* 18 (1999), 16-23.

3.5. Kültürel Değişimin Oluşturduğu Sorunlar

Ailelerinden aldıkları sermayelerle birlikte eğitim göçü yaşayan genç kızların pratiklerine işleyen değişimler sonucunda karşılaştıkları olaylar ya da sorunlar, bu konularla ilgili dönütlere karşı geliştirdikleri stratejiler de ele alınmıştır. Hâlbuki katılımcıların genel yöntemleri yaşadıkları olayları gizlemekten yanadır. Genellikle yaşadıkları olayları karşı tarafa aktarma şekilleri; insanlarla ters düşmek, çatışma yaşamak, uyuşmamak, zıtlaşmak üzerinedir. Neredeyse bir özet niteliği taşıyan bu olay ya da sorun betimlemeleri kolektif bir yaşamın baskıcı kalıntıları da olabilir. İnsanlarla kimi zaman ters düşen kimi zaman da zıtlaşan bu bireyler özetledikleri sorunları yetiştirilme tarzı, gelenekler ve inanç gibi nedenlere dayandırarak ailelerinin üzerindeki sorumluluğu tüm topluma yüklemiş sayılırlar. Kültürel değişimlerle ilgili yaşanan sorunlar noktasında genellikle alınan duyuların konusu ise dış görünüşlerindeki yenilikler ve savunmaya koyuldukları düşünceleridir.

K1, ilçeye geri dönüşündeki ilk denetleyici bakışları ailesinden almış, onların kontrolcü, otoriter eylemlerini hoşgörüyü karşılayarak iktidardaki düşüncenin tüm etkenlerini suçlamıştır. Ailedeki tahakküm odaklı norm ve kurallara karşı K2'nin yaklaşımı K1'de olduğu kadar ılımlı olmamış, K4 mekânla birlikte şekillenme planıyla, “eş, dost, akraba, tanıdık” grubunun eleştirel bakışlarından taktik davranış biçimleri kullanarak kurtulmuştur:

“Ailemle uyum sorunları elbette yaşadım. Giydiğim elbiseler ve tarzım söz konusu olduğunda ailemle ters düşebiliyorum. Onlarda aslında ilçenin düşünce yapısı, yetiştirilme şekilleri, gelenekleri, görenekleri, inançları ve şu anda ülkemizde yaşanan talihsiz olaylar nedeniyle bence bu tavırları sergiliyorlar. Aslında televizyon ve sosyal medya haberlerine yansıyan kadın olayları onların bu düşüncelerini daha da destekliyor. Tabi onlar da anne ve baba olunca ister istemez kaygılanıyorlar.” (K1)

“Buraya her geldiğimde beni kontrol altına almaya çalışıyorlar ama ben özgür olmak istiyorum. Ailemle bu konuda çok fazla çatışma yaşıyoruz, burada boğuluyor gibiyim ve bir an önce kaçmak istiyorum.” (K2)

“Ben yerine göre davranmasını bilen bir insan olduğum için bir sorun yaşadığımı hatırlamıyorum. Ayrıca benim için ev ayrı, üniversite ortamı ayrı. Üniversitede ayrı bir kişiliğim ve tarzım, ilçede ayrı bir kişiliğim ve tarzım var.” (K4)

K4, farklı toplumsal ekolojilerde farklı benlik repertuarına sahip olduğunu, oranın toplumsal sahnesine göre davrandığını aktararak uyarlanma taktiklerine dair önemli pratiklere işaret etmiştir. Öte yandan K7'nin toplumda saygın bir bölüm olarak kabul edilen tıpi kazanarak hizmetkârlık alanından yavaşça soyutlandığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla kültürel değişimde bölüm ve meslek de önemli değişim avantajı sunmakta, özgüveni arttırmaktadır. Katılımcının ileride doktor olup ekonomik ve sosyal gücünü elde edeceği düşüncesi bile yalnızca kadınlara özel işlermiş gibi gösterilen ev işlerinden bağımsız bir kişi olarak düşünülmesine yetmiştir:

“Sağlık konusunda öğrendiğim yeni bilgileri ailemle paylaştığımda özellikle eniştemden “sen de hemen doktor oldun başımıza” gibi espri tarzında yorumlar alıyorum. Ben tıpi yeni kazandığımda ailemden sadece “doktor olunca bizi unutursun, bize çay, kahve getirmezsin, şimdi getir bari de bir doktordan çay içmişliğimiz olsun” gibi yorumlar aldım.” (K7)

İlçedeki hâkim düşünce tarzının doğru olmadığını ailesine nedenleriyle anlatan K6, bu sayede ailesinin kendisine destek vermesini sağlayabilmiştir. Fakat yine de bazı insanların üniversitede kullanmaya başladığı “smiley piercing’e” olan müdahalesinden kurtulamamıştır. İnsanların tarzına müdahale ettiğinden bahseden yalnızca K6 değildir. Kendi ailesinden öte bir tık uzak akrabalarından “o oje de ne öyle” şeklinde yorumlar alan K10, hoşuna giden şeyleri yapmakta özgür olduğunu, kimsenin karışmasını istemediğini ve bu tarz söylemleri artık duymak da istemediğini belirtmiştir. Esasen K6 ve K10’un yaşadığı olay, eğitimleri için kente göç etmeleri bir namus konusu olarak kabul edilmemişken; takı takmaları veya oje sürmeleri bir namus meselesi gibi olabilmıştır. Çünkü kızlar ev içi alandan bir amaç uğruna uzaklaşsalar da onların belirledikleri kadın görünümünü de terk etmiş sayılırlar. Özellikle eğitimleri konusunda ailesi tarafından desteklenen bu katılımcılar arasında yer alan K8, aynı desteği ilçedeki erkek şoförlerden görememiştir. Aslında K8’in kısaca anlattığı bu olay, eğitim için atılan her adımda genç kızların aldıkları olumsuz geri dönüşlerin küçük bir göstergesidir:

“Senin de yaptığın gibi üniversitede bize de bir saha araştırması verildi. Arkadaşlarıyla beraber otobüslerle ilgili yaşanan sorunları öğrenebilmemiz için otobüs şoförlerine ulaşmamız lazımdı. Ama sırf kadın olduğumuz için şoförler sorduğumuz soruları yanıtlamamışlardı.” (K8)

Ailesi ve ilçedeki insanlarla karşı karşıya kaldıkları olayları kısaca anlatan bu katılımcılar arasında kimisi bu olaylar karşısında sessiz kalmayı, kimisi de insanlara doğruları anlatmayı tercih etmiştir. İnsanlar onun tavırları, zevkleri ve giyim tarzı hakkında konuşsalar bile K1 ve K3 gibi hiçbir şey söyleyemeyerek konfor alanından uzaklaşmak istemeyen bireylerle karşılaşmıştır. K1 ve K3’ün bu sessizliği karşısında K2 ise “*insanlar sığ düşüncelerini kendilerine saklasınlar*” şeklinde bir ifade kullanarak kızgınlığını belli etmiştir:

“Değişen tavırlarım olsun, zevklerim olsun ve giyim tarzım olsun, insanların hakkımda konuşmasına vesile olabiliyor ve ben bu yorumları asla umursamıyorum. Hiç de cevap vermiyorum. Bence benim için en iyi savunma yöntemi bu.” (K1)

“Siyasi bir konuşmada fikirlerimi açık açık dile getirdiğim için özellikle akrabalar tarafından “senin dilin çok uzamış” tarzında birçok söz duydum. Kendimi savunma konusunda da bir yere kadar fikrimi beyan etmeye devam ettim. Sonrasında sustum, çünkü cahil insana bir şeyleri anlatmak gerçekten çok zor.” (K3)

Neredeyse bir iklim haline dönüşen “tartışmaya girmekten geri çekilme, ideal izlenim” stratejisi kişilerin yeni kimlikleriyle dikkat çekmek istemeyişleriyle ilişkili olabilmektedir,

çünkü sessizliğin ve uyumun altında bilinç gizlidir. Goffman'dan hareketle,⁵⁰ genç kızlar davranışlarını dikkatleri üzerlerinden çekmeye ilişkin kodları söylenebilir. Sosyal çevreden alacakları tepkilerden korunma, almış oldukları tepkilerle dikkat alanından uzaklaşma amacıyla karşıt ifadeleri yok sayma planı yapmışlardır. Hem ilçeye hem de üniversiteye göre uyarlanmış K4'ün yeni kimliğini gizleyişi ve kültürel sermayesini müdafaa edişi bu konuyu özetleyen bir örnektir. Öğrencilerden K6 gibi kendi duygularını, düşüncelerini ve arzularını önceleyenleri görmek, bir diğer stratejinin “ben-merkezci strateji” olduğunu düşündürmüştür. Dikkatler, bu aşamada konuşulanlara değil de bireylerin kendi doğrularına yönlendirilmeye çalışılmıştır. Kişiye, koşula göre farklı yöntemlerde kullanılmıştır. Örneğin, evlilik ile eğitimin bir arada yürütülemeyeceği ile ilgili stereotiplere yönelik eğitimi ve evliliği hakkında gerekli zamanlamayı, eşinden aldığı desteği dile getirmiş K8'in stratejisi, yaşamını idealize etmek olmuştur.

Genç kızların özgürlüklerini her daim yaşayabilmeleri için bölgedeki bu malum sessizlik tartışmalı bir sessizliktir. Oysa bu bireylerin özgür olabilmeleri için toplumda belirli bir çaba göstermeleri şarttır. Gençlerin her türlü elde ettikleri sermayeler aslında bir tahakküm ve hegemonya bedelidir, kızlar farkında olmaksızın yereldeki habitusun dayattıkları ile yaşarlar. Kolektif bir yaşamın içerisinde hareket etmek, onların tabiriyle insanların ayıplayıcı davranış ve yargılarıyla baş başa kalmak, karşılaşılan sorunların net bir şekilde paylaşılmasına neden olmuştur. K3'ünde belirttiği üzere “akraba işimizi gör, bizi aradan çıkarıver” algısı insanların birbirlerini tanımalarındaki yakınlığı nitelemektedir. Dolayısıyla ilçedeki insanların birbirlerini tanıma üzerine kurgulanan toplum yapısı birbirleri hakkında ne düşünecekleri korkusunu oluşturmuştur. İlçenin habitusuna yakışır davranışlar yerine yeni davranışlar sergilemenin ardından biçimlenen anlaşmazlıklar bir çeşit gelişime karşı duruştur.

Sonuç

Geleneksel ataerkil zihniyetle bugünün değerlerine direnç gösteren toplumsal mekândan yeni değerlerin kazanıldığı bir mekâna geçiş, genç kızlarda değişime inanmayı tetiklemiştir. Başka bir ifadeyle, öncelikle kentin olanaklarıyla sonlanacak ya da yeniden elde edilecek olguların olduğu inancı, ardından kentte ve üniversitede farklı insanlarla, farklı kültürel yetkinliklerle karşılaşmak bilinçlerde çeşitliliğe yol açarak fikri farkındalığı güçlendirmiştir. Bu farkındalıklar ve kazanılan kültürel sermayeler genç kızlarda geçmişin kattığı değerleri yerinde sorgulatmış, kimilerinde ise sembolik şiddetin doğallığını yok sayacak bir hale ulaştırmıştır. Kimliklerdeki hiyerarşik çelişkiler, üniversitedeki fikirlerle karşılaştığında kişiler kendi eylemlerini, düşüncelerini ve kararlarını gerçekleştirmeye yönelik kararlılığı elde etmişler, temelde en büyük kazanımı kültürel değişime açık olmayla yaşamışlardır. Genç kızlar, ev içi yaşamla ya da kısıtlı bir sosyallikle birçok farklılığı kaybettiğini düşündükleri için kültürel yenilikleri yaşamayı daha fazla istemişlerdir. Ancak bazı durum-

50 Goffman, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, 19-20.

larda geleneksel yapı ile bireysel ve seküler dünya arasında gerilimler de yaşamışlardır. Ev, baskılarla yaşatılan değişimlerin mekânı, üniversite ve kent, sosyal ve kültürel imkânlarla kavuşmak için bir geçiş bölgesi konumunda işlev göstermiştir.

Genç kızlar, sosyal kaygı ve uyum problemlerini kimlik arayışlarıyla ve kendilerine göre şekillendirdikleri pratiklerle aşmaya çalışmışlardır. Bazı katılımcılar ise ortama göre uyum mekanizmaları geliştirmişlerdir. Dışa dönük karakterlerini değerlendirecek sosyalleşme mekânlarını keşfetmeleri etkileşim korkularını yenmeleriyle sonuçlanmaktadır. Yaşadıkları yerde yapmak zorunda oldukları eylemler, istedikleri eylemlere karşı durmakla aynı anlama geldiğinden aradıkları şeyleri bulduklarında geçmiş davranışlarını terk etmeye meyletmışlerdir. Özgürlükteki kilit kavram akranlara erişim olmuşken ergenlikle birlikte kız çocuklarının arkadaşlık ilişkilerine sınır koymaya başlamak, sosyalleşme yeteneklerini etkilediği gibi özgürlüğe karşı yaklaşımlarını da etkilemiştir. İnsanların birbirlerine müdahalesindeki zayıflama, üniversitenin özgürlükle bağlantılı olmasını sağlamış, bu sayede hayallerini yaşayabilmişlerdir. Özgürlüklerde ve kültürel değişimlerde diğer önemli husus, kendiliğindenlik olmuştur çünkü genç kızlar, kendi düşünce ve inançlarının yolunda ilerleyeceklerine dair içsel bir cesaret kazanmışlardır. Onların bu içsel cesaretleri ilçedeki kalıp yargılardan vazgeçilmesi için bir işe yaramamış, bir ifadeler bütünü olarak yalnızca diyaloglarda yer edinmiştir. Bazıları toplumun kadınlar için tasarladığı bu dünyayı hiçbir şekilde dönüştüremeyeceklerine dair keskin bir inanç geliştirmişlerdir.

Gençlerin en başından beri kimliklerine kazandırmaya çalıştıkları sosyalleşme ve uyum üniversitenin sağlamış olduğu etkileşim ağı ile birlikte daha da güçlenmiştir. Üniversite dönemi, aynı zamanda kendi kimliklerini inşa ettikleri, geniş etkileşimlerle ve bireyselliklerle geleneksel kodları geçici de olsa askıya aldıkları veya sorguladıkları bir süreç olmuştur. Ancak bu durum ilçedeki yapıdan ve gelenekten tamamen bir kopuş demek değildir. İlçenin toplumsal kontrolü yüksek durumundan kentin ve üniversitenin geniş sosyalleşme dünyasına geçişte genç kızların sergiledikleri pratiklerde, beğeni ve ilgi sistemlerinde değişimler yaşanmıştır. Bireyler, kendi devamlılıklarını sağlamak adına bu değişimlerde eril tahakküm odaklı beğenileri reddetmişlerdir. Kültürel değişimin beraberinde getirdiği bedensel farklılıklar, ilçe halkıyla olan etkileşimlerde yaşanan karşılıklı uyumsuzluk eleştirilere neden olmuştur. Eleştiriler, genç kızların ideal rolü oynadıkları stratejilerle geçiştirildiği için kültürel değişimler daha çok gizil bir geçiştirme tarzıyla yaşanmaktadır.

Kaynakça | References

- Afşar, Bilge - Öğrekçi, Süleyman. "Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadınına Dönüşüm". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 17/1 (2014), 65-86.
- Aktaş, Gül. "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (Haziran 2013), 53-72.
- Asoy, Elif. "Toplumsal Cinsiyet Ayrımı ve Cam Tavan Sendromu Üzerine Oyun Teorisi Modeli: Cam Tavanın Kırıldığı Oyun Dengesi". *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2018), 85-95.
- Aydın, Duygu - Çam, Mehmet Safa. "Bilgi Toplumu Dönüşümünde Türkiye'de Kadın Olmak". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ICEBSS Özel Sayısı (Kasım 2016), 224-247.
- Bauman, Zygmunt. *Kimlik (Benedetto Vecchi Tarafından Gerçekleştirilmiş Söyleşiler)*. çev. Mesut Hazır. Ankara: Heretik Yayınları, 1. Baskı, 2017.
- Bauman, Zygmunt. *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlâk Denemeleri*. çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 2001.
- Beauvoir, Simone De. *Kadın İkinci Cins 1: Genç Kızlık Çağı*. çev. Bertan Onaran. İstanbul: Payel Yayınları, 2. Baskı, 1971.
- Bingöl, Orhan. "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16/Özel Sayı 1 (2014), 108-114. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.36760>.
- Bookchin, Murray. *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*. çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 1994.
- Bookchin, Murray. *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi: Doğacılık Üzerine Denemeler*. çev. Rahmi G. Öğdül. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1. Basım, 1996.
- Bourdieu, Pierre. "Toplumsal Uzun ve Sembolik İktidar". çev. Işık Ergüden, *Cogito* 18 (1999), 16-32.
- Bourdieu, Pierre. *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. çev. Derya Fırat Şannan - Ayşe Günce Berkurt. Ankara: Heretik Yayınları, 1. Baskı, 2015.
- Bourdieu, Pierre. *Bekârlar Balosu*. çev. Çağrı Eroğlu. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009.
- Bourdieu, Pierre. *Eril Tahakküm*. çev. Bediz Yılmaz. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 5. Basım, 2019.
- Bourdieu, Pierre. *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. çev. Hülya Tufan. İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1995.
- Bourdieu, Pierre. *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayınları, 2. Baskı, 2015.
- Clifford, Geertz. *Kültürlerin Yorumlanması*. çev. Hakan Gür. Ankara: Dost Kitabevi, 2010.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. çev. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2023.
- Cuche, Denys. *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*. çev. Turgut Arnas. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2013.
- Eliuz, Ülkü. "Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak". *Turkish Studies* 6/3 (Summer 2011), 221-232.
- Ereş, Figen. "Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımaları". *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi* 19 (2006), 40-52.
- Goffman, Erving. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. çev. Barış Cezar. İstanbul: Metis Yayınları, 2024.
- Günay, Durmuş. "Üniversitelerin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği". *International Congress On Higher Education 27-29 (May 2004)*, 1-15.
- Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 7. Baskı, 1996.
- Horowitz, Helen Lefkowitz. *Campus Life: Undergraduate Cultures from the End of the Eighteenth Century to the Present*. USA: The University of Chicago Press, 1988.

- Karabağ, Hacer. “Bursa Kırsalında Kadın Olgusunun Değişimi Üzerinde Eğitimin Etkisi (1945-2015)”. *Journal Of Institute of Economic Development and Social Researches* 4/14 (Kasım 2018), 714-727.
- Metin, Abdullah. “Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1 (2011), 74-92.
- Nathan, Rebekah. *My Freshman Year: What a Professor Learned by Becoming a Student*. USA: Cornell University Press, 2005.
- Nelson, Larry J. vd. “The Influence of Culture in Emerging Adulthood: Perspectives of Chinese College Students”. *International Journal of Behavioral Development* 28/1 (2004), 26-36.
- Özaydınlık, Kevser. “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 33 (Temmuz-Aralık 2014), 93-112. <http://dx.doi.org/10.21560/spcd.03393>
- Peters-Golden, Holly. “Bütünsel Düşünme”, çev. Erol Mutlu, *Antropolojik Düşünmek: Öğrenciler İçin Pratik Bir Rehber*, drl. Philip Carl Salzman - Patricia C. Rice. Ankara: Atıf Yayınları, 2020.
- Şahin, Murat. “Kültür Değişimleri ve Eğitim”. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi* 5/3 (2019), 458-466.
- Tan, Mehmet. “Kültürel Sermayenin Kişilerarası İlişkilere Etkisi: Bourdieucu Bir Yaklaşım”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 10/3 (Eylül 2021), 2016-2037. <https://doi.org/10.15869/itobiad.876166>
- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişimleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 6. Baskı, 2006.
- Türk, Hüseyin. *Kültür Kuramı ve Kavramı: Sosyal ve Kültürel Antropoloji*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 12. Baskı, 2021.

Standing on the Threshold, Forgetting and Remembering: The Case of 6 February Earthquake Survivors Settled in Kayseri KYK Gevher Nesibe Dormitory

Funda Aslan | 0000-0002-6599-0290 | 40316400036@erciyes.edu.tr

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences, Department of Sociology, Kayseri, Türkiye

ROR <https://ror.org/047g8vk19>

İlkay Şahin | 0000-0002-9751-0271 | isahin@erciyes.edu.tr

Erciyes University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Kayseri, Türkiye

ROR <https://ror.org/047g8vk19>

Abstract

This study scrutinizes the process of experiencing the 6 February Earthquake as a social crisis and transferring it to social memory in the case of earthquake survivors who were placed in Kayseri KYK Gevher Nesibe Dormitory after the earthquake. The article analyses the earthquake as a social crisis and transition period, emphasizing that the earthquake operates as a social crisis that involves a three-phase transition for individuals: separation, threshold, and reintegration. Accordingly, the social pain accompanying the earthquake experience leads to the individual's temporary separation from the social structure. This is followed by the threshold/liminal phase, a temporary transitional period in which the daily routines are disrupted and which will ultimately result in reintegration with the social structure. Since the threshold stage of social crises temporarily moves the individual to an in-between state, it creates a process in which forgetting and remembering reflexes are operated and the experience is made meaningful. This study aims to reveal how earthquake survivors residing in KYK GN Dormitory, who temporarily experience a state of being in-between outside the social structure due to the disaster, make sense of their earthquake experiences through remembering and forgetting as a means of reintegrating into social life. In order to achieve this goal, the focus was placed on the experiences and opinions of earthquake survivors. In this framework, the study sought to answer the questions of how earthquake survivors remembered the earthquake and how social solidarity and religion helped them cope with the earthquake experience. A qualitative research method was used in the study. The research field consists of earthquake survivors who were placed in Kayseri KYK GN Dormitory. The sampling technique is purposive sampling. Data collection was conducted through structured in-depth interviews, and data analysis was carried out using descriptive analysis. The findings indicate that earthquake survivors focused on experiencing and remembering the pain associated

with what they experienced and lost. It was also observed that they perceive religion and social solidarity as mechanisms that promote social integration by compensating for the pain.

Keywords

Social Crisis, Social Memory, Disaster, February 6 Earthquake, Remembering-Forgetting.

Citation

Aslan, Funda – Şahin, İlkyay. “Standing on the Threshold, Forgetting and Remembering: The Case of 6 February Earthquake Survivors Settled in Kayseri KYK Gevher Nesibe Dormitory”. *Journal of Sociological Context* 6/1 (April 2025), 71-96.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.4>

Article Information

Date of Submission	27.01.2025	
Date of Acceptance	26.03.2025	
Date of Publication	15.04.2025	
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers	
Ethical Statement	Ethical permission was obtained from Erciyes University Social and Human Sciences Ethics Committee with application number 366 dated 26.09.2023.	
Similarity Check	Done – Turnitin	
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.	
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Funding	No external funding was received for this research.	
Author Contributions	Conceptualization	Author-1 (%100)
	Data Curation	Author-1 (%100)
	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%70) - Author-2 (%30)
	Writing	Author-1 (%40) - Author-2 (%60)
	Writing – Review & Editing	Author-1 (%30) - Author-2 (%60)
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.	

Eşikte Durmak, Unutmak ve Hatırlamak: Kayseri KYK Gevher Nesibe Yurduna Yerleştirilen 6 Şubat Depremzedeleri Örneği

Funda Aslan | 0000-0002-6599-0290 | 40316400036@erciyes.edu.tr

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye

ROR <https://ror.org/047g8vk19>

İlkay Şahin | 0000-0002-9751-0271 | isahin@erciyes.edu.tr

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kayseri, Türkiye

ROR <https://ror.org/047g8vk19>

Öz

Bu çalışmanın konusu, 6 Şubat Depremi'nin sosyal bir kriz olarak deneyimlenme ve toplumsal belleğe aktarılma sürecini depremin ardından Kayseri KYK Gevher Nesibe Yurdu'na yerleştirilen depremzedeler örneğinde ele almaktır. Bu makale, depremi, bir sosyal kriz ve geçiş dönemi olarak ele almaktadır. Depremin, bireyler açısından ayrılma, eşik ve yeniden bütünleşme olmak üzere üç evreli bir geçişi kapsayan bir sosyal kriz olarak işlediği vurgulanmaktadır. Buna göre, deprem deneyimine eşlik eden sosyal acı bireyin toplumsal yapıdan geçici bir süreliğine ayrılmasını beraberinde getirmekte, bunu toplumsal yapıyla yeniden bütünleşmeyle sonuçlanacak olan gündelik rutinin işlemediği geçici bir ara dönem olarak eşik/liminal aşama izlemektedir. Sosyal krizlerin eşik aşaması, bireyi geçici bir süreliğine arada bir duruma taşıdığından, unutma ve hatırlama reflekslerinin işletildiği ve deneyimin anlamlandırıldığı bir süreci yaratmaktadır. Bu çalışma, afete bağlı olarak geçici bir süreliğine toplumsal yapının dışında arada bir durumu yaşadıklarının bir göstergesi olmak üzere KYK GN Yurdu'nda ikamet eden depremzedelerin toplumsal yaşamla yeniden bütünleşmek üzere hatırlamak ve unutmak suretiyle deprem deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını açığa çıkartmak niyetindedir. Bu amaca ulaşmak için depremzedelerin deneyim ve görüşlerine odaklanılmıştır. Bu çerçevede, depremzedelerin depremi nasıl hatırladıkları, toplumsal dayanışma ve dinin deprem deneyimiyle baş etmeyi nasıl sağladığı sorularına cevap aranmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Sahası, Kayseri KYK GN Yurdu'na yerleştirilen depremzedelerdir. Örneklem tekniği amaçlı örneklemidir. Veri toplama tekniği yapılandırılmış derinlemesine görüşme, veri değerlendirme tekniği betimsel analizdir. Araştırma sonucunda, depremzedelerin yaşadıklarına ve kaybettiklerine dair acıları deneyimlemeye odaklandıkları ve hatırladıkları görülmüştür. Dini ve toplumsal dayanışmayı ise acıları telafi ederek toplumsal bütünleşmeyi teşvik eden mekanizmalar olarak andıkları anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Toplumsal Kriz, Toplumsal Hafıza, Afet, 6 Şubat Depremi, Hatırlama-Unutma

Atıf Bilgisi

Aslan, Funda – Şahin, İlkay. “Eşikte Durmak, Unutmak ve Hatırlamak: Kayseri KYK Gevher Nesibe Yurduna Yerleştirilen 6 Şubat Depremzedeleri Örneği”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/1(Nisan 2025), 71-96.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.4>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	27.01.2025	
Kabul Tarihi	26.03.2025	
Yayın Tarihi	15.04.2025	
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme	
Etik Beyan	Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan, 26.09.2023 tarih 366 başvuru no ile etik izin alınmıştır.	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin	
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı	Yazar-1 (%100)
	Veri Toplanması	Yazar-1 (%100)
	Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama	Yazar-1 (%70) - Yazar-2 (%30)
	Makalenin Yazımı	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)
	Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	Yazar-1 (%30) - Yazar-2 (%70)
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır	

Introduction¹

In social sciences, earthquake is generally handled within the scope of disaster sociology. Disasters are briefly defined as “natural or man-made events that cause physical, economic and social losses to people, disrupt or interrupt people’s normal lives and activities, and leave them with inadequate opportunities”.² “Thus, disasters are: events observable in time and space, in which societies or their larger subunits (e.g. communities, regions) incur physical damages and losses and/or disruption of their routine functioning.”³ One of the first theories that comes to mind when disaster is mentioned is the risk society theory. According to Ulrich Beck, all living beings in the world are under risk with the industrialization process. “Irreversible threats to the lives of plants, animals and humans are now at the center of the risks and consequences of modernization that pose threats.”⁴ Sociology as a scientific discipline has largely refrained from developing concepts and theories on natural processes such as disasters, as it focuses on rational and modern reality rather than natural and given reality. Beck’s approach tends to explain natural disasters by associating them with more rational processes.

According to this article, the social context of disasters is much more comprehensive than the unforeseen consequences of modernity, such as unplanned urbanization and ecological problems. In addition, this article argues that analyzing disasters according to macro structures such as urbanization and modernity limits the ability to see the social and cultural context of disasters. Therefore, the article claims that disasters should be analyzed within a framework that can bring together disciplines such as anthropology and sociology, allowing for the evaluation of natural processes and modern life together. Because disasters irreversibly interrupt the lives of individuals with the deaths they cause and/or the effects that destroy living spaces. With deaths and destroyed living spaces, the memories that make people a social being also disappear, and the chain of memory and the continuity of cultural life are irreversibly interrupted. The only way for individuals to cope with all this destruction and devastation and to reintegrate into social life is to make sense of the crisis and the pain it causes.

The social suffering caused by the crises that occur after disasters leads individuals to question the world and, through this questioning, to feel the need for the world to gain new meaning. “In such times, when expectations about how worldly life should continue are severely hit, it is necessary to develop an adequate explanation for the suffering of people

-
- 1 We dedicate this article to the memory of those who lost their lives in the 6 February Earthquake.
 - 2 Tayfun Özdikmen, *Afet ve Acil Durum Yönetimi: Saha Uygulamalı Afet Yönetimi ve Acil Durum Metodolojileri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 21.
 - 3 G. A. Kreps, “Sociological Inquiry and Disaster Research”, *Annual Review of Sociology* 10 (1984), 312.
 - 4 Ulrich Beck, *Risk Toplumu-Başka Bir Modernliğe Doğru* çev. Kâzım Özdoğan - Bülent Doğan (İstanbul: İthaki Yayınları, 2019), 14.

who suffer and to associate this with social memory.”⁵ In this regard, it is important for people who face the pain caused by crises to make their lives meaningful again and to re-adapt to society through meaning by finding logical justifications for the pain they experience. In making sense of pain, the reflexes of memory to forget and remember play an important role. Individuals produce a new social memory in order to integrate with life. The efforts of individuals to make sense of the disasters they experience and to record them in their memories reveal the necessity of discussing the disasters in the earthquake example in a social context and defining them as social crises.

Social crisis basically corresponds to the processes of social change that Arnold van Gennep and Victor Turner use to describe transitional processes that break the normal course of individuals’ lives. Roughly speaking, according to van Gennep and Turner, human life is a series of transitions. This series of transitions is caused by crises that accompany individual, ecological, biological and social transitions. These social crises correspond to a process of disruption in the normal course of everyday life, which involves a departure from the normal, followed by an intermediate liminal phase in which the normal social order and rules are abrogated, and finally by a process of reintegration into the social order and structure.⁶

The earthquake as a natural disaster can be concretized as a social crisis because individuals or communities affected by a natural disaster enter a period in which the social structure is temporarily suspended. This crisis period starts at the time of the earthquake and individuals are separated from their normal routines and their positions in the social structure during the earthquake. Following the earthquake, they experience an intermediate period and liminal phase in which norms and values are temporarily suspended for a while outside the social structure, away from their status and roles, and stand on the threshold of social life. At the threshold, there is a social life that does not function according to its normal flow. Like all other practices, the production principles of social memory are realized independently of the hierarchical relations of the social structure. Moreover, the remembering and forgetting reflexes of social memory help to make sense of the crisis. The threshold process results in reintegration with the social structure. Individuals and communities who experience the devastating effects of the pain caused by the natural disaster in the threshold phase continue to produce social memory on the axis of social structure, values and norms. While integrating with the social structure, the intensity and dramatic effect of the pain experienced in the threshold phase decreases, and with social integration, memories recorded with visual, auditory, material and spiritual symbols remain in the social memory.

5 İlkey Şahin, *Hayat Bir Oyundur Sosyal Acı, Teodise, Sosyodise ve Ritüel* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2019), 112.

6 Arnold Van Gennep, *The Rites of Passage*. Translated by Monika B. Vizedom, Gabrielle L. Caffee. (Chicago: The University of Chicago Press, 1960); Victor Turner, *The Ritual Process, Structure and Anti-Structure*. (New York: Aldine De Gruyter, 1995); İlkey Şahin, “Arada Kalmak: Kalıcı Bir Liminalite Örneği Olarak Türk Modernleşmesi”, *Tarih ve Gelecek Dergisi* 5/2, (2019).

This study examines how earthquake survivors who came from different provinces immediately after the 6 February earthquake and who were placed in the KYK Gevher Nesibe dormitory in Kayseri made sense of the great pain and earthquake experiences they experienced and how they produced a social memory of their experiences based on the principles of forgetting and remembering. In this study, this temporary process, which coincides with the earthquake survivors leaving their homes, losing all their material and immaterial possessions, relatives and acquaintances, and leaving their cities, is considered as a kind of liminal phase. In this phase, the aim is to understand how earthquake survivors make sense of their pain, the impact of solidarity networks and religion in compensating for their pain, what they remember and forget, and their views and opinions on society's approach to earthquakes and earthquake survivors.

The research question was: "What role do social crises play in the formation of social memory? The following research questions were also identified "How do individuals remember/forget the pain they experienced during and after the earthquake?" "What is the significance of the social solidarity that emerged after the earthquake for social memory?" "Do individuals think that the institution of religion is important in the formation of social memory that is reshaped after social crises?" "What do people who experienced the earthquake think about remembering and forgetting the earthquake?" As the research problem of the study focuses on the earthquake experience of the earthquake survivors, a phenomenological approach was preferred, trying to describe the experience itself through the eyes and words of the earthquake survivors.

In this article, qualitative research was conducted to explore the issue in depth. The field of research consists of the earthquake victims staying in the KYK Gevher Nesibe dormitory after the 6 February earthquake. KYK Gevher Nesibe Dormitory is one of the places where earthquake survivors from different cities of the earthquake zone were placed after the February 6 earthquake. After the earthquake survivors were settled in the dormitory, those who wanted to provide material and moral support created an important interaction and solidarity network around the dormitory. In order to prevent the earthquake survivors, who were forced to spend their time only in the dormitory because they could not do their daily work and routines, from experiencing the same pain again and again, the people of the city visited the earthquake survivors. During the same period, since there were severe aftershocks in Kayseri and the people could not enter their homes or entered them to a certain extent, the pain experienced by the earthquake survivors was felt more closely; and sharing tendencies such as sharing their pain through visits, providing material and moral support, and being hosted in a home environment increased.

The reason for the selection of earthquake victims staying in this dormitory as the research field is that the researchers interacted and communicated with the earthquake survivors staying in the dormitory in the context of social solidarity established in Kayseri after the earthquake. The problematic of this study was shaped by our visits to the

earthquake survivors in this dormitory. During these interactions, it was observed that the earthquake survivors wanted to share their pain, tell and share their losses and experiences. It has been observed that one of the biggest concerns of the earthquake survivors is that this great disaster and themselves will be forgotten. In this context, the research problem was developed based on the informal interaction established between the researchers and earthquake survivors. In this way, it is aimed to provide an academic contribution to remember the pain caused by earthquake disasters in our country, beyond academic outputs. In order to increase the impact of this contribution, a phenomenological tendency was preferred in which the earthquake experience is narrated by earthquake survivors.

In this respect, the data collection technique of the research is structured in-depth interview. Interviewers were selected through purposive sampling, taking into account the research questions. The sample size is fourteen. Considering the special conditions of the field, it was concluded that the structured interview technique was more appropriate. The primary purpose of using the semi-structured interview form is to ensure that the interview process progresses in a controlled manner. Preliminary interviews were conducted while creating structured questions. In addition, since we did not want to unwittingly ask them details that might upset them, we used a structured interview form consisting of standard structured questions and expected them to share as much as they wanted from their experiences. In order to prevent the interview from affecting the sensitive psychological state of the earthquake survivors, interview questions were prepared and tested several times with preliminary interviews through exploratory research. In these preliminary interviews, it was understood that the earthquake survivors were very sensitive due to their pain and personal losses, and the focus of the topic discussed could easily change. Accordingly, it was understood that the structured interview as the data generation technique was more advantageous in terms of both the earthquake survivors and the collection of real information from the research. The structured interview form helped not to deviate from the research questions at the focus of the interview. In this way, it was aimed to prevent the opening of conversation topics that would upset the earthquake survivors who left their families, children and neighbors under the rubble and whose entire lives were irreversibly changed. In addition, it was aimed to prevent the earthquake victims who struggled to survive, encountered one of the most painful faces of death, and tried to cope with social, cultural and economic pain stemming from the long talk about the same subject and experiencing it over and over again. Moreover, since the earthquake survivors were very sensitive and stayed in the dormitory together, it was aimed to carry out the interview process clearly and in a short time by means of structured questions that were tested in advance in order not to cause any discussion and conflict among them. For these reasons, semi-structured interview questions suitable for the research questions at the focus of the research were clearly determined and interviews were conducted directly on these questions.

Interviews were held between 8 May - June 5, 2023. In order to conduct qualitative research in line with the determined subject and purpose, approval was obtained from Erciyes

University Social and Human Sciences Ethics Committee with the number 366. Participants were informed about the purpose of the research, and their consent was obtained before conducting the interviews in accordance with ethical rules. There was only one place in the field where the researcher was allowed to enter for fieldwork: the visitor's room. The visitor room, designed as a single room near the entrance of Gevher Nesibe Girls' Dormitory, had divan-style seating and a television. The researcher got together with the individuals who agreed to be interviewed in the visitor room. During the field research, the sensitive issues of the individuals affected by the earthquake were approached more sensitively. During the in-depth interview, it was observed that the individuals almost relived the moment of the earthquake. For this reason, they were not interrupted while they were talking, they were allowed to express themselves and they were listened to silently without interfering.

The field research was completed as data saturation was achieved. The data collected from the field was analyzed using the descriptive analysis technique of the qualitative research method. A method was followed to tell the experience itself, which includes the dynamics of forgetting and remembering about the earthquake, directly from the eyes and expressions of the earthquake survivors. In this framework, with a phenomenological tendency focusing on the experiences and views of individuals, the focus was on direct interview texts, and care was taken to quote the narratives heard from the interviewees verbatim and to give them in a descriptive manner. Therefore, while analyzing the data, observations and systematic or thematic analyses and interpretations were avoided, and the experience was tried to be reflected in the text from the earthquake survivor's perspective as much as possible. In this regard, the words spoken by the individuals were used in the study following the rules of direct quotation, by adhering to the original forms of the data obtained from the in-depth interviews. During the data interpretation process, participants were given code names.

1. February 6 Earthquake as a Social Crisis and Memory Production Process

While everything is going on in its normal course in the flow of life, everything can suddenly change with any event. When an unexpected event occurs with great intensity, it can lead to crisis/chaos/ uncertainty. As it is known "to the extent that the term crisis might be useful for historical analysis, it will need to draw attention to specific conditions that pose serious threats to the stability or even the survival of society."⁷ Social crises, which can be defined as events that deeply affect society and have destructive-damaging effects, can arise as a result of natural disasters such as epidemics, economic depression, earthquakes, and floods. Social crises occur when the whole or a significant part of society is seriously damaged by these disasters. Earthquakes are among the most recent examples of unforeseen disasters. When people choose to dominate nature rather than live in harmony with it, the natural flow of life can be disrupted. Buildings constructed without considering

7 Jerry H. Bentley, "Environmental Crises in World History", *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 77 (2013), 108.

terrain features (stream beds, agricultural lands, areas where the fault line passes, etc.) may collapse in an earthquake and cause loss of life.

The February 6 earthquakes centered in Kahramanmaraş also caused a social crisis and completely changed the lives of individuals directly affected by the earthquake. On Monday morning, February 6, 2023, at 04.17 am, a 7.4 magnitude earthquake centered in Pazarcık, Kahramanmaraş occurred. This earthquake directly affected the provinces of Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Malatya, Diyarbakır, Kilis, Şanlıurfa, Adıyaman, Osmaniye, Adana, and Elazığ. Many lives and property were lost in this earthquake. Before the shock of the intensity and destructive effect of the first earthquake could be overcome, a second earthquake occurred on the same day, centered in Kahramanmaraş Ekinözü. The second earthquake occurred at 13.24 at noon with a magnitude of 7.5, and most of the buildings that were seriously damaged in the first earthquake collapsed, causing an increase in the loss of life in the disaster. The severity of this disaster was so great that, apart from the 11 provinces and surrounding provinces mentioned, the countries that felt this earthquake very severely were Syria, Lebanon, Cyprus, Iraq, Palestine, Jordan, and Iran. This earthquake, which is considered to have been catastrophic coupled with the second earthquake, claimed the lives of almost 50,000 people. The large area affected by the earthquake reveals the magnitude of the disaster. This disaster has been called “the disaster of the century” to express the severity and devastating effect of this earthquake, which was felt very strongly by the surrounding provinces and neighboring countries. Due to the destruction/serious damage to their houses in the earthquake, individuals in the earthquake zone had to migrate to surrounding provinces to survive. The state has opened the doors of student dormitories to individuals who migrate to safe areas where they can stay temporarily.

This earthquake that occurred on February 6 is not the first earthquake in our country and it will not be the last. “Türkiye is located on the highly seismically active Anatolian plate, where major earthquakes have occurred throughout history.”⁸ “Türkiye has been exposed to significant earthquakes throughout history due to active faults within its borders. Of these faults, the Northern Anatolian Fault Line, which is approximately 1000 km long, and the Eastern Anatolian Fault Line, which is approximately 400 km long, surround the country on the east-west and southeast-northeast axis.”⁹ According to the research drawing attention to the time interval of the earthquakes that occurred in our country, “Looking at the major earthquakes in Marmara in 1999, Van in 2011, and Elazığ in 2020, a major earthquake occurs on average every ten years.”¹⁰ However, there is not even ten years between

8 Mehmet Fatih Altan - Okan Hastürk, “Deprem Ardından Kentsel Dönüşüm, Şehir Planlaması”, *Avrasya Dosyası Dergisi* 14/1 (Haziran 2023), 162.

9 Ömer Faruk Nemitlu vd., “Bingöl ve Elazığ İlleri Özelinde 2007 ve 2018 Türk Deprem Yönetmeliklerine Göre İvme Spektrumlarının Değişiminin İncelenmesi”, *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi* 11/3 (Eylül 2020), 1342.

10 Muhammet Fırat, “Doğal ve Toplumsal Bir Afet Olarak Deprem”, *Afet Sosyolojisi*, ed. İslam Can (Konya: Çizgi Kitabevi, 2020), 170.

the 2020 Elazığ earthquake and the 2023 Kahramanmaraş earthquake. This situation shows us that earthquakes can occur at certain intervals and the earthquake intervals may shorten significantly. Since Turkey is located on active fault lines, earthquakes are likely to occur in different regions in the future.

Geological engineer scientists researching earthquakes expect a very severe and destructive earthquake of magnitude over 7, especially in the Marmara Region, on a provincial basis, in İstanbul. An earthquake is expected here because “the faulting in the Sea of Marmara poses a great danger for the region. In this context, since İstanbul, like other cities, consists of structures that are not resistant to earthquakes, it is at risk, especially the coastal region of the European Side, where ground conditions are unfavorable.”¹¹ For this reason, scientists insist that this region should be made earthquake-resistant and the loss of life and property should be minimized. It is important to take necessary precautions against “beyond the risks and dangers that may arise, natural disasters, especially earthquakes, also have the potential to cause security problems”¹² through scientific studies. For this reason, such problems that can lead to social crises should be seriously considered, and awareness of crises should be created at the social level and acted on consciously. Acting with this awareness, social awareness should be created and studies should be carried out on ways to prevent social suffering caused by possible social crises. “If we do not apply all the principles of disaster management in a scientific and integrated manner and fulfill the requirements, it will be inevitable that the disasters we will experience in the future will cause great loss of life and property in our country.”¹³

The main reason why social crises such as earthquakes are so destructive and damaging in our country is that residential areas are shaped without considering the correct ground survey. The cities that emerged in our country, especially in the 1950s, when the urbanization process started with the industrialization process, started to be reshaped based on the industrial sector and were built on areas where the fault line passes such as stream beds, agricultural lands, etc. During the reconstruction of residential areas, building cities without conducting the ground survey has resulted in serious damages in possible social crises. In particular, “the fact that a significant part of the residential areas is located in or near tectonically active areas has led to the emergence of a significant earthquake hazard.”¹⁴ This has caused cities to suffer serious damage in any social crisis.

11 Erhan Atiker, “Toplumsal Açından Marmara’da Deprem Riski”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3/17 (2008), 3.

12 Durmuş Eray Güçlüer, “Milli Güvenlik Meselesi Olarak Deprem”, *Avrasya Dosyası Dergisi* 14/1 (Haziran 2023), 205.

13 Mikdat Kadioğlu, *Afet Affetmez* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2019), 28.

14 Murat Utkucu vd., “Marmara Bölgesi’nde (KB Türkiye) Depremsellik ve Deprem Tehlikesi Üzerine Bir Tartışma”, *Hacettepe Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni Yer Bilimleri Dergisi* 32/3 (Nisan 2011), 188.

After the February 6 earthquakes, the countless loss of life and property once again demonstrated the need to create earthquake-resistant cities. Especially in the aftermath of this disaster, it was revealed that “the construction approach of a certain period produced buildings with similar qualities and building safety problems almost everywhere in Türkiye”.¹⁵ The urbanization process increased especially after industrialization in Türkiye and ignoring disasters like earthquakes and floods caused possible social crises. In this case, the so-called “disorganized urbanization” began to emerge, which caused Türkiye to suffer a lot of casualties due to social crises.

In this respect, building earthquake-resistant cities is a very important issue and a priority. It is important to give due importance to urban transformation and to carry out studies to help cities overcome these crises with the least damage in the case of any social crisis that may occur. As it is known, “urban transformation is defined as a comprehensive vision and action that provides solutions to urban problems and tries to provide a permanent solution to the economic, physical, social and environmental conditions of a changing region.”¹⁶ “At this point, awareness of earthquake risk and seeing urban transformation as part of a disaster preparation process becomes important.”¹⁷ Studies to be carried out in this direction will pave the way for cities to overcome any social crisis that may occur with the least damage.

In our country, the collapse of cities built with the construction approach of a certain period after social crises such as earthquakes causes the memories of individuals to disappear. Cities, which are made special by individuals’ sense of belonging, are not only living spaces but also areas where memory is shaped. They are places where people spend time with their loved ones, experience happy or sad moments and continue their lives. In this respect, cities are also important places as areas where individuals’ memories live. In this context, “concerning memory itself, we can note that our experience of the present is largely based on our knowledge of the past.”¹⁸ The destruction that will occur in cities, which are also the place of our memories, will lead to the destruction of our memories. As Nora puts it,¹⁹ with the destruction, what remains are memory places instead of memory environments. This situation plays a dominant role in remembering and forgetting.

According to Connerton, who has important studies on memory, the material practices taking place in modern life have a direct relationship with the process of cultural forget-

15 Bülent Güner, “Türkiye’deki Deprem Hasarlarına Dönemsel Bir Yaklaşım: 3 Dönem 3 Deprem”. *Doğu Coğrafya Dergisi* 25/43 (Haziran 2020), 149.

16 Gül Uslu - Bayram Uzun, “Kentsel Dönüşüm Projelerinde Deprem Etkisi”, *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi* 6/2 (Haziran 2014), 2.

17 Özgür Sayın - Veysel Bozkurt, “Kentsel Dönüşüm, Deprem ve Politik Güven”, *Türkiye’de Kentsel Dönüşüm*, ed. Mustafa Orçan - Yahya Aydın (Konya: Çizgi Kitabevi, 2023), 145.

18 Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?* çev. Alâeddin Şenel (İstanbul: Ayrıntı Yayınları 2019), 9.

19 Pierre Nora, *Hafıza Mekânları*. çev. Mehmet Emin Özcan (Ankara: Doğu Batı Yayınları 2022), 19.

ting. Connerton classifies material practices into four categories with the category of temporality: “time in the labor process, time in consumption, time in career structures, time in information and media production.”²⁰ Each of these categories corresponds to processes of forgetting in memory. Consumption in line with today’s consumption approach causes individuals to tend to forget because it is very fast and based on hedonic consumption. On the other hand, developments in technology and media production, while providing ease of access to information, actually harm the value of the information acquisition process. In other words, since access to all information is just a click away today, people ignore real learning by focusing on instant useful information rather than focusing on learning. This causes us to get closer to forgetting.

Just as memory has a forgetting process, there is also a remembering process. As it is known, “the more abstract an action thought is, the more concrete remembering is.”²¹ For this reason, individuals can make their memories concrete through the process of remembering and expressing their thoughts about their memories through language. In this way, they can keep their memories alive by preserving their ties with the past. This makes it easier for individuals to remember. Cities that contain experiences are also important in keeping memories alive. Cities, which are also places of memories, play an important role in making life meaningful by forming an important place in the memories of individuals.

French sociologist Maurice Halbwachs, who is considered the pioneer of social memory studies, states in his work “Social Frameworks of Memory”²² that social memory formation first begins with a remembering/forgetting process in an individual context and that this remembering/forgetting process is not independent of society. Based on this idea of Halbwachs, this study examines the opinions of individuals directly affected by the earthquake about social memory, based on what they experienced during the social crisis.

During the early days of the 6 February disaster, aid was sent to the earthquake regions that were directly affected by the two earthquakes on February 6 both from other cities in the nation and foreign nations. This aid, which continued for a certain period throughout the country, started to decrease over time. At this point, our research problem begins to take shape depending on our research topic. Due to social crises, social solidarity emerges as “organic structures that can create a common will when there are problems that individuals cannot cope with.”²³

People in the earthquake zones directly affected by the February 6 earthquakes had to

20 Connerton, *Modernite Nasıl Unutturur?*, 47.

21 Jan Assmann, *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. çev. Ayşe Tekin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları 2018), 46.

22 Maurice Halbwachs, *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*, çev. Büşra Uçar (Ankara: Heretik Yayınları, 2022).

23 Sait Başer, *Toplumsal Akıl Anlamak* (İstanbul: Post Yayın Dağıtım, 2020), 142.

migrate from the region for various reasons after these earthquakes, which deeply affected their lives. As Peker and Şanlı state, disasters such as famine, drought and earthquake are among the causes of forced migration.²⁴ For this reason, people of the region affected by the earthquake, who experienced the severity and destructive effects of the earthquake, had to migrate temporarily or permanently to the surrounding provinces with the effect of weather conditions. Housing and nutrition, which are prerequisites for survival, have had significant effects on migrations. In this regard, individuals affected by the earthquake met their need to be in a safe area by migrating to surrounding provinces. The primary goal here is undoubtedly for individuals to sustain their lives. In this regard, the first thing that needs to be done in terms of re-adaptation to life is “after healing the first wounds, accepting the tragedy, giving meaning to life again and continuing vital responsibilities from where we left off.”²⁵ For this reason, social solidarity plays an important role in the adaptation of individuals affected by the earthquake to life.

As mentioned by van Gennep and Turner, this period, which took place immediately after the earthquake and caused individuals to be left homeless, and in parallel to which a collective solidarity and religious compensation mechanism was operated, prepared the ground for the earthquake survivors to experience a liminal transition process. Earthquake survivors who lost their homes, neighborhoods, towns and cities, material assets and social status started to live an experience in which they remained outside the social structure, as Turner puts it. The most distinctive feature of this period is that they experienced a process of solidarity based entirely on humanitarian grounds. This humanitarian solidarity resulted in the formation of a national *communitas*. According to Turner, *communitas* is an egalitarian community form that emerges in the liminal phase of transition processes.²⁶

One of the most important features of this liminal phase, which coincides with the process of earthquake survivors living in temporary living spaces in the regions where the earthquake occurred or being placed in dormitories and guesthouses in the surrounding provinces, is the operation of the remembering and forgetting reflexes of social memory regarding what, how much and how they will remember in order to make sense of their suffering and to sustain their lives. In this phase, earthquake survivors have to produce a social memory by making sense of their earthquake experiences in order to cope with the earthquake experience as a devastating disaster and to be able to sustain their lives despite what they have lost. As long as they can make their experience comprehensible, they can be integrated into the social structure. In order to make the earthquake experience

24 Ayşe Esra Peker - İrem Şanlı, “Deprem ve Göç İlişkisi: 24 Ocak 2020 Elâzığ Deprem Örneği”, *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6/1 (2022), 125.

25 Şafak Nakajima, “Deprem ve Sonrası Psikolojisi”, *Okmeydanı Tıp Dergisi* 28/Ek Sayı 2 (2012), 151.

26 Turner, *The Ritual Process, Structure and Anti-Structure*; Van Gennep, *The Rites of Passage*; İlkay Şahin, “Arada Kalmak: Kalıcı Bir Liminalite Örneği Olarak Türk Modernleşmesi”; İlkay Şahin, “‘Dünya Kurmak’: Ritüel, Gerçeklik ve Dünya Görüşü”. *KARE*, 9 (Haziran 2020).

comprehensible, earthquake survivors organize their memories in a way that will enable them to continue their lives, forgetting some and remembering others. 6 February earthquake survivors can become a part of the social order as an indicator of their integration into social life after making their earthquake experience comprehensible by operating the forgetting and remembering reflexes of social memory. On the other hand, while making sense of their experience, they find it strange that despite the devastating effects of the earthquake, the social order continues from where it is left off, entertainment, sports competitions or the continuation of routine practices; and they interpret it as an indicator that the earthquake and themselves have been forgotten.

2. Remembering and Forgetting on the Threshold: Suffering and Mourning

Following the 6 February earthquake, Kayseri was one of the places where earthquake survivors settled temporarily due to its location on the roads leading to the earthquake zone and its proximity to cities such as Kahramanmaraş and Malatya. Following the earthquake, some of the earthquake survivors, whose houses were destroyed or heavily damaged, rented houses with their own means and settled in Kayseri. A significant part of the earthquake survivors who migrated to Kayseri are from Kahramanmaraş and Malatya. There are also some earthquake survivors whose houses were slightly damaged and who settled in Kayseri temporarily until the earthquakes subsided. These earthquake survivors who temporarily settled in Kayseri were placed in public guesthouses or dormitories by the state. Gevher Nesibe Dormitory is one of the places where earthquake survivors temporarily resided in Kayseri. Gevher Nesibe Dormitory is one of the dormitories in the dormitories area in Talas, a district of Kayseri.

The earthquake was also felt strongly in Kayseri, and for the first few months after the earthquake when the aftershocks were felt, most of the people living in Kayseri city center could not enter their houses; some of them returned to their hometowns; some of them moved to their vineyard houses; and a large number of them stayed in the low-rise buildings of public institutions. This situation caused the earthquake survivors who migrated to Kayseri to experience the effects of the earthquake for a long time. It also led the people of Kayseri to understand the earthquake survivors and be more sensitive to them. In this context, despite experiencing a serious fear of earthquake and death due to the strong earthquakes, being unable to enter their homes and continue their normal lives, Kayseri residents have established a strong social solidarity network in the city center. These networks carried out activities to meet the material and spiritual needs of earthquake survivors who stayed in Kayseri temporarily. Members of these informal aid networks, which are usually formed by individuals coming together and organized through social media, have not only met their material needs but also tried to visit earthquake survivors to provide moral support and to organize social activities to alleviate their pain. Some Kayseri residents hosted earthquake survivors in their homes.

The earthquake survivors staying in Gevher Nesibe Dormitory are from different parts of the earthquake zone. There were those who stayed alone as well as those who stayed with their families. The earthquake survivors are individuals from different economic and social statuses, educational levels and ages, ethnic origins and religious orientations. The only thing they have in common is that they have experienced the earthquake of 6 February, which is recorded as one of the biggest earthquakes in the history of humanity, as one of the greatest pains that human beings can experience. In this respect, the earthquake survivors spoke a common language, the language of pain.

According to the information collected about the interviewees, their ages ranged between 13-71. Three respondents were male and eleven respondents were female. The hometown of ten respondents is Kahramanmaraş; the hometown of two respondents is Malatya; the hometown of one respondent is Gaziantep; and the hometown of one respondent is Hatay. Regarding the level of education, it was observed that one interviewee never went to school; two interviewees were primary school graduates; two interviewees were middle school graduates; one interviewee was a secondary school student; two interviewees were high school students; one interviewee dropped out of high school; two interviewees had an associate degree; two interviewees had a bachelor's degree; and one interviewee had a bachelor's degree. It was observed that seven respondents were married; one respondent was a widow; and six respondents were single. One of the two female students is a theology student and the other is a biomedicine student. The male respondent, who has a Bachelor's degree, is a graduate of the School of Physical Education and Sports. The professions of the interviewees are as follows: one interviewee is a hairdresser; five interviewees are housewives; one interviewee is a foreman; five interviewees are students; one interviewee is a physical education teacher; and one interviewee is a nurse.

Social crises that deeply affect the daily lives of individuals and cause suffering in individuals destroy the cities where individuals live and cause them to lose loved ones (children, siblings, etc.). This destruction and pain, which are the causes of social crises, make individuals suffer and question the world. This situation also causes changes in the information in the memories of individuals. This change in memory, which begins to form in an individual context, manifests itself in social memory, as Halbwachs also stated²⁷. From this point of view, the study focuses on the role that social crises play in the formation of social memory.

When asked to describe the moment of the earthquake, Emine, a 30-year-old woman from the center of Gaziantep, a high school dropout, and working as a hairdresser, described her family's experiences as follows:

27 Halbwachs, *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*.

Normally, the earthquake in Elazığ had happened in previous years, we thought it was something like that. When we went to the children's room, they were out of bed and they were struggling. Then my husband panicked a lot, extremely panicked. He came to the point of losing himself. I said, let's take shelter next to the children's bed, there is no way out here. I mean we can't get out; everything is over. I mean, we were shaking so much that we realized later that it was not like the one in Elazığ.

Yasemin, who migrated from the center of Kahramanmaraş to Kayseri, is 41 years old, graduated from primary school, married, mother of three children, and a housewife, stayed in a dormitory with her family. It was noted that she remembered the moment of the earthquake as follows:

We were asleep when the earthquake happened, my husband woke me up. The intensity of the earthquake knocked my husband from wall to wall until I went to the children. I woke up the children and said 'Allah Bismillah, Allah Bismillah!' and we all waited for the earthquake to pass. The shaking stopped and when we headed for the stairs to go downstairs, the shaking started again. The children were so sleepy that they did not understand what was happening. My youngest child is 6 years old and today is his birthday. That day he said to me, 'Mom, I was sleeping so well, why did you wake me up?' Even in the smallest thing, he now says; 'Mom, is there an earthquake right now, are we shaking, will there be an earthquake?' Not only ours, but also children's psychology has deteriorated.

Nazlı, a 30-year-old housewife and mother of two, graduated from secondary school, and Ekan, a 30-year-old construction master, came to Kayseri from the center of Kahramanmaraş. They stayed in the dormitory with their siblings, parents and children. This couple, consisting of a housewife mother and a construction master father, started our interview by stating that they were caught in the earthquake while they were sleeping like everyone else. Then they stated that they waited for the earthquake to pass and went out after the earthquake passed.

We were caught in the earthquake while we were asleep like everyone else, and after waking up, we waited for the earthquake to stop. As soon as we stopped, we left the building and entered the building again because we did not expect the second earthquake. We were in the building during the second earthquake, our building collapsed in that earthquake, and we lost our son in that destruction.

While describing the severity of the earthquake, Erkan said, "It was a very bad earthquake, I am a construction foreman. I cannot tell you how the earthquake moved the place that you cannot move with a bucked operator." 37 years old, associate degree graduate, housewife, mother of two children, Nergis came to Kayseri from Elbistan. She stated that she stayed in the dormitory with her two children. Stating that she had guests at home on the day of the earthquake, Nergis started to tell about the moment of the earthquake. She

stated that she went to bed half an hour before the earthquake and was woken up by severe earthquake shaking. She said that while she was in the same room with her two children, she thought that the building would collapse due to the intensity of the earthquake and hugged them tightly so that people would find her with her children. She stated that they quickly left the house after the earthquake stopped.

Hatice, 54 years old, illiterate, with five children and a housewife, came from Malatya and settled in the dormitory. Hatice, who stated that she was Kurdish, said that all her children were married and that she and her husband were staying in the dormitory. She stated that they first stayed with their relatives in Kayseri, but when they realized that their relatives started to be disturbed, they settled in the dormitory. “We were living in old Malatya. I got married there. Now we bought a house here and came to Malatya. That’s why we’ve been in this situation for 4 years, there’s corona for 4 years, and then this earthquake happens. That’s why we are struggling.” Hatice described the moment of the earthquake as follows:

We came out of the first earthquake. The earthquake occurred at 04:00 in the morning and the call to prayer had not been recited yet. I saw there was an earthquake. I tried to get out of the house, but I couldn’t, I fell down. The door was locked. Then it shook, we left and never came in again. Then there was damage to the house. We left and never went back in. The same thing happened again at noon. It was more violent then. Houses were destroyed. We came here.

Pierre Nora states that any destruction experienced in cities that are made special by the sense of belonging of individuals can also lead to destruction in memory, and that this situation can be expressed with the concept of memory space.²⁸ Şebnem, an 18-year-old high school student, stated that she came to Kayseri from Antakya, Hatay and stayed in a dormitory with her mother and two siblings. Şebnem said that her mother was from Syria and her father was Turkish. Şebnem stated that they were three people at home at the time of the earthquake; she was with her brother and mother. Stating that her father was in another city that day, she described the moment of the earthquake with the following statements:

My brother had just fallen asleep. We were three people anyway. Me, my mother, my brother. Here my mother was sitting, talking to my grandmother in Syria. Well, my brother wasn’t sleeping, but I fell asleep 10 minutes ago. ... When he took us out later, we had barely opened the door anyway. While we were getting out, everything in the closets collapsed on the beds. It was already raining heavily when we stood outside, so it was awful. Then my brother was with me, I was not surprised at all. I said, ‘The apocalypse has happened’ and something fell right next to me. I was scared and started crying. Then all the neighbors came out, my mother came out without a scarf out of fear. I wasn’t covered yet. Then it was like this, all the neighbors came out. A house in front of us burned down, and the building opposite us burned down.

28 Nora, *Hafıza Mekânları*.

Fidan, the daughter of our interviewee Nergis, who is a secondary school student, started her speech by stating that her aunt was their guest on the day of the earthquake. She stated that her father was on duty in Syria and she slept in the same room with her mother and sister. She said that she woke up 5-10 seconds before the earthquake and the earthquake started right after. Then her mother yelled at her and hugged her and her brother tightly. She stated that their house tilted due to the intensity of the earthquake and they were very scared. After the earthquake stopped, they left the house and went to the village to her aunt's house.

Seventy-one-year-old Gülümser, a primary school graduate and housewife, stated that her husband died six months before the earthquake and that she lived alone because her four children were married. She stated that she woke up to pray on the day of the earthquake and the earthquake started as soon as she tried to perform ablution. She stated that her children called her. Then her neighbor's son rang the bell and warned her to leave the building. When the earthquake stopped, she went out of her house on the second floor immediately and waited with her neighbors in their cars until sunrise. They stopped for a while after sunrise and entered the building again with their neighbor to have breakfast. After having breakfast in the building, while they were going out of the building to get water, the second earthquake started and they had to leave the building, albeit by force. She stated that as soon as they left the building, their building collapsed due to the impact of that earthquake; and they saved their lives at the last minute.

17-year-old Emre stated that he was a student at an open high school and played football in the infrastructure of Bursa sports team. They came to Kayseri from Göksun, Maraş. Emre stated that they were in their house in the village during the earthquake and their village was leveled to the ground in the second earthquake: "After the second earthquake, most people were trapped under the rubble." Coşkun, a 24-year-old professional volleyball player and coach said they lived in Kahramanmaraş city center before the earthquake and moved to the Gevher Nesibe dormitory with her mother after the earthquake. Describing the moment of the earthquake, Coşkun noted that the earthquake they experienced was very different from other earthquakes in terms of its intensity.

It was very different from the other earthquakes, it lasted a long time, and it was scary. The building next to ours also collapsed. We were able to leave the house after the earthquake. We didn't understand what happened. At first, I thought it was thunder, because, I don't know why, I woke up with rays. The weather suddenly cleared. Later, when I looked at the chandelier, I realized that there was an earthquake. We waited for the earthquake to pass for a long time. I was in the living room, and the others couldn't leave the room. We waited, and when the earthquake stopped, we got dressed and went downstairs. By the way, we were on the 7th floor.

Fatma, who is 22 years old and a student at the Faculty of Theology, stated that she came from Kahramanmaraş and stayed alone in the dormitory. Fatma, an undergraduate student from Kahramanmaraş, described the earthquake with the following words:

It was a very bad moment. I don't know, especially since the earthquake was so strong and it occurred at night while everyone was sleeping. It was a moment we never expected. We immediately went out as a family without taking anything on. It was freezing outside, but we had to get out that way. Afterward, we thought it had passed, but our house was detached and we had neighbors living in the apartment. They came to us. Nobody slept until the morning anyway, everyone was very scared. What happened in the afternoon was the most devastating one for Elbistan. When it happened at night, nothing much happened, but when it happened in the afternoon, it was not like that at all, everything was very bad. In the afternoon, everyone went out the same way. Everyone was caught very unprepared again. So, there were children, my siblings are younger, we waited outside in the car with them for a while. In the following hours, the electricity went out and the water went out. We had to go home, I mean, because it was very cold outside. After a while, electricity came on, water came on, etc. Afterward, debris removal efforts began. They tried to take care of the injured and pull out those left in the rubble. It was like this.

Asiye, a 44-year-old married mother of two and a nurse from Kahramanmaraş, stated that they were caught in the earthquake while they were asleep and that they could not even move from where they were due to the intensity of the earthquake. She said that her husband was able to go to the children's room with difficulty and called out to the children not to be afraid. She stated that she heard explosions coming from outside, blue and yellow lights appeared inside the house, and then the building collapsed. She lost her sense of time while under the rubble, and that her little daughter and husband were the first to be pulled from the rubble. Stating that her brothers pulled her out of the rubble, she added that her eldest daughter was taken out of the rubble around 9:45 p.m., but she received news that she had lost her child in the hospital. She also added that she would never forget the pain of the earthquake for the rest of her life.

Gülnur, a 20-year-old undergraduate student from Kahramanmaraş, stated that she actually had a practical exam at the university on the day of the earthquake, but the exam was canceled. She stated that after the exam was postponed, she went to her hometown to surprise her family and that she experienced the earthquake with her family in the morning of that day. She could not sleep that day and fell asleep shortly before the earthquake and was woken up by a violent shaking. She was able to go to her parents' room even though it was very difficult, and her father tried to protect her and her mother. She said that her parents recited the shahada, she accompanied her parents afterward, and she thought their house would be demolished, but even though it was damaged a lot, their house was not destroyed.

Four interviewees stated that they participated in the search and rescue, and two interviewees stated that they took part in distributing the aid they received. When asked about the most frightening things they remembered about the earthquake, their responses included the feeling of not being able to go outside; the loud noise during the earthquake; the

lights reflected in the houses; fear of losing their children; the intensity of the earthquake; fear; corpses; screams during the earthquake; people not being able to help even though they heard people calling for help under the rubble; and one interviewee said that the child he rescued died as soon as he was put on the stretcher.

Even though their arrival processes in Kayseri were different, the earthquake survivors had to stay in student dormitories because they had no other place to stay. They stated that when they came to Kayseri, the dormitory staff and the individuals living in Kayseri treated them very sincerely and warmly, and they had not encountered any other negative attitudes up to that day. While some of the interviewees planned to return to their hometown after leaving the dormitory, some stated that they wanted to settle in Kayseri and establish a new life for themselves there. While some interviewees thought they would receive help in the stages of rebuilding their lives, some stated that they thought there would not be any help. Individuals who have children stated that their expectation from the future is to create a good future for their children. Young participants stated that they wanted to start their careers and spend time with their loved ones as far away from earthquake zone as possible.

It has been stated that the elements that remind us of an earthquake are the slightest sound, rain, wind, any sudden shining light, the sound of screaming, and the sound of the tram turning when on the tram. There were also interviewees who stated that the loss of their children did not make them forget the earthquake and they remembered the earthquake every time they went to their hometown. Finally, an interviewee said that the term used to refer to them, “earthquake survivors,” did not let them forget the earthquake for a moment. Even the interviewees who said they wanted to forget the earthquake responded to the question of whether they wanted to forget it by stating that it was not possible to forget. Interviewees who did not want to forget stated that we, as a society, should learn a lesson from this earthquake and that we should work to build solid buildings.

When asked whether we, as a society, tend to forget this disaster immediately, some of the interviewees said that it is an accepted understanding that this disaster is forgotten in the eyes of society, while some other interviewees pointed out the magnitude of the event. One participant stated that it was impossible to forget the disaster. Some earthquake survivors believe that the February 6 earthquake has been forgotten and express this by giving the example of the football league championship celebrations. Asiye expressed this situation as follows:

I don't know if we have become a very insensitive society, I say. So, I'm questioning myself. This was not a small earthquake; it was not an earthquake that could be ignored. It was called the disaster of the century. It was said to be the only one in the world, but I think our people normalized very quickly. Okay, don't mourn for the rest of your life, life goes on, life will start again somewhere somehow. Of course, one should take steps towards life, one should start somehow, but the events I saw after the earthquake, (such as championship celebrations), bothered me a lot. It made me

very sad, the celebrations with drums and pipes and convoys, and especially the fact that this was done in an earthquake zone, in a region where the debris had not yet been removed and there were still no funerals. It shouldn't have been forgotten so quickly. I'm not saying people should become pessimistic and close themselves off from life, but it could have been celebrated differently. People could have been happy in a different way. People go to the rubble and cry, and I am one of them. I had neighbors here, I had my daughter here, she walked here, she ran there... the pain is still very fresh. The wounds haven't healed, there are bleeding wounds. There are people in the hospital, there are still people whose graves have not been found. So, it shouldn't have happened so quickly. We are the children of a society that does not turn on the television for three days even if a 90-year-old neighbor dies. We are the children of a society that does not do any work at home for three days and thinks it is a shame to do laundry or hang it on the balcony. Such a great disaster should not have been forgotten so quickly and should not have been covered up so quickly.

Learning how individuals directly affected by the February 6 earthquakes remembered/forgot the disaster during and after the earthquake was deemed important in determining the changes caused by social crises in social memory. Field findings revealed that the time category in information and media production, one of the categories that Connerton stated, corresponded to the process of forgetting in memory, corresponded to the impression that the February 6 earthquakes were forgotten.²⁹ In this context, the interviewees stated that developments in information and media production, such as football league championship, had left earthquakes behind.

When asked what factors remind us of such disasters, the interviewees generally answered that they begin to be remembered after such disasters occur. The negligence was particularly emphasized by Fatma: "I am talking about people's negligence. In my opinion, negligence manifests itself concretely at the slightest negativity. At this point, we remember major disasters such as earthquakes, and in fact, I think, as a society, earthquakes remind us of other such negative situations."

When asked what the most fundamental element that we should not forget as a society in the face of such social crises is, Şebnem said "We must keep in mind that we may die every second, and we must get closer to God. At least when we die, our good deeds will come to us in the afterlife." Hatice expressed a similar opinion as follows: "We must continue to fulfill our prayers, ablutions, and supplications so that God does not cause us such a disaster again." According to Emre, it was stated that people should not dig wells behind each other's backs. According to Nergis, discipline should not be forgotten. According to Gülnur, making an earthquake kit and preparing for an earthquake should not be forgotten. According to Fatma, negligence should be stopped and necessary precautions should be taken

29 Connerton, *Modernity Nasıl Unutturur?*

seriously. For Şebnem, great attention should be paid to construction inspections and human lives should not be played with so easily. Coşkun believes that the society needs to be educated more consciously and statesmen should take important precautions in building construction. Finally, when asked what can be done to prevent the earthquake from being so devastating, the majority of participants answered that solid buildings should be built and the buildings should be inspected by the state. In this respect, a significant portion of earthquake survivors actually criticize not the earthquake but the failure to create earthquake-friendly urbanization, thus supporting Beck's view that the unexpected consequences of modernity are a danger and risk for societies.

3. An Existential 'Communitas': Social Solidarity, Religion and Earthquake

According to Turner, in the threshold phase, which is the middle stage of social crises and which brings individuals and communities to an intermediate state outside the normal functioning of the social order, an egalitarian unity called "communitas" emerges. Communitas is an egalitarian and solidarity-based existential unity.³⁰ As the earthquake victims we interviewed said, the solidarity networks established after the 6 February earthquake have given the earthquake victims and the people of our country an existential communitas identity.

It was stated by earthquake survivors residing in KYK GN Dormitory that state officials provided first aid, people brought individual aid by car, people from other provinces brought aid, the philanthropists of the city were very helpful, the commanders on duty were there to help, and their own relatives (siblings) rushed to help. In terms of the level of delivery of aid, it is stated that no aid was delivered to Kahramanmaraş for the first three days, aid only reached the region at the end of the third day, and the aid delivered to other regions was adequate, even more than adequate. It was stated by the interviewees that even stocks were made due to the failure to distribute the aid in a coordinated manner. It was stated that at first food, clothing and blankets, and then tents were provided.

In response to the question of what kind of feelings the aid evoked in individuals, the following responses were given: feeling proud to be a son of a nation; feeling sad; feeling nothing; bitter happy (there are still good people in the world); and sad for being the receiver instead of the giver. When asked about the level of aid provided at the moment, the interviewees generally claimed that no aid was provided. Regarding the social solidarity remembered during and after the earthquake, it was stated that the nation was in unity and integrity, the nation was united for aid, and social solidarity was very high.

To determine how the traces left by the earthquake on individuals affect their religious lives, they were asked whether the earthquake was fate or not; how religion was positioned in their lives from the first moment of the earthquake up to that day; whether there were

30 Turner, *The Ritual Process, Structure and Anti-Structure*.

any changes in their views/beliefs about religion before and after the earthquake; and whether religion had any effect on remembering/forgetting the earthquake.

The interviewees responded to the question whether earthquake is fate or not in two different ways. According to some of the interviewees, earthquake is fate or even a natural disaster. Emine said that people have started to do a lot of bad things, that it has become common for spouses to cheat on each other and that people have started to dress too revealingly. She explained that the earthquake was destiny with the words, “My Lord, to whom I am devoted, said, ‘I am here.’” According to others, even if the earthquake was fate, the necessary measures were not taken. This is why so many lives were lost and cities were flattened. While it was possible to minimize the impact of the earthquake, the destruction and suffering was so high due to the failure to do so, which was the more dominant view expressed by the interviewees. It was stated that negligence; lack of supervision; favoritism incidents; and incompetent but wealthy constructors are issues that are too vital to be passed off as fate.

In general, the interviewees answered the question whether there were any changes in their views and beliefs about religion before and after the earthquake by stating that they did not experience any changes in their lives. They stated that they fulfilled the requirements of religion before the earthquake and continued to fulfill the requirements of religion after the earthquake. Only one interviewee stated that before the earthquake she used to pray without fail, but after the earthquake she could not pray and she did not know the reason for this. The same interviewee stated that she started to cover her head after the earthquake. In general, all participants stated that there was no negative change in their religious beliefs after the earthquake and that their religious beliefs became stronger. Especially young participants stated that their close friends became more attached to religion.

When asked whether religion has any impact on remembering/forgetting the earthquake, interviewees gave different answers. One interviewee stated that in the face of the severity of the earthquake, the victims looked at verses from the Holy Qur’an and tried to understand why the earthquake was so powerful and destructive. Another interviewee stated that the earthquake reminded them of death.

Conclusion and Evaluation

In this qualitative study, which was conducted to investigate the role social crises play in the formation of social memory, it was determined that individual suffering is at a level that cannot be forgotten for a lifetime and this situation will hold an important place in social memory. The dominant view is that the social solidarity experienced after the earthquake is at a sufficient level among the interviewees. Therefore, it can be stated that social solidarity has a very important place in the formation of social memory. Religion, which plays a very important role in enduring the pain experienced after the earthquake, is also

the key to the formation of social memory. Earthquake survivors think that the earthquake was quickly forgotten by society, drawing attention to the intensity of the earthquake; the size of the area where it occurred; and the loss of lives. Earthquake survivors stated that the responsibility for the damages experienced in this disaster should be assumed and necessary steps should be taken to minimize the damages in the following process. Earthquake survivors emphasize that the necessary research should be done, precautions should be taken and earthquake-resistant cities should be built.

Kaynakça | References

- Altan, M. Fatih - Hastürk, Okan. "Depremın Ardından Kentsel Dönüşüm, Şehir Planlaması". *Avrasya Dosyası Dergisi* 14/1 (Haziran 2023), 158-182.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Atiker, Erhan. "Toplumsal Açından Marmara'da Deprem Riski". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3/17 (2008), 1-29.
- Başer, Sait. *Toplumsal Akıl Anlamak*. İstanbul: Post Yayın Dağıtım, 2020.
- Beck, Ulrich. *Risk Toplumu-Başka Bir Modernliğe Doğru*. çev. Kâzım Özdoğan - Bülent Doğan. İstanbul: İthaki Yayınları, 2019.
- Bentley, Jerry H. "Environmental Crisis in World History". *Procedia- Social and Behavioral Sciences* 77 (2013), 108-115.
- Connerton, Paul. *Modernite Nasıl Unutturur?* çev. Kübra Kelebekoğlu. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2018.
- Connerton, Paul. *Toplumlar Nasıl Anımsar?* çev. Alâeddin Şenel. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.
- Fırat, Muhammet. "Doğal ve Toplumsal Bir Afet Olarak Deprem". *Afet Sosyolojisi*. ed. İslam Can. 167-187. Konya: Çizgi Kitabevi, 2020.
- Güçlüer, D. Eray. "Milli Güvenlik Meselesi Olarak Deprem". *Avrasya Dosyası Dergisi* 14/1 (Haziran 2023), 205-217.
- Güner, Bülent. "Türkiye'deki Deprem Hasarlarına Dönemsel Bir Yaklaşım: 3 Dönem 3 Deprem". *Doğu Coğrafya Dergisi* 25(43) (Haziran 2020) 139-152. <https://doi.org/10.17295/atauniddc.730289>
- Halbwachs, Maurice. *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. çev. Büşra Uçar. Ankara: Heretik Yayınları, 2022.
- Kadioğlu, Mikdat. *Afet Affetmez*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2019.
- Kreps, G. A. "Sociological Inquiry and Disaster Research". *Annual Review of Sociology* 10 (1984), 309-330.
- Nakajima, Şafak. "Deprem ve Sonrası Psikolojisi". *Okmeydanı Tıp Dergisi* 28/Ek Sayı 2 (2012), 150-155.
- Nemutlu, Ö. Faruk vd., "Bingöl ve Elazığ İlleri Özelinde 2007 ve 2018 Türk Deprem Yönetmeliklerine Göre İvme Spektrumlarının Değişiminin İncelenmesi". *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi* 11/3 (Eylül 2020), 1341-1356. <https://doi.org/10.24012/dumf.703138>
- Nora, Pierre. *Hafıza Mekânları*. çev. Mehmet Emin Özcan. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2022.
- Özdikmen, Tayfun. *Afet ve Acil Durum Yönetimi: Saha Uygulamalı Afet Yönetimi ve Acil Durum Metodolojileri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Peker, Ayşe Esra - Şanlı, İrem. "Deprem ve Göç İlişkisi: 24 Ocak 2020 Elazığ Deprem Örneği". *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6/1 (2022), 125-154.
- Sayın, Özgür - Bozkurt, Veysel. "Kentsel Dönüşüm, Deprem ve Politik Güven". *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm*. ed. Mustafa Orçan - Yahya Aydın. 143-154. Konya: Çizgi Kitabevi, 2023.
- Şahin, İlkay. "Dünya Kurmak': Ritüel, Gerçeklik ve Dünya Görüşü". *KARE* 9, (2020), 133-166.
- Şahin, İlkay. "Arada Kalmak: Kalıcı Bir Liminalite Örneği Olarak Türk Modernleşmesi". *Tarih ve Gelecek Dergisi* 5/2, (2019), 203-222.
- Şahin, İlkay. *Hayat Bir Oyundur Sosyal Acı, Teodise, Sosyodise ve Ritüel*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2019.
- Turner, Victor. *The Ritual Process, Structure and Anti-Structure*. New York: Aldine De Gruyter, 1995.
- Uslu, Gül - Uzun, Bayram. "Kentsel Dönüşüm Projelerinde Deprem Etkisi". *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi* 6(2) (Haziran 2014), 1-11.
- Utkucu, Murat vd., "Marmara Bölgesi'nde (KB Türkiye) Depremsellik ve Deprem Tehlikesi Üzerine Bir Tartışma". *Hacettepe Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni Yer Bilimleri Dergisi* 32/3 (Nisan 2011), 187-212.
- Van Gennep, Arnold. *The Rites of Passage*. Translated by Monika B. Vizedom - Gabrielle L. Caffee. Chicago; The University of Chicago Press, 1960.

Gaziantep'te Katı Atık Toplayıcılığının Sosyo-Kültürel Bağlamı

Yücel Karadaş | [id](#) 0000-0003-4035-480X | [✉ karadas@gantep.edu.tr](mailto:karadas@gantep.edu.tr)

Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Gaziantep, Türkiye

[ROR: !\[\]\(23d9fc146e83b5c3013cfa32c784f8d5_img.jpg\) https://ror.org/020vvc407](https://ror.org/020vvc407)

Tolga Yücel | [id](#) 0009-0009-3831-0171 | [✉ tyucel@wwf.org.tr](mailto:tyucel@wwf.org.tr)

WWF- Türkiye Doğal Hayat Koruma Vakfı Plastik Proje Müdürü;
Asmalı Mescit, İstiklal Cad. No: 136, 34430 Beyoğlu/İstanbul, Türkiye

Togay Tanyolaç | [id](#) 0009-0002-6948-7761 | [✉ ttanyolac@wwf.org.tr](mailto:ttanyolac@wwf.org.tr)

WWF- Türkiye Doğal Hayat Koruma Vakfı Plastik Projeleri Kıdemli Uzmanı;
Asmalı Mescit, İstiklal Cad. No: 136, 34430 Beyoğlu/İstanbul, Türkiye

Hülya Öztaş | [id](#) 0009-0003-4408-5704 | [✉ hulyatsdmr@gmail.com](mailto:hulyatsdmr@gmail.com)

İnsana Değer Derneği Kıdemli İnsan Kaynakları Uzmanı;
Pancarlı, 58020 Nolu Sok. No. 13, 27060 Şehitkamil/Gaziantep, Türkiye

Onur Solak | [id](#) 0009-0008-0216-8209 | [✉ osolak@wwf.org.tr](mailto:osolak@wwf.org.tr)

WWF- Türkiye Doğal Hayat Koruma Vakfı Plastik Projeleri Kıdemli Uzmanı;
Asmalı Mescit, İstiklal Cad. No: 136, 34430 Beyoğlu/İstanbul, Türkiye

Harun Yaman | [id](#) 0009-0008-4225-3838 | [✉ hyaman@www.org.tr](mailto:hyaman@www.org.tr)

WWF- Türkiye Doğal Hayat Koruma Vakfı Plastik Projeler Kıdemli Uzmanı;
Asmalı Mescit, İstiklal Cad. No: 136, 34430 Beyoğlu/İstanbul, Türkiye

Öz

Gaziantep'te geri dönüşüm ve katı atık sektörü, çok aktörlü bir yapıya sahiptir. Katı atıkların geri dönüşümü sürecinde en önemli maliyet kalemi, kaynaktan katı atığın toplanmasıdır. Bu nedenle sektördeki en önemli aktörler arasında toplayıcılar öne çıkmaktadır. Gaziantep'teki toplayıcı profili diğer şehirlerle karşılaştırıldığında benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Toplayıcıların büyük bir kısmını Suriyeli göçmenler oluşturmakta olup, bu gruplar arasında özellikle Abdallar, çöl aşiretleri mensupları ve Suriye kırsalından göç edenler yer almaktadır. Genellikle kayıt dışı işleyen bu sektörde, bu durumu toplayıcıların sosyal profilleriyle de desteklenmektedir. Suriye'de toplumsal sistemin kenarında yer alan bu gruplar, göçebe yapıları nedeniyle eğitim, ekonomi ve siyaset gibi alanlarda standart işleyişin dışında kalmıştır. Suriye'de benzer işlerle uğraşan bu topluluklar, yüzlerce yıllık göçebe geleneği ve toplumdaki bağımsız yaşam biçimlerini Gaziantep'e taşımışlardır.

Bu özellikleri, kayıt dışılık potansiyellerini artırarak katı atık toplayıcılığını tercih etmelerine neden olmuştur. Bu durum, hem yerel yönetimlerin hem de topluluğun yaşam ve çalışma biçimlerine odaklanan sivil toplum kuruluşlarının mesleki standartlar oluşturma süreçlerini zorlaştırmaktadır. Katı atık toplayıcılarını kayıt altına alma ve mesleki standartlar geliştirme çabaları, bu grupların kültürel gelenekleriyle beslenen kayıt dışılık arasında gerilimler yaratmaktadır. Bu nedenle önerilecek çalışma modeli, kayıtlılığı ve serbest çalışmayı bir arada ele alan hibrit bir yaklaşıma dayanmalıdır.

Anahtar Kelimeler

Katı Atık, Geri Dönüşüm, Kayıtdışılık, Toplayıcılığın Cinsiyeti, Suriyeli Göçmen

Atıf Bilgisi

Karadaş, Yücel vd. "Gaziantep'te Katı Atık Toplayıcılığının Sosyo-Kültürel Bağlamı". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/1 (Nisan 2025), 97-124.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.5>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	17.10.2024
Kabul Tarihi	26.03.2025
Yayın Tarihi	15.04.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Gaziantep Üniversitesi Beşeri Etik Kurulu 07.06.2024 tarih ve 19 nolu toplantı kararı ile etik beyan izni alınmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu çalışma Avrupa Birliği Geri Dönüşüm Projesi kapsamında desteklenmiştir.
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı Yazar-1 (%75) - Yazar-2 (%5) - Yazar 3 (%5) - Yazar 4 (%5) - Yazar 5 (%5) - Yazar 6 (%5) Veri Toplanması Yazar-1 (%65) - Yazar-2 (%5) - Yazar 3 (%5) - Yazar 4 (%5) - Yazar 5 (%10) - Yazar 6 (%10) Araştırma - Veri Analizi- Doğrulama Yazar-1 (%70) - Yazar-2 (%5) - Yazar 3 (%5) - Yazar 4 (%10) - Yazar 5 (%5) Yazar 6 (%5) Makalenin Yazımı Yazar-1 (%75) - Yazar-2 (%5) - Yazar 3 (%5) - Yazar 4 (%5) - Yazar 5 (%5) - Yazar 6 (%5) Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi Yazar-1 (%75) - Yazar-2 (%5) - Yazar 3 (%5) - Yazar 4 (%5) - Yazar 5 (%5) - Yazar 6 (%5)
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Socio-cultural Context of Solid Waste Collection in Gaziantep

Yücel Karadaş | 0000-0003-4035-480X | karadas@gantep.edu.tr

Gaziantep University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy,
Gaziantep, Türkiye

 <https://ror.org/020vvc407>

Tolga Yücel | 0009-0009-3831-0171 | tyucel@wwf.org.tr

World Wide Fund for Nature Plastic Project Manager;
Asmalı Mescit, İstiklal Cad. No: 136, 34430 Beyoğlu/İstanbul, Türkiye

Togay Tanyolaç | 0009-0002-6948-7761 | ttanyolac@wwf.org.tr

World Wide Fund for Nature Plastic Project Senior Specialist;
Asmalı Mescit, İstiklal Cad. No: 136, 34430 Beyoğlu/İstanbul, Türkiye

Hülya Öztaş | 0009-0003-4408-5704 | hulyatsdmr@gmail.com

Care for Humanity Senior Human Resources Specialist;
Pancarlı, 58020 Nolu Sok. No. 13, 27060 Şehitkamil/Gaziantep, Türkiye

Onur Solak | 0009-0008-0216-8209 | osolak@wwf.org.tr

Nature Plastic Project Senior Specialist;
Asmalı Mescit, İstiklal Cad. No: 136, 34430 Beyoğlu/İstanbul, Türkiye

Harun Yaman | 0009-0008-4225-3838 | hyaman@wwwf.org.tr

Nature Plastic Project Senior Specialist;
Asmalı Mescit, İstiklal Cad. No: 136, 34430 Beyoğlu/İstanbul, Türkiye

Abstract

The recycling and solid waste sector in Gaziantep has a multi-actor structure. Considering that the most significant cost factor in the recycling process of solid waste is the collection of waste from the source, it is evident that the most important actors in the sector are the waste collectors. When compared to other cities, the profile of collectors in Gaziantep shows similarities and differences. Collectors generally consist of Syrian migrants, particularly including groups such as the Abdals, members of desert tribes, and those who migrated from rural areas of Syria. This sector, which mostly operates informally, is further characterized by the social profiles of the collectors. These groups, who were on the margins of the social system in Syria, remained outside the standard functioning of areas such as education, economy, and politics due to their nomadic lifestyle. Engaged in similar work in Syria, these communities have brought their centuries-old nomadic traditions and independent way of life to Gaziantep. These characteristics have increased their potential for informality, leading

them to prefer solid waste collection. This situation complicates the process of establishing professional standards for both local governments and NGOs that focus on the living and working conditions of this community. Efforts to register solid waste collectors and develop professional standards create tensions with the informality rooted in these groups' cultural traditions. Therefore, the working model to be proposed for this group should be based on a hybrid approach that incorporates both formal registration and freelance work.

Keywords

Solid Waste, Recycling, Informality, Gender of Collecting, Syrian Migrants

Citation

Karadaş, Yücel at al. "Socio-Cultural Context of Solid Waste Collection in Gaziantep". *Journal of Sociological Context* 6/1 (April 2025), 97-124.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.5>

Article Information

Date of Submission	17.10.2024
Date of Acceptance	26.03.2025
Date of Publication	15.04.2025
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	Ethical approval was obtained with the decision of the Gaziantep University Human Ethics Committee dated 07.06.2024 and numbered 19.
Similarity Check	Done - Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Funding	This study was supported within the scope of the European Union Recycling Project.
Author Contributions	<p>Conceptualization Author-1 (%75) - Author-2 (%5) - Author-3 (%5) - Author-4 (%5) - Author-5 (%5) - Author-6 (%5)</p> <p>Data Curation Author-1 (%65) - Author-2 (%5) - Author-3 (%5) - Author-4 (%5) - Author-5 (%10) - Author-6 (%10)</p> <p>Investigation - Analysis - Validation Author-1 (%70) - Author-2 (%5) - Author-3 (%5) - Author-4 (%10) - Author-5 (%5) - Author-6 (%5)</p> <p>Writing Author-1 (%75) - Author-2 (%5) - Author-3 (%5) - Author-4 (%5) - Author-5 (%5) - Author-6 (%5)</p> <p>Writing - Review & Editing Author-1 (%75) - Author-2 (%5) - Author-3 (%5) - Author-4 (%5) - Author-5 (%5) - Author-6 (%5)</p>
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Türkiye’de son on yılda gelişen sanayi ve buna paralel olarak değişen tüketim alışkanlıkları, yeni ve verimli bir sektör olarak katı atık ve geri dönüşüm sektörünün doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bu sektör, atık hale gelmiş mamul tüketim maddeleri veya bu maddelerin içine konduğu kapların, kartonların, şişelerin vb. toplanması ve bazı endüstriyel süreçlerle geri dönüştürülmesine odaklanılan bir sektördür. Gittikçe büyüyen bu sektör çok farklı aktörleri içinde barındırmaktadır. Türkiye özelinde söylenecek olursa katı atık toplayıcıları, toplayıcıların getirdiği malzemenin biriktirilip ayrıştırıldığı depolar, ilçe belediyeleri, onlar tarafından yetkilendirilmiş firmalar, İl Çevre ve Şehircilik Müdürlükleri, geri dönüşüm yapan fabrikalar, her bir aktörün örgütlü olduğu STK’lar bu sektörün aktörleri olarak sayılabilir. Sektördeki en önemli maliyet unsuru toplama işi olduğundan, aktörler arasında önem olarak, sokak sokak gezip malzeme toplayan toplayıcılar ön plana çıkmaktadır.

Kendiliğinden, şehir dinamiklerinin mevcut yapısı bağlamında gelişen bu sektörün şehirden şehire benzeşen ve farklılaşan bir yapısı olduğu söylenebilir. Kapitalist formel ilişkilerin geliştiği şehirlerde kayıtlı firmalar sektörü domine ederken aile işletmelerinin, kayıt dışılığın yüksek olduğu şehirlerde ise depoların ve kayıt dışı çalışan toplayıcıların baskın olduğu söylenebilir. Dış göçmenlerin yoğunlaştığı şehirlerde toplayıcılar çoğunlukla bu grup mensupları olurken bunların olmadığı durumlarda iç göçmenler veya şehir sosyal sisteminin kenarında duran ‘öteki’ler ön plana çıkabilir. Göç ve kayıt dışılık arasında benzer bir ilişki hamallık sektörü için de geçerlidir. 2008 yılında yayınlanan bir çalışma, kayıt dışı çalışmanın yoğun olduğu hamallık sektöründe çoğunlukla iç göçmenlerin çalıştığına yönelik vurgu vardır¹. Makale vurgusunun iç göçmenlere yönelik olması şaşırtıcı değildir; çünkü o dönemde Suriyeli göçü henüz söz konusu değildi. Daha önce iç göçmen veya şehir ötekisi olanların yaptığı toplayıcılık, dış göçmenlerin gelişiyse bunların toplayıcı olduğu, eski toplayıcıların ise depo sahibine dönüştüğü bir durum ortaya çıkabilmektedir.

Gaziantep özelinde düşünülürse günümüzde katı atık toplayıcılığı genellikle Suriyeli göçmenlerin yaptığı, Türk vatandaşı olan eski toplayıcıların depo sahibine dönüştüğü bir sektör konumundadır. Kayıt dışılığın, erkek merkezli cinsiyet rejiminin ve aile boyu iş yapmanın baskın olduğu bu sektörde, Suriyeli göçmen toplayıcıların geçmişten getirdikleri kültürel ve sosyal kodları toplama işinde devam ettirdikleri görülmektedir. Suriye’nin çöl veya kırsal bölgelerinden, önemli bir kısmı göçebe yaşam süren bedevi veya göçebe bir hayat sürüp müzisyenlik, kalaycılık gibi mesleklerden geçimini sağlayan, bazılarınca Çingene, Gurbet ya da Roman da denilen Abdal aşiret üyelerinin bu mesleği seçmesinde sosyo-kültürel faktörler göz ardı edilemez. 2006 yılında Abdal topluluklarla aynı kategoride değerlendirilebilecek Çingeneler üzerine yapılan bir araştırma, bu topluluk üyelerinin bilinçli bir şekilde formel sektörlerin dışındaki katı atık toplayıcılığı gibi işlere yöneldiklerini e basi

1 Suat Kolkurk - Zekavet Nuran Oğuz, “Formel ve Enformel Emek Biçimi Olarak Hamallık ve Hamallar: Isparta Örneği”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(2), (2008) 299.

durumlarda da kazançlarının formal sektördekilere nazaran daha yüksek kazanç elde edebildiklerini göstermiştir². Yaşam alışkanlıkları yönünden toplumsal sistemin dışında- kenarında yaşamaya alışmış bu topluluk mensupları, kendi yaşam biçimlerini değiştirmeden icra edebilecekleri, bağımsız çalışabilecekleri bir sektör olduğu için katı atık toplayıcılığı tercih etmişlerdir. Yani bu sektörde çalışma bir mağduriyet ya da dışlanmadan kaynaklanmaz; bilakis sosyo-kültürel dinamikler tarafından etkilenen bir tercihtir. Kadınların ve çocukların yoğun bir şekilde sektör içinde bulunmalarına rağmen görünürlükte erkeğin ön planda olması, bu kültürel bağlam nedeniyledir. Suriye'den getirilen cinsiyetçi kültür, çalışma sürecinin dinamiklerini de belirlemiştir.

1. Literatür Tartışması

Katı atıkların geri dönüşümü, günümüz çevre meselelerinin öncelikli konularından biridir. Bu olgu, bir yandan yeni mal üretirken doğal ham kaynakların kullanımını dengelemekte hem de çevreye zararlı olabilecek işlenmiş atıkların yeniden üretime kazandırılmasıyla çevre kirliliği önlenmektedir. Modern ve şehirli hayatın yaygınlaşması işlemden geçen atıkların genel insani atık oranındaki payını arttırmasıyla geri dönüşüm uygulamaları kentsel hayatın, üretim ve tüketim süreçlerinin vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. Katı atıkları toplama ve geri dönüşüm sağlayan fabrikalarına taşınmasında ana aktör belediyeler olsa da katı atık toplama firmaları, toplayıcılar, dağıtıcılar gibi birçok aktörü içinde barındırmaktadır. Türkiye gibi bir ülkede geri dönüşüm sektörünün aktörlerinin skalası genişlemektedir. Bu skalada yer alan aktörler, aktörlerin birbirleriyle ilişkileri, bunların sosyal ve kültürel boyutları, kullanılan araç ve teknolojilerin şekilleri şehirden şehre ve tarihsel zaman içinde değişebilmektedir. Bu aktörler arası ilişki ve sosyo-kültürel boyutlardaki çeşitlilik, sektörün formal-kayıtlılık düzeyini ve verimliliği, sektörde çalışan her birinin kazanç düzeyini etkilemektedir. Aynı zamanda herhangi bir şehirde insan atıklarıyla ilgili varolan geleneksel-dini alışkanlıklar da katı atık toplama verimini etkileyebilmektedir. Örneğin ekmek, gıda, meyve-sebze artıklarının çöp konteynırları yerine hayvanlara yem veya gübre olarak tüketici tarafından ayrılması verimliliği etkileyebilen bir süreçtir.

Gaziantep özelinde düşünüldüğünde geri dönüşümün ilk halkasını geri dönüştürülebilir atıkları toplayan toplayıcılar oluşturur. İkinci halka katı atıkların ilk toplandığı depolardır. Bazı durumlarda depolar birden çok halkayı oluşturur. Yani bir depoda toplanan atıklar, daha büyüğüne ve ondan da daha büyük bir depoya satılmaktadır. Depolarda gündelik ücret karşılığı istihdam edilen ayrıştırıcılar, el ya da basit aletlerle gelen atıkları cinslerine göre ayrıştırırlar. Toplayıcı ile ana toplama merkezleri arasında dolayım arttıkça maliyet ve birim başına verim düşebilmektedir. GATEM'de ve sanayi bölgelerinde bulunan büyük toplama merkezleri genellikle depolarda toplanan atıkların gönderildiği ana odaklardır, ama

2 Suat Kolukırık, "Sosyolojik Perspektiften Türk(ıye) Çingenerleri: İzmir Çingenerleri Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 3/1 (2006), 12-14.

üretim mekanlarına yakın yerde toplayıcılık yapan toplayıcılar, mallarını doğrudan işlem yapan fabrikalara da satabilmektedir. Aynı şekilde bazı durumlarda depo sahipleri de işlem yapan fabrikaya mal satabilmektedir. Depo ve depo sahibi olgusu Gaziantep'ten başka Antalya, Ankara ve Niğde'de gibi illerde de bulunmaktadır ve bu illerde de Gaziantep'te sahip oldukları işlemlere sahiplerdir³. Hatta Antalya'da ardiye denen depoların sahibi olan ardiyeciler ile toplayıcılar arasındaki bağlantı Gaziantep'e benzerdir. Toplayıcılar depoya bağlı olarak çalışırken çoğu zaman depo sahibi ile toplayıcı arasındaki fark belirsizleşmektedir. "Ardiye sahibi olarak tanımlanan kesim ise, kendileri atık toplama sürecinde yer almayan, buna karşılık toplanan atıkları geri dönüşüm işçilerinden satın alanlardan oluşmaktadır. Bunlar çoğunlukla kendi hesaplarına çalışmaktadırlar ve geri dönüşüm işçilerine kalacak yer sağlamaktadırlar. Ancak, sosyolojik ortaklıklar, ilk bakışta bir ardiyedekiler arasından kimlerin ardiye sahibi, kimlerin ise işçi olduğunu ayırt etmek neredeyse olanaksızlaşmaktadır. Diğer yandan, ardiye sahiplerinin tamamı, daha önce kendileri de toplama işinde çalışmış kimselerden meydana gelmektedir. Bu iki kesim, aşağıda görüleceği üzere beraber hareket ediyor ve örgütlenmektedir"⁴. Niğde'de de toplayıcıların depo sahibine bağlı olarak çalıştığı ve her bir depo sahibine bağlı olarak çalışan 100 civarında toplayıcı olduğu, 2012 yılındaki bir saha araştırma raporunda belirtilmiştir⁵.

Bu silsilenin dışında, ilçe belediyelerinin anlaşmalı olduğu firmalar, belediyenin katı atık toplama merkezlerinde atıkları ayrıştırır ve geri dönüştürülebilir olanları kullanır. Şahinbey Belediyesi, çoğunlukla market önlerinde geri dönüşen malzemeler için ayrı biriktirme alanları oluşturmuştur. Anlaşmalı olunan firma ya da belediye görevlileri bu toplama yerlerinden katı atıkları alır.

Katı atıkları yerleşim birimlerinden toplanma işi ülkeden ülkeye ve şehirden şehire değişmektedir. Katı atıkların geri dönüşümünde toplam maliyet içinde en büyük masraf kalemi, bunların yerleşim birimlerinden toplanıp toplama merkezine taşınması üzerinedir. Bir kaynak, söz konusu gider kalemini toplam giderin %80'i olduğunu belirtir⁶. İster kaynağında ayrıştırılmış atıkların yetkili firmalar tarafından toplanması olsun, ister bağımsız çalışan toplayıcıların toplaması olsun, bu maliyet değişmez. Dolayısıyla, bağımsız çalışan toplayıcıların verimliliğine odaklanan bu saha araştırması, söz konusu maliyetin düşürülmesi hakkında da fikir üretebilir. Bu konuda uluslararası literatür, genellikle Batılı ülkelerde yerleşim birimleri ve kaynakta ayrıştırılan, belediyeler veya firmalar tarafından ayrıştırılmış

3 Vahide Bilir, "Çöp İşçileri ve Ankara'da Yaşananlar", *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* (2006) 13; Çiğdem Demircan - Kutlu Dane, "Geri Dönüşüm İşçilerinin Örgütlenme Deneyimleri: Antalya Örneği" *Türk İş Dergisi* 396 (2012), 12; Kamer Çırak - Zafer Demirtaş, "Çöp Toplayıcılığı ve Hurdacılığın Niğde'de ve Niğde'den Örgütlenişi", *VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı* (Muğla Sıtkı Koçman Üniv. Yayını, 2013), 91-100.

4 Demircan - Dane, "Geri Dönüşüm İşçilerinin Örgütlenme Deneyimleri: Antalya Örneği", 8-9.

5 Çırak - Demirtaş, "Çöp Toplayıcılığı ve Hurdacılığın Niğde'de ve Niğde'den Örgütlenişi", 94.

6 Jeroen Belien vd., "Municipal Solid Waste Collection and Management Problems: A Literature Review" *Transportation Science* 48/1 (2014), 78.

halde toplama araçlarıyla toplanan katı atık toplama sürecine odaklanılmıştır⁷. Bu yayınlar çoğunlukla katı atık toplamanın verimliliğini arttırmak için akılcı rotalar bulma, araçları daha efektif kullanmak için kapasite ve harcanan enerjiyi hesaplama gibi teknik meselelere odaklanılmıştır. Söz konusu yayınlar, özellikle önerdikleri akılcı rotalar oluşturma, bu rotaları oluştururken Coğrafi Bilgi Sistemleri gibi programları kullanma konusunda Türkiye ve Gaziantep'te özel kişiler tarafından yürütülen toplama işini daha akılcı hale getirme konusunda bir model oluşturabilir. Ancak bu yayınlarda genellikle sektördeki aktörlerin ve sektörün organizasyonunun sosyolojik bağlamı konu edilmemiştir.

Türkiye'de bazı istisnalar⁸ dışında yayınlarda, katı toplayıcısı özel kişilere yönelik bir yoğunlaşma vardır⁹. Toplayıcıların ve toplama sürecinin sosyal bağlamlarını da konu eden bu yayınlarda ana aktör, genellikle toplayıcıdır. Bu da mantıklıdır, nitekim katı atıkların yerinden ayrıştırılmadığı Türkiye'de toplayıcılar uzun bir süre özel kişiler olmuştur. Ancak Türkiye'de tüketim alışkanlıklarının değişmesi, sanayileşme ve şehirleşmenin artması, katı atık sektöründeki kazanç düzeyini yükseltmiş ve yerel yönetimlerle anlaşmalı firmaların aktör haline gelmelerini sağlamıştır.

Katı atıkların özel kişilerle başlayan toplanma süreci zaman içinde toplama sektörünün karakterini belirlemiş ve geçmişten bugüne Türkiye ve Gaziantep'te, benzer sosyo-kültürel kodlara sahip kişilerin tercih ettiği, standartlaşma kapasitesi düşük ve bir ölçüye kadar kayıt dışı bir çalışma biçimi olarak var olagelmıştır. Sektörü tercih edenler ya formel çalışma biçimlerine sırt çeviren kültürel kodlara sahip kişiler, ya iş kazaları nedeniyle formel çalışmanın dışında kalanlardan, ya da bir şehire iç göçle geldiği için şehir hayatına tutunurken en dipten başlayan iç-dış göçmenler ile kayıt dışı göçmenlerden oluşmuştur. Sosyo-kültürel anlamda sektörü tercih eden ve şehrin yerli ahaliyi sayılabilecek Abdallar-Romanlar dışında şehrin yerli-asli nüfusunun nadiren bu mesleği tercih ettiği söylenebilir. Türk vatan-daşı toplayıcılar üzerinde yapılan çalışmalarda bu kitlenin çoğunlukla şehre gelen kırsal iç göçmenlerden oluştuğu görülmektedir¹⁰. ILO ve AGED raporlarında Suriyeli toplayıcılara da vurgu vardır¹¹. 2022'de İstanbul Üzerine yapılan bir araştırmanın yayınında, mevcut toplayıcı profilinin Kürtler ve Suriyelilerden oluştuğu, ama sektöre yeni giren Afgan göçmenlerin bir rekabet ve çekişme unsuru yarattığından bahsedilmiştir¹². Ancak bunların Suriye'deki sosyo-kültürel profilleri ve bu profillerin Gaziantep'te katı atık toplamaya yönel-

7 Belien vd., "Municipal Solid Waste Collection and Management Problems: A Literature Review." *Transportation Science* 48/1 (2014), 89

8 Mert Kolkusaoğlu vd., "Katı Atık Toplama Sıklığının Toplama-Taşıma Maliyetine Etkisi", *Artibilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 1/1 (2018), 46-56.

9 AGED. *Sokak Toplayıcıları Sosyo-Ekonomik Araştırma Raporu*. haz. M. Şeker - F.N. Tanyeri (2022).

10 AGED. *Sokak Toplayıcıları Sosyo-Ekonomik Araştırma Raporu*, 17

11 ILO. *Reducing Waste Towards a Just Transition: Work, Labour, and Value in the Informal Recycling Chain Evidence from Adana, Türkiye*, (2023), 19.

12 Mim Sertaç Tümtaş "Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü: Zorunlu Göç mü 'İstila' mı?", *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 21/1 (2022), 338-353.

melerine etkisine değinilmemiştir. Ayrıca Gaziantep'te sektörde önemli bir sayıda olan yerli ve Suriyeli abdallara ya da Suriye'nin Homs kırsalındaki çöl bölgesinden göç etmiş Bedevi aşiret üyelerine dair vurgular da yoktur. Gaziantep'te Suriyeli profiliyle ilgili yapılabilecek bir çıkarım, toplayıcılarla ilgili bilgi de verebilir. Nitekim Gaziantep'te Suriyeliler üzerine yapılan bir araştırma, bu kitlenin azımsanmayacak oranının kırsal kökenli olduğunu ortaya çıkarmıştır¹³. Bu kaynaklarda abdallara dair bilgi olmasa da hem Suriyeli hem de Türk vatandaşları abdalların müzisyenlik, dilencilik, kalaycılık gibi informal sektörlerde çalışmaları¹⁴ katı atık sektörüne geçişleri hakkında fikir verebilir. Ya da Suriye'deyken aynı şekilde toplumsal sistem dışında-kenarında yaşayıp buna uygun işler çalışan bedevi aşiret üyelerinin alışkanlıklarını Gaziantep'e taşımalarına dair veriler, bu araştırmadaki derinlemesine görüşmelerden çıkmıştır.

Tabi ki katı atık toplayıcılığı yapsın-yapmasın Suriyelilerin kayıt dışı çalışmasının sahip oldukları Geçici Koruma statüsünden kaynaklanan sistemsel sebepleri vardır. Bu statünün çalışma izinleri, bir işyerinde ne kadar Suriyelinin çalışabileceğine dair mevzuat ve vatandaşlığa geçişle ilgili yarattığı sorunlar da Suriyeli göçmenleri kayıt dışı çalışmaya zorlamaktadır. Örneğin her bir çalışmaya başlangıçta çalışma izninin tekrardan alınması zorunluluğu, bu izne başvurunun işveren tarafından yapılması veya bir işyerinde toplam çalışan sayısının ancak %20'sinin geçici koruma statüsündeki çalışanlardan olabileceği mecburiyeti, bu sayıdan fazla olan Suriyeli çalışanların kayıt dışı kalmalarına sebep olmaktadır.¹⁵

İnsanlık tarihinin gördüğü en verimli çalışma biçimi olan standartlaşmış bir üretim sistemine sahip olan Fordist çalışma biçimleri, Gaziantep'teki katı atık toplayıcıları için uygun olmayabilir. Nitekim bu sektörü tercih edenlerin önemli bir kısmı, değişik sebeplerle standart çalışmayı red eden kişilerden oluşur. Yani bu sektörün hem ülkemizde hem de Gaziantep'te gelişimi, özel kişilerin bağımsız çalışma tercihlerini de içerir. Bu bağlamda, bazı istisnalar hariç¹⁶ sektörü tercih edenlerle ilgili yapılan akademik yayınlar bu tercih durumunu görmezlikten gelip, söz konusu kişilerin yaşamına odaklanarak onlardan bir mağduriyet anlatısı üretmeye çalışılır. Örneğin Özsoy'un yazdıkları böyle bir anlatının ürünüdür: "Atık toplayıcıları, yaptıkları işin düşük geliri, sağlıksız ve sosyal güvenceden yoksun koşulları, çöple uğraşmanın toplumsal olarak pislikle ilişkilendirilmesi gibi nedenlerle top-

13 Mehmet N. Gültekin vd., *Gaziantep'te Suriyeliler*. (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları, 2018), 66

14 Mustafa Çağlayandereli vd., "Romanların Maruz Kaldığı Dışlanma ve Ayrımcılığa İlişkin Bir Değerlendirme", *Social Science Development Journal* 9/45 (2024), 64

15 Ali Kemal Nurdoğan – Mustafa Öztürk, "Geçici Koruma Statüsü ile Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Vatanadaşlık Hakkı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* 23/3 (2018), 1163-1172; Dikran M. Zenginkuzucu, "Türkiye'de Geçici Koruma Rejiminin Uluslararası Ölçütler Çerçevesinde Bir Değerlendirmesi", *Türkiye'de İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi* 1 (2018), 37-62.

16 Demircan ve Dane (2012: 12) tarafından Antalya üzerine yapılan araştırmada toplayıcıların günde 3 kere sefere çıktıklarını ve gelirlerinin azımsanmayacak derecede yüksek olduğu belirtilmiştir. Çırak ve Demirtaş (2013: 94) yaptıkları çalışmada Niğde'de de toplayıcılıktan gelen gelirin yüksekliği nedeniyle farklı meslek gruplarından kişilerin bu işe yöneldikleri belirtilmiştir.

lumsal dışlanmışlığı en fazla yaşayan iş kollarından birinin üyeleridir”¹⁷. Yakın tarihli başka bir makalede katı atık toplayıcılığının yoksulluğun yeniden üretildiği, geliri düşük, mesleği icra edenlerin kötü yaşam koşullarına sahip bireyler olduğu ifade edilmiştir¹⁸. Sakarya'daki toplayıcılar üzerine yapılan yakın tarihli diğer bir çalışmada Suriyeli göçmenlerini de içeren bu meslek grubunu yoksulluk, dışlanmışlık e mağduriyet temaları bağlamında işlemiştir¹⁹. Oysa ki akademisyenin gözünde “kötü yaşam koşulu” diye tabir edilen şey maddi gelir yokluğundan değil, “kültürel sermaye” yokluğundan da kaynaklanabilir. Yani kuşaktan kuşağa aktarılan bazı kültürel alışkanlıklar, akademisyenin gözünde “kötü yaşam koşulu” olarak görülebilir.

2. Yöntem

Saha araştırması çoklu araştırma desenine göre yapılmıştır. Nitekim rapor hazırlanırken 2 farklı veri setinden faydalanılmıştır. İlk, 32 kapalı uçlu sorudan oluşan anket formu, tesadüfi örnekleme belirlenmiş 150 katı atık toplayıcısına uygulanmış, elde edilen veriler uygun istatistikî yöntemlerle analiz edilip yorumlanmıştır. Anket uygulayıcılarının bu konuda özel bir tercihi olmasa da, anket uygulananların çoğunluğu Suriyeli katı atık toplayıcılarından oluşmuştur. Anketler WWF ekibi tarafından katılımcılarla yüz yüze yapılmıştır. Sürekli hareket halinde olan bir kitleye bu kadar sayıda anket uygulayabilmek, WWF'nin saha ekibinin başarısıdır. Ayrıca 3 farklı grupla derinlemesine odak grup görüşmesi de yapılmıştır. Bunlardan ilki WWF Gaziantep ofisinde 8 tane Suriyeli toplayıcıyla; ikincisi katı atık toplayıcılarından mal alımının olduğu bir depoda depo sahibi ve ayırıştırıcılarla; en son katı atık sektöründe çalışan 4 çevre mühendisi ile İl Çevre Müdürlüğü'nde yapılmıştır. Bunun yanında katı atık toplayıcılarının kayıt altına alındığı Gaziantep Çevreciler Geri Dönüşümcüler Derneği (GAZİ-ÇED) Başkanı ile de Dernek binasında bir derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kayıt dışı çalışan bir Türk vatandaşıyla da derinlemesine görüşme yapılmıştır. Saha uygulamaları 15 Haziran - 1 Ağustos 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş, anket verileri ile derinlemesine mülakat sonuçları bir arada değerlendirilerek Gaziantep'teki katı atık toplayıcılarının sosyo-kültürel bağlamı analiz edilmeye çalışılmıştır.

17 Duygu Özsoy, “Yeni Kent Yoksulluğu, Atık Toplayıcılığı ve Temsil Sorunsalı: Katık Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 43 (2012), 106.

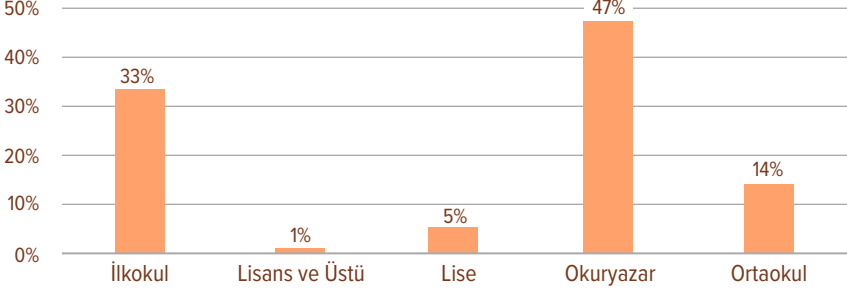
18 Emin Boyacı - Gönül Demez, “Atık Toplayan Bireylerin Yoksulluk Deneyimleri”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 65, (2024), 73-89.

19 Gülbaşak Diktaş Yerli - Yasin Erdiç Çelik, “Kent Yoksulluğu Bağlamında Atık Toplayıcılar”, *Turkish Studies* 18(3) (2023), 1003-1028.

3. Bulgular

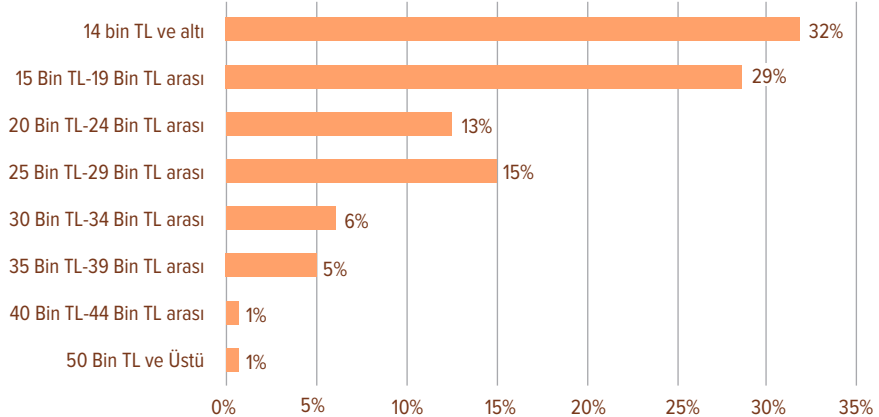
3.1. Demografik Özellikler, Gelir, Çalışma Biçimleri

Tablo 1: Katılımcıların Eğitim Durumu

Katılımcıların %80'e yakını ilkokul ve altı eğitim düzeyine sahiptir. Ayrıca anketler çoğunlukla Suriyelilere uygulandığından okuma yazmanın çoğunlukla Arapça olduğu tahmin edilebilir. Anketörler, anketleri uygularken daha önce tahmin edilmediğinden şık olarak cevap kategorilerine eklenmeyen "okuma yazma bilmiyor" seçeneğinin de yaygın olduğunu ifade etmişlerdir. Yani okuryazar olarak belirtilenlerin önemli bir kısmının Türkçe veya Arapça okuma yazma bilmedikleri bir gerçektir. Ortaokul ve lise mezunu oranı %20'ye yakın; lisans veya üstü mezuniyet cevabı veren kişi sayısı birdir. Dolayısıyla katılımcıların eğitim durumu, Türk vatandaşları veya Suriyelilerin standart ortalamalarından oldukça düşüktür.

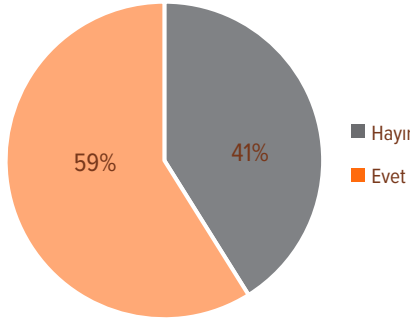
Tablo 2: Katı Atık Toplama İşinden Aylık Tahmini Gelir

Katılımcıların %60'ı gelirinin 20 bin TL'nin altında olduğunu belirtirken, bunların neredeyse yarısı gelirinin 14 bin TL ve altı olduğunu ifade etmiştir. %13'ü 20-24 bin TL arasında, %15'i ise 25-30 bin TL arasında gelir elde ettiğini belirtmiştir. Bu verilere bakıldığında, katılımcıların çoğunun gelirinin mevcut asgari ücretin altında olduğu görülmektedir. Bu gelir durumu, kişilerin zor yaşam koşullarına sahip olduklarının bir göstergesi

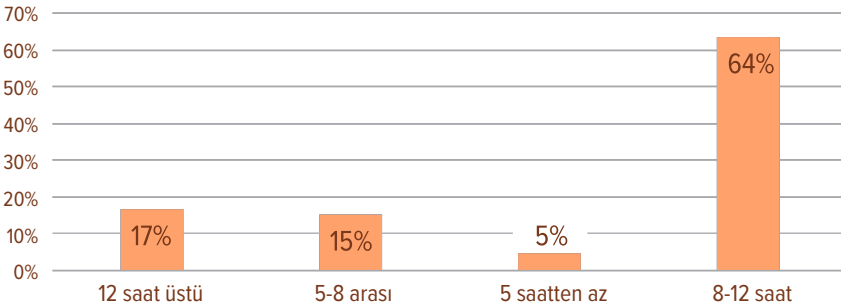
olarak yorumlanabilir. Ancak derinlemesine yapılan mülakatlarda, katılımcıların gelirle ilgili verdikleri tutarsız cevaplar ve Gazi-Çed başkanının gelir beyanları, bu gelir tablosunun daha dikkatlice incelenmesini gerektirmektedir. Mülakatlarda sorulan daha detaylı sorular, katılımcıların günlük gelirinin yaklaşık 1000-1250 TL arasında olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumda, çoğunluğun aylık gelirinin tahminen 20 bin ile 30 bin TL arasında olduğu söylenebilir. Ancak, anket sırasında katılımcılara verilen 150 TL'lik hediye çekinin anlamının, düşük gelirden mi yoksa kültürel faktörlerden mi kaynaklandığı net olarak anlaşılmamaktadır.

Tablo 3: Atık Toplama İşinde Firma Bağlantılı Resmi, Maaşlı Çalışma İsteği

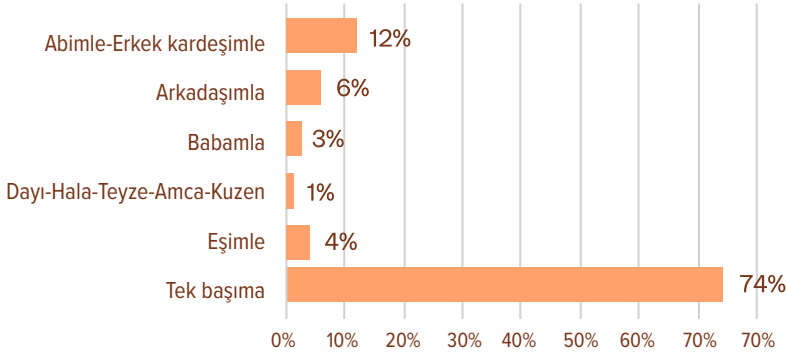
Anket katılanların yarısından çoğu bir firmaya bağlı biçimde standart bir çalışma düzenine karşı çıkarken azımsanmayacak bir oran böyle bir çalışmayı istemektedir. Bu veri, derinlemesine mülakat verileriyle eşleştirildiğinde, bir firmaya bağlı olmadan, bağımsız çalışma isteğinin önemini açığa çıkarmaktadır. Bağımsız çalışma, aylık ücret karşılığı değil de yevmiye usulüyle yürümesi, çalışma saatleri konusundaki esneklik ve hesap vermek zorunda olunmayan- aynı zamanda emir alınmayan bir patronun yokluğu ve özgür bir çalışma süreci nedeniyle tercih edilmektedir. Ancak firma altında çalışmak isteyen öteki yarı- oran da çok önemlidir. Bu oran, belli bir düzeye kadar standartlaştırılmış bir iş düzeninin katı atık toplayıcılığı sektöründe hayata geçirilmesinin zeminini oluşturabilir.

Tablo 4: Katı Atık Toplama İşinde Günlük Harcanan Zaman (Mal Teslimatı, Ayıklama ve Toplama Dahil)

İş sürecinin bütün boyutları dahil edildiğinde günlük çalışma saati olarak %64'lik bir kesim, 8-12 saat olduğunu belirtmiştir. Yığılmanın bu saat aralığında olması normaldir. Türkiye'de çalışma saatleri aşağı yukarı böyledir. %17'lik kesim ise 12 saat üzeri çalıştığını, dolayısıyla %81'lik kesim 8 saat üzeri çalıştığını ifade etmiştir. Ancak %20'ye yakın kesimin 8 saatten az çalıştığını ifade etmesi, anlamlı bir orandır ve toplayıcının esnek çalışma saatleri konusundaki insiyatiflerini göstermektedir.

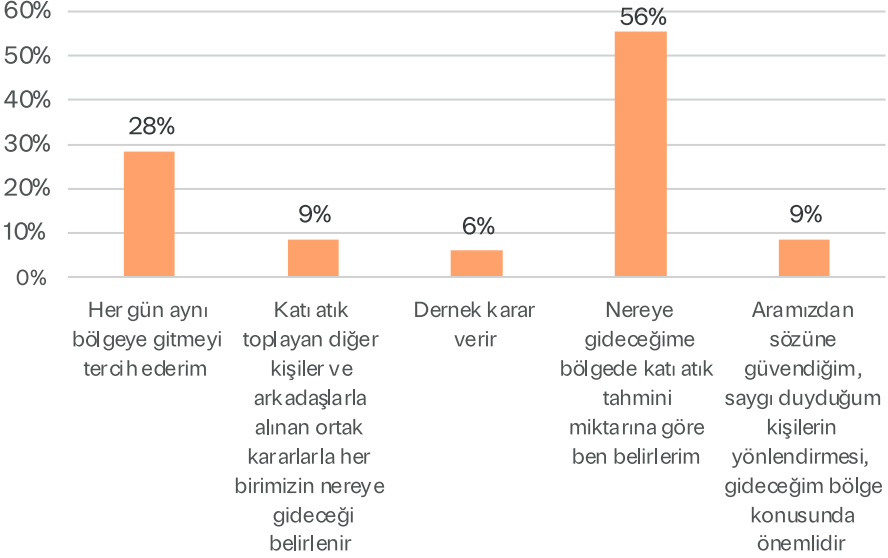
Tablo 5: Katı Atık Toplama İşini Kim ile Birlikte Yaptığı

Katılımcıların büyük çoğunluğu, toplama işine yalnız çıktığını ifade etmiştir. Ancak pratikte çıkılan durumlar ve derinlemesine mülakat cevaplarındaki bazı ayrıntılar bu sonuçla çelişmektedir. Kadınların da çoğunlukla eşleriyle beraber çıktıkları, bazen çocukların da sürece katıldıkları bir durum söz konusudur. Bazen de kadınların daha portatif araçlarla, erkeklerin de nizami araçlarla toplayıcılık yaptıkları ve ürünleri beraber sattıkları da bir gerçektir. Suriyelilerin geleneksel cinsiyet kültüründen hareketle, anketleri cevaplayan erkeklerin toplayıcılığa kadın katılımını gizledikleri görülmektedir. Katı atık toplayıcılığı, kadınların çok fazla katılım gösterdiği ama görünür olmadığı bir sektördür. Kayıtdışılık belki de en çok kadınlar için geçerlidir.

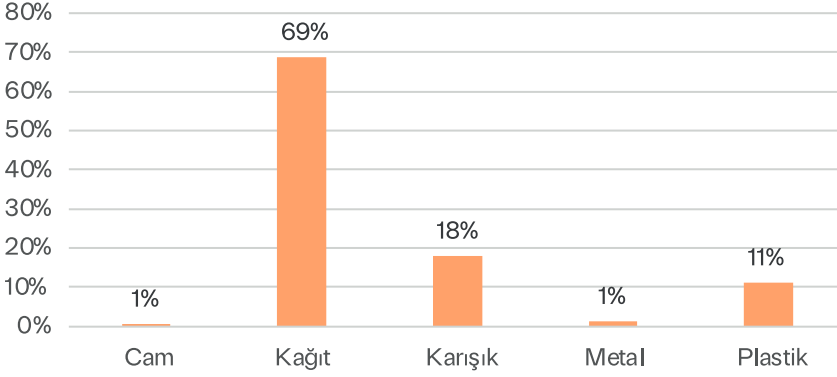
3.2. Atık Toplama Süreci

Tablo 6: Katı Atık Toplamak İçin Bölge Seçim Kriterleri

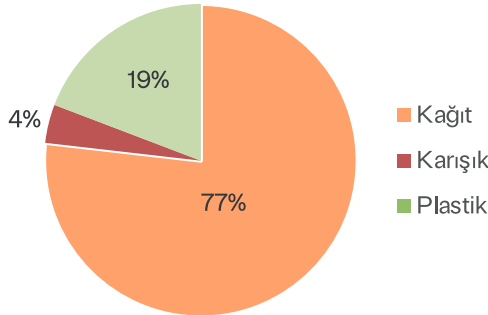
Standart, sektördeki bütün toplayıcıların üzerinde uyuşabilecekleri bir sistem oluşturmanın zor olduğu konulardan biri, toplamaya çıkılacak yerin belirlenmesi durumudur. Katılımcıların yarısından çoğu yaptıkları kişisel tahminler doğrultusunda gidilecek yer belirlenimi yaptıklarını ifade etmişlerdir. 3'te 1'e yakını fazlası ise her gün aynı yere gittiğini belirtmişlerdir. Hem anket sorularında hem de mülakat sonuçlarında aksi iddia edilse de verimli bölgelerin paylaşıldığı ya da bu bölgeler için bir rekabet olduğu düşünülebilir. %6'lık bir kesim Gazi-Çed tarafından verilen karara uydukları, %9'lık bir kesim diğer toplayıcılarla ortak karar verdiklerini, diğer %9'da saygı duyulan kişilerin yönlendirmesiyle günlük toplama bölgesini belirlediklerini belirtmişlerdir. Sürekli aynı yere giden 3'te 1'lik kısmın standartlaşma itkisine sahip oldukları söylenebilse de bu konu, toplayıcılıkta standart bir sistemin oluşumuna engeldir.

Tablo 7: Toplanan Atık Türleri

Katılımcıların %70'i sadece kağıt-karton topladığını belirtmiş, 18'i karışık (plastik, karton vb.) topladığını belirtmiştir. %11 ise sadece plastik topladığını belirtmiştir. Hem ağırlık daha fazla olduğu, hem daha büyük miktarda bulunabildiği için kazancın fazlalığı nedeniyle karton-kağıt toplayıcılığı çok daha fazladır. %18'lik kesim plastik yanında karton da topladığından kağıt-karton toplayıcıların oranı %80'i aşmaktadır. Bu sonuç derinlemesine mülakat sonuçlarıyla da uyusmaktadır. Plastik hem hafifliği nedeniyle toplamadaki zorluğu hem de miktar olarak daha az olması nedeniyle önceliğe sahip olamamaktadır. Plastiğin fiyatı kartondan fazla olsa da kartonun getirisi daha fazladır. Anketlerin yapıldığı Haziran-Temmuz 2024 itibarıyla kağıt- kartonun kilosu 3.5 TL; plastiğin kilosu ise 6, 6.5 TL'dir. Toplayıcıların plastik toplamalarını desteklemek için özel teşvik uygulamalarına ihtiyaç vardır. Ya da atıklar hane ve diğer kaynaklarda tüketiciler tarafından ayrıştırılacak bir sistem uygulanırsa sorun çözülebilir.

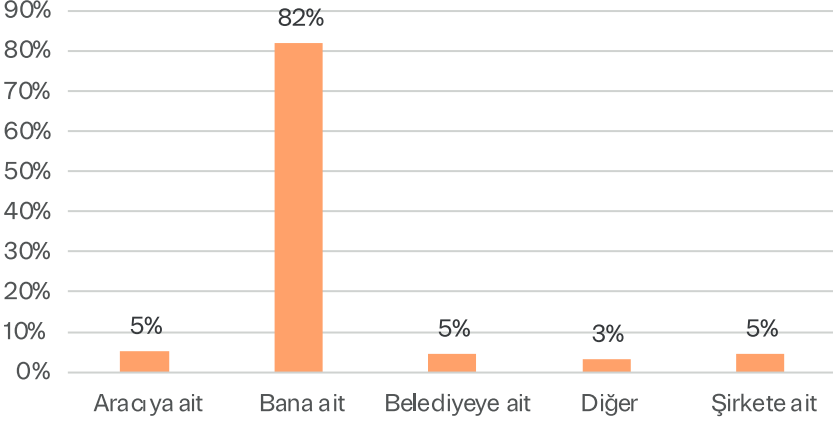
Tablo 8: Katı Atık Toplarken En Sık Karşılaşılan Atık Türü

Toplayıcıların en çok karşılaştığı atık türünün karton-kağıt olması da bu türün daha fazla toplanmasının bir sebebidir. Çoğunlukla plastikle karşılaştığını söyleyenlerin oranı %20'dir.

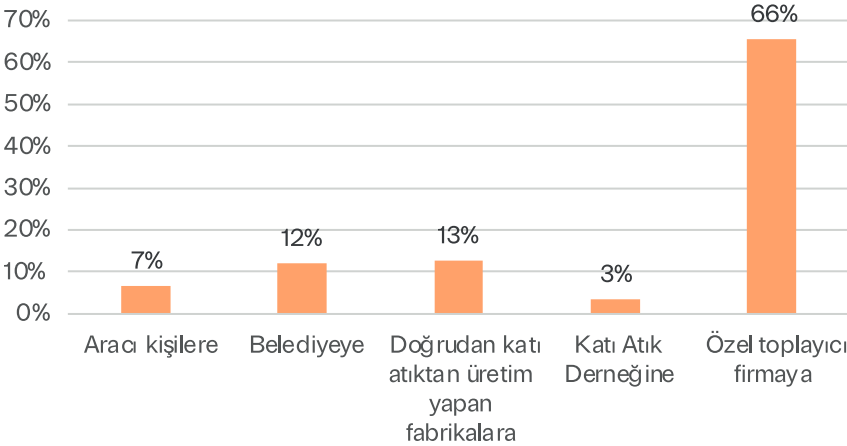
3.3. Mülkiyet, Satış, Borçluluk

Tablo 9: Katı Atık Toplarken Kullanılan Araç Sahibinin Durumu

Katılımcıların büyük çoğunluğu kullandıkları araçların kendilerine ait olduğunu belirtmişlerdir. %20'ye yakın bir kesim ise araçların başkalarına ait olduğunu belirtmiştir. Ek olarak sayıca az da olsa kişiler iki araca sahiptirler. Bir araçla kendileri çıkarken diğer araçta işçi olarak başkası çalışmaktadır. Bunun yanında derneğe kadınların kayıt edildikleri görülebilir. Kayıt olmalarının nedeni aktif çalışmalarını değil araçların kadınların üzerine olmasından kaynaklı olduğu söylenmiştir. Araçlara dair böylesi bir mülkiyet durumu, kişilerin kendi özgür iradeleriyle –bir patrona bağlı olmadan– çalışmak istediklerinin göstergesi olabilir.

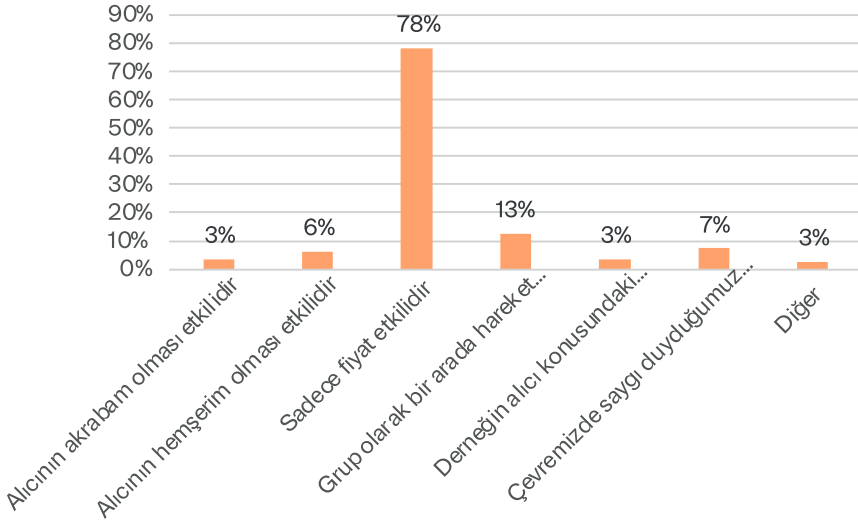
Tablo 10: Toplanan Katı Atıkların Satıldığı Kişi veya Kurum

%66'lık bir oran, atıkları özel depolara sattığını belirtmiştir; %13 gibi bir kitle dönüştürücü fabrikalara; %12 de Belediyeye satmaktadır. Belediyeye sattığını söyleyenler muhteme-

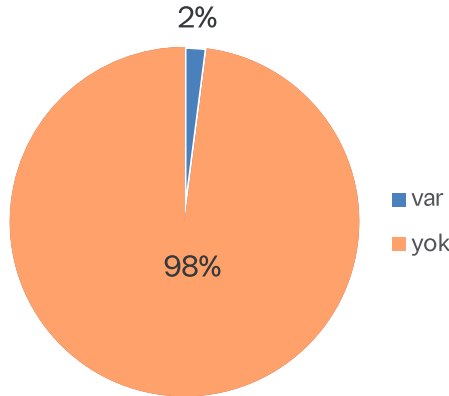
len belediyeyle anlaşmalı yetkili firmaya satmaktadırlar. %3'lük bir kesim Gazi-Çed cevabını vermiştir. Oysa derneğin kendisi alım yapmamaktadır. Burada muhtemelen kastedilen dernek başkanının deposudur. Eğer öyleyse, özel depoların oranı %70'e çıkar. Bu sonuçlar, toplayıcı- depo ilişkisinin gücünü göstermekte, dolayısıyla katı atıkların satın alınmasındaki etkili aktörün şehre yayılmış irili ufaklı depolar olduğu ortaya çıkar. Doğrudan fabrikalara satanlar muhtemelen organize sanayi sitesinde veya oraya yakın mahalle-semtlerde toplama yapıp yakın yerdeki fabrikalara mal satanlardır.

Tablo 11: Toplanan Katı Atıkların Satışında Etkili Olan Faktörler

Katılımcıların özgür irade göstergelerinden biri, atığı satarken hangi faktörlerin devreye girdiğidir. Büyük çoğunluk rasyonel bir şekilde karar vermekte ve tek belirleyicinin fiyat olduğunu belirtmektedirler. Kişiler, irili ufaklı depolar ve alıcılar arasında yüksek fiyatı verebilecek mal satmaktadırlar. Bu konuda onları sınırlayan yasal mecburiyet veya bağımlı oldukları bir firma yoktur. Dolayısıyla bu şekilde kazançlarını da maksimize edebilmektedirler.

Tablo 12: Toplayıcılar Arasında Düzenli Prim Ödenen Sigortalılık Oranı

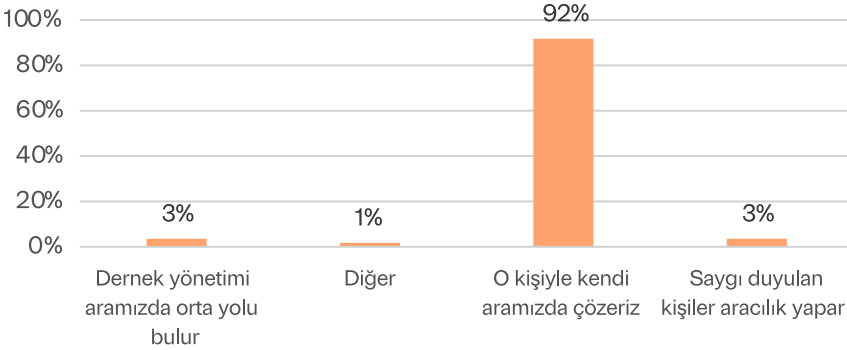

Türkiye'de formel çalışmada sigorta yasal bir zorunluluktur. Katılımcıların tamamı, herhangi bir sigorta kaydının olmadığını belirtmiştir. Bu yüksek oran, sigorta kaydının olmamasının bir mağduriyet durumundan çok özel olarak tercih edildiği fikrini vermektedir.

Gaziantep Çevreciler Geri Dönüştürücüler Derneği toplayıcılara belli standartları uygulamasından ileri gelmektedir. Derinlemesine mülakatlarda katılımcıların belirttiği ruhsat, böylesi bir kayda karşılık gelir. Türk vatandaşları ve geçici koruma statüsüne sahip Suriyeliler, belli prosedürleri yerine getirip uygun araç satın aldıklarında dernek çalışma kaydı için Ankara'ya başvurmakta; süreç yaklaşık 20 günde sonuçlanmaktadır. Dernek kurulup ilk kayıtlar toplandığında, toplanan kayıtların tamamı Büyükşehir Belediyesi'ne iletilmiş ve gerekli güvenlik soruşturması yapılmıştır. Şuan ise güvenlik belgesi olarak adli sicil raporu yeterli görülmektedir. Her yeni kaydın doğrudan polis birimleriyle iletişim kurularak gbt sorulmasına dair bir mekanizma işletilmediği söylenebilir. Sürecin sonucunda toplayıcıların araçları standart bir şekilde giydirilmekte ve her birine bir numara verilmektedir. Bu araç giydirme ve numaralama işlemi, toplayıcılar arasındaki birçok suç durumunun önlenmesine sebep olmuştur. Ayrıca toplayıcıların toplum içindeki güvenliği artmış, dolayısıyla kendileri için daha güvenli ve yasal otoritelerle barışık bir çalışma ortamına sahip olmalarını sağlamıştır.

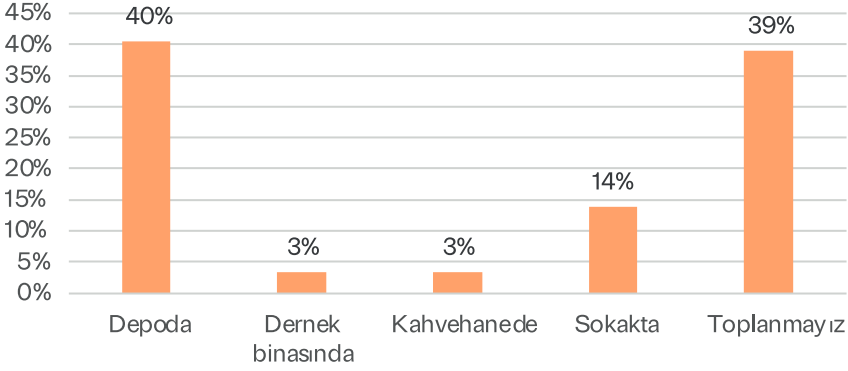
3.4. Sosyal Ağlar

Tablo 13: Katı Atık Toplama İşinde Çatışma Durumunda Çözüm Yöntemleri

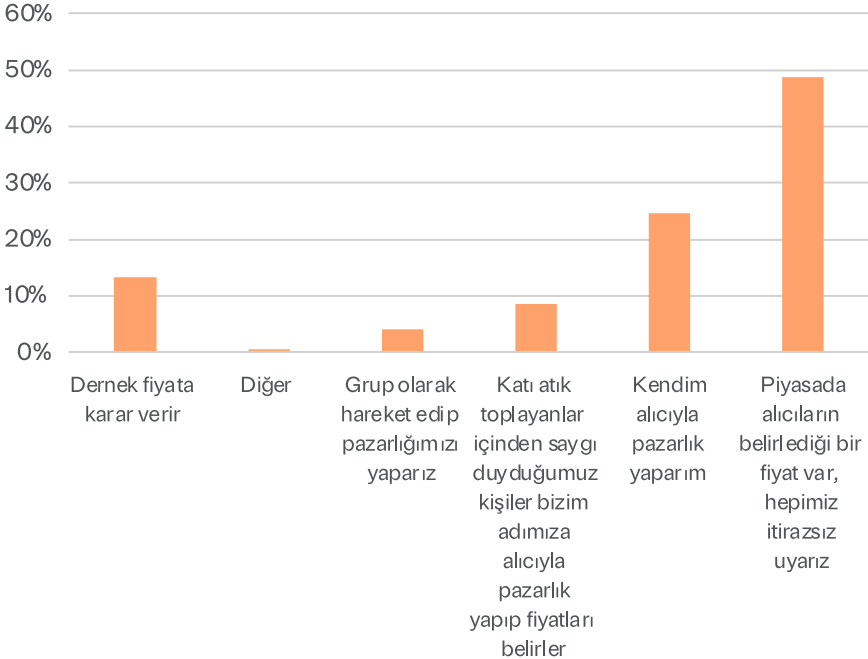
Toplayıcıların hemen hemen tamamı, başka bir toplayıcıyla herhangi bir konuda problem yaşadıklarında kendi aralarında çözdüklerini ifade etmişlerdir. Bu, ortaya çıkan ihtilafları çözecek bir üst merci olan Derneğin meslek grubuna nüfuz edebilme kapasitesinin; bunun yanında yine bir üst merci olarak meslek grubu içindeki ağın zayıflığını gösterir.

Tablo 14: Katı Atık Toplayan Kişilerle Sohbet Edilen Toplanma Mekanları

Grup içi ağın zayıflığının başka bir göstergesi, toplayıcıların meslekle ilgili problemlerini görüşebildikleri, ortak kanaatlere varabildiği grup toplanmalarının olmadığını ifade eden %40'a yakın kesimdir. %40'lık kesim ise mal teslimatı anlarında depoda toplanmaların olduğunu ifade etmişlerdir. Depo toplanmaları meslek ile ilgili ortak kanaatlerin oluştuğu bir fikir alışverişine mekân olsa da, sadece bir arada vakit geçirmeye odaklanılan kahvehane, lokal gibi yerlerin yokluğu, meslek grubunun ortak bir bünye gibi hareket etmesini önleyecek bir kamusal iradenin ortaya çıkmasını engeller.

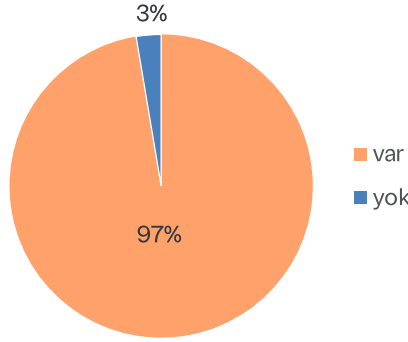
Tablo 15: Katı Atık Satış Fiyatının Belirlenme Kriterleri

Toplanan atığın fiyatının nasıl belirlendiği sorusuna verilen cevaplarda bir standart yoktur. Bu standartsızlık fiyat konusunda farklı faktörlerin devreye girdiğini gösterir. Katılımcıların %48'i alıcıların belirlediği fiyata mal sattığını söylerken %25 gibi azımsanmayacak bir oran pazarlık yaptığını; %13 ise Gazi-Çed'in belirlediği fiyata mal sattığını belirtmiştir. Burada Gazi-Çed derken kendisi de depo sahibi olan Dernek başkanının belirlediği alım fiyatı kastedilmiş olmalıdır. %48'lik kesimin fiyat belirleniminde insiyatif sahibi olmadığını düşünmesi ve soruya verilen öteki yanıtlardaki çeşitlilik, yukarıda değinilen grup iradesinin zayıflığını gösterir. Meslek üyeleri, ortak bir fiyat konusunda baskı oluşturabilecek bir ortak irade eksikliği içindedirler.

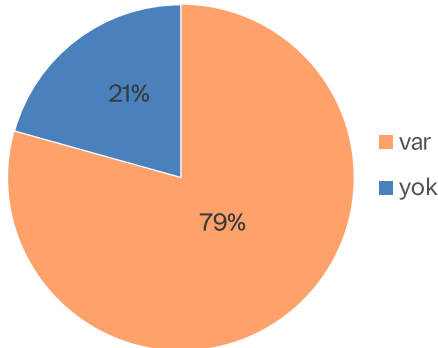
3.5. Teknoloji Sahipliği- Kullanımı

Tablo 16: Kişisel Cep Telefonu Bulunma Durumu

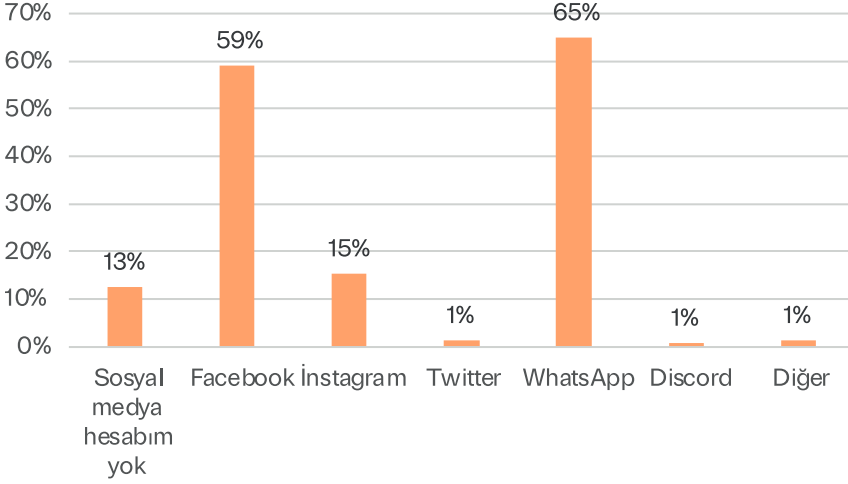
Katılımcıların tamamının, kişisel iletişim, sosyal medya erişimi ve haber kaynağı olarak kullanabildiği android telefonları vardır. Böylesi telefonlar hem sosyal çevreyi hem de meslek grubu içindeki etkileşimi diri tutmak için önemlidir. Toplayıcıların standartlaşmış bir meslek grubu oluşturması ve standartlaşmış- verimli bir çalışma ortamının oluşturulmasında kullanılabilceği aşikardır.

Tablo 17: Cep Telefonunda Mobil İnternet Kullanma Durumu

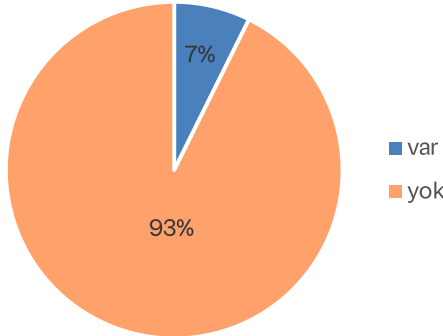
Katılımcıların %80'e yakını telefonlarında kullandıkları mobil internet bağlantısına sahipler. Bu, yukarıda değinildiği gibi standart ve verimli bir iş organizasyonu amacıyla kullanılabilir. İnternet, söz konusu kitlenin sosyal çevresi ve meslek üyeleriyle etkileşimini pozitif anlamda etkileyen bir unsur olarak görülebilir.

Tablo 18: Aktif Olarak Kullanılan Sosyal Medya Hesapları

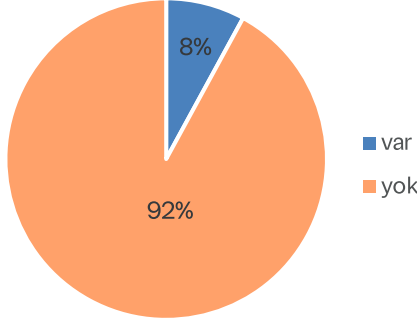
Katılımcıların büyük çoğunluğu, sosyal çevrenin belli bir gelişmişlik düzeyini ifade eden bir sosyal medya hesabına sahiptir. Bu sosyal medya sahipliği, gelecekte oluşabilecek mesleki bir kamusalığın, iradenin ve bilinç düzeyinin temeli olabilir.

Tablo 19: Katı Atık Toplayıcılarının Whatsapp Gruplarına Üyeliği

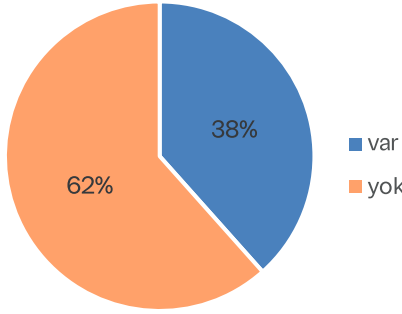
Bu soruya verilen cevaplarda katılımcıların tamamının meslek üyeleri arasında deneyim ve bilgi paylaşımının yapıldığı bir whatsapp grubu olmadığını ifade etmişlerdir. Bu cevap oranı, meslek üyelerinin en basit düzeyde bile dayanışma- bilgi ve deneyim paylaşımına sahip olmadıklarının iyi göstergesidir. Mesleki bir bilince sahip, aynı meslek üyeleriyle ortak bir kanaat oluşturabilen bir meslek grubu söz konusu değildir.

Tablo 20: Katı Atık Toplayıcılarının Üye Olduğu Paylaşım Yapılabilen Sosyal Medya Grupları (Facebook, Instagram, Twitter vb.).

Bu sonuç, mesleki grup bilincinin, dayanışmanın temeli olarak ortak bir iradenin ve kanaat zeminin yokluğunu gösterir.

Tablo 21: Borç Durumu

Katılımcıların %62'si bir borcu olmadığını, %38'i ise bir borcu olduğunu yazmıştır. Mülakatlardan elde edilen sonuçlara göre borçluluk genellikle araç satın alma ya da bozulan aracın tamir edilmesi nedeniyle. Değişik sosyologlar, günümüz toplumunda borçluluğun toplumsal sisteme dahil olma ve kişisel mülkiyete sahip olmanın temeli olduğunu yazarlar. Örneğin Bourdieu, Fransa'da topluma muhalif katman ve grupların borçluluk ve mülkiyet ilişkisiyle toplumsal sistemin bir parçası haline getirilmelerine vurgu yapar²⁰. Katılımcıların çoğunun bir borca sahip olmaması, kişilerin sadece mesleki olarak değil, kişisel olarak da bağımlılıktan uzak durduklarını gösterir. Bu durum, aynı zamanda kişilerin onları hem kişisel hem de mesleki olarak bir bağımlılık ilişkisine sokacak bir kişisel mülkiyet edinme ve onu arttırmaya karşı çekingenliklerini işaret eder. Borcum var diyenlerin ise cevap dağılımlarının oldukça geniş olması, borçluluk konusunda standart bir eğilimin olmadığını gösterir. Günümüz toplumlarında en yaygın borçluluk biçimi olan banka kredileri konusunda verilen hiçbir cevabın olmaması, hem sosyal hayat hem de mesleki olarak kayıt dışılık-toplumsal sistemin dışında olma ve bağımlılıktan çekinikliğin bir göstergesidir.

20 Bourdieu, Pierre. *Devlet Üzerine - Collège de France Dersleri (1989-1992)*. çev. Aslı Sümer, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 39.

Sonuç ve Öneriler

Katı atık sektörü, içinde çıkarları birbirinden farklı aktörleri barındıran bir sektördür ve bu sektörde verimliliğin maksimize edilmesi için bu farklı çıkarlar arasında bir uyuma yaratılması gerekir. Türkiye'nin farklı şehirlerinde katı atık sektör aktörleri ve bu aktörlerin sosyo-kültürel profilleri farklılık gösterir. Dolayısıyla sektöre dair Gaziantep için yapılan bir analizin başka şehirlerdeki deneyimlerle benzeşmeme ihtimali yüksektir.

Sektörün en alt basamağı katı atık toplayıcılarıdır. Toplayıcılar topladıkları ürünleri genellikle özel kişilerin işlettiği depolara satar. Daha az bir kısmı belediyeye veya doğrudan bu atıktan imalat yapan fabrikalara satar. Silsilede depoların yeri birden çok olabilir. Yani toplayıcı depoya satar, o depo da daha büyük birine satar ve en sonunda asıl imalatçıya verilir. Depoların silsiledeki bu çoklu yerinin, katı atık toplayıcılarının karını azaltan bir özelliği vardır.

Katı atık toplayıcıları, GAZİ-ÇED derneğinde kayıtlıdır. Bu derneğe aynı zamanda depo sahipleri de üyedir. Dernek yapmış olduğu araç giydirme ve numaralandırma sistemiyle toplayıcıları belli oranda standart bir profil içine sokmuştur. Derneğin toplayıcılara dair oluşturduğu kayıt sistemi, toplayıcıların suç eğiliminin belli oranlarda frenlenmesine yardımcı olmuştur. Ancak ilçe belediyeleri ile anlaşmalı yetkili firmalara göre Derneğin Gaziantep Büyükşehir Belediyesi sözlü desteği ile yaptığı bu kayıt sisteminin geçerliliği yoktur. Zira böyle kayıtlar oluşturma yetkisi İlçe Belediyelerindedir.

Toplayıcıların sosyal profilleri ve bağımsız çalışma eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda Derneğin yaptığı basit düzeydeki kaydın pozitif sonuçlar ürettiği muhakkaktır. Ancak bu kayıtlar bir vergi sistemi ve emeklilik sistemine dahil olmayı ve sağlık sigortasının bir parçası olmayı gerektirmez. GAZİ-ÇED'e depo sahiplerinin de üye olması, katı atık toplayıcılarının haklarının temsiline engel oluşturabilir. Ancak Antalya üzerine yapılan araştırmada da depo sahipleri ile toplayıcıların beraber hareket ettiği sonucu çıkmıştır²¹. Ama Derneğin toplayıcılara dair verdiği eğitimlerin mesleki anlamda bir bilincin oluşumundaki yeri azımsanmamalıdır. Yetkili firmalar ve çevre mühendislerinin GAZİ-ÇED'e yönelttikleri “dernek içinde etkili bazı depo sahiplerine rakip olan başka depolara mal getiren toplayıcıları üye yapmadığı” şeklindeki eleştirinin doğruluğu teyit edilmese de önemsenmesi gerekir.

Sektörde, yerelde çöp toplama sorumluluğuna sahip olan ilçe belediyeleriyle katı atık toplama konusunda anlaşma yapmış olan yetkili bir firma vardır. Mevcut yönetmelikten gücünü alan bu firma, sektörde mevcut çok aktörlülüğü eleştirmektedir. Sektördeki çok aktörlülük firma tarafından bir yandan firmanın gelirinin düşmesine, öte yandan ona ait olduğunu düşündüğü mala hukuksuz bir şekilde el konulmasına neden olduğu düşünülmektedir. Genel itibarıyla kamunun, yerel yönetimlerin ve mühendislerin görüşü buna yakındır.

21 Demircan - Dane, “Geri Dönüşüm İşçilerinin Örgütlenme Deneyimleri: Antalya Örneği”, 10.

Ancak toplayıcılık sektörünün tarihselliği düşünülduğünde, Gaziantep'te firma yetki anlaşması yapmadan önce de böyle bir sektör ve aktörleri vardır. Firma geldiğinde sektör belli bir olgunluğa sahipti. Oysa firma kendinden önce ortaya çıkmış bu sektörel birikimi reddetmekte ve tamamen yeni bir model önermektedir.

Firmanın önerdiği bu model, sektördeki aktörlerin bağımsızlığını yok edip firmanın merkezde olduğu yeni bir iş yapılanmasını gerekli görmektedir. Yasal mevzuat tümünden firma lehine olsa da tarihsel bir zeminde oluşan fiili durum, söz konusu firmanın bütün sektörü domine edebilecek bir yeterliliğe sahip olabileceği konusunda şüphe uyandırmaktadır.

Gazi-Çed'e üye olan toptancıların önemli kısmını Türk vatandaşları oluştursa da, anket ve derinlemesine mülakat sonuçları, katı atık toplama işini çoğunlukla Suriyelilerin yaptığını göstermektedir. Suriyeliler de geçerli bir araca ve kimliğe sahip olduklarında kayıt konusunda bir sorun yaşamamaktadırlar. Katı atık toplayıcılığı büyük oranda kayıt dışı işleyen ama tam zamanlı çalışılan bir sektördür ve bu kayıt dışılık bir yandan göçmenlere yönelik sosyal yardım uygulamalarından, öte yandan toplayıcıların sosyo-kültürel profilleri tarafından belirlenir. Ayrıca formel çalışmanın zorlukları da insanların bu alana yönelmesine sebeptir.

Türkiye'de uluslararası fon sağlayıcılarınca desteklenen göçmenlere yönelik sosyal yardım politikaları, Suriyelileri formel çalışma yerine kayıt dışı çalışmaya yönelmelerini teşvik etmektedir. Çocuk ve aile fertlerinin sayısına göre verilen çoğu sosyal yardımın formel-kayıtlı çalışmayla kesilmesi, kişileri katı atık toplayıcılığı gibi kayıt dışı sektörlerle yönlendirmektedir. Katı atık toplayıcılığı sektörünü tercihin bir sebebi bu kayıt dışılıktır. Nitekim toplayıcıların sosyo-kültürel profilleri incelendiğinde bu olguyu destekleyen üç sosyo-kültürel temel görülür: a)Yarı göçebe bir hayat yaşayan Suriye'de ve Türkiye'de formel çalışma biçimi yerine müzisyenlik, dilencilik, toplayıcılık gibi informal sektörlerde çalışan abdallar-romanlar; b)Suriye'nin Humus ve Deyr-Zor'un çöl bölgelerinden gelen ve Suriye'de de benzer işler yapan Bedevi Araplar; c)Şehir hayatı ve formel çalışmayı deneyimlememiş Suriye kırsalından gelen kişiler. Özellikle ilk iki profil sadece çalışma anlamında değil, toplumsal anlamda da sistem dışında ya da kenarındadırlar. Sistemin açıklarından beslenen ama bu sistemin kenarında duran insanlardır. Bu hem Suriye'de hem de Gaziantep'te böyledir. Sektörde toplayıcıların kazançlarının diğer meslek gruplarına nazaran yüksekliği, toplayıcılığın tercih edilmesinin diğer bir sebebidir. Kayıt dışı, vergisiz ve emeklilik-sağlık kesintisinin olmadığı, paranın günlük alındığı sektörde kişisel kazanç miktarı azımsanacak bir miktar değildir. Uluslararası fon kuruluşlarınca göçmenlere sağlanan ücretsiz sağlık hizmeti, toplayıcıların sağlık sigortası gibi kayıt işlemlerine girmelerini engellemektedir. Toplayıcılık işi, bu işi yürütenlerin sosyo-kültürel profiliyle uyuşacak şekilde esnek bir karaktere sahiptir. Çalışma saatleri ve günleri, toplanan malın satılacağı depo-kurum, fiyat gibi konularda toplayıcı özgür iradesiyle hareket edebilmektedir.

Anket sonuçları, katı atık toplayıcılarının kendi aralarında bir meslek dayanışmasının ve meslek bilincinin olmadığı sonucunu çıkarmıştır. Kişilerin eğitim düzeyi ve sosyal

medyayı kendi mesleki amaçları için kullanmamaları, bu sonuca ulaşılmasını sağlamıştır. Ancak anket sonuçlarıyla farklı aktörlere uygulanan derinlemesine mülakat sonuçları arasında bir çelişme gözlenmiştir. Nitekim toplayıcıların herhangi bir mesleki konuda çok iyi organize olabildikleri ve bu konuda da whatsapp gibi uygulamaları kullandıkları belirtilmiştir.

Katılımcıların hiç birinin bankalara resmi bir borcu yoktur. Borçlu olan küçük bir kesim yakın çevresine borçludur. Borçluluk –özellikle banka borçluluğu- toplumsal ve ekonomik sistemde bir bağımlılık ilişkisi yarattığından, bu veri anket katılımcılarının toplumsal sistem dışılığını gösterir.

Sektörde kadınlar aktif olarak var olmalarına rağmen temsiliyet olarak görünür değildir. Ne anket sonuçları ne de derinlemesine görüşme verileri kadınların varlığına dair bir ipucu vermektedir. Oysa sahaya çıkıldığında bu işi yapan birçok kadının olduğu görülür. Kadınların aktifliğiyle ters orantılı olarak görünürlüklerinin az olmasının sebebi, Gaziantep'te bu sektörün farklı konumlarında yer alan hem Türk vatandaşları hem de Suriyelilerdeki cinsiyet rollerinden temellenir. Karı-koca beraber toplayıcılık yapan Suriyeli erkekler, mensup olduğu topluluktaki cinsiyet rolleri nedeniyle eşlerinin işteki rolünü gizleme ihtiyacı duyar. Bu nedenle sektörde var olan ama görünür olmayan yüzlerle ifade edilebilecek kadın varlığı ortaya çıkar.

Toplayıcılar, toplama yaparken plastikten çok karton ve kağıt atıklarıyla karşılaşmakta ve bunları toplamaktadır. Karton toplamının getirisi, plastiğe kıyasla daha azdır.

Gaziantep katı atık sektörü, yılların getirdiği birikimle çok aktörlü bir yapıya sahiptir. Sektörün verimliliğini ve standartlaşmayı arttırmak için elden geldiğince bu çok aktörlülük bir temel olarak kabul edilmeli ve yararlı uygulamalar bu temel üzerinden inşa edilmelidir. Toplayıcıların sosyal profillerinden, göçmenlere yönelik uygulamalardan ve toplumsal sistemin kendisinden kaynaklanan kayıt dışılık durumu önemli bir problemdir. Bu kayıt dışılık, kişilerin bağımsız çalışma arzusuyla bir arada var olmaktadır. Söz konusu toplayıcıların tümünden formal bir çalışma düzenine gireceklerini düşünmek bu nedenle akılcı değildir. Bu nedenle bağımsız çalışma arzusu ile kayıtlılığı bir arada planlayan yeni bir hibrit çalışma modeli üzerine düşünülmelidir.

Gazi-Çed'in sınırlı anlamda yapmış olduğu kayıt işlemleri pozitif bir etki üretmiştir ama yeterli değildir. İlçe belediyeleri, yukarıda bahsettiğimiz bağımsız çalışma ve kayıtlılığı bir arada ele alacak hibrit modelin üretiminde çok daha fazla insiyatif almalıdır. Kayıt bir emeklilik-sağlık sistemi ve bankada hesap açmayla beraber alınmalı ve ilçe belediyesi tarafından yapılmalıdır. Çalışma sisteminde uygulanacak kayıt ve standartlaşmanın sosyal fayda üreteceği akıldan çıkmamalıdır. Nitekim bu kaydın toplumsal sistem dışında duran bir sosyal kesimi toplumun parçası haline getireceği aşıkardır. Gazi-Çed içinde depo sahiplerinin etkinliği azalır ve sadece toplayıcıların sorunlarına odaklanırsa toplayıcıların temsiliyetini sağlayan bir meslek örgütü olarak önemli bir işleve sahip olabilir.

Sektörün bütün aşamalarında kadınların görünürlüğünü ve temsiliyetini arttırmak için özel formüller üretilmelidir. Unutulmamalıdır ki, kadınlar açısından sektörel görünürlük, toplumsal görünürlük ve temsiliyetin temelini oluşturabilir. Yetkili firma temsilcisinin kadınlar için önerdiği “toplanmış kıyafetlerin tamiri ve dönüşümünde çalıştırma” gibi çözümler olumludur, sayısı arttırılmalıdır. Ayrıca 2012’de yapılan bir çalışmada bahsedilen Türk vatandaşı toplayıcıların görünürlüklerini arttırmak için giriştikleri yayın e örgütlenme faaliyeti²², sektördeki göçmen kadın e erkeklerin görünürlüklerinin artması için örnek bir model olabilir.

Çalışanların kayıt dışılığını teşvik eden sosyal yardımlar ya revize edilmeli ya da tamamen kaldırılmalıdır. Toplayıcılara ve depolara verimlerini arttırmak için teknoloji desteği verilebilir. Bu destek araçların hem enerji hem de taşıma açısından kapasitelerini arttırmak olabileceği gibi depolara terazi desteği de olabilir. Hangi toplayıcının hangi bölgede toplama yaptığını gösteren ve toplayıcıların toplama yapılmış olan bir bölgeye gitmemeleri konusunda uyarıcı bir otomasyon sistemi faydalı olabilir. Ancak çevre mühendisleri yetkili şirket temsilcileri bu sistemin tutmayacağını ifade etmişlerdir. Onların belirttiğine göre günün bazı saatlerinde, bazı verimli bölgelere altı dakikada bir toplayıcı gelmekte ve buna rağmen kar sağlayabilmektedirler.

Sektörde depoların önemi büyüktür. Ancak depoların rolü, sadece toplayıcılar ve üretim yapanlar arasında aracılık rolü olmalıdır. Bir depodan başka depoya, ondan başkasına satışlar engellenmelidir. Depolar sadece ana alıcı konumundaki yetkili firmalara mal satabilmelidir. Yani toplanan malın dolaşımı sınırlandırılmalıdır. İlçe belediyeleri depolar ile yetkili firmaları buluşturacak, depoların mal getireceği, yetkili firmaların toplanan malları alabileceği, her bir ilçede bir tane olmak üzere, kapsamlı depolama alanları oluşturmalıdır.

Katı atık toplama işinin kaynağında yapılması önemlidir. Bu bağlamda konutlarda veya market, Pazar, fabrika gibi katı atık üreten bölgelerde ayrıştırma teşvik edilmelidir. Bu konuda Şehitkamil Belediyesi’nin MÖP uygulaması veya Şahinbey Belediyesi’nin Bankam Atık gibi bazı bölgelerde oluşturduğu özelleşmiş toplama noktaları önemlidir. Giysi, plastik, karton, kitap gibi atıkların toplanacağı özelleşmiş noktaların sayısı arttırılabilir. Konutlardan atık toplamada kapıcılar önemli işlev üstlenebilir. Kapıcılar malı ayrıştırarak teslim edebileceğinden toplayıcıların işini kolaylaştırabilir. Dolayısıyla konut ve sitelerden toplamada stratejik bir aktör olarak kapıcıların üzerinde durulmalıdır. Kapıcıların böylesine etkin olduğu bir model Niğde’de işlemektedir. Kapıcılar dönüştürülebilir katı atıkları ayrıştırmakta, depolamakta ve toplayıcıya satmaktadır. Kapıcılar, sürecin daha verimli ve rasyonel olarak işleminde kritik bir rol üstlenmişlerdir²³.

22 Özsoy, “Yeni Kent Yoksulluğu, Atık Toplayıcılığı ve Temsil Sorunsalı: Katık Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, 115-119.

23 Çırak – Demirtaş, “Çöp Toplayıcılığı ve Hurdacılığın Niğde’de ve Niğde’den Örgütleni” 94.

Yetkili firma, yasal prosedürle belirlenmiş bir maliyet yükünün muhatabı olduğu için serbest çalışan ve herhangi bir yasal maliyet üstlenmemiş olan katı atık toplayıcılarına karşı dezavantajlı konumdadır. Dolayısıyla yetkili firmanın haklarını korumak önemlidir. Katı atık toplayıcıların serbest çalışma düzenleri, katı atığın kaynağında toplanması veya ayrıştırılması için temel motivasyon kaynağıdır. İşçi statüsünde firma elemanı haline geldiklerinde sadece kendilerine verilen görevi yerine getirecek; atık bulma-ayırıştırma-taşıma gibi konularda kendi kişisel yaratıcılıklarını kullanamayacaklardır. Böyle bir durum büyük miktarlarda katı atığın toplanmadan kalmasına sebep olabilir. Bu sektörde ideal olan çalışma düzeni, firma öncelikleriyle toplayıcının önceliklerini birleştirecek yeni bir hibrit çalışma modelidir. Toplayıcıların yetkili firma hakkındaki bir şikayeti, firmanın tekel konumunda olmasıdır. İlçe belediyeleri daha fazla inisiyatif almalı, toplayıcı ve depo sahiplerinin çalışabileceği birden çok firmaya yetki verilmesi doğru olur.

Geri dönüşüme uygun katı atık toplama işinde verimi arttırmak, bu tür atığı kaynağında diğer atıklardan - özellikle organik atıklardan - ayrıştırılmasıyla daha mümkündür. Dolayısıyla organik atık- katı atık ayrıştırılması ve organik atığın da verimli değerlendirilmesi projeleri geliştirilmelidir. Şehitkamil Belediyesi'nin geçmişten beri yürüttüğü ama günümüzde ekme israfını arttırdığı düşünüldüğü için sorgulanmaya başlanan bayat ekme toplama ya da Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin hayvansal atıklardan biyoenerji üretme projesi örnek olabilir. Gaziantep'te zaten kültürel-dini veya vicdani nedenlerle ekme veya yiyecek atıklarının çöp konteynırlarına diğer atıklarla beraber konulmaması konusunda bir hassasiyet vardır. Bu hassasiyet organik-inorganik atık ayrıştırmasının temeli olabilir. Organik atıklar hayvan yemi, gübre veya enerji kaynağı olarak kullanılabilir.

Kaynakça | References

- AGED. *Sokak Toplayıcıları Sosyo-Ekonomik Araştırma Raporu*. haz. M. Şeker, F.N. Tanyeri, 2022.
- Belien, Jeroen vd., "Municipal Solid Waste Collection and Management Problems: A Literature Review", *Transportation Science* 48/1 (2014), 78-102.
- Bilir, Vahide. "Çöp İşçileri ve Ankara'da Yaşananlar", *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* (2006), 13-15.
- Bourdieu, Pierre. *Devlet Üzerine - Collège de France Dersleri* (1989-1992). çev. Aslı Sümer, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Boyacı, Emin - Demez, Gönül "Atık Toplayan Bireylerin Yoksulluk Deneyimleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 65 (2024), 73-89.
- Çağlayandereli, Mustafa; Sever, Hasan; Açıklan, Neriman. "Romanların Maruz Kaldığı Dışlanma ve Ayrımcılığa İlişkin Bir Değerlendirme." *Social Science Development Journal* 9/45 (2024), 64-84.
- Çırak, Kamer - Demirtaş, Zafer. "Çöp Toplayıcılığı ve Hurdacılığın Niğde'de ve Niğde'den Örgütlenişi", *VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı*. Muğla Sıtkı Koçman Üniv. Yayını (2013), 91-100.
- Das, Swapan - Bhattacharyya, Bidyut Kr. "Optimization of Municipal Solid Waste Collection and Transportation Routes", *Waste Management* 43 (2015), 9-18.
- Demircan, Çiğdem - Dane, Kutlu. "Geri Dönüşüm İşçilerinin Örgütlenme Deneyimleri: Antalya Örneği", *Türk İş Dergisi* 396 (2012), 1-15.
- Diktaş Yerli, Gülbaşak - Çelik, Yasin Erdinç. "Kent Yoksulluğu Bağlamında Atık Toplayıcılar", *Turkish Studies* 18/3 (2023), 1003-1028.
- Gültekin, Mehmet N. vd. *Gaziantep'te Suriyeliler*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları, 2018.
- ILO. *Reducing Waste Towards a Just Transition: Work, Labour, and Value in the Informal Recycling Chain Evidence from Adana, Türkiye*, 2023.
- Kolukırık, Suat - Oğuz, Zekavet Nuran. "Formel Ve Enformel Emek Biçimi Olarak Hamallık ve Hamallar: Isparta Örneği", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/2 (2008), 297-312.
- Kolukırık, Suat. "Sosyolojik Perspektiften Türk(iye) Çingeneleri: İzmir Çingeneleri Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 3/1 (2006), 1-24.
- Kolukısaoğlu, Mert vd. "Katı Atık Toplama Sıklığının Toplama-Taşıma Maliyetine Etkisi", *Artıbilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 1/1 (2018), 46-56.
- Nurdoğan, Ali Kemal - Öztürk, Mustafa "Geçici Koruma Statüsü ile Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* 23/3 (2018), 1163-1172.
- Özsoy, Duygu, "Yeni Kent Yoksulluğu, Atık Toplayıcılığı e Temsil Sorunsalı: Katık Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 43 (2012), 105-121.
- Tümtaş, Mim Sertaç. "Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü: Zorunlu Göç mü 'İstila' mı?", *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 21/1 (2022), 338-353.
- Zenginkuzucu, Dıkan M. "Türkiye'de Geçici Koruma Rejiminin Uluslararası Ölçütler Çerçevesinde Bir Değerlendirmesi", *Türkiye'de İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi* 1 (2018), 37-62.

Yargı ve Emniyet Mensupları Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet

Sefa Nur Yılmaz | [ORCID](#) 0000-0003-1346-2717 | [✉ sefanuryilmazer@ogrenci.harran.edu.tr](mailto:sefanuryilmazer@ogrenci.harran.edu.tr)

Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

[ROR](https://ror.org/057qfs197) <https://ror.org/057qfs197>

Ruken Macit | [ORCID](#) 0000-0002-9622-2630 | [✉ rukenmacit@harran.edu.tr](mailto:rukenmacit@harran.edu.tr)

Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

[ROR](https://ror.org/057qfs197) <https://ror.org/057qfs197>

Öz

Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak tarihsel süreç içerisinde kendini göstermektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) şiddet verilerine göre, Türkiye hem OECD hem de G20 ülkeleri arasında kadına yönelik şiddetin en fazla görüldüğü ülkedir. Bu bağlamda, araştırmanın amacı Türkiye'de yargı ve emniyet mensuplarının bakış açısı ile kadına yönelik şiddet olgusunu sosyolojik açıdan incelemektir. Bu çerçevede, Gaziantep'te görev yapan beş hâkim, beş savcı, beş avukat ve beş polis olmak üzere toplam 20 yargı ve emniyet mensubu ile nitel araştırma yöntemi kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın temel problemleri; Türk Ceza Kanunu'nda yer alan yasaların kadına yönelik şiddeti önlemede yeterli olup olmadığı, kadına yönelik şiddette problemlerin neler olduğu ve kadına yönelik şiddeti önlemede ne gibi çözüm önerilerinin bulunduğu. Araştırmanın teorik yapısı, Pierre Bourdieu'nun sembolik şiddet kavramına dayanmaktadır. Araştırma bulguları, yasaların uluslararası kaynaklı olması nedeniyle yasalarla ilgili herhangi bir sorun bulunmadığını işaret etmektedir. Bununla birlikte, bu araştırma kadına yönelik şiddet konusunda kadınların mevcut bakış açılarını değiştirmelerinin gerekliliğini vurgulaması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler

Kadına Yönelik Şiddet, Türk Ceza Kanunu, Pierre Bourdieu, Sembolik Şiddet, Gaziantep

Atıf Bilgisi

Yılmaz, Sefa – Macit, Ruken. “Yargı ve Emniyet Mensupları Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/1 (Nisan 2025), 125-140.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.6>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	05.01.2025
Kabul Tarihi	26.03.2025
Yayın Tarihi	15.04.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışma Doç. Dr. Ruken Macit danışmanlığında 17.04.2024 tarihinde sunduğumuz/tamamladığımız “Suç Olgusu Bağlamında Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet: Kolluk Kuvvetleri ve Hukukçular” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 2021 tarih ve 2021/79869 sayısı kararı ile onay alınmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Veri Toplanması Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Makalenin Yazımı Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Violence Against Women in the Context of Judiciary and Law Enforcement Personnel

Sefa Nur Yılmaz | [id](https://orcid.org/0000-0003-1346-2717) 0000-0003-1346-2717 | [✉ sefanuryilmazer@ogrenci.harran.edu.tr](mailto:sefanuryilmazer@ogrenci.harran.edu.tr)
Harran University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Şanlıurfa, Türkiye

[ROR](https://ror.org/057qfs197) <https://ror.org/057qfs197>

Ruken Macit | [id](https://orcid.org/0000-0002-9622-2630) 0000-0002-9622-2630 | [✉ rukenmacit@harran.edu.tr](mailto:rukenmacit@harran.edu.tr)
Harran University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Şanlıurfa, Türkiye

[ROR](https://ror.org/057qfs197) <https://ror.org/057qfs197>

Abstract

Violence against women has manifested itself throughout history as a result of gender inequality. According to violence data from the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), Turkey has the highest incidence of violence against women among both OECD and G20 countries. In this context, the research aims to examine the phenomenon of violence against women from a sociological perspective from the viewpoints of judiciary and law enforcement personnel in Turkey. In this framework, interviews were conducted using the qualitative research method with a total of 20 judiciary and law enforcement personnel, including five judges, five prosecutors, five lawyers, and five police officers working in Gaziantep. The main problems of the research are whether the laws in the Turkish Penal Code are sufficient to prevent violence against women; what the problems related to violence against women are; and what potential solutions exist for preventing violence against women. The theoretical framework of the research is based on Pierre Bourdieu's concept of symbolic violence. The research findings indicate that there is no problem with the laws since they are of international origin. In this sense, this research is significant in emphasizing the necessity for women to change their current perspectives on violence against women.

Keywords

Violence Against Women, Turkish Penal Code, Pierre Bourdieu, Symbolic Violence, Gaziantep

Citation

Yılmaz, Sefa Nur – Macit, Ruken. "Violence Against Women in the Context of Judiciary and Law Enforcement Personnel". *Journal of Sociological Context* 6/1 (April 2025), 125-140.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.6>

Article Information

Date of Submission	05.01.2025	
Date of Acceptance	26.03.2025	
Date of Publication	15.04.2025	
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers	
Ethical Statement	<p>This article is extracted from my master thesis entitled “Physical Violence Against Women in the Context of Crime: Law Enforcement Officers and Lawyers”, supervised by Assoc. Prof. Dr. Ruken Macit (Master’s Thesis, Harran University, Şanlıurfa/ 2024).</p> <p>Ethical approval with decision number 2021/79869 dated 2021 was issued by Harran University Rectorate Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee.</p>	
Similarity Check	Done – Turnitin	
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.	
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Funding	No external funding was received for this research.	
Author Contributions	Conceptualization	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Data Curation	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing – Review & Editing	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.	

Giriş

Şiddet, tarih boyunca toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu ve pekiştiricisi olarak, özellikle kadınlara yönelik sistematik bir baskı aracı şeklinde kendini göstermiştir.¹ Şiddet kelimesinin dil kökeni Arapça olup anlamı sertlik ve güç derecesidir.² Şiddet kavramı Türkçede sertlik ve aşırılık anlamına gelmekle birlikte şiddet kullanmak, sert davranmak gibi eşanlamlıları da bulunmaktadır.³ Dar anlamda şiddet kişilerin bedensel ve ruhsal bütünlüğüne karşı yöneltilen olumsuz etkilere yol açan sert ve acı verici eylemdir. Geniş anlamda ise şiddet, kişi üzerindeki fiziksel ve ruhsal etkileri açıkça ölçülemeyen, dolaylı ve somut bir biçimde hissedilen baskı ve eylemlerdir.

Literatürde şiddet kavramı, bireyin içinde bulunduğu koşullara ve şiddet eyleminin niteliğine bağlı olarak üç şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan ilki, bireyin kendisine kötü davranması şeklinde ortaya çıkan kendine yönelik şiddettir.⁴ En bilinen örneği intihardır.⁵ İkincisi ise bireylerin ve başkalarının aile ve yakın çevresinde yaşadığı şiddeti ifade eden kişilerarası şiddettir.⁶ Üçüncü tür ise sosyal, ekonomik, politik, kurumsal ve toplumsal düzeylerde olmak üzere farklı kategorilerde ortaya çıkan kolektif şiddettir.⁷ Bu bağlamda, bu çalışmada kişiler arası şiddet türü olan kadına yönelik şiddet konusu ele alınacaktır.

Kadına yönelik şiddet, bir insan hakları ihlalidir. Bu amaçla Dördüncü Dünya Kadın Konferansında yapılan açıklamada kadına yönelik şiddet, dünyada çok yaygın olmasına karşın en az tanımı yapılmış insan hakları ihlali olarak bildirilmiştir.⁸ 1993 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesinde kadına yönelik şiddetin kabul görmüş kapsamlı bir tanımı yapılmıştır. Bildirgede yapılan tanıma göre: Kadına yönelik şiddet, ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik acı veya ıstırap veren ya da verebilecek olan cinsiyete dayalı bir eylem, uygulama ya da bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakmadır.⁹ Bu bağlamda, Türkiye’de özellikle son yıllarda artan çok sayıda kadına yönelik şiddet olayları bu konuyla ilgili bilimsel araştırma yapmayı ve bu konuya ışık tutmayı zaruri hale getirmiştir.

1 Hacer Ataman vd., “Kadınların Aile İçinde Yaşanan Şiddete İlişkin Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi”, *Süreklili Tıp Eğitimi Dergisi* 31/5 (Kasım 2022), 337.

2 Sezer Avcı, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetine Genel Bakış* (Hiper Yayın, 2020), 56.

3 Yücel Dursun, “Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 12 (Eylül 2011), 2.

4 Özlem Çakır vd., “Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu”, *Toplum ve Demokrasi Dergisi* 2/4 (Temmuz 2016), 52.

5 Emile Durkheim, *İntihar* (Pozitif Yayıncılık, 2013), 2.

6 Serpil Aytaç vd., “Kadına Yönelik Şiddetin Dünü, Bugünü, Yarını: Kestirim Tabanlı Bir Araştırma”, *Istanbul Journal of Sociological Studies* 54 (Aralık 2016), 275.

7 Faruk Kocacık, “Şiddet Olgusu Üzerine”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2/1 (2001), 4.

8 Aytaç vd., “Kadına Yönelik Şiddetin Dünü, Bugünü, Yarını”, 276.

9 Sevim Atila Demir - Dilek Nam, “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede Erkeğin Rolü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19/3 (Eylül 2014), 45.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2019 yılına ait verilerine göre, Türkiye, OECD ve G20 ülkeleri arasında kadına yönelik şiddetin en yüksek orana sahip olduğu ülke konumundadır (%38).¹⁰ Buna karşılık, OECD ülkeleri arasında kadına yönelik erkek şiddetinin en düşük olduğu ülke, yalnızca %2 oranıyla Kanada'dır.¹¹ OECD ülkelerinde kadına yönelik şiddetin dağılımını gösteren aşağıdaki tablo, kadınların yaşamları boyunca en az bir kez eşleri veya partnerleri tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalma oranlarını yansıtmaktadır.

Türkiye'de kadına yönelik şiddetin ciddi boyutlara ulaştığını gösteren bir diğer veri, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun 2024 yılı ilk yarısına ilişkin raporunda yer almaktadır.¹² Rapora göre, 2024 yılının ilk altı ayında 205 kadın cinayeti gerçekleşmiş, ayrıca 117 kadın cinayeti şüpheli ölüm olarak kaydedilmiştir.¹³ Bu veriler, Türkiye'de kadına yönelik şiddetin boyutlarının uluslararası düzeydeki ciddi ayrışmasını ve yerel bağlamda sistemik bir sorun olarak devam ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın amacı Türkiye'de hukukçuların ve emniyet mensuplarının bakış açısından kadına yönelik şiddet olgusunu sosyolojik olarak araştırmaktır. Bu bağlamda, Türk Ceza Kanunu'nda yer alan yasaların kadına yönelik şiddeti önlemede yeterli olup olmadığı, kadına yönelik şiddette problemlerin neler olduğu ve kadına yönelik şiddeti önlemede ne gibi çözüm önerilerinin bulunduğu analiz edilmiştir. Araştırmanın teorik yapısı, Pierre Bourdieu'nun sembolik şiddet kavramına dayanmaktadır.¹⁴

1. Sosyal Bilimlerde Kadına Yönelik Şiddet Çalışmaları

Günümüzde kadına yönelik şiddet konusunda yapılan araştırmalar, çok çeşitli alanlarda yoğunlaşmakta olup, genellikle şu ana başlıklar etrafında toplanmaktadır: şiddete uğrayan kadınların sosyo-demografik özellikleri; şiddetin nedenleri; kadına yönelik şiddet ve sağlık; töre ve namus cinayetleri, şiddette medyanın etkisi; ataerkil yapı ve kadına yönelik şiddette STK'ların rolü gibi konularda çalışmalar bulunmaktadır.¹⁵

Bu alanda yapılan birçok çalışma Türkiye'de "kadın olmanın" ne ifade ettiğini betimlemektedir. Yiğitcan'ın "Kadına Yönelik Şiddet: Kırıkkale Örneği" adlı çalışmasında

10 OECD, *Gender Equality Report 2019* (Londra: OECD, 2019).

11 OECD, *Gender Equality Report 2019*.

12 Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, *2024 Kadın Cinayetleri Raporu* (İstanbul: Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2024).

13 Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, *2024 Kadın Cinayetleri Raporu*.

14 Pierre Bourdieu, *Eril Tahakküm*, çev. Bediz Yılmaz (Bağlam Yayıncılık, 2014), 56.

15 Aytaç vd., "Kadına Yönelik Şiddetin Dünü, Bugünü, Yarını", 275; Çakır vd., "Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu", 52; Ataman vd., "Kadınların Aile İçinde Yaşanan Şiddete İlişkin Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi", 337; Aksu Bora, *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası* (İstanbul, 2002), 56; Çiler Dursun, "Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği", *Fe Dergi* 2/1 (01 Ocak 2010), 19.

“Kadın olmanın nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltildiğinde, katılımcıların %52’si zor, %33’ü ise oldukça zor cevabını vermiştir.¹⁶ Aynı araştırmada “Aile içi şiddet gizli mi tutulmalı yoksa ilgili kurumlara bildirilmeli mi?” sorusu için kadınlar %53’ü “aile içinde kalmalı” yanıtını vermiştir. Kadına yönelik şiddet konusunda dikkat çeken bir başka konu ise erkeğin neden kadına yönelik şiddet gösterdiği. Yine bir çalışmada, Erenler ve Pamukova’da 89 evli erkekle yapılan bu çalışmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenmiştir: (1) Erkekler, şiddeti bir ceza yöntemi ve üstünlük sembolü olarak kullanmaktadır. (2) Katılımcıların geneli, yalnızca yoğun fiziksel darbeyi şiddet olarak tanımlamaktadır. (3) Şiddet genç yaşlarda daha sık ortaya çıkmaktadır. (4) Şiddetin en temel nedeni kadın olarak görülmektedir.¹⁷ Katılımcılara göre, kadınlar geleneksel rollerini yerine getirmediğinde veya eşlerinin beklentilerini karşılamadığında şiddeti hak eden bir duruma düşmektedir.

Potter vd. “Kadına Yönelik Şiddet: Salgın Boyutlarda Küresel Bir Sağlık Sorunu” adlı çalışmada, kadına yönelik şiddeti küresel bir sağlık sorunu olarak ele alır ve şiddetin dünya çapında kadın sağlığı üzerindeki etkilerini inceler.¹⁸ Lam vd. de araştırmasında şiddet mağdurlarının depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik rahatsızlıklarla karşı karşıya kaldığına dair bulgular sunulmuştur.¹⁹ Özatalay’ın çalışmasında da Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının kadına yönelik şiddetle mücadeledeki etkinliğini ve bu kuruluşların kadınlara sundukları destek hizmetlerini incelemektedir.²⁰ Ayrıca, bu kuruluşların toplumsal farkındalık yaratmadaki rollerine de değinilmektedir. Yapılan çalışmalarda, hukukçuların ve emniyet mensuplarının bakış açısından kadına yönelik şiddet olgusunu sosyolojik olarak analiz eden bir çalışma görülmemiştir. Bu araştırma söz konusu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

2. Araştırma Yöntemi

Bu araştırma Gaziantep’te görev yapan 20 hukukçu ve emniyet mensubunun bakış açısından kadına yönelik şiddet konusunu nitel araştırma yöntemi ile ele almıştır. İnsan ve toplum değişken bir yapıya sahiptir. Bu nedenle toplumdaki olay ve olguları incelerken nitel araştırma yöntemi bu olay ve olguları tek bir bakış açısıyla açıklamak yerine anlamaya

16 Yiğitcan Gözde, *Kadına Yönelik Şiddet-Kırkkale Örneği* (Kırkkale: Kırkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 46.

17 Demir - Nam, “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede Erkeğin Rolü”, 55.

18 Howard W. Potter vd., “Problems Related to the Personal Costs of Psychiatric and Psychoanalytic Training”, *American Journal of Psychiatry* 113/11 (Mayıs 1957), 1013.

19 Tai Pong Lam vd., “Factors That Facilitate Recognition and Management of Domestic Violence by Primary Care Physicians in a Chinese Context - A Mixed Methods Study in Hong Kong”, *BMC Family Practice* 21/1 (30 Temmuz 2020), 155.

20 Büşra Özatalay, *Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Eden Sivil Toplum Örgütlerinin Kamu Politikası Yapım Sürecindeki Rolü ve Etkinliği: Kadem ve Mor Çatı Dernekleri Üzerinden Bir Karşılaştırma* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

ve bütüncül bir şekilde ele almaya çalışmaktadır.²¹ Araştırmanın teorik yapısı, Pierre Bourdieu'nun yaklaşımına ve sembolik şiddet kavramına dayanmaktadır.

Araştırmanın yapılabilişine ilişkin Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu tarafından 12.11.2021 tarih ve 2021/163 karar sayısı ile onay alınmıştır. İlk katılımıyla güven ilişkisi kurularak araştırmanın amacı detaylı bir şekilde açıklandıktan sonra, diğer katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Bu teknik de probleme dair bilginin kaynağına ulaşabilecek bireylere ulaşabilmede etkilidir. Kimlerle görüşüleceği belirlendikten sonra zamanla isimler kartopu gibi büyümeye başlar. Bu sayede görüşmecii birey sayısı da belirlenmiş olur.²²

Araştırma çerçevesinde verilerin toplanması için beş hâkim, beş savcı, beş avukat ve beş polis olmak üzere toplam 20 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşülmüştür. Polis katılımcılar ve savcı katılımcıların tamamı aile içi şiddet bürosunda görev yapmaktadır. Hâkim katılımcılar aile mahkemesi hâkimidir. Avukat katılımcılar ise boşanma ve dosyalarında şiddet unsurunun bulunduğu davalara bakmaktadır. Hâkim olan katılımcıların biri kadın dördü erkektir. Savcı olan katılımcıların ikisi kadın üçü erkektir. Katılımcıların çoğunluğu (15 katılımcı) ses kaydına onay vermiştir. Ancak onay vermeyen bazı katılımcıların görüşmelerinde kayıt alınmamış ve bunun yerine not tutulmuştur.

Araştırmada bulunan iki avukat ve bir polis (üç katılımcı) bekâr, diğer tüm katılımcılar (17 katılımcı) evlidir. Katılımcıların yaş aralığı 28-52 arasındadır. Yaş ortalaması 35'tir. Katılımcıların %45'i 25-35, %50'si 36-45, %5'i 46-55 yaş aralığındadır. Araştırma verilerinin analizi için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bulgular, sistematik bir şekilde kategorize edilerek başlıklandırılmış ve yorumlanmıştır. Bulgular şu kategorilerde toplanmıştır: Kadına yönelik şiddet konusunda yasaların yeterliliği, kadına yönelik şiddette problemin ne olduğu ve bu konudaki çözüm önerileri. Ayrıca, bu çalışma, araştırmacının yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Kadına Yönelik Şiddette Yasalar Yeterli Mi?

Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusunda kuşkusuz yasalar ve yasaların uygulanma şekli en tartışmalı konulardan biridir. Bu konuya açıklık getirmek için bu konuda en yetkili kişiler olan hakim, savcı, avukat ve polislerden oluşan katılımcılara bu konudaki görüşleri sorulmuştur:

“Aslında hukuk kurallarımızda sorun yok çünkü hukuk kurallarının çoğu uluslararası sözleşmelerden geliyor. Yani kaynağı uluslararası sözleşmeler ve yabancı ülke hukuku. Yani hukuk kurallarımızda sorun yok ama uygulamada bence sorunlar var.” (Avukat, Kadın, 28 yaşında).

21 John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Selçuk Beşir Demir - Mesut Bütün (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2021), 55.

22 Michael Quinn Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri (Ciltsiz)* (Pegem Akademi Yayıncılık, 2014), 56.

“Bence yasalarda değil de uygulamada sıkıntı var.” (Hakim, Kadın, 41 yaşında).

Bu konuda hakimler ve avukatlar yasaların uluslararası kaynaklı olmasından dolayı yasalar da sorun olmadığına dikkat çekmektedirler. Bu nedenle de yasaların değil daha çok uygulamaların sorunlu ve yetersiz olduğunun altı çizilmektedir. Polisler ise yasaların daha çok kağıt üzerinde kalmalarından ve eyleme geçmedeki sorunlardan şikayetçi olmuşlardır. Bazı polis katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Kadını korumak istiyor ama yetersiz kalıyor. Bir A4 kağıdı ile kadını koruyoruz. Şüpheli kadına zarar vermek istiyorsa yapabiliyor, engel olamıyorsunuz.” (Polis, Erkek, 36 yaşında).

“6284 kadına şiddeti önleme yasası, tamam uygulanıyor ama maalesef bir kağıt üzerinde hani fiiliyata geçildiği zaman pratikte maalesef yetersiz kaldığını düşünüyorum. En azından tamam erkeğe uzaklaştırma kararı veriliyor, evin yanına yaklaşmasın diye ama yine de yetersiz. Niye? Tamam evin yanına yaklaşmıyor ama ileride parkın orada görüyor. Öldürenin bu konuda doğru düzgün elle tutulur bir ceza aldığı dahi yok. İyi hal bilmem ne falan derken yani o bir cana kıymış bu kadar basit şekilde sokağa salıverilmemeli ama oluyor maalesef.” (Polis, Erkek, 35 yaşında).

Katılımcıların kadına yönelik şiddetle ilgili yasaların yeterliliği ile ilgili görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Yasaların yeterli olduğu ancak uygulamada problemler bulunduğu; yasaların topluma uygulanmasından ziyade, topluma uygun yasaların çıkarılması gerektiği; kanunların düzenli bir şekilde uygulanmaması nedeniyle caydırıcı etkisinin olmadığıdır. Katılımcılarda bu etkenlerden dolayı yasaların caydırıcılığının az olduğu kanaati hakimdir. Bu noktada, Bourdieu'nün sembolik şiddet kavramı, şiddetin toplumsal yapılar içinde nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olabilir.

Bourdieu, sembolik şiddet kavramını şu şekilde açıklamıştır: Sembolik lafi en yaygın anlamlarıyla algılandığında, sembolik şiddete vurgu yapılarak fiziksel şiddetin rolünün hiçselleştirilmeye ve dövülen, tecavüze uğrayan, sömürülen kadınların varlığının unutturulmaya çalışıldığı, daha kötüsü erkeklerin bu şiddet suçundan aklanmak istendiği düşünülebilir.²³ Çok açık ki amaç kesinlikle bu değildir. Oysaki tahakküm yapılarının tarihsellikten azade olduklarını öne sürmekten çok uzak bir şekilde bu yapıların tekil eyleyicilerin (örneğin erkeklerin fiziksel şiddet ve sembolik şiddet yoluyla yaptığı gibi) ve kurumların (aileler, kilise, okul, devlet) katkıda bulunduğu sonu gelmeyen bir yeniden üretim emeğinin ürünü olduğunu kanıtlamaya çalışıyorum.

Bourdieu'nun da belirttiği gibi, yasaların gerçek anlamda uygulanmaması ve kadına yönelik şiddet gösterenlerin gereken cezaları almaması da sembolik şiddetin bir şeklidir.²⁴ Tarihsel süreç içerisinde bu şiddetin artması ve yeniden üretiminin sağlanmasında Bourdieu'nun işaret ettiği kurumların (aile, dini kurumlar, okul ve devlet) yanı sıra hukuk kurumunun da önemli bir yeri olduğu açıkça görülmektedir.

²³ Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 69.

²⁴ Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 89.

3.2. Kadına Yönelik Şiddette Problem Nedir?

Son yıllarda kadına yönelik şiddet konusunda en çok tartışılan konulardan bir diğeri ise Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararıdır. 2011 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen 121. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi toplantısında kabul edilen İstanbul sözleşmesi, adını da sözleşmenin İstanbul'da imzaya açılmasından almıştır. Türkiye, sözleşmeyi imzalayan ilk ülkedir. 2021 yılında ise İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesine dair karar resmi gazetede yayınlanmıştır. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi konusundaki görüşleri katılımcılara sorulmuştur:

“Uygulayamadıkları için kaldırdılar bence. Uygulayamıyorlardı ve bunu bedelini ödüyorlardı. Toplum ileriye gitmek bir yana sürekli geriye gidiyor, siz yüzlerce yıl ilerideki bir Avrupa toplumunun mevzuat hükümlerini alıp pat diye ülkenize getirip koyuyorsunuz. Bana sorarsanız daha temelden, kadına yönelik şiddetle ilgili aşama aşama ilköğretim birinci sınıftan itibaren topluma bunu öğreteceksiniz. Bana sorarsanız, sözleşmeden vazgeçilmemeliydi. Çünkü, tamam dezavantajları da vardı ama avantajları daha çoktu.” (Avukat, Kadın, 28 yaşında).

“Sözleşmeden çekildi ancak o İstanbul sözleşmesinden kaynaklı yapılan yasa değişiklikleri duruyor yani bu işin sözleşmeyle, şununla bununla ben ilgisi olduğunu düşünmüyorum. Tabii ki gelsin sözleşme, ne gerekiyorsa uluslararası çapta ne yapılması gerekiyorsa yapılsın. Ona dair herhangi bir şey yok ancak ben sorunun pratikte olduğunu düşünüyorum.” (Avukat, Kadın, 45 yaşında).

“Sözleşmeden geri çekilmemizin hukuki olarak bizi etkileyen bir tarafı yok. Halihazırda bir yasa var zaten.” (Savcı, Erkek, 36 yaşında).

Katılımcılar genel olarak kadına yönelik şiddetin çözümünde İstanbul Sözleşmesi'nin tek başına yeterli olmayacağına hem fikirler. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesine rağmen bununla ilgili yapılan değişikliklerin devam etmesi ve bu yasaların varlığı katılımcıların görüşlerini desteklemektedir. Katılımcılara Türkiye'de kadına yönelik şiddetin çözülememesindeki asıl sorunun ne olduğu sorusu sorulmuştur. Katılımcıların ifadeleri dikkat çekicidir:

“Uygulama ile ilgili problemlerimiz var. İşte bir tane müvekkilim gelmişti ve şunu demişti: karakola gidiyorum şikayetçi oluyorum, karakoldaki komiser bana diyor ki; ‘kocandır, bir şey olmaz.’ ‘Babandır, aynı evin içerisinde mecburen konuşursunuz, barışsınız’ deyip beni geri gönderiyor ben ne yapayım, diyor. Mesela bu gibi durumlarda ben de karakola gitmeyeceksin savcılığa gidip dilekçe vereceğiz, diyorum.” (Avukat, Kadın, 28 yaşında).

“Bunu yasal düzenlemelerle yapamayız. Bu iş aileden başlayan bir şey, eğitim gerektiren bir şey, bence insanlara başta belli başlı eğitimler veriliyor ya insanlara da belki evlenmeden önce, baba nasıl olunur? Anne nasıl olunur? Belki bunlara ilişki eğitim verilebilir. Eş nasıl olunur? Bir eşin diğer eş üzerindeki hakları nelerdir? Aile birliği içinde nasıl davranırsak daha mutlu oluruz? Belki bu şekilde bir eğitim verilebilirse ben bu şiddet olayının daha aza ineceğini düşünüyorum.” (Hakim, Erkek, 39 yaşında).

“Şimdi bir kadın şiddete uğradığı zaman koruma evleri var ama orada ne kadar kalabiliyorlar. Sosyal devlet şeklinde korunması yeterli değil. Mesela mahkemede biz tedbir veriyoruz emniyet onu uygulamaya çalışıyor ama adam ifade verdikten sonra tekrar gidip zarar verebiliyor. Bunu istediğimiz gibi uygulayabilmemiz için çok güçlü bir alt yapı, çok güçlü bir sistem kurulması lazım. Bu sistemde sıkıntı var yani.” (Hâkim, Erkek, 40 yaşında).

“Kanun olarak baktığımda ve gerçekten uygulansa hakimler tarafından kadına yönelik şiddet önlenabilir, önlemler alınabilir. Hakimlerin takdir yetkisi var çünkü kullansa gayet güzel yetkileri var. Başvurular mesela değerlendirilse, dikkate alınsa tüm başvurular gerçekten hâkim irdelese takip etse araştırırsa aslında daha iyi olacağını düşünüyorum. Birçok hâkim irdelemeden araştırmadan sadece kâğıt üzerinde bakıp böyle de olmaz deyip çok uğraşmıyorlar. Çok nadir. O hâkimi kötölemek için söylemiyorum ama maalesef araştırmadan etmeden kâğıt üzerinde sadece takdirle yetinerek ceza veriyor, önlemini alıyor. Daha dikkatli olunursa daha iyi araştırılırsa daha iyi olacağını düşünüyorum açıkçası.” (Avukat, Kadın, 30 yaşında).

Hâkimler şiddet uygulayan kişiye gerekli cezaları vermiyor mu yoksa veremiyor mu konusu toplumda merak uyandıran bir konudur. Bazı katılımcılar, hakimlerin kadına yönelik şiddet davalarında inisiyatif kullanma yetkileri bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumu hâkim olan bir katılımcıya sordüğümüzda şu şekilde açıklamıştır:

“Aile mahkemesinde ilk görev yerimde ben şunu gördüm: Kadını önüne getirdiler ve kadının kolu alçıda, yani kolu kırılana kadar şiddet görmüş. Kolu alçıda gelmiş işte eşi de askeri personeldi. Bizde bütün önlemleri aldık, olabildiğince süreci de hızlı ilerletmeye çalışıyoruz. Aradan bir ay gibi kısa bir süreden sonra bir dilekçe geldi elimize. Ben eşimle barıştım, davamı feragat ediyorum diye. Bununla biz çok karşılaşıyoruz. Hem psikolojik hem de iş yükü anlamında bu bizi çok yoran bir durum. Bundan dolayı kadının bu tarz taleplerini yerine getiriyoruz ama her zaman bekleyelim biraz diyoruz ve süreci uzaktan takip ediyoruz. Çünkü kadının iradesinden dönme durumunun baskının olduğunu düşünmüyorum. İllaki baskının olduğu dosyalar az buçuk hissediliyor ama birçok dosyada baskı olmadan kadın şikayetinden vazgeçiyor.” (Hâkim, Erkek, 35 yaşında).

Tüm meslek gruplarının ortak görüşü, şiddeti tamamen önleyecek etkin bir koruma mekanizmasının kurulamadığı ve yetkilerin sınırlı olduğu yönündedir. Her aşamada yetkiler kısıtlıdır. Özellikle avukatlar ve polisler, doğrudan müdahale ve etkin koruma tedbirleri almakta zorluk yaşamaktadırlar. Savcı ve hakimlerin yetkileri de ilerleyen aşamalarda sınırlıdır. Bu durum, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde bütüncül ve eşgüdümlü bir sistemin eksikliğini göstermektedir.

Bourdieu'ya göre eril tahakküm ile dişil itaat arasındaki paradoksal mantık, toplumsal düzenin kadınlar (ve erkekler) üzerinde yarattığı uzun süreli etkileri göz önünde bulundurmaksızın tam anlamıyla anlaşılabilir.²⁵ Kadınlar, zaman zaman bazı bireylerin yaptığı

25 Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 78.

gibi, itaat pratiklerini gönüllü bir şekilde benimsemeyi tercih edebilir, hatta kendilerine uygulanan tahakkümden memnuniyet dahi duyabilirler. Ancak burada vurgulanması gereken nokta, genellikle “kurbanı suçlamak” amacıyla öne sürülen bu “itaatkâr” eğilimlerin, aslında nesnel yapıların bir sonucu olduğudur. Bu yapılar, etkinliklerini borçlu oldukları ve üretimine katkıda buldukları bu yatkınlıklarla karşılıklı bir etkileşim içerisindedir.

Bourdieu, bu duruma çözüm olarak şunu önerir: Sembolik şiddetin kaynağında, yalnızca aydınlatmayla çözümlenebilecek şaşkın bilinçlerden ziyade, bireylerin oluşturduğu tahakküm yapılarına uygun şekilde gelişmiş yatkınlıklar yer alır.²⁶ Bu nedenle, sembolik tahakkümün kurbanlarının tahakküm edenlerle olan işbirliği ilişkisinden kopmaları ancak şu şartla mümkün olabilir: Hükmedilenlerin, hem hükmedenler hakkında hem de kendileri hakkında hükmedenlerin bakış açısını benimsemelerine sebep olan yatkınlıkların üretildiği toplumsal koşullarda derin ve köklü bir dönüşüm gerçekleşmelidir.

Katılımcıların ifadeleri Bourdieu'nun toplumsal koşullarda köklü bir dönüşüm gerçekleştirilmesi gerçeğini desteklemektedir.²⁷ Katılımcılar, şiddet gören kadının başvurduğu emniyet güçlerinin tavrına, sığınma evlerinin yapısına, cezaların uygulanma şekline kadar birçok konuda değişim gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak Bourdieu'nun da belirttiği gibi en önemli değişim, tahakküm gösteren kadınların bakış açılarının dönüşmesidir.²⁸

3.3. Kadına Yönelik Şiddette Değişim Nasıl Gerçekleşebilir?

Toplumsal dünyanın etnolojik tanımı, hem erkek egemen yapının merkezinde konumlanarak hem de bu yapıdan yeterince uzak durarak, erkek merkezli dünya görüşünün son derece küçük kalıntılarını ve çeşitli yönlere dağılmış izlerini tespit eden bir “dedektör” olarak işlev görmektedir; dolayısıyla, bilinçdışının tarihsel arkeolojisinin bir aracını temsil etmektedir. Bu bilinçdışı, tartışmasız, toplumsal yapılarımızın son derece eski ve ilkel bir evresinde oluşmuş olup, hem erkeklerin hem de kadınların içinde yer almaktadır.²⁹ Bu bağlamda katılımcılara kadına yönelik şiddette çözüm olabilecek değişimin nasıl gerçekleşebileceği sorulmuştur. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ya şimdi kuralları yazarsınız. Kuralları, kanunları yazmada sorun yok ama uygulamak aynı zamanda etik bir ahlak meselesidir. Şimdi toplumun ahlakını değiştirmemiz lazım, o da çok zor bir şey. İmkansız değil, çok ciddi eğitim, çok ciddi alt yapı gerektirir. Sizin toplumu eğitmeniz lazım. Kanun koymakta bir şey yok dediğim gibi, sen kanun koymuşsun ama senin oraya koyduğun hakim-savcının kadına karşı bakış açısında sorun var. Adam kanunu uygulamıyor ki, çünkü onun zihniyeti o. Sen daha hakimi, savcıcıyı eğitememişsin. Toplumun dönüşmesi lazım. Bence bir yüz yılımız var.” (Avukat, Kadın, 28 yaşında).

²⁶ Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 98.

²⁷ Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 12.

²⁸ Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 36.

²⁹ Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 12.

“Bana sorarsanız kolluktan ve kanundan ziyade toplumdur. Yani o şiddetin cinayete dönüşmesinin en büyük sebebi toplumdur. Çünkü cinayet dediğiniz şey anlık bir şey. Şimdi KADES uygulaması var. Kadın şiddete uğruyor KADES’e bastı. En iyi ihtimalle o kolluk birimlerinin oraya gelmesi 5-10 dk, en kötü ihtimalle saatler sürer. Sizin cinayet dediğiniz şey ise saniyelik bir şeydir. Siz bunu ne kadar aktif yaparsanız yapın olaya anında müdahale edebilmemiz çok zor. Bunun en büyük sebebi toplumdur. Nedir mesela? Eşi tarafından şiddete uğrayan kadın bunu ailesine söylüyor ama ailesi ne diyor; kocandır, idare et. Çocukların var yuvan dağılmasın. Resmen kadını aslında ölüme terk ediyorlar.” (Avukat, Kadın, 30 yaşında).

Katılımcıların şiddeti önlemeye yönelik çözüm önerileri incelendiğinde, kadın ve erkekler arasında toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığının artırılması, cezaların hızlı ve doğru bir şekilde uygulanması, kadına yönelik şiddetle ilgili kuruluşların birlikte hareket ederek organize olmaları, Aile Bakanlığı’nın konuyu daha fazla dikkate alması, sığınma evlerinin yeterli donanımla sağlanması ve şiddet görenlerle şiddet uygulayanlara psikolojik destek verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bourdieu, kadına yönelik şiddetin yeniden üretiminde dört ana kurumu vurgular: Aile, kilise(dini kurumlar), okul ve devlet.³⁰ Bourdieu’nün belirttiği üzere, yakın geçmişe kadar bu yeniden üretim işlevi temel olarak aile, kilise ve okul tarafından gerçekleştirilmekteydi.³¹ Bu kurumların ortak noktası, bilinçdışı yapıların üzerindeki etkileriydi. Özellikle tahakküm ve eril bakış açısının yeniden üretiminde ailenin öncü bir rol oynadığı görülmektedir. Aile, belirli dönemlerde kendi içindeki hiyerarşiyi baba otoritesine dayalı bir ilahi hukuk monarşisi olarak meşrulaştırmak ve toplumsal dünyayı, bu bağlamda kadının yerini, doğru kabul edilen bir “ikonografik propaganda” aracılığıyla dayatmak için kozmolojik bir modele gönderme yapan bir etik karşıtlıklar sistemine yaslanmayı başarmıştır.

Okul ve kilisenin etkisinden kurtulduktan sonra bile, erkek/kadın ve yetişkin/çocuk ilişkileri arasındaki benzerliklere dayalı ataerkil temsiliyetin varsayımlarını aktarmaya devam eder. Cinsiyet hiyerarşisinin yeniden üretilmesinde rol oynayan unsurları tam anlamıyla açıklayabilmek için devletin rolünü vurgulamak şarttır. Çünkü özel ataerkinin koyduğu kurallar ve sınırlamaları, kamusal ataerkinin düzenlemeleriyle meşrulaştıran ve güçlendiren mekanizma devlettir. Hiç şüphe yok ki en büyük dönüşüm, eril tahakkümün artık sorgulanamaz bir doğal gerçeklikmiş gibi kendini kabul ettirmesinden kaynaklanmaktadır.³² Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi, bu değişimlerin en dikkat çekici olanları, cinsiyet eşitliği konusunda eğitim kurumlarında ve aile yapılarında yaşanan dönüşümlerdir.

30 Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 96.

31 Bourdieu, *Eril Tahakküm*.

32 Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 22.

Sonuç

Türkiye’de her geçen gün artan kadına yönelik şiddet olayları önemli bir sosyal problemdir. Kadına yönelik şiddet, sadece kadınlar üzerinde değil toplumun genelinde çok çeşitli ve derin olumsuz etkiler bırakmaktadır. Bu etkiler hem fiziksel hem de psikolojik boyutlarda görülebilmekte ve başta kadınlar olmak üzere bütün toplumun sosyal yaşamlarını da ciddi şekilde etkileyebilmektedir. Kadına yönelik şiddetin en çok tartışılan boyutlarından biri olan hukuk sistemi ve hukukçular ile emniyet mensuplarının görüşleri bu araştırmada analiz edilmiştir.

Araştırma verilerine göre, ilk olarak, katılımcılar kadına yönelik şiddetle ilgili yasaların yeterli olduğunu ama uygulamada problemler olduğunu ve kanunların uygulanmamasından dolayı caydırıcı olmadığını ifade etmişlerdir. Hâkimlerin, kadına yönelik şiddette kadınların net olmayan tavırlarından dolayı cezai işlemlerde daha yavaş ve temkinli davranmaları dikkat çekici noktalardan biridir. Açıkça görülmektedir ki şiddet gören kadınların sosyo-ekonomik ve güvenlik nedenleriyle boşanma sürecinden vazgeçmeleri uzun dönemde karar mekanizmalarını yürüten hâkim ve savcılarının görevlerini hızlı ve etkili bir şekilde yerine getirmelerini olumsuz etkilemektedir.

İkinci olarak, kadına yönelik şiddet çok boyutlu bir sosyal bir problemdir. Türkiye’de bu problemin boyutlarının neler olduğu analiz edilmeye çalışılmıştır. Kadına yönelik şiddet gören kadının maruz kaldığı problemlerin başında ilk başvurduğu emniyet güçlerinin profesyonel olmayan davranışları, sığınma evlerinin yapısal problemleri, yasaların nesnel uygulanmaması ya da geç uygulanması gibi nedenler sayılabilir. Ancak buradaki en önemli problem, Bourdieu’nun da belirttiği gibi tahakküm gösteren kadınların bakış açılarıdır.

Sonuç olarak, kadına yönelik şiddetin çözümü, Bourdieu’nun de vurguladığı gibi, kadınların tarihinin sürekliliğini ortaya koyarken, bu sürekliliği sürdüren eyleycilerin ve kurumların (dini kurumlar, devlet, okul vb.) tarihine de yer verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Eğer bu tarih iç tutarlılığını korumak istiyorsa, kadınların belirli mesleklerden, uğraşlardan veya bilim dallarından dışlanmasının sadece kaydını tutmakla yetinmek yeterli değildir. Aynı zamanda, bu dışlanmaların arkasındaki hiyerarşilerin ve kadınları dışlanmaya iten yapısal eğilimlerin farkında olunmalı ve bunların sorumluluğu üstlenilmelidir.

Kaynakça | References

- Ataman, Hacer vd. "Kadınların Aile İçinde Yaşanan Şiddete İlişkin Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi". *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 31/5 (Kasım 2022), 337-348. <https://doi.org/10.17942/sted.1149434>
- Avcı, Sezer. *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetine Genel Bakış*. Hiper Yayın, 2020.
- Aytaç, Serpil vd. "Kadına Yönelik Şiddetin Dünü, Bugünü, Yarını: Kestirim Tabanlı Bir Araştırma". *Istanbul Journal of Sociological Studies* 54 (Aralık 2016), 275-297.
- Bora, Aksu. *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul, 2002.
- Bourdieu, Pierre. *Eril Tahakküm*. çev. Bediz Yılmaz. Bağlam Yayıncılık, 2014.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. çev. Selçuk Beşir Demir - Mesut Bütün. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2021.
- Çakır, Özlem vd. "Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu". *Toplum ve Demokrasi Dergisi* 2/4 (Temmuz 2016), 51-70.
- Demir, Sevim Atıla - Nam, Dilek. "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede Erkeğin Rolü". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19/3 (01 Eylül 2014), 211-227.
- Durkheim, Emile. *İntihar*. Pozitif Yayıncılık, 2013.
- Dursun, Çiler. "Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği". *Fe Dergi* 2/1 (Ocak 2010), 18-32. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000021
- Dursun, Yücel. "Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?" *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 12 (Eylül 2011), 1-18.
- Gözde, Yiğitcan. *Kadına Yönelik Şiddet-Kırıkkale Örneği*. Kırıkkale, Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. *2024 Kadın Cinayetleri Raporu*. İstanbul: Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2024. <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net>
- Kocacık, Faruk. "Şiddet Olgusu Üzerine". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2/1 (2001), 1-7.
- Lam, Tai Pong vd. "Factors That Facilitate Recognition and Management of Domestic Violence by Primary Care Physicians in a Chinese Context - A Mixed Methods Study in Hong Kong". *BMC Family Practice* 21/1 (Temmuz 2020), 155. <https://doi.org/10.1186/s12875-020-01228-4>
- OECD. *Gender Equality Report 2019*. Londra: OECD, 2019. <https://www.oecd.org/gender>
- Özatalay, Büşra. *Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Eden Sivil Toplum Örgütlerinin Kamu Politikası Yapım Sürecindeki Rolü ve Etkinliği: Kadem ve Mor Çatı Dernekleri Üzerinden Bir Karşılaştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri (Ciltsiz)*. Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.
- Potter, Howard W. vd. "Problems Related to The Personal Costs of Psychiatric and Psychoanalytic Training". *American Journal of Psychiatry* 113/11 (Mayıs 1957), 1013-1019. <https://doi.org/10.1176/ajp.113.11.1013>
- Sargın, Ayşe. "Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadele ve Şiddete Uğrayan Kadınlara Destek Mekanizmaları." *Kadın ve Kadın Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Güçlendirilmesi Projesi*, (2010-2012), 1-41.
- Türkiye Barolar Birliği. 2023 Avukat Sayıları (31.12.2023)- Türkiye Barolar Birliği. Erişim 20 Ocak 2024.
- Ünlü, Sezen vd. "Kadına Yönelik Şiddet: TV Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma." *Selçuk İletişim*, 5/4 (Kasım 2009) 95-104.
- Yetim, Dilek. - Şahin, Melih. "Aile Hekimliğinde Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşım." *Aile Hekimliği Dergisi*, 2/2 (2008), 48-53.

- Yıldırım, Sait. “Kadına Yönelik Şiddet ve Ataerkillik”. 6. *Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, ed. B. Kadir - S. Ege, 193-213. Muş: Alparslan Üniversitesi, 2017.
- Yıldız, M. Cengiz. “Türkiye’de Töre Baskısına Bağlı İntiharlar ve Töre Cinayetleri.” *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/1 (Kasım 2008), 209-231.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Yiğitcan, Gözde. *Kadına Yönelik Şiddet: Kırıkkale örneği*. Kırıkkale, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Yüksel, A. Buket. *Kadına Yönelik Şiddet ve Töre Cinayetleri*. Çanakkale, Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Kuşaklar Arasında Annelik: Siirt Örneğinde Değişen Roller ve Algılar

İlknur Ağtürk | 0000-0003-4991-5749 | ilknur.agt Turk@siirt.edu.tr

Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Siirt, Türkiye

 <https://ror.org/05ptwtz25>

Öz

Annelik olgusu, sosyal, kültürel, biyolojik alanları içermesinden dolayı farklı boyutlarla ele alınmayı gerektiren bir alandır. Kadının annelik kimliğinin oluşması, biyolojik yapısının yanı sıra toplumsallaşma süreçlerinden de etkilendiği bir durumdur. Başka bir ifade ile kadınlardan beklenen çalışma hayatı ve ailevi sorumluluklar, kadınlar üzerinde baskı yaratmakta ve bu süreçteki mücadele yetisi kadının kimliğini belirlemektedir. Annelik olgusuna tarihin farklı dönemlerinde çeşitli anlamlar yüklenmiş, küreselleşme olgusuyla önemli dönüşüm gözlenmiştir. Bu gelişim ve dönüşümler birçok şeyi etkilediği gibi kadınların annelik rollerini de etkilemiştir. Yaşanan bu değişimlere binaen bugünkü toplumumuzda anneliğin dönüşümünü sosyolojik perspektiften değerlendirmek, annelik rollerinin anlaşılması adına önemli bir durumdur. Bu bağlamda araştırmamızın amacı eril cinsiyet üzerinde kadına dayatılmış cinsiyet rolü olan anneliğe yüklenen anlamı sosyolojik açıdan görünür kılmaktır. Çalışma; anneliğin çeşitli söylemlerin odağında yeniden üretilen konumuna ilişkin bir tartışma yürütmeyi amaçlamaktadır. Çalışma dâhilinde annelik olgusunun farklı kuşaklar arasında ne anlam ifade ettiği üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen 15 Siirtli kadının üçte biri 65 yaş ve üzeri, üçte biri 35-64 yaş aralığında, üçte biri 35 yaşından küçük kadınlardan oluşmaktadır. Görüşmelerde katılımcıların hepsi anneliği yücelten söylemler ile anneliği tanımlayarak anneliğin ön koşullarından birinin fedakârlık olduğu, anneliğin kutsal olduğu konusunda hemfikirdirler. Fakat fedakârlığın şekli yaşlı kuşak ile orta ve genç kuşak arasında farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Annelik, Toplumsal Cinsiyet, Kimlik, Kültürel Değişme, Kuşaklararasılık

Atıf Bilgisi

Ağtürk, İlknur. “Kuşaklar Arasında Annelik: Siirt Örneğinde Değişen Roller ve Algılar”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/1 (Nisan 2025), 141-174.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.7>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	08.02.2025
Kabul Tarihi	26.03.2025
Yayın Tarihi	15.04.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Siirt Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu tarafından 2024 tarih ve 2024/8699 sayısı kararı ile onay alınmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Motherhood Across Generations: Changing Roles and Perceptions in the Case of Siirt

İlknur Ağtürk | 0000-0003-4991-5749 | ilknur.agturk@siirt.edu.tr

Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Siirt, Türkiye

 <https://ror.org/05ptwtz25>

Abstract

The phenomenon of motherhood is an area that needs to be addressed from multiple dimensions as it encompasses social, cultural, and biological aspects. The formation of a woman's maternal identity is influenced not only by her biological structure but also by processes of socialization. In other words, working life and family responsibilities expected from women create pressure on women and their ability to struggle in this process determines the identity of women. Various meanings have been attributed to the phenomenon of motherhood in different periods of history, and an important transformation has been observed with the phenomenon of globalization. These developments and transformations have affected many things as well as women's motherhood roles. In regard to these changes, evaluating the transformation of motherhood in today's society from a sociological perspective is important to comprehend the roles of motherhood. In this sense, the aim of this research is to make the meaning attributed to motherhood, which is a gender role imposed on women by a patriarchal gender structure, visible from a sociological perspective. Based on the assumption that social, cultural and political structures shape the experience of motherhood, this study aims to conduct a discussion on the reproduced and transformed position of motherhood in the focus of various discourses. The study focuses on what the concept of motherhood means across different generations. Within the scope of the study, 30 women from Siirt were interviewed, but the answers of 15 people were not considered appropriate for the purpose of the study and were not evaluated. One-third of the women interviewed are over 65 years old, one-third are between the ages of 35-64, and one-third are women under the age of 35. In the interviews, all participants defined motherhood using narratives that glorify it, agreeing that one of the essential aspects of motherhood is self-sacrifice and that motherhood is sacred. However, the nature of this self-sacrifice differs between the older generation and the middle and younger generations.

Keywords

Motherhood, Gender, Identity, Cultural Change, Intergenerationality

Citation

Ağtürk, İlknur. "Motherhood Across Generations: Changing Roles and Perceptions in the Case of Siirt". *Journal of Sociological Context* 6/1 (April 2025), 141-174.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.7>

Article Information

Date of Submission	08.02.2025
Date of Acceptance	26.03.2025
Date of Publication	15.04.2025
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	Ethical approval was obtained from the Siirt University Rectorate Ethics Committee with the decision number 2024/8699 dated 2024.
Similarity Check	Done - Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Funding	No external funding was received for this research.
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Annelik, tarihsel olarak farklı kültürlerde ve zaman dilimlerinde değişim gösteren bir olgudur. Zaman içerisinde, anneliğin rolleri, toplumsal, ekonomik, kültürel ve bireysel faktörlerle şekillenmiş ve dönüşüme uğramıştır. Sanayi devrimiyle birlikte toplumsal yapılar büyük değişim göstermiştir. Kadının evdeki rollerinde ve çocuk bakımı ve eğitimine dair sorumluluğu artmış, annelik, fedakârlık, şefkat ve aile içi düzenin sağlanması gibi değerlerle özdeşleştirilmiştir. Zira 20. yüzyılın başları, kadın hakları ve hareketlerinin güçlendiği, kadınların iş gücüne katılım gibi alanlarda önemli adımlar attığı bir dönem olmuştur. Zamanla kadınların eğitim seviyeleri artmış ve annelik anlayışı, çocukların eğitimi ve gelişimi konusunda daha bilinçli bir yaklaşıma evrilmiştir. Aynı zamanda annelik, kadının bireysel gelişimiyle birlikte ele alınmaya başlanarak kadınların yalnızca evdeki rollerinin ötesine geçebileceği bir kimlik olarak görülmeye başlanmıştır. Küreselleşme ve postmodernizmle birlikte annelik, toplumsal cinsiyet rollerinin daha esnek hale gelmesiyle büyük dönüşüm yaşamıştır.

1990 yılları küreselleşme alanındaki birçok araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Giddens'in dikkat çektiği gibi "küreselleşme yalnızca ekonomik değil, gündelik yaşantı üzerinde güçlü etkilere sahip, daha geniş ölçekte ise yapısal ve kurumsal nitelikler taşıyan değişim anlamına gelmektedir"¹. Günümüz toplumu, küresel dünyanın bilgi ve iletişim akımından etkilenmiştir. Yaşanan dönüşümle iletişim teknolojileri, bilgi ağları hız kazanmıştır. Böylece ulusal sınırlar birbirine yakınlaşmış, dünya küçük bir köy haline gelmiş, insan hareketliliği artmış durumdadır. Küreselleşme sürecinde kimlikler ve kültürler çok sık bir şekilde ortaya gelme durumundadırlar. Durağan olmayan kültürler değişime ve dönüşüme uğrarlar görüşü kabul edilirken, kimliğin eski tanımı yerine, kimlik sürekliliğinin kopuşu görüşü hâkimdir². Bahsettiğimiz hızlı dönüşümler bütün dünyayı etkilediği gibi Türkiye'nin aile kurumunda da değişimler gözlenmiştir. Türk aile yapısı geniş aile modelindeyken endüstrileşme ile çekirdek aileye dönüşmüştür. Geniş aile modelinde ailenin sorumluluğunda olan işlevler çekirdek aile modeline geçişle birlikte ev dışı kurumlara devredilmiştir. Kadınların sorumluluğunda olan çocuk bakımı, yaşlı bakımı ev dışı kurumlara aktarılarak yaşlı bakım evleri, çocuk gündüz bakım evlerine devredilmiştir. Aile üyelerinin rollerindeki değişiklik aile değerlerinde de gerçekleşmiştir. Birçok çekirdek ailenin bir arada yaşamasıyla oluşan geleneksel aile, tarıma dayalı toplumlarda görülmektedir. Bu aile yapısında dayanışma bağları güçlüdür, akrabalık ilişkileri kuvvetlidir³.

1 Anthony Giddens - C. Pierson. Antony, *Giddens'la Söyleşiler: Modernliği Anlamak*. çev. Serhat Uyurkulak - Murat Sağlam. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 114.

2 David Morley - Kevin Robins. *Kimlik Mekanları*. çev. Emrehan Zeybekoğlu. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997), 125-126.

3 Emine Demiray. "1960-1990 Yılları Arasında Çekilmiş Filmlerde Kentsel Aile", (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993), 30-35.

Aile toplumsal düzenin unsurudur, toplumun kuramsal alanının parçası olan birimdir. Evlilik yoluyla başlayan aile birliği Malinowski'nin de bahsettiği gibi, "kadın ve erkeğin aşkta, ekonomik birliktelikte, üremede ve çocukların eğitiminde yaşam boyu bir ortaklık için birleşmesiyle oluşur, evlilik ise bir kontrattır"⁴. Toplumun normlarına, değer ve sosyal yapısına bağlı olan aile birliği zaman içerisindeki değişikliklerden etkilenmektedir. Dolayısıyla toplumda gerçekleşen dönüşüm aile yapısına da yansımaktadır⁵.

1. Literatür

Günümüz toplumunda aile yapısı içerisinde kadın birçok farklı rol üslenmektedir. Modern dönemle birlikte anne, ev kadını, eş, iş kadını rollerine sahip olan kadın, ailenin yapısında ve kadının aile içi rollerinde değişimi gerektirmiştir. Modern öncesi dönem, birliktelik ve yardımlaşmanın, akrabalık ilişkilerinin yoğun olduğu süreci ifade ederken modern dönemde insanlarda parçalanmışlık, belirsizlik, mücadele ilişkileri söz konusudur. Marley ve Robins'in belirttiği gibi, "bulunan yer artık kimliğimizin sağlam bir desteği değildir ve modern insan artan oranda yurtsuzluk acısı çekmektedir". Yani artık her yer her yere yakındır, ulaşılmayacak hiçbir yer yoktur ama kimse sabit bir yere ait değildir. Modern insanın özellikleri arasında yer alan yurtsuzluk ilişkilere, dayanışma ve yardımlaşmaya yansımaları olmaktadır. Bu bağlamda aile, akrabalık ebeveynlik gibi kavramlar da değişime uğramaktadır. Burada annelik kavramının içerik ve kapsamı da bu değişimlerden nasibini almıştır.

Annelik kavramıyla ilgili toplumsal, kültürel ve bireysel düzeydeki baskılar ve beklentiler dikkat çekmektedir. Yaptırımlar, aslında bir türe toplumsal zorlamalar ve baskılardır. Biyolojik bir alan olan annelik üzerinde iktidar kurulmakta, ona dışarıdan müdahale edilmektedir. Düzenlenmesi gereken bir işleyiş olarak düşünülen "annelik" konusunda herkesin söyleyecek sözünün olduğu düşünülmektedir. Yani kadının bir parçası olan anneliği, bireysel hayatının dışında görülerek toplum tarafından denetlenen bir hal almaktadır. Kadından, toplumun beklediği davranışları sergilemesi beklenip, bu beklenti dışında davrandığında toplumsallaşma sürecinde başına gelebilecek durumları hak ettiği düşünülmektedir. Kadına ideal davranış kodları belirleyen toplum, kadının bu kodlara uymasını istemektedir. Annelik sadece bireysel bir deneyim olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun bir üyesi olarak kişinin üstlendiği bir rol olduğu için ondan mükemmel bir anne olması beklenir.

Modern dönemle birlikte birçok alanda dönüşüm ve değişim yaşanmıştır. Kız çocuklarının eğitim görme oranının artması, kadınların çalışma hayatlarında artış göstermesi toplumun değişiminin göstergesidir. Söz konusu olan bu durum kadınların daha ileriki yaşlarda anne olmalarına neden olmuştur. Badinter'in vurguladığı gibi, "18. yüzyıldan farklı olarak, bugün kadınların önünde kişisel çıkarlarına mı yoksa annelik işlevlerine mi öncelik

4 Bronislaw Malinowski, *Büyü, Bilim ve Din*. çev. Saadet Özkal. (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2000), 35.

5 Aslı Ekici, *1980- 1990 Arası Türk Sinemasında Kentsel Ailede Kadının Konumu*. (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo-TV ve Sinema Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007), 7.

vereceklerine bağlı olarak anneliği benimsemek, reddetmek ya da müzakere etmek şeklinde üç olasılık bulunmaktadır”. Toplumda annelik olgusu kimlik anlamlandırma aracı haline gelmiş ki kadın birçok ortamda “çocuğunuz var mı?” sorusuyla karşılaşmaktadır. Kadının iş başvurusunda bile bu soru karşısına çıkabilmektedir. Kadının anne olup olmaması onun benliğini tamamlayan veya eksik olduğunu gösteren bir kabul haline gelmiştir.

Annelik kimliğinin özü, gelenekselden modern toplumsal ve kültürel yapılara geçişle birlikte dönüşüme uğrayıp toplumun koşullarına göre yeniden şekillenmektedir. Çalışmamızda katılımcılara anneliği nasıl tanımladıkları, iyi annenin özelliklerinin neler olduğu, annelerin görev tanımlarının neler olduğu yönünde sorular sorularak farklı kuşaklardaki katılımcıların annelik algıları sosyolojik açıdan değerlendirilmektedir. Annelik olgusundaki bu dönüşümün sosyolojik açıdan incelenmesi, toplumsal yapıyı anlamamızda büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda, anneliğin sosyolojik açıdan değerlendirilmesi, modern toplumların dinamiklerini anlamamıza katkı sağlamaktadır⁶.

Aile, toplumun temel yapı taşı olarak kabul edilir ve annelik, bu yapının oluşturulmasında ve korunmasında önemli bir etkidir. Annelik, sadece çocukların bakımı ve eğitilmesini sağlamakla kalmaz aynı zamanda ailenin yapısını, geleceğini ve muhtevasını da şekillendirir. Geleneksel aile yapısında annelik iletişimi artıran, kişiye statü kazandıran önemli bir kimliktir⁷. Toplum açısından anneliğin çok fazla önemsendiği, kadınların anne olmamasıyla kendilerini amaçsız ve eksik hissetmeleri onlara dayatılmıştır⁸. Kadına yönelik annelik rolü beklentileriyle çekirdek aile yapısında da yoğun şekilde karşılaşmaktadır. Çekirdek aile yapısı kadına annelik rolüyle birlikte güç kazandırmış olsa da iyi anne olabilme baskısını dayatmıştır. Yani kadınlarda sadece anne olmaları beklenmemekte bunun yanında “iyi anne” olmaları da beklenmektedir. Beklenen “iyi anne” modeli oldukça yüksek dereceli özellikler taşımaktadır⁹.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, anne ve çocuk ilişkilerine yönelik yapılan çalışmalarda kadınların iyi bir anne olmaları gerekli hale gelmiştir¹⁰. Lewis’in belirttiği gibi “İdeal anne, çocukları küçükken asla ev dışında çalışmayan ve para kazanmak için çocuklarının iyiliğinden feragat etmeyecek kişidir; maddi kazançları ve kariyer gibi hedefleri asla çocuklarının refahının önüne koymayacak kişidir”. İyi bir anne, çocuğuna fiziksel ve ruhsal açıdan bütün ihtiyaçlarını karşılayabilmeli, anneye çok fazla sorumluluk yüklenmektedir.

6 Aksu Bora, “*Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü.*” *Yerli Bir Feminizme Doğru* (yay. haz.) Aynur İlyasoğlu - Necla Akgökçe. (İstanbul: Sel yayıncılık, 2001), 67-107.

7 Sirman, Nükhet, “Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi”, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (4. Baskı) e. d. Ş. Tekeli (İstanbul: İletişim yayınları, 2010), 221-247.

8 Wendy Mitchell - Eileen Green, “I Don't Know What I'd Do Without Our Mam. Motherhood, Identity and Support Networks”, *The Sociological Review* 50/1 (2006), 1–22.

9 Shari Thurer, *The Myths of Motherhood: How Culture Reinvents The Good Mother*, (New York: Penguin. 1994).

10 Tardy, Rebecca. W. “‘But I Am A GoodMom’ The Social Construction of Motherhood Through Health-Care Conversations”, *Journal of Contemporary Ethnography* 29/ 4 (2000), 433–473.

Annelik kadınlar için beceri olarak görülmektedir. Yani toplumsal yargılarla “iyi bir anne” rütbesine sahip olmak, annelik kimliğine yönelik bir kanıttır¹¹.

Kadınlığa yönelik dayatılan normlar toplumsal iş bölümü alanında da kendini belli etmektedir¹² Kadınların ve erkeklerin iş bölümü farklı işlemektedir¹³. Rol, sorumluluk ve düşünce açısından kadınlardan farklı beklentiler vardır. Mesela, yetişkin kadınlardan annelik sorumluluklarını yerine getirmeleri adına şefkatli, anaç yapılı, tutumlu davranışlar sergilemeleri beklenmektedir¹⁴. Daha genç kadınlardan ise kendilerini anneliğe ve eşliğe hazırlamaları istenmektedir¹⁵. Toplumun farklı yaş gruplarındaki kadınlardan beklentileri de farklılık göstermektedir. Kadınlardan beklenen en büyük sorumluluk da çocuğun eğitimi meselesidir. Ailelerin kız evlatlarına en önemli mirası ev işlerini öğretmektir¹⁶. Toplumdaki anneler kızlarına ev işlerine yönelik bilgi verirken sürekli dillendirdikleri gibi “yaptığın banaysa öğrendiğin sana” düşüncesiyle kızların ileriki dönemlerde yöneteceği ev için erkenden hazırlıklara başlanmaktadır. En basit örneğiyle ilkokul kitaplarında bir metin okurken bile metni anlatan resimlerin toplumdan beklentilerini sergilemektir. Kitaplarında kız çocuğun mutfakta annesine yardım etme görüntüsü, erkek çocuğun babasının yanındaki koltukta oturup televizyon izleme görüntüsü toplumun cinsiyetlerden beklentileriyle ilişkili bir durumdur.

Anneliğe mükemmel çocuğu yaratan mimarlar rolü verilmektedir. Bu dayatma kadının annelik rolünü daha da ağır hale getirmektedir. Bu beklenti annelerin abartılmış annelik icrasını sergilemesine neden olmaktadır. Günümüzde “modern annenin yükü “geleneksel anne” modeline göre ağır basmaktadır. Modern anneden farklı beklentiler söz konusudur. Bu bağlamda modern annelerin çocukları modern tıp imkânlarıyla, uzmanların söylemleri doğrultusunda en gelişmiş bilgiler ışığında yetiştirilmektedir. Bütün bunların yanında anneden kişisel bakımını da ihmal etmemesi beklenmektedir. Makul olan kadın anne olmadan önceki hayatını da devam ettirebilen, kendisine yenilikler katabildir. Kadının hem çalışıp hem de çocuk sahibi olası modern kadının statüsünü artırmaktadır. Modern anne olarak tanımlanan kadınların rolleri arasında parçalanmışlıkları ve yetişememe duyguları söz konusudur. Modern anne çocuğun fiziksel ihtiyaçlarına önem verdiği kadar psiko-sosyal gelişimine de önem vermektedir. Çocuğunu iyi eğitilmiş birey şeklinde yetiştirmesi ondan beklenmektedir¹⁷.

11 Jessica L. Collett, “What Kind of Mother Am I Impression Management and The Social Construction of Motherhood”, *Symbolic Interaction*, (2005), 28/3, 327–347.

12 Candace West - Don H. Zimmerman, “Doing Gender”, *Gender and Society* 1/2 (1987), 125-151.

13 Jaime Lester, “Performing Gender in The Workplace”, *Community College Review* 35/4 (2008), 277–305.

14 Barbara J. Risman, “Gender As A Social Structure”, *Handbook of The Sociology of Gender*, ed. B. J. Risman vd., (E-Kitap: Springer, 2018), 19-43.

15 Heidi M. Gansen - Karin A. Martin, “Becoming Gendered”, *Handbook of The Sociology of Gender*, ed. B. J. Risman vd., (E-Kitap: Springer, 2018), 83-94.

16 Ann Oakley *Taking It Like A Woman*, (London: Flamingo, 1984).

17 Collett, “What Kind of Mother Am I Impression Management and The Social Construction of Motherhood”.

2. Yöntem

Tarihin farklı dönemlerinde değişik anlamlar yüklenen annelik olgusu, küreselleşmeyle beraber önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır. Modern dönemde kadınların kamusal alana daha fazla katılmaları, bilgi-iletişim teknolojileri, yoğun şekilde kullanmaları, çocuklar ve yaşlılar için gündüz bakımevleri gibi kurumsal yapıların yoğunluk kazanması kadınların annelik rollerini etkilemiştir. Bütün bu değişimler doğrultusunda bugünkü toplumlarda anneliğin dönüşümünün sosyolojik yönden değerlendirilmesi annelik bakımından temel dinamikleri anlamamız açısından önemli olacaktır.

Çalışmamızda, Bora'nın (2001) "*Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü*" ve Ahmet Murat Aytaç'ın "*Ailenin Serencamı*" adlı çalışmaları, kuramsal ve tarihsel arka plan sağlayarak önemli bir veri tabanı sunmaktadır. Bu doğrultuda günümüzde anneliğin kuşaklararası değişen görünüşleri hakkında daha detaylı bilgi edinmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Çalışma verileri, Siirt il merkezinde 4 Aralık - 19 Aralık 2024 tarihleri arasında yapılan ve 15 günlük süreci kapsayan bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Çalışmanın katılımcı grubu Siirt il merkezinde yaşayan üç ayrı kuşaktan oluşan toplam 15 kadından oluşmaktadır. Farklı kuşaklardan katılımcıların tercih edilmesi, çalışmanın amacına uygun olarak, anneliğe ilişkin algıların dönemsel farklılıklar, eğitim ve teknoloji gibi değişkenler çerçevesinde nasıl inşa edildiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, farklı eğitim düzeylerine ve mesleki geçmişlere sahip katılımcıların örnekleme dahil edilmesi, çalışmanın hem geçerliliğini hem de temsil gücünü artırmıştır. Görüşmelerde temaların tekrarlanmaya başlamasıyla birlikte veri doygunluğuna ulaşıldığı değerlendirilmiş ve bu noktada görüşmelere son verilerek çalışmanın kapsamı sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla, görüşmecilerle sağlıklı iletişim kurularak katılımcıların kendilerini özgürce ifade edebilecekleri güvenli bir ortam oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, kadınların kendilerini daha rahat ve doğal hissedebilecekleri ev ortamlarında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, hem katılımcıların ifade özgürlüğünü artırmış hem de elde edilen verilerin derinliğini ve güvenilirliğini desteklemiştir.

Örnekleme grubu amaçlı örneklem yoluyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda araştırmada, Siirt ilinde ikamet eden, farklı kuşaklardan oluşan kadınlara, anneliği nasıl tanımladıkları, anneliğe ilişkin bilgilerini hangi kaynaklardan edindikleri, çocuklarıyla kurdukları ilişkiye yönelik sorular sorularak katılımcıların kuşaklararası annelik olguları analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırma çerçevesinde nitel araştırma deseninden yola çıkarak üç kuşaktan oluşan kadınlara derinlemesine görüşme soru formları uygulanıp veriler toplanmıştır. Üç farklı kuşaktan kadın katılımcıların deneyimlerine dayanan anlatılar, nitel veri analizinde kullanılan anlatı analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Çalışmada, fenomenolojik bir yaklaşım çerçevesinde, annelik olgusunun ne anlam ifade ettiğinin yanı sıra bu anlamlandırmanın kuşaklar arası bireyler bağlamında nasıl şekillendiği tartışılmaktadır. Fenomenoloji kuramına göre; içinde yaşadığımız fiziksel dünya herkes

için farklı anlam taşımakta ve görelî bir özelliğe sahiptir. Gerçek anlamın kişiden kişiye, toplumdaki topluma, kültürden kültüre, kuşaktan kuşağa farklılık göstermesi ve bu gerçeğin anlamın değişmesi, fenomenoloji yaklaşımının kullanılmasını gerekli kılmıştır. Bu yüzden değişimin, dönüşümün farklı annelik tanımına sebebiyet vermesi, araştırmanın deseni olarak fenomenoloji kuramının tercih edilmesini gerektirmiştir. Çünkü var olan bir nesne/olgu farklı özneler tarafından farklı şekilde yorumlanmakta, annelik olgusu buna göre imgenlenmektedir.

Fenomenoloji yaklaşımının yanı sıra çalışmada annelik olgusu; Bourdieu'nun sermaye kuramı bağlamında tartışılmaktadır. Bourdieu'ya göre sermaye kavramı toplumun biriktirilmiş tarihidir. Bu durum, Bourdieu'nun sosyolojik anlayışında sosyal dünyanın ne şekilde işlediğini daha ayrıntılı şekilde araştırabilmemiz ve toplumu doğru şekilde anlayabilmemiz için önemli bir konudur. Bourdieu'nun belirttiği gibi, "sermaye ya materyal şeklinde ya da içselleştirilmiş 'katılmış' şekilde biriktirilmiş iştir. Her bir aktör ya da grup tarafından sermaye şahsen ve özel olarak öğrenilir ki bu şekilde metalaştırılmış ya da canlı iş şeklinde sosyal enerjinin sahiplenilmesi de mümkündür. Yani sermaye, aktörlerin veya grupların düşünce ve davranışlarını formüle ettikleri, topluma ait alışkanlık, kodlama veya kalıpların bütünüdür. Söz konusu bu formülasyon neticesinde aktörler ya da gruplar davranışlarının meşruluğunu sağlarlar. Zamanla ve yeni davranışlar yoluyla sermaye kendini yeniden üretir. Söz konusu bu sermaye aslında toplumun mantıksal pratikleridir.

Bu mantıksal pratikler, sosyal alan için tesis edilmiş anlamdır. Bir sosyal aktör eğer söz konusu bu kodlama içerisinde hareket ederse, davranışlarını önceden hesaplayabilmek mümkün hale gelmektedir"¹⁸. Annelik olgusunun kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler yoluyla sürdürülmesi bu kuramı kullanılabilir kılmaktadır. Söz konusu annelik olgusunun medya, eğitim gibi kurumlar aracılığıyla benimsenmesi ve bütün kesimlere hitap edip, kuşaktan kuşağa aktarılması, bir sermayenin olduğunu özetlemektedir. Bu da çalışmamızda sermaye yaklaşımının kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

Çalışma, iki boyutta ilerleyeceğinden teorik perspektifin oluşturulmasından sonra, ikinci boyutta saha uygulamasının, sosyolojik araştırma yöntemlerinden nitel yöntemle yürütülmüştür. Çalışmanın, Siirt ilinde yaşayan kadınların genel evrende analiz sürecine ve doygunluğa ulaşma durumuna göre; bu kadınların üçte biri 65 yaş üstü üzeri, üçte biri 35-64 yaş aralığında ve üçte biri de 18-34 yaş aralığında olan kadınlardan oluşmaktadır. Çalışmada derinlemesine görüşme tekniği uygulanmış olup, bunun için katılımcıların; anneliğe bakış açıları, aile türü, cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve meslek değişkenlerinden hareketle 26 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır.

18 Pierre Bourdieu, "Sermaye Biçimleri", *Sosyal Sermaye*, Der. M. M. Şahin - A. Z. Ünal (İstanbul, Değişim Yayınları, 2010), 45-75.

2.1. Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Çalışmada “geleneksel annelik” kavramı çoğunlukla geleneksel toplumsal yapılarının ürettiği annelik anlayışına uygun şekilde ele alınmıştır. Bahsedilen anlayışa göre, “her kadın anne olmayı istemelidir ve tam anlamıyla kadın olabilmek için mutlaka anne olabilmelidir. Annelik içgüdüseldir ve annelik içgüdüğü sayesinde tüm kadınlar doğal olarak anneliği bilirler. Çocuğun bakımından öncelikli olarak anne sorumlu olmakla birlikte ailedeki diğer kadınlar ve evin büyük çocukları anneye yardım ederler. Annelik kutsaldır ve iyi bir anne fedakâr ve şefkatli olmalıdır”¹⁹. Bu çalışmada veri toplama süreci, nitel araştırma yöntemine uygun olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla yürütülmüştür. Üç farklı kuşaktan kadın katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler, anneliğe ilişkin algıların kuşaklar, dönemsel değişimler, eğitim düzeyi ve teknolojik gelişmeler gibi faktörler doğrultusunda nasıl şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Katılımcılar, evlerinde ağırlıklı olarak yüze görüşmelerle dinlenmiş; bu yöntem, katılımcıların kendilerini daha rahat ve özgür bir biçimde ifade etmelerini sağlamıştır. Görüşmeler, yarı yapılandırılmış form temelinde ilerlemiş ve içeriğin yoğunluğuna göre 60 ila 90 dakika arasında sürmüştür. Veriler, görüşmelerin ses kaydına alınması ve ardından yazılı hâle getirilmesiyle kayda geçirilmiş, anlatı analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Görüşmeler sırasında tekrar eden temaların ortaya çıkmasıyla veri doygunluğuna ulaşıldığı değerlendirilmiş ve bu noktada görüşme süreci sonlandırılmıştır. Süreç boyunca geçerlilik ve güvenilirlik ilkeleri gözetilmiş; katılımcılarla etkili iletişim kurularak açık, samimi ve güvenli bir etkileşim ortamı oluşturulmuştur.

2.2. Araştırmanın Veri Analiz Süreci

Araştırmanın verileri toplanırken deşifreleri de yapılmıştır. Araştırmanın transkriptleri yapılırken açık, eksen ve seçici kodlama kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme şeklinde ses kayıtları alınarak yapılan araştırmada bütün ayrıntılar deşifre edilmiştir. Açık kodlamayla başlanan araştırmada elde edilen veriler sonradan parçalara ayrılmıştır. Paragraf şeklinde okunan verilerle kodlama yapılmıştır. Kodlama sırasında katılımcının neyi vurguladığı baz alınmıştır. Bu şekilde paragraflar arası ilişki, benzerlikleri görme imkânı doğmuştur. Seçici kodlama yoluyla bulgular en yalın haliyle kavramlaştırılarak sorulardan yola çıkılarak merkezi temalar altında birleştirilip kodlama yapılmıştır. Bu şekilde metinler yeniden okunup çalışma ana temalar altında analiz edilerek son şeklini almıştır.

3. Bulgular

3.1. Katılımcı Grubun Demografik Özellikleri

Siirt ilinde bulunan üç farklı kuşaktan oluşan katılımcılar ile görüşme yapılırken katılımcılara araştırma çerçevesinde isimlerine dair bilgi verilmeyeceği bildirilmiştir. Bu çerçe-

19 Müge Yurtsever Kılıçgün - Ayşe Kılıçkaya. “Geleneksel Annelik Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8/5 (2016), 2867-2881.

vede onlara harflerden oluşan kodlar verilmiştir. Yaşlı kuşak olarak ifade ettiğimiz birinci kuşak katılımcıların kodları A1, A2, A3, A4, A5 şeklinde, orta kuşak olarak ifade ettiğimiz ikinci kuşak B1, B2, B3, B4, B5 şeklinde adlandırılırken genç kuşak olarak ifade ettiğimiz üçüncü kuşak ise C1, C2, C3, C4, C5 şeklinde adlandırılmıştır. Genç kuşak 35 yaşından küçük katılımcılardan, orta kuşak 35 yaş ila 64 yaş aralığındaki katılımcılardan, yaşlı kuşak ise 65 yaş ve üzerindeki katılımcılardan oluşmaktadır. Böylece aynı kuşak içerisinde yer alan katılımcılar aynı harf ile eşleştirilmiştir. Bu bağlamda annelik ile ilgili deneyimlerin, anneliğe bakış açısının kuşaklar arasında değişip değişmediği konusunda karşılaştırma yapılarak daha sağlıklı olacağı yönünde analizler yapılmıştır. Bunun yanı sıra anneliğin tanımlanma biçimlerinin kuşaklar arasında farklılaşıp farklılaşmadığı, annelik ile ilgili bilgilerin ve deneyimlerin kuşaklar arasında farklılaşıp farklılaşmadığı ve sosyo-kültürel değerlerin anneliğe bakış açısına etkisinin olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özellikleri birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak şeklinde detaylı bir biçimde gösterilmektedir.

Tablo 1: Birinci Kuşak Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Meslek	Evlilik Durumu	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
A1	77	Ev hanımı	Dul	Yok	10
A2	66	Ev hanımı	Evli	İlkokul	4
A3	65	Ev Hanımı	Evli	Yok	4
A4	66	Ev Hanımı	Dul	Yok	9
A5	65	Ev hanımı	Evli	Yok	2

Tablo 2: İkinci Kuşak Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Meslek	Evlilik Durumu	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
B1	47	Öğretmen	Evli	Lisans	2
B2	46	Ev hanımı	Evli	Yok	2
B3	44	Öğretmen	Evli	Lisans	3
B4	35	Ev hanımı	Evli	Ortaokul	3
B5	35	Akademisyen	Evli	Doktora	1

Tablo 3: Üçüncü Kuşak Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Meslek	Evlilik Durumu	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
C1	31	O. Ö.Öğretmeni	Evli	Lisans	2
C2	29	Doktor	Bekar	Lisans	Yok
C3	29	Öğretmen	Bekar	Yüksek Lisans	Yok
C4	26	Avukat	Evli	Lisans	Yok
C5	19	Muhasebeci	Bekar	Lise	Yok

Üç farklı kuşakta bulunan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine yönelik verdiğimiz tabloda eğitim konusundaki sonuçlara baktığımız zaman yaşlı kuşak olarak tanımladığımız kuşakla orta ve genç kuşak katılımcıların eğitim düzeyleri arasındaki farklılık dikkat çekmektedir. Yaşlı kuşak katılımcıların eğitim düzeylerinin, genç ve orta kuşak katılımcıların eğitim düzeylerine oranla daha düşük olduğu görülmektedir. Birinci kuşak olarak adlandırdığımız yaşlı kuşak 5 katılımcıdan oluşmaktadır. Bu kuşak içerisinde yer alan 4 katılımcı eğitim almamış, okuma yazma bilmemektedir. Kalan 1 kişi ise ilkökul mezunudur.

Orta kuşak olarak adlandırdığımız ikinci kuşak katılımcıların birinin okuma yazması yok, biri ortaokul, ikisi lisans, biri doktora mezunudur. Genç kuşak olarak adlandırdığımız üçüncü kuşaktan ise biri lise mezunu, üçü lisans, biri yüksek lisans mezunudur.

Görüldüğü üzere yaşlı kuşak katılımcıların dördü eğitim almamış, orta kuşak katılımcıların hepsi eğitim almış kesimden oluşmaktadır. Yine genç kuşakta bulunan herkes eğitim almış ve ileri eğitim seviyelerini tamamlayanlara rastlanmaktadır. Yaşlı kuşaktan genç kuşağa doğru genel olarak baktığımızda günümüze yakın dönemlerde kadınların, eğitime önem verdikleri, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için uğraştıkları ve eğitim seviyelerinde artış gözlenmektedir. Birinci kuşak katılımcıların buldukları eski dönemlerin koşullarını değerlendirirken, o dönemdeki kız çocuklarının eğitim imkânlarının günümüze oranla daha sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun sebebi olarak; buldukları eski dönemin sosyokültürel ve ekonomik koşullarının eğitim alabilecekleri imkânlarla sahip olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda yaşlı kuşak katılımcılar yapılan görüşmelerde eğitimlerini gerçekleştiremediklerini şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Bizim zamanımızda kızın okula gitmesi hoş karşılanmazdı, buna ekonomik durumumuz da müsaade etmezdi. 12 kardeşiz biz. Kimi okutsun kimi okutmasın babam. Sadece erkekleri okutabili. Kızlar okuyup da ne yapacak düşüncesi vardı. Okutsanız bile maşın, kocasına faydası olacak düşüncesi vardı. Hepinizi okula gönderme imkânım yok diyordu. Annenize yardımcı olup, nasıl annelik yapacağımızı öğrenmemiz istenirdi. Okuyamadığım için içimde bir ukde kaldı açıkçası. Belki okusaydım bir meslek sahibi olurdu, bugün çekmek zorunda olduğum sıkıntıları çekmezdim. Ama düşününce

babam da haklıydı. Çünkü o dönemde kız çocuk okutmak hoş karşılanan bir durum değildi. Ev işlerinde annemize yardım ederek büyütüldük.” (A4)

“Anne babamız eğitim almamıştı ki bize o dönemde eğitim almanın önemini anlatsınlar. O dönemde kızların eğitim alması çok önemli bir mesele olarak görülmezdi. Kız kısmı ev işleriyle meşgul olur, annelerine yardım etmek zorundaydılar.” (A5)

Görüşme yaptığımız yaşlı kuşak katılımcılar, kendi anne babalarının eğitim seviyelerinin düşük olmasının onları etkilediğini, geleceklerine farklı yön verdiğini belirtmişler. Görüşülen kişiler büyüklerinin eğitimsiz olmalarını temel sorun olarak algıladıkları görülmektedir.

Görüşmeye katılan genç kuşak katılımcıların biri doktor, biri avukat, biri lise öğretmeni, biri okul öncesi öğretmeni olarak görev yapmakta bir kişi ise serbest muhasebecidir. Bu grup içerisinde yer alan katılımcıların hepsi bir mesleğe sahiptir ve düzenli bir gelire sahiptir. Orta kuşağın çalışma durumuna baktığımızda; ikisinin öğretmen, birinin akademisyen, ikisinin ev hanımı olduğu görülmektedir. Yaşlı kuşak katılımcıların ise hepsinin ev hanımı olduğu dikkat çekmektedir.

Geçmiş döneme bakıldığında kadınların çalışma hayatına katılması, kadınların çalışma alanlarında görülmeye başlanması I. ve II. Dünya Savaşlarına denk gelmektedir²⁰. Bahsedilen dönemde erkeklerin savaşta silah alanında çalışmaları, sanayide kadın işgücüne ihtiyacı doğurmuştur²¹. Sanayileşme ile birlikte kadının çalışmaya başlaması, ekonomik alanda istihdam ihtiyacına duyulan boşluğunu doldurması her geçen gün kadın istihdam ihtiyacına olan ilgiyi de arttırmaya başlamıştır²². İlk dönemlerde düşük ücret ve kötü çalışma şartlarında çalışmak zorunda olan kadınların sanayi devrimiyle birlikte ücretli kadın işgücünün ortaya çıkmasında bir dönüm noktası yaşadığını ifade etmek mümkündür. Günümüzde kadınlara sunulan hizmet sektörü artmıştır. Böylece kadın işgücü sayısında artış görülmektedir. Bunun sebepleri şu şekilde sıralanabilir: Gelişen eğitim imkânları, boşanma sayılarının artışı, evliliklerin azalması, evlilik yaşının yükselmesi, demografik yapıdaki değişimler, yasaların koruyuculuğu şeklindedir. Toplumun kalkınıp ve ilerleyebilmesi adına kadınların toplumsal süreçte üretebilmesi elzem olmuştur. Böylece kadınların istihdam oranı artacak, kadınlar farklı sorunlarla başa çıkacak bunun yanı sıra gelir sahibi olup aile bütçesine katkıda bulunarak yaşam standartlarının iyileşmesini sağlayacaklardır.²³

20 Faruk Kocacı - Veda B. Gökçaya, “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6/1 (2005), 195-201.

21 Aysel Ersöz G. “Yönetici Kadınların ve Eşlerinin Ev İçi İş Bölümü Konusundaki Tutum Ve Davranışlarına İlişkin Sosyolojik Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 14/1-2 (1993), 42.

22 Zekai Özdemir vd., *Kadın İstihdamı ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği*, International Conference On Eurasian Economies 11-13 October (Almaty- Kazakistan. 2012).

23 Meryem Koray, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de “Cinsiyet” Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi* (2011), 13-53.

Görüşmemizde genç ve orta kuşak katılımcılar, yaşam koşullarının ağırlaşmasından dolayı kadınların aile bütçesine katkıda bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Yaptığımız görüşmelerde genç kuşak katılımcıların çalışmaya yönelik düşüncelerini bu şekilde dile getirmişlerdir:

“Günümüzdeki sosyo-ekonomik şartlardan dolayı kadınlar çalışma hayatına katılmadır. Aile bütçesine katkıda bulunmalı. Çocuğun geleceğini düşünen kadın, evde oturup çocuğunu besleyerek, evde oyunlar oynatarak bir yerlere gelmesini sağlayamaz. Ekonomik açıdan da elinden gelen desteği vermelidir. Ona en iyi eğitim alacağı imkanları sunmalı, aktivitelerini geliştirici kurslara göndermeli vs. Evet bu durum kadınları zorlayacak bir durumdur. Hem annelik görevini yapmak hem çalışma hayatında aktif olmak zor oluyor ama şartlar bunu gerektiriyor. Kadın çalışma hayatına katılıp kendini de geliştirmeli. Çocuklarına sosyo- kültürel ve ekonomik açıdan yetebilmeli diye düşünüyorum.” (C3)

“Bu dönemde tek kişinin ailede çalışıyor olması çok zor maalesef. Hayat pahalı, geçinmek gün geçtikçe zorlaşıyor. Çoluk çocuğun iyi geçinebilmesi adına kadın kendinden fedakârlık yapıp çalışmalı evet çok zor bir durum bu ama elzem bir durum. Bence dengeyi kurabilecek bir şekilde çalışması gerekmektedir. Kadının anneliği tabi ki çok önemlidir ama diğer taraftan çalışma hayatı da çok önemlidir. Kadının bu iki rolünü dengeli bir şekilde yürütebilmesi için bazı desteklere ihtiyaç vardır. Özellikle çocuğun büyüme döneminde kendisine esnek iş imkânları sunulmalı, babanın anneye destek olması gerekmektedir. (C4)

“Sanayileşmeyle birlikte kadın iş hayatına aktif olacak katılmaya başlamıştır. Kadının çalışması aile içi rollerin değişmesini gerekli kılmıştır. Babalara bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Geleneksel aile yapısının dışında bir durum söz konusu olmaktadır. Kadın hem annelik hem çalışma hayatını birlikte yürütünce bazı durumlarda yetemediği oluyor ve kadın vicdan azabı çekiyor. İşte bu vicdan azabından eşinin yardımıyla kurtulabilir.” (C1)

Yapılan görüşmelerde de anlaşıldığı üzere şehir yaşamının yoğunlaşmasıyla bireyler geçim sıkıntısı yaşamakta, ekonomik sıkıntılar artmakta, bireylerin ihtiyaçları artmakta, eğitim ve mesleki uzmanlaşmanın önemi artmaktadır. Bu durum genç ve orta kuşak kadınların çalışma hayatına katılmalarını gerekli kılmaktadır.

Modernleşmenin yol açtığı toplumsal ilişkilerdeki değişen durumlar, aile içindeki evlilik yaşamını da etkilemektedir. Modernleşmeyle birlikte bireysel özerklik, kişilerin önceliği olmuştur. Geleneksel modelde erkek evinin reisi kadın ev işleriyle ve çocuklarıyla ilgilenmekteydi. Kadının ve erkeğin keskin rol dağılımı modernleşmeyle birlikte farklılaşmıştır. Bu farklılıklara sebep olan durumlar, kadınların iş gücüne katılmaları, özgürleşmeleri, eğitim seviyelerini yükseltmeleridir. Erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet rollerinde yaşanan değişim, devam eden serbestleşme ve yaşam biçimlerinin bireyselleştirilmesi, bu süre-

cin göstergeleri arasındadır. Bu durum aile ve evlilik kalıplarının bireyselleşme eksenindeki değişiminin önemli bir anlatısıdır, bu süreçler kadınların modern dönemde evliliklerini ertelemesine sebep olmuştur. Görüşmeye katılan birinci kuşak katılımcıların evlilik yaşlarına baktığımızda; beş katılımcıdan ikisinin on yedi yaşında, birinin on iki yaşında, birinin on beş yaşında kalan bir kişinin de on sekiz yaşında evlendiği görülmektedir. Yani yaşlı kuşak evlilik yaş ortalaması 15 yaş olarak görülmektedir.

Orta kuşak katılımcıların evlilik yaşlarına baktığımızda birinin otuz dört, birinin yirmi dokuz, birinin yirmi dört, birinin yirmi, birinin on beş yaşında evlendikleri görülmüştür. Yani orta kuşağın evlilik yaş ortalaması 24 yaş olarak görülmektedir. Genç kuşak katılımcıların evlilik yaşlarına baktığımızda ise; birinin yirmi beş, birinin yirmi iki yaşında evlendiği kalan üçünün de bekâr olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kuşaklar arasında evlilik yaşının zamanla arttığı gözlenmektedir. Eğitimlerini devam ettirmek isteyen orta ve genç kuşak katılımcıların evliliklerini erteledikleri, daha geç yaşlarda evliliği tercih ettikleri görülmektedir. Yaşlı kuşak katılımcıların evliliklerinin erken yaşlarda gerçekleştirildiğine dair düşüncelerini bu şekilde ifade etmişlerdir:

“Daha oyun çağındayken evlendirildik, sanki evlilik kaçacaktı da bu kadar acele ettiler. 12 yaş daha neyin ne olduğunu bilmeden evlendim. O dönemde okula gitmeyen kız evde ne yapacaktı ki. Sonu erken yaşta evlilik oluyordu işte. Bez bebeklerimizle oynamamız gereken yaşlarda kucağımıza çocuklarımız almış olduk. Kimse annelik yapabilir mi bu yaşta diye düşünmeden kızını erken yaşta evlendiriyordu. Çocuk yaşta gelin ettiler, biz cahil bıraktılar. Halbuki biraz daha büyük yaşta evlenip ileriki yaşlarda anne olsaydım daha bilinçli bir anne olurum, zor şartlarda olmama rağmen dokuz çocuk doğurmazdım.” (A4)

“Görücü usulüyle küçük yaşta hiç görmediğim biriyle evlendirildim. Cahillik o kadar fazlaydı ki evleneceğimiz kişiyle ancak düğün günü görüşmüş oluyorduk. Küçük yaşta, eğitimsiz şekilde evlendirilip, küçük yaşta kaynanamızın dedikleriyle, bize öğrettikleriyle hareket ederdik. Eğitim alamadan büyüdüm içimde büyük bir ukde kaldı. (A5)

Geleneksel dönemde kadına bireyselliğini kazanmasına izin verilmeyerek babasının evinden direk kocasının evine geçirilip yuvasını kurması sağlanmaktaydı. Kadın için seçenezsiz tek yazgı evlilik olgusuyla Simone de Beauvoir’un belirttiği gibi, “aile içerisine sıkışmış kadının toplum içerisindeki konumunun evlilik ile ilişkisine göre belirlendiğini söylemektedir”²⁴. Görüşmelerde belirtildiği üzere yaşam koşulları, kadınların erken yaşta evliliklerini gerekli kılmıştır. Yaşlı kuşak katılımcıların bilinç düzeyinin düşük olması, onların şu anki zor durumlarının nedenini geçmişteki olumsuz düşünce yapısına bağladıkları görülmektedir.

24 Beauvoir De Simone, *Kadın, İkinci Cins II: Evlilik Çağı*, çev. Bertan Onaran, 8. Baskı, (İstanbul: Payel Yayıncılık, 2010).

3.2. Kadınların Anneliği Tanımlama Biçimleri

Annelik olgusu, biyolojik işlevin yanı sıra toplumsal süreçlerden etkilenerek sosyal olarak yeniden inşa edilmektedir. Böylelikle zamana ve bağlama dayalı anlamının değişmesi kaçınılmazdır. Evrensel annelik değimi söz konusu olmadığı gibi anneliğin evrensel bir tanımını da yoktur. Fenomenoloji kuramının belirttiği gibi, içinde yaşadığımız fiziksel dünya her birey için farklı anlamlara sahiptir, göreceli bir özelliğe sahiptir. Kişiden kişiye bile olgunun anlamı değişebilmektedir. Görüşmemizde katılımcıların anneliğe yönelik tanımlamalarına bakıldığında şu temalara ulaşılmıştır.

Tarihi anlamda doğal bir yapılanma gibi görünen aile, “doğal unsurların ve üyelerinin biyolojik birlikteliğinin çok ötesinde toplumsal uyum ajanı” olarak kadının denetim altına alınmasına etkide bulunmaktadır. Adorno ve Horkheimer’a göre, “Ataerkil ideolojinin “akıl dışılığını rasyonalize eden aile”, toplumsal uyum aracılığıyla, toplumsal sistem tarafından talep edilen görevlerle başa çıkabilme becerilerini sağlayacak şekilde kadınları biçimlendirmektedir. “Hamarat ev kadını ve çocuklarının annesi” esasına dayalı aile kültürü yoluyla, varoluşunun anlamı “kurban ve iyi olmaya gönüllü bir şekilde rıza göstermeyle” kutsallaştırılan kadın, boyun eğmeye ve fedakârlığa zorlanmaktadır”²⁵. Araştırmamızda üç farklı kuşakta bulunan katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde; katılımcıların anneliği algılayışları, anneliği tanımlamalarına bakılmıştır. Üç farklı kuşaktan oluşan gruplarda konuyla ilgili önemli benzerlikler dikkat çekmektedir. Bütün gruplardaki katılımcılar anneliği “annelik fedakârlıktır” şeklinde ifade etmektedirler. Onların bakış açısında, “anneliğin olmazsa olması fedakârlıktır, bir kadın her türlü fedakârlığa boyun eğecek ise anne olabilir ama fedakârlık gösteremeyenler anne olamazlar” ifadeleri sürekli dile getirilmiştir. Bütün annelerin fedakâr olmaları gerektiğine dair bütün katılımcılar hem fikir iken fedakârlık biçimlerine baktığımız zaman kuşaklar arasında farklılıklar oluşmaktadır. Yaşlı kuşak katılımcılara göre fedakârlık “yemeyip yedirmek, giymeyip giydirmek, odun ateşiyle çocuğunun elbiselerini ütömek vs” şeklinde ifade edilmiştir.

Orta kuşak ve genç kuşak ise fedakârlığı “gideceği tatil yerine çocuktan dolayı gidememek, arkadaşlarıyla gezilere veya eğlencelere katılamamak, eşiyile daha az vakit geçirmek zorunda olmak vs” konulardan bahsetmişlerdir. Böylece genç ve orta kuşak katılımcıların fedakârlığın alanını geleneksel kodların ötesine taşıyıp, sosyo-kültürel hayatın bütün alanlarını kapsayacak geniş bir yelpazeden değerlendirmişlerdir. Konuyla alakalı katılımcılar bunları dile getirmişlerdir:

“Bence annelik mucizedir, hayattaki en büyük fedakârlıktır. İnsanın kendi hayatından ödün vermesidir. Anne olduktan sonra birçok planınızı ertelemek durumunda kalabiliyorsunuz. Bazen kariyerimize ara vermemiz gereken bir durum olabiliyor, bazen gideceğimiz tatil yerini çocuğa göre plan yapmamız gerekebiliyor veya katılmak istediğimiz

25 Max Horkheimer - W. Theodor Adorno, *Sosyolojik Açılımlar*, çev. Mehmet Sezai Durgun - Adnan Gümüş, (Ankara: Bilgisu Yayıncılık, 2015), 153-156

bir geziyi erteleyebiliyoruz, okuyacağımız bir kitabı erteleyebiliriz. Annelik, kişinin kendisinden büyük fedakarlıklar yapmasını gerektiriyor. Çocuğa en iyi imkânları sunabilmek adına kişinin ne kadar yorulduğunun farkına varmamasına sebep olabiliyor. Annelik öyle büyük bir fedakârlık ki kişi kendini ve isteklerini unutabiliyor.”(C1)

“Annelik, güzel bir duygudur, paylaşımdır, fedakârlıktır, sevgidir, çocuğu korumaktır. Kısacası büyük fedakârlıktır, çocuklarımıza yaptıklarımızı aslında hayrımıza yapıyoruz. Annenin çocuğu için yemesinden, içmesinden feragat edip çocuğuna yedirmek, içirmektir. Çocuğun bütün ihtiyaçları için gece gündüz çalışmaktır. Çocuğu hastalandığı zaman başında sabahlamaktır annelik. Eski zamanın zorluklarına rağmen çok büyük fedakârlıklarla çocuklarımızı büyüttük. Ama bu bize dinen bir görevdir. Allah bize çocuklarınıza merhamette bulunun diye buyurmuştur. Anne yüreği çok önemlidir. Çocuklarımın dışında çocuklarımın çocuklarını da çok seviyorum eşlerini de çok seviyorum. Çocuğumdan dolayı çocuğumun ailesini de çok seviyorum.” (A3)

Kuşaklar arasında “fedakârlık” geleneksel ve modern annelik tanımlarında çok önemli bir konumdayken, kuşaklar arasında “fedakârlık biçimleri” farklılık göstermektedir. Yaşlı kuşak geleneksel anlamlar ile fedakârlığı dile getirmiştir. Annelik ve fedakârlık tarihsel süreçte farklı kuşaklar ve toplumsal değişimlerle birlikte farklı şekillerde algılanmış ve anlamlandırılmıştır. Genç, orta ve yaşlı kuşaklar arasında anneliğin fedakârlık anlayışı, toplumsal değerler, bireysel beklentiler ve kültürel farklılıklarla şekillenmiştir. Bu farklı kuşaklar annelikteki fedakarlığı farklı açılardan değerlendirmektedir. Genç kuşak, annelerin fedakarlığını bağımsızlık, kariyer hedefleri ve kişisel gelişimle bir denge kurma arayışında şekillendirmektedir. Orta kuşak, annelerin fedakarlığını aileyi geçindirme, çocukların geleceğini güvence altına alma ve onları iyi şekilde yetiştirme sorumluluğu olarak görmektedir. Yaşlı kuşak ise annelerin fedakarlığını, kadınların her şeyden önce gelen sorumlulukları olarak görüp, kendi kişisel istek ve yaşam hedeflerinden feragat etmeyi gerektiren rol olarak ifade etmektedirler.

Modernleşme süreci gelenekselden yeniliğe dönüşümü, geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçiş ifade etmektedir. Geleneksel toplum yapısında kadından rolüne uygun davranması beklentisi modern dönemde de görülmektedir. Kadından modern dönemde de beklentilere uygun davranışlar sergilemesi beklenir. Kadın modern dönemde iş hayatına başlayıp ev gelirine katkı sağlarken ev işlerini de yapmakla yükümlüdür²⁶.

Genç ve orta kuşak katılımcılar ile yaşlı kuşaktaki katılımcılar arasında çarpıcı benzerlik de katılımcıların anneliği tanımlarken, anneliğin sorumluluk gerektirdiğine yönelik görüşleridir. Bir annenin çocuğundan, evinden, ailesinden sorumlu olması gerekliliği sürekli dile getirilmektedir. Bütün gruplardaki katılımcılar annelerin sorumluluk duygusuna sahip olmasından bahsetmiştir. Fakat annelerin neyden sorumlu oldukları farklı şekillerde dile getirilmiştir. Orta ve genç kuşak katılımcılar çocuğun yaşadığı ortamdan kaynaklı, kaygı

26 Çetin Halis, *Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi* (Doğu Batı, 2003), 11-40.

endişesine yönelik sorumluluk sahibi olunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yaşlı kuşak ise; çocuğun edebi, terbiyesi, dini öğretilerinden sorumluluktan bahsetmektedir. Konuyla alakalı katılımcılar görüşlerini bu şekilde dile getirmektedirler:

“Bana göre annelik geçmişte farklıydı günümüzde farklı. Bugün babaların çok az sorumluluk aldığı ve annelerin her şey olduğunu görüyorum. Anne aynı zamanda çocuğun öğretmenidir, arkadaşısıdır. Yani onun her şeyidir. Günümüzde annelerin sorumlulukları artmış durumdadır. Çünkü günümüzü geçmişle kıyasladığımızda sosyo- kültürel hayattaki değişimleri görmekteyiz. Eskiden mesela çocuklar sokakta arkadaşlarıyla oynayarak büyüyorlardı. Şimdi çocuklar evde apartmandan dışarı çıkmıyorlar, eve hapsolmuş şekilde büyüyorlar. Sanal âlemde arkadaşlık kuruyorlar. Elleri sürekli tablet ve telefonla dolaşarak çocuklarım. Onların hangi sitelere girdiğinden, sanal âlemde kiminle arkadaşlık ettiklerini takip etmek zorundayız. Bundan kendimi sorumlu hissediyorum. Çocukların apartmanda rahatsızlık vermemeleri adına evde koşmalarına bile izin verilmiyor. Sürekli kurullarla büyümek zorunda kalıyor. Anne birçok role bürünerek bir yandan anne olarak, bir yandan öğretmeni olarak, bir yandan arkadaş olarak birçok sorumluluğunu yerine getirmenin zorluğunu yaşıyor. Çocukların Güzel yerlere gelmeleri için elimizden geldiğince maddi manevi bütün ihtiyaçlarını gidermek için uğraşyoruz. Çocuğun her şeyinden sorumlu olmak zordur, çünkü toplum bunu ondan beklemektedir. Babaların devreye girerek biraz sorumluluk alarak annenin yükünün bir nevi azaltması gerektiğine inanıyorum.” (B1)

“Bence annelik çok kutsal bir olgudur. Çok kıymetli bir şeydir. Herkes anne olmalı bu duyguyu yaşamalıdır. Ama sorumluluğunu da yerine getirmelidir. Anne çocuklarının yemelerinden, içmelerinden sorumlu olmalıdır. Özellikle terbiyesinden sorumlu olmalıdır. Ahlakı çocuğa anne verir. Çocuk kötü ahlaklı olursa annesine lanet edilir. Çocuğun terbiyesi annesinin sorumluluğundadır. Babalar zaten akşama kadar iş yerinde çalışıyorlar, akşamları bir saat çocukları görebiliyorlar. Zaten yoruluyorlar çocuklarla ilgilenenleri vakitleri de olmuyor. Anneye çocuğun ahlakı, terbiyesi, bakımı için çok fazla sorumluluk düşüyor.” (A1)

Görüşmelerde orta ve genç kuşağın sorumluluğun sadece annelerde olmaması gerektiğinin altını çizerek babaların da sorumluluk almaları gerekliliğinden böylece kadının yükünün bir nevi azalacağından bahsetmişlerdir. Yaşlı kuşak ise babaların gün boyu çok yorulduğu, bu sorumluluğu sadece annelerin alması gerektiğini dile getirmiştir.

Görüşmelerde annelik ile ilgili tanımlara yönelik bilgi sahibi olmak adına “annelere neyin yakışmadığı” sorulmuştur. “Anneliğe sorumsuzluk yakışmaz” yanıtı yoğun şekilde bütün gruplarda verilen cevaplardandır. Bunun yanı sıra bir kadının anne olmasıyla birlikte çocuklarına karşı sorumluluk duygusuyla hareket etmesi gerekliliğinin altı sürekli çizilmiştir. Bir kadını anne yapan en önemli özelliklerden birinin “sorumluluk sahibi olması gerektiği” vurgulanmıştır.

Annelik, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi aktarımıdır: Yaptığımız görüşmelerde üç kuşak katılımcılar, anneliği kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve tecrübe birikimi olduğunu söylemişlerdir. Yaşlı kuşak katılımcılara göre; geleneksel yöntemler ile devam ettirilen yakın çevredekilerin bilgileri sayesinde paylaşıp aktarılarak gerçekleştirilen öğrenme sürecidir. Genç ve orta kuşak katılımcılar ise, “geleneksel yöntemlere ilaveten iletişim teknolojilerinden faydalandıkları bilgi öğrenme süreci” şeklinde ifade etmişlerdir. Yaşlı kuşak katılımcılar anneliklerini kendi annelerine benzetmektedirler. Annelik konusunda birçok bilgiyi anne, komşu, hala ve teyzelerinden öğrendiklerini sürekli dile getirmişlerdir. Orta ve genç kuşak katılımcılar ise annelik konusunda annelerini örnek aldıklarını onun yanı sıra çocuk pedagogları, instagramdaki çocuk gelişim sayfalarını takip ettikleri, sosyal iletişim kanallarından faydalandıklarının altını çizmişlerdir. Çocuk yetiştirme konusunda bütün gruplarda bulunan katılımcılar annelik hususunda büyüklerinin bilgisinden faydalanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Genç ve orta kuşak katılımcılar bu bilgilere ilaveten bilgi iletişim kaynaklarından faydalanmaktadır. Anneliğe yönelik geleneksel metotların yüzyıllardır kullanılıyor olması bize yine Bourdieu’nun “sermaye kuramı”nı hatırlatmaktadır. Annelik olgusunun kuşaktan kuşağa geleneksel yöntemlerle aktarılan bilgiler sayesinde sürdürülmesi bu kuramı kullanılabilir kılmaktadır. Söz konusu annelik olgusunun eğitim, medya gibi kurumlar aracılığıyla benimsenip her kesime hitap etmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılması bir sermayenin olduğunu özetlemektedir.

Konuyla alakalı yine Bourdieu’nun “habitus” kavramı akla gelmektedir. Bourdieu’ya göre “Habitüs, kişinin sosyal yapı içerisindeki yerini belli bir hiyerarşi içindeki bulunduğu konumunu, cinsiyetlerini, yaş sıralaması açısından aile içerisindeki yerlerini vb. göz önünde bulundurarak bu bağlamda içinde bulunulan her şart ve koşulda eyleyicilere çözüm yolları bulmaya çalışan bir kavramdır. Habitusun bir diğer özelliği tarihsel bir yönünün bulunmasıdır. Bu bahsettiğimiz özelliklerde işlev ve varlığını sürdürebilmesi için habitusun bu tarihsel özelliğinin olması zorunludur. Bu tarihsel yapı geçmişten gelmektedir ve geleceğe uzanan bir formdadır. O zaman bu bağlamda bir başka habitüs tanımı yapacak olursak tarihe dayanarak bireysel ve kolektif pratiklerin meydana getirildiği bir tarih üretme sürecidir. Habitus tarihsel özelliğinden dolayı geçmiş deneyimleri aracılığıyla geleceği şekillendirerek şu zamanın etkinliklerini kapsamaktadır”²⁷.

Görüşmeciler annelik konusunda model aldıkları kişileri ve hangi yönlerini örnek aldıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Ben anneliğim boyunca annemi örnek aldım. Bence örnek alınması gereken önemli biriydi annem. Çünkü ailesine ve çocuklarına çok bağlıydı annem. Hepimizi çok otoriter bir şekilde yetiştirdi. Bakışlarından bile ne dediğini anlardık biz. Ben de aynı şekilde çocuklarımı şımartmadan büyüttüm. Annemin dışında bir de teyzemi örnek aldım. O da anneme benzerdi, otoriterdi. Çocuklarım rahatsızlandığı zaman bile birçok defa

27 Pierre Bourdieu, *Televizyon Üzerine*. çev. Turhan Ilgaz (İstanbul: Yky, 2000), 54.

doktora götürmeden annemin bize yaptığı tedavi yöntemlerini kullandım. Annemin yöntemleriyle çocuklarımı büyüttüm başka bir şeye ihtiyaç duymadım.” (A1)

“Annelik konusunda annemi örnek aldım. Yani tabii hepimizin ilk öğretmeni annemizdir. Annemizden görenek birçok şeyi yaparız. Annemden gördüğüm, uyguladığım çok fazla şey var ama üzerine çok fazla şey kattım. Benim öğretmen olmamdan kaynaklı bazı şeyler de var eğitim için içine girdi. Sadece annemin yaptıkları değil onun üzerine birçok şey katarak çocuklarımı yetiştirdim. Sürekli karşılaştırma yaptım. Şu an yetmiş kusur yaşında annem. Kendisi geleneksel aile ortamında yetişmiş, okuma yazma bile bilmiyor geleneksel şekilde yaşamış birçok şeyi. Bilgileri kesinlikle çok kıymetli ama dediğim gibi yeterli değildi üzerine eklenmesi gerekirdi. Çocuğumu büyüttüğüm sırada pedagoğ yardımcılarına başvurduğum, uzman çocuk doktorlarını takip ettim. Kişisel gelişim kitapları okudum. Çocuğumun iyi bir eğitim alması için onu muhafaza edebilmek adına bütün önlemleri aldım. Hala da kendimi her yönden geliştirmeye devam ediyorum. Çocuğuma yetmeye çalışıyorum.” (B1)

Görüşmeler sonucunda; iletişim teknolojilerinin ilerlemesine, gelişmesine rağmen anneliğe yönelik bilgilerin geleneksel kültürel kodlarının hala güncelliğini koruması dikkat çeken bir durumdur. Genç ve orta kuşak katılımcılar medyanın ve uzmanların görüşlerine başvursalar da büyüklerin tecrübelerinden faydalanarak çocuk yetiştirmenin önemini dile getirerek, geleneksel yöntemlerin onlar için önemli bir bilgi kaynağını oluşturduğunu dile getirmişlerdir.

Her doğuran kadın anne değildir: Toplumumuzda, annelik biyolojik bir olay olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra kültürel anlamlandırmalarla inşa edilmektedir Toplum, aile ve kültür kadının kimliğini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda görüşmede sorulan sorulardan biri “her doğuran kadın anne midir?” sorusudur. Görüşmede üç kuşak katılımcıların anneliği tanımlama şekline bakıldığında yine kuşaklar arasında benzerlik göze çarpmıştır. Bütün katılımcılar “anneliğin sadece doğurmak olmadığı” konusunda benzer fikre sahiptirler. Konuyla ilgili görüşmeciler görüşlerini bu şekilde dile getirmişlerdir:

“Bence her doğuran kadın anne değildir. Televizyonda, medyada görüyoruz çocuklarını diri diri gömenleri, cami avlusuna bırakanları... Çocuk doğuruyorlar ama bakmıyorlar bunlar biyolojik annedir bence. Uygulamada anneliğin gerekliliğini yerine getiremiyorlar. Anne çocuğu kontrol altında tutmalı, doğurup bırakmamalıdır. Bazı çocuklar o kadar saygısız ki onlarla konuşulmuyor. Anne dediğin çocuğuna terbiye vermeli, şımarık büyütmez. Annelik yapmak ile anne olmak aynı şey değildir.” (A3)

“Bence her doğuran kadın biyolojik annedir. Asıl anne hem çocuğun ihtiyaçlarını gideren, ona bakan hem de çocuğun hayata mutlu bir şekilde hazırlayandır. Çocuğunun güzel yerlere gelmesi için ona iyi eğitimi vermelidir annesi. Dijital teknolojilerin yoğun kullanıldığı dönemde yaşıyoruz. Çocuklar farkında olmadan farklı kitlelerin etkisine kapılabilir. Farklı davranışlar sergileyebilirler. Çocuklarımızı çok germeden, sıkmadan

onları kontrol altında tutmalıyız. Her istediklerini anında yapmadan içlerinde her şeyi ukde bırakmadan onarlı dengeli şekilde büyütmeliyiz. Anneler çocuklarının en iyi imkanlara sahip olmasını istiyorlar. Ama her annede bu sorumluluğu yerine getiremiyor maalesef.” (C1)

Görüşmecilerin ifadelerine bakıldığında iki görüş de anneliğin biyolojik bir süreçten öte sosyal ve kültürel bir pratik olduğunu ortaya koymaktadır. A3 daha otoriter ve geleneksel bir annelik anlayışını savunurken, C1 daha esnek, modern ve dengeyi önemseyen bir yaklaşımı benimsemektedir. Annelik kavramının bu şekilde farklı açılardan ele alınması, toplumsal değerlerin, bireysel deneyimlerin ve değişen yaşam koşullarının annelik algısı üzerindeki etkisini göstermektedir.

3.3. Kadınların Annelik Pratikleri

Ekonomik koşulların zamanla değişmesi ve endüstrinin gelişmesi sonucunda geniş ve ataerkil aile yerini günümüzde modern demokratik aile almıştır. Değişen toplum süreci içerisinde aile-çocuk ilişkileri ve annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının çocuklar üzerindeki etkileri zamanla değişmektedir. Görüşme yaptığımız üç farklı kuşak katılımcıların anneliğe yönelik yorumlarına bakıldığında kendi anneliklerini tanımlamalarında kuşaklar arasındaki farklılık dikkat çekmektedir. Yaşlı kuşak olarak adlandırdığımız birinci kuşak katılımcılar anneliği; arkadaşça, dostça, çocuk ile annenin rahat ilişki alanı olarak tanımlamaktadır. Genç ve orta kuşak katılımcılar ifadelerinde ise annelik; çocuğa kurallar konulması, çocuğun belli bir disiplinle büyütülmesi şeklinde tanımlamaktadır. Yaşlı grubun yetiştikleri aile modeli geleneksel aile modelidir. Bu yaş grubunun ifadelerinde çocuklarına çok fazla baskı yapmadan, kurallar koymadan çocuklarını yetiştirdikleri görülmektedir. Geleneksel baskı unsurları kullanılmadan çocuklar büyütülmüştür. Konuyla alakalı yaşlı kuşak katılımcılar deneyimlerini bu şekilde dile getirmektedirler:

“Benim çocuklarım çok terbiyeli bir şekilde büyütüldü. Benim veya babalarının gözlerine baktıkları zaman ne demek istediğimizi anlardı çocuklar. Bir gezmeye gittiğim zaman bir yerde oturur gelinceye kadar yerinden kalkmazlardı. Yaramazlık yapmazlar, insanları rahatsız etmezlerdi. Çevre anneyi ayıplamamalı, nasıl bir çocuk yetiştirmiş diye çocuk yetiştirmek çok önemlidir. Bir çocuk anne babasından korkmalı ama aynı zamanda arkadaşça ilişkilerde bulunmalıdır. Ben çocuklarımla birlikte büyüdüm onlarla arkadaş gibiydik. Çocuklarımla en yakın arkadaşları bendim. Her şeyi ilk önce bana anlatırlardı.” (A4)

“Çalışan bir bayan olduğum için çocuklarıma belli kurallar koyarak bir düzen dâhilinde onları yetiştirmeliyim. Kendi yaşadığımız hayata bile baktığımız zaman kurallara göre yaşamak zorunda olduğumuzu görüyoruz. Her şey kurallar dâhilinde işlemekte. Belli bir saatte okula gidiyoruz, belli saatte okuldan gelip yemek yetiştirmeye çalışıyoruz, yemeğin saati belli, uyuma saati belli, gezme günümüz belli. Birinde gerçekleşen

bir aksama diğer bütün yapılacakları etkilemekte. Her şey belli kurallarla işliyor. Çocuklarımıza da belli kurallarla yaşamayı öğretmeliyiz. Çocuğu kreşe bile gönderdiğimizde oradaki kuralların evde de geçerli olması aileden istenmektedir. Günümüzde çocuklar teknolojiye bağımlı şekilde büyüyor. Ellerinden tableti veya telefonu almak o kadar zor ki. İşte bunlara da bir sınır getirilmeli. Belli saatlerde kitap okunmalı, belli saatlerde tablet oynanmalı, belli saatlerde parka gidebilmelerini, belli saatlerde ders çalışmalarını vs. çocuk belli kurallar dâhilinde gerçekleştirmelidir. Ben çocuklarımın kiminle arkadaşlık edeceğine karışırım, hangi sitelere girebileceğine karışırım, kurallarım var yani çocuk onlara uymalı. Zaten onlarla çok fazla bir zaman geçiremiyoruz gün içerisinde. Onlara karışmasam, onları gözetlemesem veya belli kurallar koymasam onlarla başa çıkamam. İpin ucunu kaçırmamak adına onları kurallar dahilinde büyütmek zorundayım. Ortam çok değişik onları korumalıyım.” (C1)

Yapılan görüşmelere bakıldığında; orta ve genç kuşak katılımcıların çocuklarını yetiştirmede daha kuralcı oldukları, yaşlı kuşağın daha arkadaşça tavırlarla annelik sergiledikleri görülmektedir. Modern dönemle birlikte modern annelerin ortamdan kaynaklı bir tedirginlik yaşadıkları ve yaşadıkları kaygılar sonucunda çocuklarını belli kurallar dâhilinde yetiştirdikleri görülmektedir. Bu konuda dikkat çeken bir diğer nokta çalışma hayatına katılan genç ve orta yaşlı katılımcılar çocuklarıyla çok fazla zaman geçirememelerine yöneliktir.

Anneler, kontrol mekanizmasının zayıflamaması adına çocuklarını, koydukları kurallara göre büyütmeyi tercih ediyorlar. Anneliklerinin su istimal edilmemesi için belli kuralların şart olduğunu belirtmektedirler. Bu çerçevede gözlemlediğimiz önemli bir ayrıntı, teknolojinin hayatımızın her alanında yoğun bir şekilde kullanılmasıyla çocuk ile annenin ilişki ağları etkilenmektedir. Geleneksel aile yapısından modern aile yapısına geçişle birlikte anne ile çocuğun ilişki şeklini birçok farklı faktör etkilemeye başlamıştır. Özellikle orta ve genç kuşak katılımcıların çocuk yetiştirmeye yönelik medya ve televizyon ailenin kurallar koymasına gerektiğini sürekli onlara hatırlatmaktadır. Çocukların hayatının kurallar dairesi içerisinde belirlenmesi gerektiği sürekli dile getirilmektedir. Modern aile sisteminde kreş veya okulların koydukları kuralların yanı sıra aile de çocuklarını belli kurallar koyarak büyütmektedir²⁸.

Annelik her dönem için farklı sorumlulukları ve zorlukları bünyesinde barındırmaktadır. Çocuğun büyümesiyle birlikte çevresindeki faktörlerin değişip, genişlemesi söz konusudur. Bu bağlamda çocuğa ailesinin yakınlığının yerini arkadaş çevresi, öğretmenleri, akranları gibi psikososyal değişkenlere bırakmaktadır Çocuk büyüdükçe anneden bağımsız yaşamakta, farklı kişilerle etkileşimi artmaktadır. Araştırmamızda çocukların büyümesiyle birlikte zorlaşan annelik konusunda bütün katılımcılar hem fikirdirler. Konuyla alakalı katılımcılar görüşlerini bu şekilde dile getirmişlerdir:

28 A. Murat Aytaç, *Ailenin Serencamı, Türkiye 'de Modern Aile Fikrinin Oluşması* (Ankara: Dipnot Yayınları, 2007).

“Annelik çok güzel bir duygu ama aynı zamanda zorlukları var. Ayrıca çocuk büyüdükçe annelik zorlaşıyor. Çünkü artık çevre işin içine giriyor. Çevreden çocuğu korumak zorlaştığı için annelik de zorlaşıyor. Zamanın kötülüklerine karşı, çevrenin kötülüklerine karşı çocuğumu korumalıyım. Çocuklar küçükken fiziksel yorgunluk söz konusuydu şimdi zihinsel yorgunluk yaşıyoruz. Çocuklar büyüdükçe bağımsızlıklarını kazanmaya başlıyorlar. Onları koruma kollama isteği anneleri yormaktadır. Büyüdükçe işin içine çevre girince çocuğu korumak adına anneler kaygı yaşıyor. Büyüdükçe sıkıntıları büyüyor., annelik zorlaşıyor. Küçükken çocuk seninle birlikte gittiğin yerlere gider, anneye bağımlı bir şekilde büyümektedir. Ama büyüdükten sonra biz onlara bağımlı şekilde yaşamak durumunda kalıyoruz. Kişiliği oluştuğu bizden bağımsız şekilde yaşamaya başlıyor. Bu da anneleri tereddütte bırakıp anneliği zorlaştırıyor. (B3)

“Annelik çok özel bir duygu. Zorlukları da var tabi ki. Zamanla zorluklarının arttığını düşünüyorum anneliğin. Günümüzde çocukla teknolojiyle büyüyorlar anne bazı noktalarda yetersiz kalabiliyor. Kendini yenileme ihtiyacı hissediyor zamanla. Çocuk zamana ayak uydurmaya başlayınca annenin onu koruma isteği artıyor ve annelik zorlaşıyor.” (A5)

“Zaman geçtikçe yani çocuk büyüdükçe annelik zorlaşıyor. Günümüzde çevresel değişkenler arttıkça çocuklar aileden daha bağımsız hale geliyor. Örneğin sürekli Tik tok videoları izleyen bir çocuğun oradaki olayları ve davranışları kendi normal olarak görmesi aile ile bir çatışma içerisinde olmasına sebep olabiliyor. Çevre işin içine girince annelik zorlaşıyor. Günümüzdeki annelerin işi de ayrıca zor.” (C3)

Katılımcıların konuyla alakalı görüşlerinde ortak nokta, anneliğin çocuğun büyümesiyle birlikte zorlaşmasıdır. Katılımcılar, çocuğun büyümesiyle farklı çevrelerden etkilenebileceği, çocuğunun huylarının değişebileceği kaygısıyla yaşamaktadırlar.

Sanayileşmeyle beraber ekonomi, bilim, teknoloji alanlarında çok fazla değişim gerçekleşmiştir. Bireysel ve toplumsal alanda bu dönüşümün etkileri görülmüştür. Bu dönüşüm aile yapısında da gerçekleşmesi kaçınılmaz olmuştur. Teknolojik ilerlemeler, ekonomik gelişmeler aile işlevlerini etkilemiştir. Bu durum bütün dünyada olduğu gibi ülkemizi de etkilemiştir. Ülkemizde sanayileşme ile birlikte kadınlar iş hayatına yoğun şekilde vakit ayırmaya başlamışlardır. Kadınlar iş hayatında yer alarak bireysellik kazanmış, ekonomik özgürlüğünü elde etmiştir. Ama bu konu bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Kadın, hem evde sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmış hem de iş hayatının gerekli sorumluluklarını aksatmamak adına daha fazla yükü kaldırmak zorunda kalmıştır. Bu durum kadının yıpranmasına sebep olmuştur. Birde iş hayatına katılan kadın anne ise maddi ve manevi yükü daha da artmış olmaktadır. Anneden birçok farklı rolü birlikte yürütmesi beklenmektedir²⁹.

29 Rasim Babahanoğlu, “Çalışan Annelerin Yaşam Doyumlarının İncelenmesi”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/2 (2020), 518-530.

Modern dönemle birlikte, kadının çalışma hayatına katılmasına yönelik kuşaklar arasında görüş farklılıkları gözlenmiştir. Konuyla alakalı görüşmeciler kadının iş hayatına katılmasını şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Modern dönemle birlikte kadın çalışma hayatına girmiştir. Böylece kadının sorumluluğuna sorumluluk katılmıştır. Anelik zaten çok zor üzerine bir de çalışma hayatına katılması kadından birçok rolü yerine getirmesine sebep olmuştur. Çalışan kadına iş yerinde işinden başka sorumluluğu yokmuş gibi işler istenmektedir, evde de sanki sadece ev hanımıymış gibi taleplerde bulunuluyor. Yani bir anne çalışıyor diye çamaşırını veya temizliğini aksatmamalı, onlar da onun görevi olarak görünüyor. Bir anne, çocuğu hastalandığı zaman hemşire rolüne bürünüyor, çocuğun ödevlerine yardım amaçlı öğretmen rolüne bürünüyor, çocuğuyla oynamak vakit geçirmek adına arkadaş rolüne bürünüyor, çocuğun sıkıntılarına çözüm bulmak adına psikolog rolüne bürünebiliyor. Ailenin bütün sorumluluğunu yüklenen kadın bir de çalışma hayatına katılınca parçalanmış rollere bürünmek zorunda kalıyor.” (A3)

“Bence bir kadın ne yazık ki gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda birçok sorumluluğa sahiptir. Kadınların iş hayatındaki rollerinin artmış olması onların evdeki işleri ile ilgili sorumlulukları ve çocuk bakmakla ilgili sorumluluklarını azaltmamıştır. Haliyle evdeki sorumlulukların üzerine bir de çalışma hayatı eklenince kadınlar çok yorulmaktadır. Hatta kendilerine ayırdıkları vakit ev hanımlarına göre çok daha azdır. Kadın iş yerinde bütün sorumlulukları getirmek için uğraşır, evde de çoluk çocuk ve işleri onu beklemektedir. Çocuğun ödevi, giyim kuşamı, çocuğun sağlığı, ev ihtiyaçları, misafir ağırlaması vs. konuları kadınların görevi olarak görülmüyor. Yani kadından birden fazla role bürünmesi beklenmektedir.”(C3)

Çocukların toplumsal hayata hazırlandığı süreçte, onlara kuralları öğretme nerde nasıl davranacaklarını öğretme adına annelere çok önemli görevler düşmektedir. Endüstri ve enformasyon çağında yetişen çocukları yetiştirmek adına annelik uzmanlık gerektiren bir alan haline gelmiştir. Orta ve genç kuşak katılımcıların bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak uzmanlaşmak adına çaba harcamaktadırlar.

Babahanoğlu'nun belirttiği gibi “Aile içi eşitliğin ya da kadın erkek eşitliğinin sağlanmadığı, sosyal adalet ilkesinin uygulanmadığı bazı ailelerde çalışan anne maddi ve manevi yönden daha da yıpranmaktadır. Çünkü her ne kadar anneler iş hayatına daha aktif bir şekilde girseler de erkeklerin aksine onların ev işleri, çocuk bakımı gibi sorumluluklarının daha çok olduğu bir gerçektir”³⁰. Özellikle çekirdek aileye sahip anneler için başta çocuk olmak üzere eşi ve diğer sosyal hayatı ile ilgilenememe konusunda önemli sorunlar yaşadığı düşünülmektedir.

30 Babahanoğlu, “Çalışan Annelerin Yaşam Doyumlarının İncelenmesi”.

“Bence kadının çalışma hayatına katılması birçok zorluğa yol açar. Çalışan kadın çocuklarla tam anlamıyla ilgilenemiyor. Sağlık yönünden, psikolojik yönden yıpranıyor insan. Çalışan kadın çocuğunu kreşlere veya bakıcıya emanet ediyor. Bir kreş veya bakıcı anne sevgisiyle büyütmez çocukları. Bir kadın anne olduktan sora hem anneliği hem çalışma şartları anneleri yıpratır. (A3)

“Yani bunları yaşamış biri olarak ben de çok zorlandım. Yani ikisi arasındaki denge mümkün olduğunca kurulmalıdır. Anneliğimi ihmal edemediğim kadar öğretmenliği de ihmal edemem. Ben öğretmenim öğrencilerimi ihmal ettiğim zaman da çocuklarımı ihmal etmişim gibi vicdan azabı çekiyorum. Bütün görevlerimi yerine getirmeye çalışıyorum. Yıpranıyorum evet ama çalışmam gerektiğine inanıyorum. Biraz rahatlığından feragat edip çalışmalı her zorluğa rağmen. Yeri geliyor öğrencilerim de benim çocuğum gibi oluyor. Onlardaki bir ışıltı beni gururlandırıyor. Aradaki dengeyi iyi tutmak lazım yıpranmamak adına”.(B1)

Görüşmelerden de anlaşıldığı üzere çalışan kadın hem anneliğin sorumluluğunu yerine getirmekte hem de çalışma hayatında iş sorumluluğunu yerine getirmektedir. Bu şekilde koşuşturan ve her şeye yetişmeye çalışan kadın yıpranmaktadır. Çalışan kadın yorulduğunu yıprandığını kabul ediyor buna rağmen çalışması gerektiğine inanıyor. Şartların bunu gerektirdiğini belirtmektedirler. Ama yaşlı kuşak kadınlar, kadının çalışması onun yıpranmasına neden olduğunu belirtmektedirler. Kadının bu şekilde yıpranmasının kadının annelik verimini düşürmesine sebep olduğunu düşünmektedirler. Kadının anneliğini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için bu kadar yıpranmasının doğru olmadığı dile getirilmiştir.

3.4. Kuşaklararası Bağlamda Annelik Algısı

Yaptığımız görüşmelerde bütün yaş grubunda olan kadınlar anneliği kadının yaşayacağı en özel duygu şeklinde tanımlamaktadırlar. Katılımcılar, çocuk sahibi olduktan sonra birçok etkinliklerden uzak kaldıklarını, kendilerini çevrelerinden yalıtılmış hissettiklerini dile getirmişlerdir. Anneliğin çok fazla sorumluluk getirdiğini, bu zor süreçte desteğe ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Çocuk dünyaya geldikten sonra, kadın belli dönem izin almakta çocuğuyla elinden geldiğince fazla zaman geçirmektedir. Hatta bazen çocuğun bakımının üstlenecek birinin olmaması durumunda kadın işi bırakabilmektedir. Kadın, eski hayatına özlem duyabilmektedir. Kadının bu sorumluluğu alması zamanla göreve dönüşmektedir.

“Kadın anne olduktan sonra önceliği kesinlikle anneliği olmalıdır. Bakın kreşlere verilen çocukları izliyorsunuz değil mi? Çocuklara bakıcılar eziyet ediyor. Nasıl dövüp hırpalıyorlar çocukları görüyor musunuz? İnsan onlara çocuğunu nasıl emanet ediyor ki. Kazandıkları para helal mi acaba. Kreşler çocuklara ne kadar sevgiyle yaklaşır tartışılır. Benim gelinim çalışıyor yabani gibi duruyor aramızda. Konuşmaz gülmez zaten gün boyunca yoruluyor. Eve geliyor birçok sorumluluk onu bekliyor. Çocukları küçükken bir dönem çalışma hayatından feragat edip çocuklarıyla ilgilenmelidir bir kadın.” (A4)

“Bence annenin çalışması çocuğun yaşına göre durum değişmektedir. Kadının anneliği çok önemlidir. Eğer çocuğu büyüme yaşındaysa yani demek istediğim çocuk iki üç yaşındayken kesinlikle anneden ayrı büyümemeli çocuk yoksa huzursuz olur çocuk ve ileriki dönemlerinde farklı durumlara sebep olabilir. Çocuk 2-3 yaşlarında yani büyüme döneminde anneden mahrum kalınca huzursuz oluyor kreş kesinlikle anne sevgisi veremez bir çocuğa önemli olan güven değil. Güven söz konusu değil çocuğun yanında düşmesi bile ayrı kreşte düşmesi bile farklıdır. Annenin yanında düştüğünde içtenlikle ona koşan onu koklayan ona yardımcı olan bir anne ile karşılaşır ama kreşte bir ablanın onu karşılaması ona yardım etmesi çok farklı annenin sevgisi ile büyümesi lazım öncelikle o sevgiden ayrı kalmamalı. Yani kadın birçok sosyal ve ekonomik hayatından taviz vermelidir. Çocuğa bakan farklı güvenilir kurumlar var onlar da anneler gibi çocuğun bütün ihtiyaçlarını karşılıyor çocuğu ben büyüteyim diye çalışma hayatımdan feragat etmem doğru değil” (A2)

“Çalışma hayatı olmasa kendimi düşünemiyorum. Evde bunun dışındaki bir tempo bana uygun değil. Evin çok fazla gereksiz yorgunlukları var. Bazen yorgun hissettiğim oluyor bazen gerçekten yoruluyorum. Yorulduğum zaman ikisini bir arada yapmak bana göre değil diyorum ama her şeye rağmen kendimi daha çok işe yarar hissediyorum çalıştığım zaman. Bu çok önemli. Mesela ben yaz tatilinde bunalıma giriyorum kısa döngüdür benim için Kısır döngüye giriyorsun hiçbir şey üretilmiyor şu an bulaşık çamaşır vesaire ama okul öyle değil çocuğu okumaya geçirmek bu çok önemlidir O çocuğun gözlerindeki ışığı ilerlemeyi görmek çok önemlidir. Öğrenci geliyor mesela bir yıl sonra bakıyorsun sanki bir başka kişilik olmuş. Bu beni çok mutlu ediyor ya. Bunda da benim payım var deyip mutlu oluyorum. O yüzden ben çok seviyorum çalışmayı. Bütün zorluğuna rağmen çok çok seviyorum kendimi işe yarar hissediyorum.” (B1)

Bütün katılımcılar çocuğu; yoğun emek, bireysel zevklerinden feragat etmek, kendi hayatlarının denetimlerinin azalması şeklinde ifade etmektedirler. Yaşlı kuşak katılımcılar çocuğu küçük yaşta olan annelerin çalışmaya bir süre ara vermeleri gerektiğini düşünüp kendilerinin çocuklarının bakımıyla yakından ilgilenmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Başka kurum veya kişilerin bakımı sonucunda yetişine çocukların anne sevgisinde mahrum bir şekilde büyüyerek ilerde farklı sorunlarla karşılaşabilme ihtimallerinin olduğunu diler getirmektedirler. Çocuğun güven duygusunun annesinin yanında büyümesiyle yakından ilişkili olduğunu düşünmektedirler.

Yaşlı kuşağın annelere yüklediği bu zorunlu görev ifadeleri orta kuşak katılımcılar tarafından farklı şekilde ifade edilmektedir. Orta kuşak katılımcılar çocuğa anne gibi bakabilecek kurumların var olduğunu, bu kurumların çocuğun gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini ve çocuğa birçok farklı katkı sağladığını düşünmektedirler. Çalışma hayatlarından feragat ederek sadece çocuklarının bakımı için uğraşmanın doğru olmadığını dile getirerek bu durumun çocuklarının geleceğini olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmektedirler.

3.5. Toplumsal Roller ve Annelik

Kadın, avcı ve toplayıcı toplumlardan itibaren büyük sorumluluklar alan kesimdir. Av için erkek gezinmeye çıkar, aileyi bir arada tutan çocukları ve yaşlıları idare eden kesim olmuşlardır. Tarım toplumuna geçişle birlikte kadın hem toprakta çalışmış hem de ailenin yükünü kaldırmıştır. Özellikle sanayi dönemi sonrasında kadının iş hayatına katılması toplumun anneden beklentilerini azaltmamıştır. Çalışmayan bir anneden toplum neyi istiyorsa çalışan anneden de aynı şeyler beklenmektedir. Yani kadının çalışma hayatına girmesiyle zaten toplum beklentilerini ve isteklerini yerine getirmek adına anne iyice yorulmaktadır. Topluma göre bir anne gün boyu dışarıda çalışıyor olsa da akşam eve geldiğinde çocuklarıyla ilgilenilebilecek zamanı olmalı, ev işlerini ihmal etmeli, akraba veya arkadaş toplantılarına çağrıldığında gidebilmelidir.

Katılımcıların hepsi toplumun bu beklentilerinin kadınların annelik süreçlerini zorladığı düşünülmektedir. Yaptığımız görüşmeyle alakalı katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Toplum ne yazık ki anne diye bir çocuğun yeme içme gibi ihtiyaçlarını karşılamak gibi roller yüklüyor çocuğun yaptığı her şeyden anne sorumluymuş gibi. Yolda ağlayan bir çocuk görünce -annesinin yerinde olsam şunu yapardım- gibi ifadeler kullanıyor. Aslında anneye ne kadar çok yüklendiğini görüyoruz. Halbuki bu sorumlulukları babalarla paylaşılmalı. Ayrıca insanları çocuk yetiştirme şekilleri ile yargılayıp, özgür bırakmayı öğrenmeliyiz toplum olarak bence.” (C3)

“Toplumun beklediği mükemmel bir annedir hem evine hem çocuğuna hep dört dörtlük olması istenmektedir. Toplum bunu istemektedir; anne hiç yorulmamalıdır. Çocuğa bakmalı, iş yapmalı, anneye çocukla ilgili sorumlulukların tamamının yüklenmesi çocuğa sadece annenin bakması normal olarak görülmektedir. Bana göre babanın da sorumlulukları ona hatırlatılmalıdır.” (B1)

“Toplumun anneden beklediği o kadar çok şey var ki mükemmel bir şekilde her şeye yetişsin isteniliyor, topluma baksan her şeyi anneye yüklüyorlar. Anneye destek çıkmalı baba. Ama hiç bu düşünülüyor özellikle şimdiki dönemde kadınların çok fazla çalıştığı dönemde babaların destekleri şart. Anne zaten gün boyu yıpranıyor, yoruluyor ev işi, çocuğu bir sürü sorumluluğu mevcut. Baba ona destek olmasa çok yıpranır kendisini çok yalnız ve yıpranmış hisseder. Keşke annelerden beklenen destek babalardan da beklerse o zaman bir denge olmuş olacaktı ama şu anda bir dengesizlik var. Mükemmel bir baba beklentisi yok maalesef sadece mükemmel anne isteği var.” (A2)

“Bence toplumun beklentisi psikolojik olarak anneyi zorlamaktadır; hep temiz, hep düzenli bir ev ve iyi yetiştirilmiş bir çocuk beklenmektedir. Bu beklenti kadını zorluyor; anne görevini içgüdüsel olmak yerine içgüdüsel olarak yerine getirmeli toplum zoruyla değil.” (C1).

Farklı kuşaktaki bütün katılımcılar anneden mükemmel bir anne istenildiğini belirtmektedirler. Bu durumun kadınları zorladığını, bu kadar yükün kadına ağır geldiğini ifade etmişlerdir. Kadınlara toplum tarafından her yönden mükemmel bir şekilde yapması gereken görevler yüklendiğinde kadının sorumlulukları altında ezildiğini bu yaptırımların ve görüşlerin yanlış olduğu bütün farklı kuşaklar tarafından dile getirilmektedir.

“Annesine bak kızını al” sözünde; kız annesinin birçok huylarını doğuştan aldığı düşünülmektedir. Çocuk annesinin eğitimi ile yetişir. Bunun için bir kızın niteliklerini öğrenmek isteyenler, annesine benzeyeceğini düşünürlerse yanılmayacaklarını düşünmektedirler. Anneye çocuğunu en iyi şekilde yetiştirmek adına sorumluluk yüklenmektedir. Çocuğunun toplum tarafından iyi şekilde anılmasını isteyen anne beklentiyi karşılamak adına uğraş vermektedir.

“Annelik kutsal bir olaydır. Allah herkese nasip etsin. Anne bütün demektir: erkek çocuk bile anneden terbiye alır. Ya annelik çok basit bir şey değildir. Buradan bile ne kadar büyük bir şey ifade ettiğini anlayabiliriz. Bir söz vardır mesela “anneye bak kızını al” yani burada annenin ne kadar örnek alındığını söyleyen, gösteren bir cümledir. Her türlü güçlüğe katlanmaktadır. Anne disiplin demektir, anne otorite demektir. Eskiden anne kucağına çocuğunu alıp sevmeydi bir otorite vardı, şimdi o boşluğu torunlarımızı severek gidermeye çalışıyoruz. Belki doğru değildi ama otoriteden kaynaklı büyüklerimizin yanında çocuklarımızı öpüp koklayamazdık o eksiklik de büyütük çocuklarımızı. İnsan çocuğunu sevmeye çekinir mi, evet çekinerek büyüttük. Eskiden bir annenin hareketleri, edebi kızlarının da nasıl olduğunu gösterirdi. Annenin kızlarını kendileri gibi yetiştirdiği düşünülürdü. Dünür olarak seçilecek bir aile için öncelikle kızın annesi araştırılırdı.” (A2)

Bu görüşlerden anlaşılacağı üzere geleneksel aile yapısında anneliğin disiplin, otorite ve ahlaki kurallar, toplumsal cinsiyet rolleri öğreten gibi işlevleri olduğuna inanıldığını gösteriyor. Aynı zamanda, geçmişte daha mesafeli olan ebeveyn-çocuk ilişkilerinin zamanla yumuşadığı ve büyükanne rolüyle sevgi boşluğunun telafi edilmeye çalışıldığına da dikkat çekiyor. Bu durum da toplumsal değerlerin zamanla nasıl evrildiğini bize göstermektedir.

Kadının önde gelen rollerinin başında annelik rolü gelmektedir. Annelik olgusu kutsallaştırılmış fakat bu kadına adanmışlık portesi çizilmiştir. Anneye hiçbir sınırı olmayan emek biçilmektedir. Bu sorumluluğun yanında çocuğun bütün ihtiyaçları da annenin sorumluluğuna yüklenmektedir. Anneliğin kadınlar için ne anlam ifade ettiğine ilişkin soruya karşılık, katılımcıların tamamı annelik duygusunun bambaşka bir duygu olduğuna, kutsallığına, fedakârlık gerektiren bir meslek olduğuna ve çocuğa yükledikleri anlama değinmişlerdir. Toplum “annelik kutsaldır” düşüncesiyle anneye çok fazla sorumluluk yüklemektedir.

“Anneye o kadar çok beklenti yüklenmiş ki, anneden her şey bekleniyor. Annelik kutsaldır deniliyor belki de bu düşünce yapısından kaynaklı anneliğe her görev yüklenmiş oluyor. Anne iyi bir öğretmen olmalı. Evde iyi iş yapmadığı, çocuğuna iyi bakmadığı zaman rolünü iyi yapmıyor deniliyor. Mesela; birçok öğrencim var, baba yurtdışında,

anne hem annelik yapıyor hem babanın açığını da kapatmak zorunda. Hem annelik yapıyor hem babalık yapıyor. Ahlaken ilgileniyor. Maddi olarak ihtiyaçlarını karşılamak zorunda ve toplum bunu artık normal olarak görüyor. Annelik kutsaldır deniliyor bunu vazife olarak görüyor herkes. Belki de burada öyle söylenmemesi gerekiyor çok fazla bir misyon yüklenmiş anneliğe. Ben bazen çocuklarıma şaka ile karışık şunu söylüyorum ya bu internetteki yazıları acaba çocuklar mı yazıyor bu kadar üzerimize geliyorlar. Keşke bir annenin ağzından yazılsa da bizim durumumuz da anlatılsa size. Dikkat etseniz paylaşımların hepsi çocuk şöyle eğitilmeli çocuk çok özeldir deniliyor. Hep annenin üzerine geliniyor Anne söyle yapmalı anne böyle yapmalı” (B1)

“Annelik kutsal bir olgudur” anlayışı anneliğin toplum tarafından yüceltilmesiyle birlikte, annelere ağır yükler ve büyük sorumluluklar yükleyen bir toplumsal beklenti yaratmaktadır. Bu yaklaşım, anneliği sadece biyolojik bir deneyim değil, aynı zamanda görev ve sorumluluk olarak görmektedir. Anneler bu ağır yükler sonucunda fiziksel, duygusal ve psikolojik tükenmişlik hissine kapılabilmektedirler.

Sonuç

Toplumumuzda bütün kadınların anne olmaları gerekliliği yönünde genel algının varlığı söz konusudur. Toplumsal süreç içerisinde kadının anneliğe her dönem farklı anlamlar yüklenmiştir. Yani kültürden kültüre veya iktidar mekanizmalarına göre değişiklik gösteren annelik kavramının anlamı bize bu olgunun evrensel olmadığını göstermektedir. Chodorow’a göre “Kadının biyolojik yapısından kaynaklı olan doğurganlık özelliği, toplumsal cinsiyet rolleri aracılığıyla kadının annelikten bağımsız şekilde değerlendirilmemesine yol açmıştır”³¹.

Sanayi devrimiyle birlikte köyden kente göç edenlerin sayısında artış gözlenmiştir. Geleneksel geniş aile modeli yerini modern çekirdek aile modeline bırakmıştır. Kadınların iş hayatına katılmasıyla birlikte toplumda ve aile içinde çok fazla değişiklikler meydana gelmiştir. Geleneksel dönemdeki baba otoritesinin değişmesinden çocuğun bakımı ve ihtiyaçlarına kadar birçok konu geleneksel bakış açısının yerine modern gerçeklikler ile ele alınması başlanmıştır. Geleneksel bu dönüşümden birçok unsur etkilendiği gibi bu durum kadınları da etkilemiştir. Kadınların iş hayatına katılmasıyla birlikte sorumluluklarının çok fazla arttığı görülmektedir.

Kadınların annelik kimlikleri onların biyolojik yapısıyla ilgili olmanın yanı sıra toplumsallaşma sürecindeki kültürel öğelerle de ilgilidir. Annelik olgusuna tarih boyunca farklı anlamlar yüklenmiştir. Yüklenen anlamlar küreselleşme sonrasında dönüşüme uğramıştır. Sanayileşme sonrasında gerçekleşen değişimler sonucunda kadınlar kamusal alanda daha fazla yer almaya başlamışlardır. Bilgi teknolojilerinin artmış olması, farklı kurumsal yapı-

31 Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering, Psychoanalysis and The Sociology of Gender*, (London: University of California Press. 1978).

ların oluşması ve sosyo-kültürel hayatta değişmelerin meydana gelmesi annelik rollerinin değişmesine neden olmuştur. Toplumda gerçekleşen bu değişiklikler anneliğin dönüşümünü sosyolojik yönden değerlendirmemiz, anneliğin temel dinamiklerini anlamamız açısından önemlidir. Araştırmamızda üç farklı kuşaktan oluşan katılımcılara anneliği tanımlama şekillerine, annelikle ilgili edindikleri bilgilerin kaynağının ne olduğu, anne ile çocuk arasındaki ilişki durumu öğrenilerek kuşaklar arasında annelik olgusu analiz edilmiştir.

Görüşmelerde katılımcıların hepsi anneliği yücelten söylemler ile anneliği tanımlamışlardır. Annelik tanımlamalarına yönelik bütün katılımcılar; anneliğin ön koşullarından birinin fedakârlık olgusu, anneliğin kutsal olduğunu konusunda hemfikirdirler. Fakat fedakârlığın şekli yaşlı kuşak ile orta ve genç kuşak arasında farklılaşmaktadır. Yaşlı kuşak geleneksel kodlar ile fedakârlığı tanımlarken diğer iki kuşak sosyo-kültürel yaşamın bütün alanlarını kapsayan geniş yelpazeden tanımlarda bulunmuştur. Görüşme yaptığımız bazı kadınlar çocuk doğduktan sonra annenin tamamen kendini çocuğa adanması gerektiğini, gerekirse çalışma hayatına son vermesi gerektiğini düşünürken bazı katılımcılar ilk yaşlarda çocukla aşırı ilgilenmenin normal olduğu ama çocuk büyüdükten sonra kadının da kendi hayatını da önemseyerek devam etmesini, çocuğun belli bir yaşa geldikten sonra çocuğu belli kurumlara verip çalışabileceğini belirtmişlerdir.

Görüşme bulgularına baktığımızda birinci kuşak katılımcıların annelik söylemlerini büyüklerinden öğrendiklerini belirtirken; genç ve orta kuşak katılımcılar ise çocuk yetiştirmeye yönelik bilgileri annelerinden öğrendiklerinin yanı sıra “modern annelik” çerçevesinde iletişim teknolojilerinden öğrendikleri, televizyon programları, uzmanların söylemleri, pedagogların görüşlerinden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Bu kanallar aracılığıyla çocuğun uykusundan, yemesine, tedavisine yönelik birçok bilgiye sahip olduklarını dile getirmişlerdir.

Çalışma kapsamında çocukların yaşlarının büyümesiyle birlikte anneliğin zorlaştı konusunda bütün katılımcılar aynı fikre sahiptirler. Çocuğun yaşının büyümesiyle birlikte annelerinden bağımsız bireyler haline geldikçe anneliğin zorlaştığı dile getirilmiştir. Özellikle yaşadığımız enformasyon çağında çocuğun çevreden nasıl korunacağına yönelik kaygılarını dile getirmişlerdir. Bu bağlamda genç ve orta kuşak çocukların belli kurallar konularak büyütülmesi gerektiğini düşünmektedir. Kadınların çalışma hayatına yoğun şekilde katılmasıyla birlikte çocuklarla geçirilen vakit azalmaktadır. Annenin çocuğunu kontrol altına almazsa çocuklarıyla baş edemeyecekleri sürekli dile getirilmiştir.

Görüşmelerde orta ve genç kuşak katılımcılar da kadının çalışma hayatına katılmasıyla çok fazla sorumluluk aldıklarını, bu sorumluluk altında bazen ezildiklerini belirtmişlerdir. Ama yaşanan dönemin kadının çalışmasını gerektirdiğini, evde tek maaş ile geçimin kolay olmadığı, çocuklarının refahı için bu zorluğa katlanılması gerekliliği dile getirilmiştir. Asıl çalışmadıkları zaman çocuklarını istedikleri eğitim kurumlarına veya sosyal aktivite kurslarına gönderemediklerinde vicdan azabı çekeceklerinin altını çizmişlerdir.

Üç grup katılımcı da kent yaşamının kadınlar üzerinde baskı yarattığını dile getirmişlerdir. Evde bütün sorumluluğu yüklenen anneden iyi bir eş olması, iyi bir anne olması, çocuğuna ödevlerini yaptıracak iyi bir öğretmen olması, çocuğun derdini dinleyebilecek iyi psikolog olması beklenirken çalıştığı kurumda görevini en iyi şekilde yerine getirebilecek bir çalışan gözüyle bakılmaktadır. Bu noktada anne çok yönlü rollere bürünmek zorunda kalmaktadır. Toplumun annelerden beklentileri kadını zorlayan bir durumdur. “Annelik kutsaldır” mantığıyla birçok sorumluluk annelere görev olarak tanımlanmaktadır. Bütün katılımcılar toplumun kadına yüklediği sorumluluklardan şikâyet etmekte, toplumumuzda annelere gerekli değer verilmediğinin altını çizmişlerdir. Nihai olarak denilebilir ki değişen teknolojik ilerlemeler, ekonomik koşullar, sosyal ve kültürel dinamikler annelik kimliğinin ikinci ve üçüncü kuşak anneler tarafından yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Bundan dolayı alternatif annelik söylemlerinin sosyolojik bağlamda son dönemlerde daha yoğun şekilde tartışıldığı gözlenmektedir.

Kaynakça | References

- Aytaç, A. Murat. *Ailenin Serencamı, Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2007.
- Babahanoğlu, Rasim. “Çalışan Annelerin Yaşam Doyumlarının İncelenmesi”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)* 6/2, (2020), 518-530.
- Beauvois, De Simone. *Kadın, İkinci Cins II: Evlilik Çağı*, çev. Bertan Onaran, 8. Baskı, İstanbul: Payel Yayınevi, 2010.
- Bora, Aksu. *Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü. Yerli Bir Feminizme Doğru*, yay. haz. Aynur İlyasoğlu - Necla Akgökçe, 67-107. İstanbul: Sel, 2001.
- Bourdieu, Pierre. “Sermaye Biçimleri”, *Sosyal Sermaye*, der. M. M. Şahin - A. Z. Ünal, 45-75, İstanbul: Değişim, 2010.
- Bourdieu, Pierre. *Televizyon Üzerine*. çev. Turhan İlgaz. İstanbul: Yky, 2000.
- Chodorow, Nancy. *The Reproduction of Mothering, Psychoanalysis and The Sociology of Gender*. London: University of California Press, 1978.
- Collett, Jessica L. “What Kind of Mother Am I: Impression Management and The Social Construction of Motherhood”. *Symbolic Interaction* 28/3 (2005), 327-347.
- Çetin, Halis. “Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi”, *Doğu Batı* 25 (2003), 11-40.
- Demiray, Emine. “1960-1990 Yılları Arasında Çekilmiş Filmlerde Kentsel Aile”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Eskişehir.1993.
- Ekici Aslı. “1980- 1990 Arası Türk Sinemasında Kentsel Ailede Kadının Konumu.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo-TV ve Sinema Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.2007.
- Ersöz G. Aysel. “Yönetici Kadınların ve Eşlerinin Ev İçi İş Bölümü Konusundaki Tutum Ve Davranışlarına İlişkin Sosyolojik Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 14/1-2 (1993).
- Gansen, Heidi. M. – Martin, Karin A. “Becoming Gendered”, *Handbook of The Sociology of Gender*. ed. B. J. Risman vd., 83-94. E-Kitap: Springer, 2018.
- Giddens, Anthony - C. Pierson. *Anthony Giddens’la Söyleşiler: Modernliği Anlamak*. çev. Serhat Uyurkulak - Murat Sağlam. İstanbul: Alfa. 2001.
- Horkheimer Max - Adorno, W. Theodor. *Sosyolojik Açılımlar*, çev. Mehmet Sezai Durgun -Adnan Gümüş, Ankara: Bilgisu Yayıncılık, 2015.
- Kocacık, Faruk – Gökkaya, Veda B. “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6(1) (2005), 195-219.
- Koray Meryem. “Avrupa Birliği ve Türkiye’de “Cinsiyet” Eşitliği Politikaları: Sol Feminist Bir Eleştiri”. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 29 (2011), 13-53.
- Lester, Jaime “Performing Gender in The Workplace”, *Community College Review*, 35/4, (2008), 277-305.
- Malinowski, Bronislaw. *Büyük, Bilim ve Din*, çev. Saadet Özkal. İstanbul: Kabalıcı. 2000.
- Mitchell, W. - Green, E. “I Don’t Know What I’d Do Without Our Mam. Motherhood, Identity and Support Networks”, *The Sociological Review*, 50/1 (2006) 1-22.
- Morley, David – Kevin, Robins. *Kimlik Mekanları*. çev. Emrehan Zeybekoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1997.
- Oakley, Ann. *Taking It Like A Woman*. London, Flamingo, 1984.
- Özdemir, Zekai vd. *Kadın İstihdamı ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği*, International Conference On Eurasian Economies 11-13 October, Almaty- Kazakhstan. 2012.
- Risman, Barbara. J. “Gender As A Social Structure”, *Handbook of The Sociology of Gender*, ed. B. J. Risman vd., 19-43E-Kitap: Springer, 2018.

- Sirman, Nükhet. “Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi”, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlr* (4. Baskı) ed. Ş. Tekeli, 221-247. İstanbul: İletişim, 2010.
- Tardy, Rebecca W. “ ‘But I Am A Good Mom’ The Social Construction of Motherhood Through Health-Care Conversations”, *Journal of Contemporary Ethnography*, 29/4, (2000), 433-473.
- Thurer, Shari. *The Myths of Motherhood: How Culture Reinvents The Good Mother*. New York, Penguin, 1994.
- West, Candace - Zimmerman, Don. H. “Doing Gender”, *Gender and Society* 1/2 (1987), 125-151.
- Yurtsever Kılıçgün, Müge - Kılıçkaya, Ayşe. “Geleneksel Annelik Ölçeği’nin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5(8) (2016), 2867-2881.

Kriz Sosyolojisi - Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz, yazar: Ali Öztürk

(Ankara: Kadim Yayıncılık, 2023) 214 sayfa, ISBN: 978-625-982-997-5

Aynur Tekke | 0000-0002- 5280-3169 | aynurtekke_ogr@kku.edu.tr

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye

ROR <https://ror.org/01zhwwf82>

Öz

Kriz sosyolojisi, toplumsal yapıları sarsan, etkileyen ve dönüştüren krizlerin doğasını, nedenlerini ve sonuçlarını inceleyen bir disiplin olarak değerlendirilmektedir. Krizler, bireysel ve kolektif düzeyde değişimleri zorunlu kılan dinamik süreçleri temsil etmektedir. Toplumlar krizler yoluyla kendilerini yeniden inşa ederken kriz **süreci** kültürel, ekonomik ve politik bağlamlara göre farklılık gösterebilmektedir. Modern toplumlar, krizleri yalnızca bir tehdit olarak değil aynı zamanda yenilik ve dönüşüm için bir fırsat olarak da görmektedir. Bu noktada Kriz Sosyolojisi Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz adlı eserde ilgili hususlara odaklanılmaktadır. Bu çalışmada söz konusu eserin akademik bir perspektiften incelenmesi hedeflenmiştir. Kriz Sosyolojisi Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz, kriz olgusunun sosyolojik boyutlarını ve Batı merkezci yaklaşımın krizleri nasıl yönettiğini ele almaktadır. Çalışma, krizlerin tarihsel ve epistemolojik kökenlerini değerlendirmenin yanında modern toplumların kriz süreçlerini nasıl anlamlandırdığını tartışmaktadır. Batı'nın krizleri yönetme biçiminin tarihsel olarak nasıl şekillendiği ve bu yönetim biçiminin günümüzde nasıl bir çıkmaza girdiği analiz edilmektedir. Ek olarak krizlerin ekonomik, politik ve kültürel boyutları incelenerek, küresel sistem üzerindeki etkileri irdelenmektedir. Bu çerçevede, Kriz Sosyolojisi Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz kitabı, krizlerin bireysel ve toplumsal dönüşümlerde nasıl bir rol oynadığını ve gelecekte alternatif kriz yönetim modellerinin nasıl geliştirilebileceğini tartışan önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kriz Sosyolojisi, Toplumsal Krizler, Batı Merkezilik, Modernite, Toplumsal Dönüşüm

Atıf Bilgisi

Tekke, Aynur. "Kriz Sosyolojisi - Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz, yazar: Ali Öztürk (Ankara: Kadim Yayıncılık, 2023), 214 Sayfa, ISBN: 978-625-982-997-5". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/1 (Nisan 2025), 175-184.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.8>

Geliş Tarihi	19.02.2025
Kabul Tarihi	26.03.2025
Yayın Tarihi	15.04.2025

The Sociology of Crisis - Structural Problems of Western-Centrism and Crisis by Ali Öztürk

(Ankara: Kadim Publishing, 2023) 214 pages, ISBN: 978-625-982-997-5

Aynur Tekke | 0000-0002- 5280-3169 | aynurtekke_ogr@kku.edu.tr

Kırıkkale University, Graduate School of Social Sciences, Department of Sociology,
Kırıkkale, Türkiye

 <https://ror.org/01zhwwf82>

Abstract

Crisis sociology is regarded as a discipline that examines the nature, causes, and consequences of crises that shake, affect, and transform social structures. Crises represent dynamic processes that necessitate changes at the individual and collective level. While societies reconstruct themselves through crises, the crisis process may differ according to cultural, economic, and political contexts. Modern societies perceive crises not only as a threat but also as an opportunity for innovation and transformation. The present study aims to contribute to this discourse by offering an academic analysis of the relevant issues. *The Sociology of Crisis, Structural Problems of Western-Centrism and Crisis* explores the sociological dimensions of the crisis phenomenon and the manner in which the Western-centered approach manages crises. In addition to evaluating the historical and epistemological origins of crises, the study discusses how modern societies make sense of crisis processes. The study delves into the historical evolution of the West's crisis management approach, examining its impasses in the contemporary context. Additionally, it explores the economic, political, and cultural dimensions of crises and their ramifications on the global system. In this context, *The Sociology of Crisis, Structural Problems of Western-Centrism and Crisis* is regarded as a seminal source that explores the role of crises in individual and social transformations, as well as the potential for the development of alternative crisis management models in the future.

Keywords

The Sociology of Crisis, Social Crises, Western Centrism, Modernity, Social Transformation

Citation

Tekke, Aynur. "The Sociology of Crisis - Structural Problems of Western-Centrism and Crisis by Ali Öztürk (Ankara: Kadim Publishing, 2023), 214 pages, ISBN: 978-625-982-997-5". *Journal of Sociological Context* 6/1 (April 2025), 175-184.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.8>

Date of Submission 19.02.2025

Date of Acceptance 26.03.2025

Date of Publication 15.04.2025

Ali Öztürk'ün *Kriz Sosyolojisi* Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz adlı eseri, kriz olgusunu sosyolojik bir çerçevede ele alarak modern dünyada krizlerin toplumlar üzerindeki yansımalarını, bu yansımaların gelişim süreçlerini ve sonuçlarını çok boyutlu bir perspektifle analiz etmektedir. Yazar, krizlerin sadece ekonomik ya da siyasi niteliklere sahip olgular olmadığını aynı zamanda toplumsal dönüşümlerin de temel belirleyicileri arasında yer aldığını vurgulamaktadır. Birinci bölüm, kriz olgusuna kavramsal bir çerçeve sunarak, bu olguyu tarihsel süreç içinde değerlendirmek amacıyla “Kriz Sosyolojisine Giriş” başlığı altında ele alınmıştır. İkinci bölümde, kriz olgusu sosyoloji disiplini perspektifinden derinlemesine incelenmiş; sosyolojinin bilimsel bir

disiplin olarak gelişiminden itibaren tanıklık ettiği krizler, farklı tarihsel kırılma noktaları çerçevesinde analiz edilmiştir. “Sosyoloji ve Batının Yapısal Sorunlarına Çözüm Arayışları” başlığını taşıyan bu bölümde, sistem krizleri ve Batı merkezilik de odak noktalarından biri olmuştur. Üçüncü bölüm, “Yeni Çözümün Dayanakları: Batı Merkeziliğinin Reddi” başlığı altında küreselleşmeye yönelik eleştirileri, bu eleştiriler bağlamında geliştirilen çözüm arayışlarını ve Doğu-Batı ayrımı tartışmalarını içermektedir. Bu bağlamda, Batı merkezci paradigmaların eleştirisi üzerinden yeni değerlendirmeler ortaya konulmaktadır.

Batı'nın dünya üzerindeki hâkimiyetini pekiştirdiği dönemden itibaren, toplumların her on yılda bir büyük bir krizle karşılaşılması olağan bir durum hâline gelmiştir. Batı merkezli paradigmaların yaşadığı teorik krizlerin, nesnel gerçekliklere dönüşüp dönüşmediği önemli ve dikkat edilmesi gereken bir inceleme konusu olarak öne çıkmaktadır. Küreselleşme sürecinin ivme kazanmasıyla birlikte dünyanın daha hızlı ve daha küçük bir hâle gelmesi, krizlerin boyutunu, sıklığını, çeşitliliğini ve etkilerini artırmış beraberinde de değiştirmiştir. Çünkü küreselleşme olgusu, dünyayı şekillendirmeye aracılık eden kültürel, sosyal, politik pek çok unsuru kapsayan karmaşık bir fenomen olarak değerlendirilmektedir.¹ Günümüzde krizler yalnızca nicelik olarak artmamış, aynı zamanda çeşitlenerek farklı boyutlar da kazanmıştır. Kitapta günümüz dünyasının karşılaştığı farklı boyutlara sahip birçok kriz türü yer almaktadır. Bunlar; *medeniyetler krizi*, *ekonomik kriz*, *küresel kriz*, *kimlik krizi*, *uluslararası kriz*, *insanlık krizi*, *mali kriz*, *siyasal kriz*, *terör krizi* ve *modernleşme krizi*² şeklinde sıralanmıştır.

Sosyoloji, toplumların yaşadığı kriz süreçlerine dair tanımlamalar yapma ve çözüm önerileri geliştirme çabasını taşıyan bir disiplin olarak değerlendirilebilmektedir. Kriz olgusu, sosyoloji perspektifinin de ötesine geçerek yerleşik toplumsal yapılara ve kültürel

1 Shalmali Guttal, “Globalisation”. *Development in Practice* 17(4-5) (2007), 523.

2 Ali Öztürk, *Kriz Sosyolojisi Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz* (Ankara: Kadim Yayınları, 2023), 11.

sistemlere meydan okumakta ve toplumsal yaşama sirayet etmektedir.³ Dolayısıyla kriz olgusu da sosyolojinin doğuşunu tetikleyen temel unsurlardandır. Modern dönemde toplumsal yaşam içinde oluşan kaosa karşı düzen arayışı, en temel meselelerden biridir. İlgili meseleye sosyolojik perspektif sunan *Kriz Sosyolojisi*, Batı kültür ve uygarlığı arayışlarının yapısal kökenleri ile kriz olgusu arasındaki ilişkiyi anlamayı ve analiz etmeyi amaç edinmiştir.

Kriz Sosyolojisine Giriş başlıklı birinci bölümde sosyolojik bakış açısıyla bireyin toplumsal bir nitelik kazanması noktasında öncelikle çevre ile daha sonrasında ise farklı bireylerle kurduğu ilişkilerin etkili olduğu belirtilmektedir. Toplumların içine dahil olduğu değişim ve dönüşüm süreçlerinde bireyin kendini çevreden ayrı bir noktada konumlandırması, çevresini ve beraberinde de toplumu şekillendirme eylemlerinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu şekillendirme süreçlerinde, bireyin farklı etkilere maruz kaldığı görülmektedir. Önemli şekillendiriciler arasında yer alan modern düşüncenin bu noktada bireye atfettiği anlamlar öne çıkmaktadır.

Krizin tarihsel süreçteki ilerleyişine bakıldığında pek çok noktada insan dışı olgularla yakından ilişkili olduğu görülürken modernleşme ile birlikte kriz, doğrudan insanın oluşturduğu ve baş etmesi gereken bir problem niteliği kazandığını belirten Öztürk, bu denli birey ile iç içe olan bir olgunun sosyoloji bilimi ekseninde ele alınmasının yararlı olduğu perspektifiyle değerlendirmesini sürdürmektedir. Fakat bu noktada krizi oluşturan bireyin krizle baş etmeye çalışırken daha farklı krizlerle yüzleşmek zorunda kaldığının da vurgulanmalıdır. İlgili hususa dikkat çeken Öztürk, Batı'nın krizle baş etme döngüsü içinde bir yandan krizden beslendiğini diğer yandan ise medeniyetine dair sorgulamalar yaptığını belirtmektedir. Öte yandan krizin ise bir süreklilik halinin mevcut olduğu da yine eserde yapılan vurgular arasındadır. Batı dünyası krizlerle beslenen ve bunlar üzerinden gelişimini sürdüren bir yapıya sahipken, krizlerin sürekliliği bu yapıyı sürekli bir sorgulama içinde bırakmaktadır.

Birinci bölümün alt başlıklarından olan *Sosyoloji Öncesi Batı: Tarihsel Süreç Bağlamında Batı Merkeziliği ve Kriz* kapsamında sosyoloji disiplininin doğuşunda etkili olan ve disiplin temellerinin dayandığı noktaları temsil eden olgular, sırasıyla Batının tarihsel süreci ve tarihsel dönemleri, sanayileşmenin varlığı ve Fransız Devrimi ile bütün bunların beraberinde getirdiği söylemler şeklinde ifade edilmektedir. Son dayanak noktasını oluşturan söylemlerin, bilimsellikle desteklendiği ve mevcut problemlere çözüm üretmek adına rol üstlendiği de belirtilmektedir. Batı'nın bu noktadaki tarihsel dönemlere dair yapmış olduğu sınıflandırmalar, karşılaşılan krizler ve krizlere karşı üretilen çözümlerle beraber şekillendiği vurgulanmaktadır.

Eserin ikinci bölümü olan *Sosyoloji ve Batının Yapısal Sorunlarına Çözüm Arayışları*'nda Sosyoloji disiplininin ortaya çıkış sürecinde etkili olan tarihsel süreçlerin yanında farklı sorulara aranan cevaplar da etkili olmuştur. Bu sorunlar eserde bilgi sorunu, toplum tanımlaması,

3 Touraine, *The Waning Sociological Image of Social Life*, 33.

toplumu tanıma ve analiz etme süreçleri olarak ifade edilmektedir. Batı'nın sahip olduğu ve yansıttığı tarihsel üstünlük algısı ile Doğu'yu denetim altına alma gayesi sosyolojinin gelişiminde belirleyici olmuş etkenlerdendir. Ancak sosyoloji disiplini zamanla kendi metodolojik esnekliğini ve dinamizmini muhafaza ederek bilimsel bir kimlik kazanmıştır. İlgili esneklik, sosyoloji disiplininin sürekli değişen ve dönüşen toplumsal yapıları anlamlandırma ve yorumlama yeteneğini pekiştirmesine aracılık etmiştir.

Batı merkezci düşüncenin sarsılışı ve modernitenin çıkmazını temsil etmek adına ikinci bölümün alt başlıklarından olan *Modernitenin Krizi: Batı Merkezçiliğin Krizi*'nde modernleşme süreçlerinin etkili olduğu ve sosyolojinin de gelişmeye devam ettiği süreçlerle birlikte Batı'nın dünya egemenliği iddiası yalnızca siyasal ve ekonomik araçlarla değil aynı zamanda felsefi, bilimsel ve kuramsal temeller üzerinden de meşrulaştırıldığına odaklanılmaktadır. Kitapta postmodernite yalnızca modernitenin bir eleştirisi olarak değil aynı zamanda onun sınırlarını belirgin hale getiren ve alternatif düşünme biçimlerine kapı aralayan bir zihinsel dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada ikinci bölümde yer alan Postmodernite ve Kültür Krizi: Batı Merkezci Mefkûrenin Parçalanmışlığı başlığında her ne kadar teknik düzeyde tartışmalara yol açsa da postmodern söylemin, toplumsal, kültürel ve ideolojik bağlamlarda derin etkilere yol açtığı irdelenmektedir. Bu doğrultuda postmodernite, farklı inanç sistemleri, değerler ve yaşam biçimlerine alan açarak çoğulcu bir düşünce dünyasının gelişimine katkı sunmasının yanında modernitenin epistemolojik ve politik dayanaklarını yeniden değerlendirme gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Öztürk, eserinde postmodern paradigmanın sağladığı bu yararı, modernitenin mevcut sınırlarını belirgin hale getirmesi olarak ifade etmektedir.⁴

Modernitenin Sonu: Batı Merkezçiliğinin Çıkmazı ile Batı'nın modern paradigması, evrensel hümanizmden uzaklaşarak küresel ölçekte bir şiddet ve belirsizlik düzeni inşa ettiğini ifade eden Öztürk, tarihin sonu ve medeniyetler çatışması gibi teorilerin, Batı merkezli düşüncenin krizini derinleştirirken, yeni dünya düzeninde kaosu bir yönetim biçimi olarak benimsenmesine de zemin hazırladığını vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Batı merkezli paradigmanın artık yalnızca siyasal ve ekonomik düzeyde değil ontolojik ve epistemolojik düzeyde de derin bir sorgulamanın ve yeniden değerlendirme ihtiyacının odağına yerleştiği söylenebilmektedir.

Eserin üçüncü bölümü olan *Yeni Çözümün Dayanakları: Batı Merkezçiliğinin Reddi*'nde Batı'nın, kültürel hakimiyetini sürdürmek adına krizleri sadece sürdürmekle kalmadığı aynı zamanda onları sistematik bir şekilde derinleştirerek kontrol mekanizmalarına dönüştürdüğü belirtilmektedir. Kimlik politikaları aracılığıyla parçalanmış teorileri yaygınlaştırarak alternatif oluşumların açığa çıkmasını engellemiş, küreselleşme söylemiyle de kendi merkeziliğini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Batı'nın izlemiş olduğu bu strateji, kaosu bir yönetim aracı haline getirirken, Batı'nın finansal, askeri ve teknolojik üstünlüğünü pekiştirmesine de zemin

4 Öztürk, *Kriz Sosyolojisi Batı Merkezçiliğin Yapısal Sorunları ve Kriz*, 107.

hazırlamıştır. Ancak ilgili model, sürdürülebilir bir model olmaktan ziyade yeni gerilimler ve krizler üreten kısır bir döngü oluşturmaktadır. Batı merkezli güç yapısının geleceği, bu kriz yönetim stratejisinin ne ölçüde sürdürülebileceğine ve küresel düzlemde nasıl bir karşılık bulacağına bağlı olarak şekillenecektir. Bu çerçevede küreselleşme, başlangıçta sınırları aşan serbest dolaşımın ve karşılıklı etkileşimin bir göstergesi olarak sunulsa da zamanla Batı merkezli bir güç stratejisine evrilmiştir.

Batı tarihi boyunca kriz ve kaos, yapısal bir gerçeklik olarak varlığını devam ettirmiştir. Öztürk'ün eserinde dikkat çektiği üzere faşizm gibi indirgemeci krizler, Batı'nın sosyal tasarımlarının sonuçları olarak ortaya çıkarken birçok sosyal facianın da bu ütopyalardan etkilendiği açıkça görülmektedir. Batı'nın cennet tasavvuru, zamanla cehennemi andıran bir gerçekliğe dönüşmüş durumdadır. Bunun değişim arzusunu hiçbir şeyden vazgeçmeden sürdürme çabasını oluşturduğu belirtilmelidir. Bauman'ın "düzen" ve "kaos" kavramları üzerinden ele aldığı bu süreç⁵, premodern dönemde sosyal farklılıkların doğal olarak algılanmasının kaos olarak değerlendirilmediğini gösterirken, teknik hamlelerin inandırıcılığını yitirmesi, sosyal bilimlerin içine dahil olduğu kaostun tetikleyicisi olmuştur. Doğu-Batı ayrımının tarih boyunca şekillenen dinamikleri, Batı'nın evrensellik iddiasıyla beraber geliştirmiş olduğu yaklaşımlarla asla çözülemez bir nitelik taşımaktadır. Batı'nın ortaya koyduğu modern kuramlar, kendi çıkarlarını gözetmekte ve Batı dışındaki toplumlara yol gösterme yeteneğinden yoksun kalmaktadır. Bu bağlamda Batılı bilinç, dünyayı ele geçirme arzusuyla şekillenirken, Batı merkeziliği de kendi içindeki var olan tartışmalarla beraber, Batı dışı toplumları sınıflandırma çabasına dönüştürmüştür. Batı dışındaki toplumların, Batı'nın oluşturmuş olduğu bu normları koşulsuz bir dayanak olarak kabul etmesi, onların kendilerini anlama süreçlerini karmaşık hale getirdiği Öztürk'ün dikkat çektiği noktalar arasındadır. Dolayısıyla bu tür bir iletişim ve etkileşim, her iki taraf arasında derinlemesine bir anlayış ve karşılıklı öğrenme süreci yerine çoğu zaman yüzeysel bir ilişkiye dönüşmektedir. Doğu'nun kendi imkanlarını keşfetmesi ve kendi özgün kimliğini inşa etmesi, Batı'nın sahip olduğu kurumsal ve düşünsel kalıpların ötesine geçmeyi gerektirmekte ve bu, yeni bir epistemolojik ve kültürel dönüşümün önünü açmaktadır.

Öztürk'ün eserin arka kapağına düşmüş olduğu nottan hareketle tehditler çağı olarak nitelendirdiği 21. yüzyılda, insanlığı savunacak bir hümanizma merkezinin yokluğunun derin bir boşluk ve belirsizlik yarattığı görülmektedir. Bu çalışmada incelenen Kriz Sosyolojisi Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz adlı eser, sosyolojik olguları ve süreçleri derinlemesine ele alması ve krizin çok boyutlu doğasını açıklama konusundaki yetkinliği ile dikkat çekmektedir. Eser, okuyuculara karmaşık sosyal dinamikleri anlaşılır bir dille sunarken, akademik katkı ve derinlikten de ödün vermemektedir. Öztürk, teorik çerçeveyi sağlam bir şekilde örneklerle destekleyerek, kriz olgusunu toplumsal, ekonomik ve politik açılardan incelemiş ve bu bağlamda güncel olaylarla da ilişkilendirmiştir. Dilinin akıcılığı ve üslubunun anlaşılabilirliği, geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesini

5 Bryant, *Liquid Modernity, Complexity and Turbulence*, 127.

sağlamakta, aynı zamanda akademik camiada önemli bir referans kaynağı olma niteliğini güçlendirmektedir. Bu bağlamda Kriz Sosyolojisi Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz eseri literatüre yapmış olduğu katkıyla krizin sosyolojik analizine yeni ve bir perspektif kazandırmaktadır.

Kaynakça | References

- Bryant, Antony. "Liquid Modernity, Complexity and Turbulence". *Theory, Culture & Society* 24 (2007), 127 - 135.
- Guttal, Shalmali. "Globalisation". *Development in Practice* 17(4-5) (2007), 523-531. <https://doi.org/10.1080/09614520701469492>
- Öztürk, Ali. *Kriz Sosyolojisi Batı Merkeziliğin Yapısal Sorunları ve Kriz*. Ankara: Kadim Yayınları, 2023.
- Touraine, Alain. "The Waning Sociological Image of Social Life", *International Journal of Comparative Sociology* 25(1-2) (1984), 33-44. <https://doi.org/10.1163/156854284X00034>

sosyolojikbağlam

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam dergisi

www.sosyolojikbaglam.org